

Віктор Жадько

**НЕКРОПОЛЬ
на
Байковій горі**

Народ наш уміє ховати й любить ховати. Культура похорон, повага до небіжчика та свята пам'ять про нього завжди ставили наш народ на передове християнське місце.

Василь Стефаник

*Померлі нас ніколи не залишають,
І ми маємо про це вічно пам'ятати!*

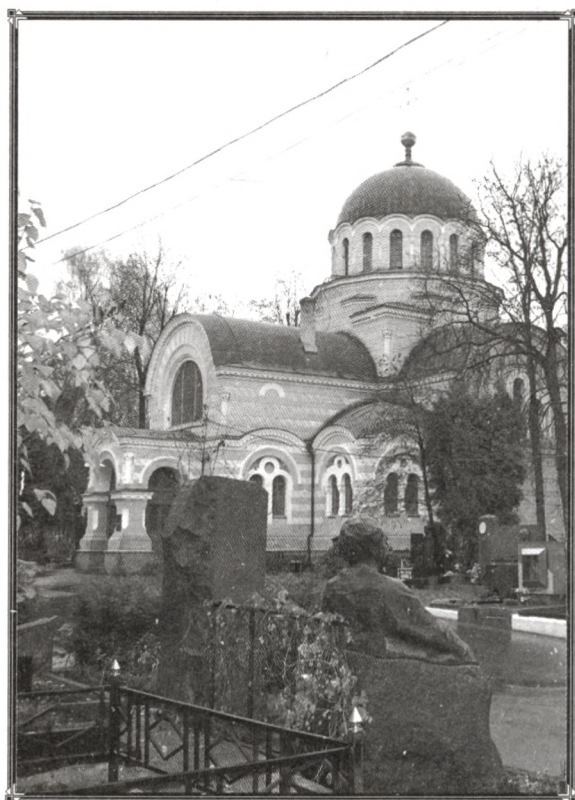
Автор

Віктор ЖАДЬКО

Н Е К Р О П О Л Ь
на
БАЙКОВІЙ ГОРІ

Літературно-публіцистичне видання

Київ
2008

УДК 726.8(477-25)(091)
ББК 85.13г(4Укр-2К)
Ж17
ISBN 978-966-8567-13-1

За редакцією доктора філософських наук, професора, академіка АПН України В. П. Андрущенка.

Рецензенти:

Вартанов Г.І. — академік Міжнародної академії інформатизації;
Висоцький А.В. — професор, директор Інституту української філології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова;
Дубина М.І. — академік Академії наук вищої освіти України;
Мацько Л.І. — академік Академії педагогічних наук України.

Науково-методична консультація Володимира Васильовича Чернея, кандидата юридичних наук, доцента, генерал-майора міліції, проректора Київського національного університету внутрішніх справ України.

Жацько В.О.

Некрополь на Байковій горі: Літературно-публіцистичне видання / В.О.Жацько — К.:ПП «Видавництво «Фенікс», 2008. — 312 с.

Пропоноване видання вперше висвітлює історію та сьогодення Байкового цвинтаря. Літературно-публіцистичними засобами розповідається, зокрема, про поховання видатних особистостей, які так багато зробили для України і, зокрема, для Києва: вчених, митців, літераторів, журналістів, лікарів, політичних і громадських діячів.

Використано архівні джерела з історії Києва, періодика, проведено аналіз пам'яток культури, історичних місць поховань.

Видання, яке збагачує історичну пам'ять народу, його національну свідомість, розраховане на масового читача.

Тиражування без офіційного дозволу автора заборонено.

Дані поховань на квітень 2008 року.

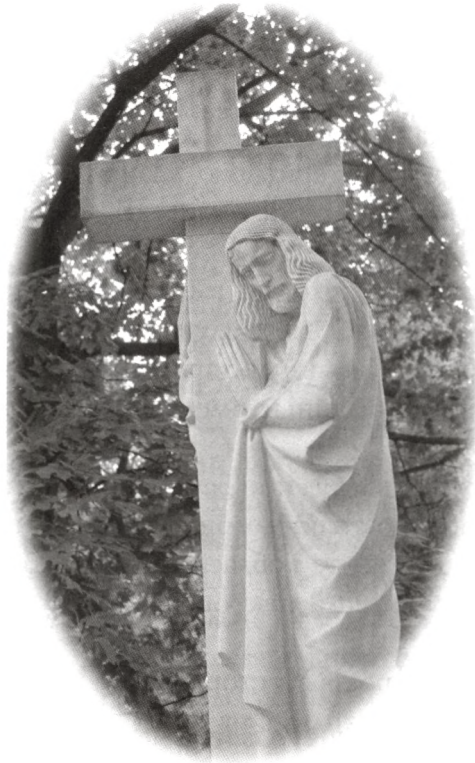
УДК 726.8(477-25)(091)
ББК 85.13г(4Укр-2К)
Ж17

ISBN 978-966-8567-13-1

© Жацько В.О., 2008
© Жацько В.О., фото

ЗМІСТ

Від автора	6
Погост за річкою-Либідь	9
Пам'ятаймо тих, хто залишив тривалий слід в історії Києва, але їх могили не збереглися	27
Надгробки та пам'ятники фірми «Вдова де-Веккі»	49
Склепи й каплички як охоронці Вічного Спокою	54
Вони живуть у наших душах	68
Козацькі хрести на могилах відомих українців	223
План-схеми ділянок	262
Іменний покажчик	290
Список літератури	308

Від автора

Більшості народів властивий — в тій чи іншій формі — культ предків як Боснова пам'яті роду й запорака історичного буття етносу. Історія людських поховань настільки ж стара, як і саме людство. Життя і смерть завжди йшли поряд, як і добро та зло. Тисячі років зберігалось незмінне ставлення людства до смерті, покірність долі та природі. Однак, завжди в українців могили вважалися шанованим місцем, до якого не заростала дорога, недарма ж у народів різних віросповідань розвинений культ померлих. Тут культ і культура нероздільні: культура пошанування предків включає в себе глибоко символічні ритуали поховання та догляду за похованням..

Існує справедливе твердження, що, коли хочеш пізнати рівень духовності народу, відвідай його кладовища. Доглянуті могили, нехай і без мармурових символів та розкішних каплиць, без слів засвідчують мораль і культуру нації. Саме тут, на невеличкому клаптику землі, народ зберігає свою національну ідентичність до того часу, доки оберігає і вклоняється могилам рідних і близьких, доки й є історичним, духовним коренем, на якому тримається нація.

Із збільшенням Києва його цвинтарі переповнювалися. Звичайних погостів не вистачало. Коли в 1830-х роках столична влада затіяла грандіозне будівництво нової фортеці на Печерську, для відселення мешканців було передбачено велику незабудовану територію вздовж річки Либідь. Згодом у тій самій зоні виник цілий цвинтарний комплекс — місця поховань православних, католиків і лютеран.

Некрополь — місце, де поховані відомі люди, кладовище — загальне місце поховання, територія, де кладуть на вічний спочинок небіжчика; погост із старослов'янської, як і цвинтар, означає поховання, на території якого діє церква. У даному виданні йтиметься про поховання на Байковій горі у Києві.

Ще з студентських років я чув про Байковий цвинтар як про некрополь, де знайшли вічний спочинок найвідоміші діячі держави. В моїй уяві це було місце — найсвятіше, доглянуте і обласкане людською турботою. Збираючи дані для книжки «Український некрополь» (2005), переконався, що це далеко не так...

І якщо на початку 50-х років ХХ сторіччя там ще траплялися відвідувачам цвинтаря пишні склепи та каплиці, в середині яких можна було ходити,

наче в музеї, якщо вздовж головної алеї було багато надгробків на могилах дореволюційних меценатів, відомих київських артистів, художників, музикантів, письменників, діячів науки й освіти кінця ХІХ — початку ХХ сторіччя, то тепер усіх цих пам'ятників майже не залишилося. Уздовж центральної алеї, на найпрестижнішій частині цвинтаря — першій, другій, шостій, сьомій і восьмій ділянках — височать пам'ятники, надгробки й погруддя колишнім депутатам Верховної Ради УРСР, членам і кандидатам у члени ЦК компартії, наркомам і міністрам, генералам усіх родів військ і секретарям ЦК КП України, директорам заводів і керівникам республіканських відомств, секретарям Київського обкому й міськкому партії і, ясна річ, їхнім родичам, кадебістам.

Сьогодні навіть за великого бажання важко хоча б щось дізнатися про цих функціонерів і чиновників. За які такі заслуги лежать вони поряд із Максимом Рильським, Павлом Тичиною і Олесем Гончарем, з академіками Олександром Білецьким і Михайлом Грушевським, з конструктором Олегом Антоновим і композитором Миколою Лисенком, лікарем Миколою Амосовим?

На жаль, Байкове не стало тим місцем, яке б ми назвали в істинному розумінні цього слова — некрополем, де мають бути поховані лише Великі Українці, які безмірно багато зробили для утвердження державності. Історія ставить свої акценти, і ми бачимо, як на Байковому цвинтарі лежать поряд — кат і його жертва, біля поховання відомої особистості — його родич у третьому поколінні. Майже на кожному пам'ятнику написи російською мовою...

І тут на думку спадають слова вірша поета Дмитра Павличка «На цвинтарі» із збірки «Три строфи»:

*Лежать на Байковім хахли номенклатурні
Під бляклим золотом зросійщених імен.
Василь Васи́лієм став у труні чи в урні,
Євген — Євгенієм, Семьоном став Семен...
Своєю мовою співали й говорили,
Та оглядалися, боялися колись.
Російською озвалися з могили, —
Це знак, що від свого навіки відреклись.
Коли душили їх прислужники одверті,
Вони ламалися, боялись помертя.
Тікали. Не втекли. І зрадили по смерті
Усе, що мріяли здобути за життя.*

Написання пропонованого читачам літературно-публіцистичного видання продиктовано не просто випуском чергової книжки про пам'ятне місце столиці, а, насамперед, потребою узагальнити дані про Байковий некрополь і колумбарій, розпочати каталогізацію могил відомих людей, незалежно від національності та віросповідання, зафіксувати у фотографіях

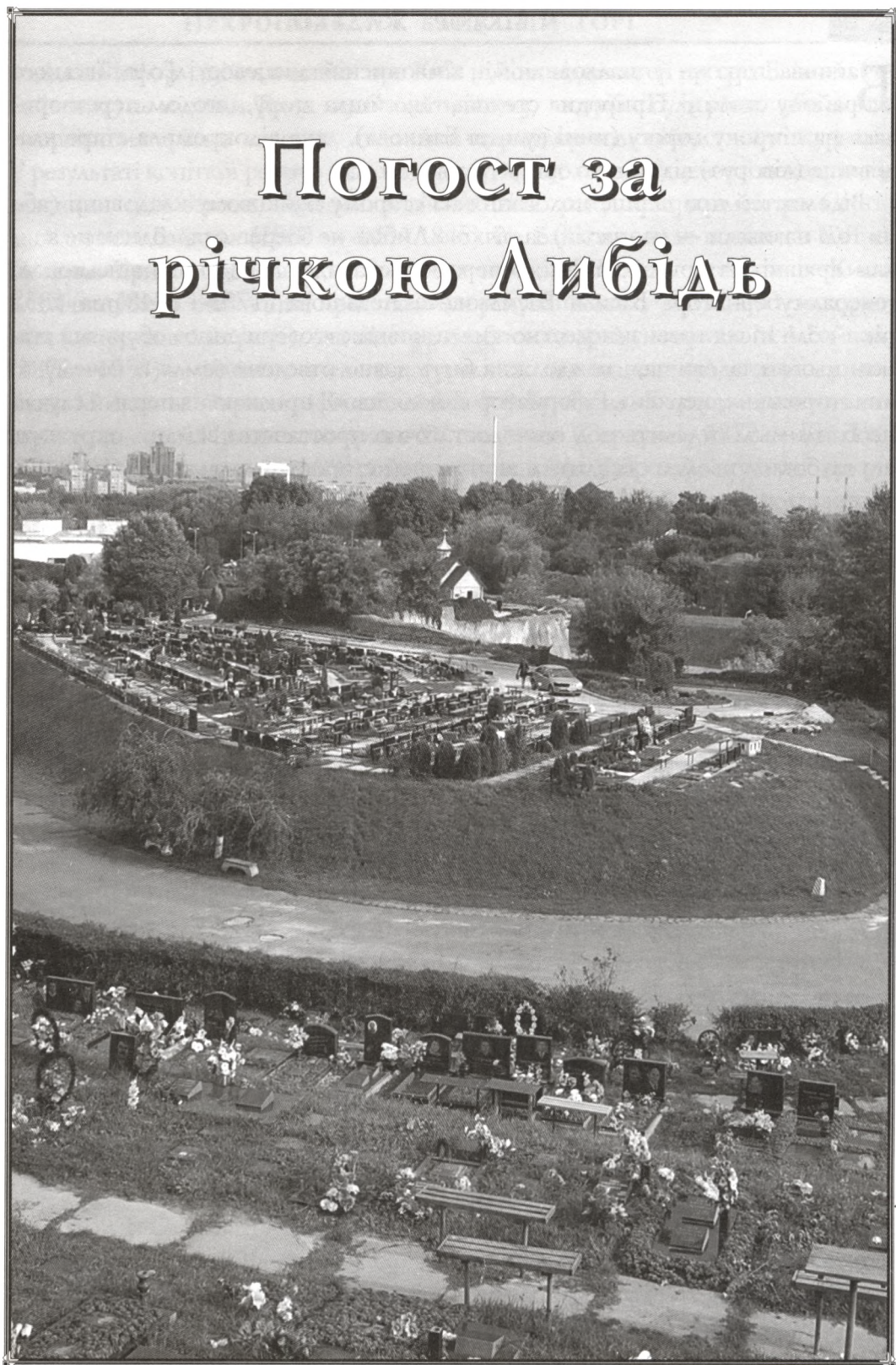
залишки каплиць і склепів, пам'ятники та місця поховань. Зокрема, велику увагу автор приділив похованням відомих журналістів, тим майстрам пера, життя яких згоріло серед пихатості можновладців, прислужництва їхніх посіпак, агресивності антигероїв публікацій і передач. Разом з тим, у виданні я намагався розповісти про найвиразніший факт, досягнення чи вчинок, загадкову смерть особистості, яка знайшла вічний притулок на двох метрах на Байковій горі.

Ви тримаєте в руках видання, де вперше під однією обкладинкою зібрані багатоілюстровані дані про поховання відомих особистостей. Ця книжка особливо актуальна у наш час, коли відроджується історична пам'ять і зацікавленість до некрополів як явища історичної спадщини, коли народ уже не може жити, не знаючи своїх коренів і бути Іванами, які не пам'ятають свого роду. Самому мені, звісно, не під силу в повному обсязі охопити увесь спектр проблем та всебічно висвітлити історію Байкового цвинтаря, далеко не про всіх розповів, які заслужили цього, хоч, бачить Всевишній, я намагався і, сподіваюсь, цю справу підхоплять наступники.

Автор вдячний за консультації окремих матеріалів та поради моїм щирим друзям Дмитру Олександровичу Мироненку і Клавдії Казимирівні Сироті; Антоненку Володимирі Григоровичу, професору; Лук'янчук Олені Сазонівні, молодшому науковому співробітнику відділу газетних фондів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського; Шудрі Миколі Архиповичу, письменнику, лауреатові Шевченківської премії; Білоконю Сергію Івановичу, історичу, лауреатові Шевченківської премії; Шевцовій Світлані Михайлівні, Заслуженому працівникові освіти України, директору Ліцею міжнародних відносин № 51 м.Києва; Чистик Розі Олексіївні, керівникові наукової творчої групи з підготовки енциклопедичного видання тому «Звід пам'яток історії та культури. Київська область»; Гончар Раїсі Петрівні, працівнику Байкового некрополя; Пономаренко Лідії Антонівні, киевознавцю; Алякринському Олексію Миколайовичу, члену історико-культурного об'єднання «Стара Москва»; Тарасовій Наталії Іванівні, завідувачу інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Висловлюю особливу вдячність за сприяння у випуску даного видання депутатові Києво-Святошинської райради м.Києві Богданові Колодію і голові наглядової ради АТЗТС.Т.С. Віталію Костенку та ін.

Звичайно, немає нічого довершеного, і з часом видання потребуватиме уточнення та доповнення. Прискіпливий читач, можливо, знайде огріхи — не будьмо надто нетерпимі. Зауваження та пропозиції надсилайте на адресу: вул.Отто Шмідта, 33, кв.5, Україна, Київ, 04107; E-mail: jadko@uni.net.ua

Погост за річкою Либідь

Байкова гора — у мальовничій, живописній місцевості Голосіївського Району столиці. Природна стежка, що йшла вгору, згодом перетворилася на широку дорогу (нині вулиця Байкова), яка відокремила старе кладовище (ліворуч) від нового.

Відомостей про перше поховання на старому Байковому кладовищі (або як тоді називали — «погості») за річкою Либідь не збереглося, однак не зникли архівні матеріали графа, генерал-ад'ютанта, Київського військового генерал-губернатора Василя Васильовича Левашова (1783—1848) за 1832 рік, коли після «ревизии местности» чиновник «совершенно» обурився станом цього кладовища, де «должна быть давно отведена земля и почему-то нет сторожки и церкви». Губернатор наполягав: «Я признаю на первый случай необходимым отделить под оное достаточно пространства земли, окружить его глубоким рвом и обсадить с внутренней стороны деревьями, при входе поставитъ избу для сторожей». Щоб облаштувати кладовище необхідні були кошти, яких у міський казні не було, тому В. В. Левашов розпорядився зібрати гроші з парафіян печерських церков як пожертвування.

15 червня 1832 року київський митрополит Євгеній Болховітін (1767—1837) надіслав церковникам резолюцію: «Предписать всем печерским священникам составить сборные тетради, ходить по домам своих прихожан для испрашения на устройство кладбища, а деньги представить в консисторию». 14 квітня 1833 року протоієрей Петро Максимович (1773—1849) передав зібраних пожертвувань асигнаціями «286 карбованців 76 копійок і сріблом 170 карбованців і 60 копійок». 13 червня 1833 року генерал-губернатор В. В. Левашов розпорядився: кошти, зібрані з мешканців Печерська, витратити на облаштування кладовища біля «хутора генерала Байкова». 14 грудня 1833 року губернський землемір Петро Вікентійович Залевський (1781—1851) з приставом та іншими особами о 12 годині дня вже відміряв «...в урочище Лыбедь близъ хутора генерала Байкова место, предполагаемое к отдаче подъ кладбищу». Згодом поряд з православним було відведено й ділянку для католицького та лютеранського кладовищ.

Таким чином, погост був заснований для поховання осіб православного, лютеранського й католицького віросповідань на відокремлених частинах, кожна з яких мала свою каплицю, і дістав назву Байковий. До речі, паралельно мав назви «Либідський» та «Дмитрівський». Чому ж утвердилася назва за Байковим?

Якщо цікавитися історією погосту та й загалом даної місцевості, то треба взяти до уваги дослідження кандидата історичних наук Михайла Олександровича Рибакова і видання «Історія Київського некрополя» та «Київський некрополь» київського некрополезнавця Людмили Андріївни Проценко (1927—2000, похована на Лук'янівському цвинтарі, ділянка 30). Йдеться про те, що радянські

довідкові інформаційні видання про Київ ніяких відомостей про рід Байкова (чи Байкових) не містили. Тому, щоб знайти істину, потрібні були роки, аби вивчити архівні матеріали, книжки, підшивки старих дореволюційних газет і журналів. У результаті копіткої роботи вдалося з'ясувати, що назва місцевості походить від власника цих земель, учасника війни 1812 року генерал-майора Сергія Васильовича Байкова (1800 — 14.11.1848). Рід Байкових веде початок з XVI ст. Пошуки привели до нащадка Байкових по жіночій лінії, мешканця Києва В.В.Ячницького. Він та інші представники роду Байкових, які живуть за кордоном (зокрема в Австралії), на підставі особистого архіву киянина М.А.Байкова (1872—1958) — відомого вченого-натураліста, похованого в Австралії, книги члена Московської археографічної комісії Ф. В. Бунакова «К истории московских служилых людей Приокского края в XV столетии» (Серпухов, 1872. — Вып. I. — С.41—43) та «Синодика» 1638 року (із збірки графа Уварова) з'ясували, що рід Байкових виник значно раніше XVI ст. За однією з версій, Байкови походять від Буя Доброгаста — воєводи із Перемишля, який наприкінці XIV ст. з синами Іваном та Романом виїхав до Московського князівства.

Цікава ще одна версія походження Байкових у Прикарпатті обабіч середньої частини Карпат здавна живе українське плем'я бойків, які називають себе верховинцями, бойківцями (звідси «Бойківщина»). Гадають, що це нащадки білих хорватів (хорватів), яких Володимир Великий приєднав до Київської держави.

Деякі перекази, наприклад, про Святославову могилу, про князя Данила Романовича (1202—1264) та інші свідчать про участь бойків у

Андріяшик Роман Васильович (9.05.1933, с.Коралівка Борщівського р-ну Тернопільської обл. — 2.10.2000, Київ) — український письменник. Закінчив факультет журналістики Львівського університету ім.І.Франка (1964). Був на журналістській та видавничій роботі.

Серед творів: «Люди зі страху» (1966, 1983), «Додому нема вороття» (1976, 1983), «Кривна справа» (1978), «Думна дорога» (1982), «Сад без листопаду» (1984). Романи перекладалися російською мовою.

Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1998) за роман «Сторонець».

Похований на ділянці №49А.

С. В. Байков.
Із старовинного малюнка
1808—1809 років

спільноукраїнських історичних процесах. Серед народжених на Бойківщині визначних діячів минулого — гетьман П.Конашевич-Сагайдачний, великий син України Іван Франко. Таким чином, є підстави вважати, що рід Байкових українського походження, а їхнє прізвище слід виводити від бойків.

У книжці А.Марина «Краткая история лейб-гвардии Финляндского полка» (1846) розповідається про подвиг штабс-капітана Сергія Васильовича Байкова, наведені біографічні відомості про нього, але тільки до 1830 року. А може, це саме той Байков, наш, київський?

За довідниками XIX сторіччя, було кілька офіцерів з прізвищем Байков: у тому числі Байков 1-й, Байков 2-й, але без імен та по батькові. Кількість відомостей про Байкових збільшувалася, проте ніхто з цих Байкових не мав зв'язків із Києвом.

Пошуки привели до Москви: тут на народні пожертвування на честь перемоги над французами збудували храм Христа Спасителя. В 70-х роках XX сторіччя на 59 стінах коридору першого поверху було встановлено 177 мармурових плит, на яких у хронологічному порядку позначені битви Вітчизняної війни 1812 року, командувачі, наведений перелік військ, котрі брали участь у боях, прізвища загиблих і поранених офіцерів та тих, хто одержав вищі нагороди, зокрема орден св.Георгія. Храм варварськи знищено більшовиками в 1930-х роках, але з архівів дізнався, що на стінах № 16, 19, 20 згадувалося чотири офіцери Байкових: полковник, штабс-капітан та два поручники, одного з яких вбито. Тут є відомості про двох Байкових із зазначених у храмі Христа Спасителя: Івана Васильовича Байкова — полковника-артилериста і Сергія Васильовича — штабс-капітана лейб-гвардії Фінляндського полку. Таким чином з'ясувалося, хто такі «Байков 1-й» та «Байков 2-й». Із ювілейних видань до 40-річчя, 75-річчя та 100-річчя Фінляндського полку видно, що це брати Іван та Сергій Васильовичі, які тут служили.

Третім Байковим із зазначених на мармурі храму Христа Спасителя виявився Петро Іванович Байков (це він названий в енциклопедичному довіднику «Київ» (1981. — С 52) — згодом організатор поштових державних служб Грузії, чоловік небоги Шаміля — Фатіми (в хрещенні Марії Єгорівни). Петро Іванович не міг бути «київським» Байковим, бо після Вітчизняної війни 1812 року жив у Грузії, де й помер. Згадані два Байкови — Іван і Сергій — мали подібні біографічні дані:

обидва учасники Вітчизняної війни 1812 року, обидва нагороджені орденом св.Георгія IV ступеня та почесною золотою зброєю «За хоробрість», обидва дослужилися до звання генерал-майора і обидва померли 1848 року. Котрий же з них київський?

І знову довгі місяці пошуків у архівах. З документів довідався, що з нагоди приїзду російського імператора Миколи I (1796—1855) до Києва на прийоми запрошувалися особи перших п'яти класів. Серед них знаходимо прізвище генерал-майора С.В.Байкова, його ж, до речі, й названо у списках членів Київського благодійного товариства 1834 року. У документі 1831 року засвідчено, що генералу С.В.Байкову належать землі та хутір Либідь, а на плані цього хутора (1834) стоїть власноручний підпис Байкова (хоч насправді це споконвічна земля українських селян!). Нарешті — жадана знахідка: у теці Центрального Державного історичного архіву, у фонді № 491 під назвою «Дело относительно отдачи в содержание с торгов казенного хутора Хотовской волости за речкою Лыбедь, состоящего...» подано опис усіх земель хутора Байкова і зазначено, що «ремонт строения произведено коштом генерал-майора Сергея Васильевича Байкова».

Сергій Васильович Байков народився у 80-х роках XVIII сторіччя в родині офіцера, який загинув 1790 року у Фінляндії під час війни з Швецією. 1806 року закінчив 1-й Кадетський корпус у Санкт-Петербурзі, де навчалися пращури Байкових: Ф.І.Байков та Ф.Я.Байков. Починалася військова служба прапорщика С.В.Байкова у Фінляндському полку. 1812 рік Сергій Байков зустрів у чині штабс-капітана. За плечима були бої при Гутштадті, Гейльсберзі (травень 1807),

Антонов Олег Костянтинович (7.02.1906, с.Троїця (тепер Московської обл.) — 4.04.1984, Київ) — генеральний конструктор літакобудування. Професор Харківського авіаційного інституту (1976), академік Академії наук України (1967), Герой Соціалістичної Праці (1966), Заслужений діяч науки УРСР (1976), автор понад 200 наукових праць з питань планеризму, літакобудування.

Під його керівництвом створено близько 40 конструкцій планерів, 15 типів транспортних і пасажирських літаків та близько 100 їх модифікацій, зокрема — Ан-2 і Ан-14, Ан-24, Ан-26, Ан-28, Ан-30, Ан-22 («Антей», 1965) і Ан-124 («Руслан» 1982).

Похований на центральній алеї, ділянка № 7.

Імператор Олександр I вручає С. В. Байкову орден св. Георгія IV ступеня. Малюнок

Фрідланді (червень 1807). За участь в останньому його та ще чотирьох офіцерів нагороджено почесною золотою зброєю «За хоробрість», а під Бородіном штабс-капітан Сергій Байков став кавалером ордена св. Анни 2-го ступеня з діамантами.

Після битви під Красним 8 листопада 1812 року відбулася зустріч С. В. Байкова з Михайлом Іларіоновичем Кутузовим. Фельдмаршал доручив йому відвезти захоплений у бою жезл фельдмаршала Л. Даву до Санкт-Петербурга (Луї Ніколя Даву був призначений Наполеоном Маршалом імперії на період війни, а його жезл являв собою дерев'яний циліндр, обтягнутий брунатним оксамитом з вигаптуваними на ньому шовком та золотом 32 імператорськими орлами). 14 листопада у Зимовому палаці С. Байкова прийняв цар

Олександр I, якому штабс-капітан С. В. Байков передав донесення М. І. Кутузова про битву під Красним та маршальський жезл Л. Даву. Розчулений самодержець, знявши з себе власний орден св. Георгія IV ступеня, вручив його герою. Водночас імператор привітав С. Байкова з чином капітана (цей орден давав право на черговий чин) та подарував 100 червінців, а жезл наказав передати на зберігання до Казанського собору. С. В. Байков був учасником російсько-турецької війни 1828—1829 років. Важко поранений в голову, півроку лікувався у Київському шпиталі на Печерську, потім — знову на фронт. Командуючи бригадою, відзначився у боях за фортеці Силістрія та Шумла, за що одержав орден св. Володимира III ступеня й звання генерал-майора.

В'їзд на вул. Байкову до старого (ліворуч) та нового (праворуч) Байкового цвинтаря

По війні почався київський період життя С. В. Байкова. Відставний генерал назавжди оселився на околиці Києва на вулиці Шмідта, 4, (нині Байкова), згодом переїхав на Печерськ у власний будинок, а за річкою Либідь володів маєтком біля урочища Протасів Яр. Старожили розповідали, що підвал цього будинку мав вікна нижче рівня землі, тому навпроти вікон були викопані ями, обкладені цеглою. На другому поверсі — велика веранда й кухня. У цьому будинку мешкало до тридцяти родин. Приміщення

мало чотири входи й у кожному жило по кілька сімей. У дворі росла величезна стара шовковиця.

Через дорогу від четвертого номера, там, де зараз магазинчик і продаж квітів (вулиця Грінченка), раніше була кузня С. Байкова. Вона обслуговувала коней, які возили катафалки з покійниками. Вздовж залізничного насипу текла невелика річечка (притока Либеді), пізніше її, як і багато інших, завели в трубу під землю. Тут, на цій річечці біля кузні, ставали табором цигани — перекувати коней. Іще по вулиці Шмідта стояв будинок під першим номером: це була не окрема будівля, а двір з кількома приміщеннями на території старого цвинтаря (за похованням Лесі Українки). У 20-ті роки ХХ сторіччя більшовики будівлі на старому кладовищі знесли.

Таким чином, за прізвищем власника ця місцевість і дістала назву «хутір Байкова». Після смерті генерал-майора С. В. Байкова 19 червня 1848 року в Санкт-Петербурзі, де й поховано, хутір разом з землею за наказом імператора Миколи I передано київському Військово-інженерному відомству.

Отже, стало відомо, нарешті, хто був землевласником нинішньої території Байкового кладовища в Голосіївському районі столиці. На сьогодні Байкове складається з старого кладовища (9 ділянок) та нового — нині 57 ділянки; площа становить 72, 47 га.

Згодом назва «Байкове» поширилася на навколишню місцевість. Височина на північ від селища Деміївки згодом дістала назву Байкова гора, на якій і поряд з якою виникли: Байкове кладовище, хутір Байковий, вулиця Байкова,

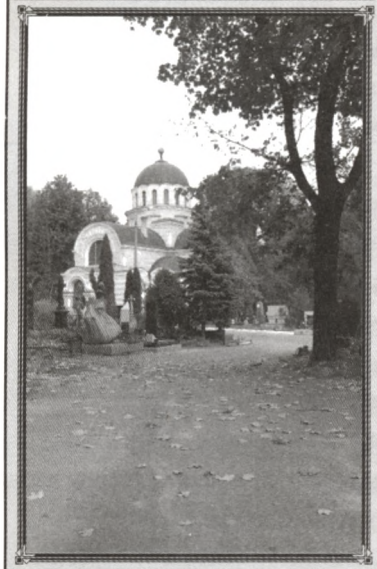
Антонович Володимир Боніфатійович (18(30).01.1834, м. Махнівка Бердичівського повіту Київської губернії — 8(21).03.1908, Київ) — український історик. Навчався в Київському університеті св. Володимира. З 1878 — професор Київського університету св. Володимира; у 1863—1880 роках — головний редактор Тимчасової комісії для розбору стародавніх актів у Києві, з 1881 — голова Історичного товариства Нестора-Літописця. Фундатор Київської історичної школи, голова та засновник Історичного товариства Нестора Літописця. У квітні 1967 на могильній плиті зроблено напис: «Антонович Володимир. 1834—1908. Український історик».

Похований на ділянці № 7.

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

Байковий гай, Байків міст, Байків Яр, Байковщина. Прилягає до Байкової місцевості — Божків Яр, Деміївка, Забайків'я, Клінічне містечко, Новое Строєніє і Протасів Яр. Отже, і низка топонімів пов'язана з прізвиськом Байков.

На цьому пагорбі населення випасало худобу, а в 60—90-х роках XIX сторіччя армійські частини тут провадили військові заняття. Поблизу хутора Байкова ріс гай, що звався також Байковий. З 1870-х років він став місцем проведення народних гулянь. Спритні ділки орендували цю місцевість, споруджували на ній майданчики для розваг і одержували від цього чималі прибутки.

Західна частина гори — район колишніх вулиць Профінтерну і Псковської — це також колишня околиця хутора Байкова. Оскільки ця земля, як і

околиця Звіринець, входила до складу Хотівської волості Київського повіту, Звіринецька церква у 50-х роках XIX сторіччя й придбала тут землю, поділила її на ділянки та почала здавати в оренду охочим. Так виникло селище Забайков'є. Ця частина гори — Забайков'є — почала заселятися, за свідченням архівних документів із архівів, з середини XIX сторіччя. Відомо, що до 1864 року там зведено 77 житлових будинків, а через 10 років їх уже налічувалося 177 (29 мазанок і 148 дерев'яних), де мешкало 1010 осіб. Це була типова околиця міста, брудна і непорядкована. На її території звали 2 млини, пекарню, 15 кустарних майстерень, 2 магазини і 11 «питейних заведень».

1888 року Звіринецька церква продала право здавати ділянки в оренду двом землевласникам, які одразу ж підвищили платню. Тоді жителі звернулися в київську Міську думу з проханням придбати землю у власність міста. 1901 року місцева влада купила її у церкви і надала можливість 252 домовласникам Забайков'я поступово викупити свої ділянки. Включити селище Забайков'є в межі міста Міська дума вирішила в лютому 1908 року.

На Байковому кладовищі 24 серпня 1841 року побудували й освятили церкву св.Димитрія Ростовського; церковним старостою призначено Т.Островського. «Києвськіє губерньськіє ведомости» 1848 року про цей факт повідомляли: «У церкві за штатом призначено священика та дячка, з платнею з міської скарбниці — першому 80, а другому 27 рублів. І від міста їм побудовано біля церкви два дерев'яні будинки. Але, з одного боку, жалюгідність церковних доходів, з іншого боку — бідність православного населення Києва, служать причиною того, що іновірські цвинтарі, Німецьке й Латинське, розташовані поряд з православним

Димитрійським, вражають очевидною своєю перевагою щодо багатства пам'ятників, благоустрою та чистот». 1897 року церкву розібрали, а її матеріали було використано для зведення Макарівської дерев'яної церкви на Щекавиці в рік пам'яті забитого татарами в 1497 році київського митрополита Макарія. Тепер на місці церкви св. Димитрія Ростовського лише пам'ятна позначка.

Усього землі під Байкове кладовище було відведено «...27 десятин 1570 кв. сажнів». На старому кладовищі було зведено будинки для священника (1892 року) і дякона (1899 року), які належали церкві. Не раз Київська духовна консисторія зверталася до міського керівництва з клопотаннями про виділення Байковому цвинтарю нових земельних ділянок. Слід відзначити, що муніципальна земля, яка відійшла під цвинтар, нібито залишалася на балансі міста, але в неї не могло бути іншого користувача, крім духовної влади. Іноді навколо земельного питання виникали конфлікти. Так, у 1913 році місто відмовило консисторії у проханні надати 5—6 га для безплатних ділянок під могили бідняків, тоді духовне керівництво надіслало владі листа, в якому, зокрема, зазначалося: «На Байкове кладовище небіжчиків із благодійних лікарень і притулків більше не направляти!».

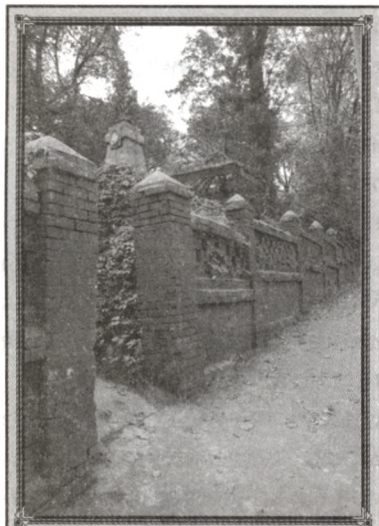
Отже, датою заснування старого Байкового кладовища треба вважати 14 грудня 1833 року.

У 80-х роках ХІХ сторіччя кладовище розділено та розширено. Виникло два Байкових — старе, що ліворуч від центральної дороги, і 1876 року — нове, обнесене кам'яною стіною з трьома входами-брамами, стилізованими під церкву, костел і кірху.

Апанович Олена Михайлівна (9.11.1919, м. Мелекес, Російська Федерація — 21.02.2000, Київ) — історик, філолог, мистецтвознавець. З 1944 р. працювала в Центральному державному історичному архіві України. Досліджувала і популяризувала історію українського козацтва, місця запорозького козацтва в Україні і поза межами, минуле української рукописної книги ХVІ—ХVІІІ ст., життя і діяльність академіка В.Вернадського в Україні, атрибутувала й реконструювала з літератури 30 нових списків літопису Григорія Грядянки. Лауреат премії України ім. Т.Шевченка (1994; за книжку «Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі»), премії Фондації Антоновичів (1995). Похована на ділянці № 49А.

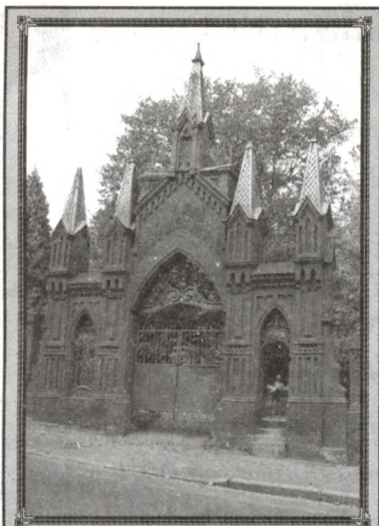

Вхід на
старе польське кладовище

На новому цвинтарі також було облаштовано (1915 року) двоповерховий будинок для священика та диякона, сторожка для охоронців. До Вознесенської церкви належала й капличка протоієрея Павла Троцького.

Польське (католицьке) кладовище знаходиться ліворуч від дороги і згодом одержало назву «старе» й так зветься й нині. На ньому була невеличка дерев'яна капличка та небагато могил, бо з 1830 року поляки переважно ховали покійників у родових склепах. Київські католики ще на початку XIX сторіччя мали ефектний катафалк з усіма атрибутами похоронних церемоній, рівного якому в місті не було. За плату від 20 до 80 рублів його могли брати напрокат усі охочі, що сприяло неабиякому наповненню скарбниці.

...На старому польському кладовищі знаходжу в непривабливому стані поховання відомого свого часу київського архітектора Олександра Вікентійовича Беретті (1816—1895), сина Беретті Вікентія Івановича (1781—1842). Смерть у 1842 році перешкодила Вікентію Івановичу реалізувати свої плани, однак його справу успадкував син — молодий академік архітектури Олександр Беретті. Так само, як і батько, Олександр — яскравий представник класицизму в Києві. Навчався з 1827 року в тій же самій Петербурзькій Академії

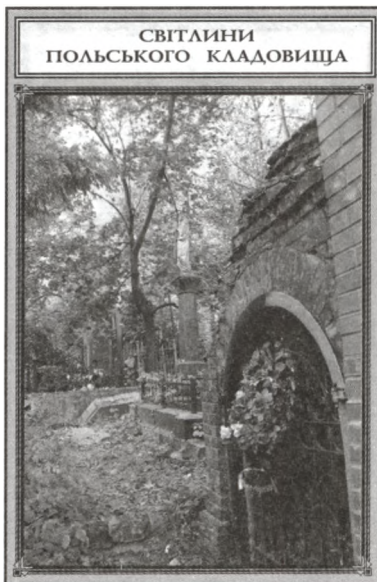
Вхід на
нове польське кладовище

мистецтв, що й батько. Він не тільки завершив батьківські будівлі, а й сам створив у Києві такі помітні будівлі, як корпус Київської гімназії № 1 на нинішньому бульварі Тараса Шевченка (тепер його називають «жовтим» корпусом університету; зведений 1847—1850) і Анатомічний театр (1853; тепер Музей медицини; вул. Б.Хмельницького, 37), реального училища (1878) на Михайлівській площі. Кияни добре знали будівлю пансіону (1850) графині Євдокії Василівни Левашової (уроджена Пашкова; 1796—1868) на вулиці Володимирській, 35, яку й тепер називають «особняк Беретті». Коротко про цю унікальну будівлю...

У січні 1846 року архітектор Олександр Беретті придбав ділянку тут у дружини підпоручика Є.Маяковської, а 1848 — збудував власний особ-

няк з флігелем і службами. У грудні 1858 року продав садибу колезькому асесору В.Протопопову, у квітні 1870 її придбала І.Михайловська — дружина київського купця 1-ї гільдії, великого землевласника, акціонера Київського комерційного банку, яка була власницею цієї садиби до 1917 року. У 1870-х роках особняк перебудовувався: у приміщеннях з'явилися важкі ліпні плафони, 1871 року простір над дверима у великій залі та вітальні на другому поверсі прикрасили мальовничі панно італійського майстра К.Алліауді (збереглися). На фасаді був ліпний герб власника (втрачено). У роки Громадянської війни (1923) будинок зазнав руйнувань. Після більшовицької націоналізації з 1924 року тут містилися відділ кримінального розшуку, інспекція з праці Київського окружного виконкому. За актом від 28 жовтня 1927 року приміщення було передано в користування Історичній секції ВУАН. У 1934 році будинок перейшов до ЦК КП(б)У, з 1936 — до НКВС УРСР разом з сусіднім будинком № 33 по вулиці Володимирській.

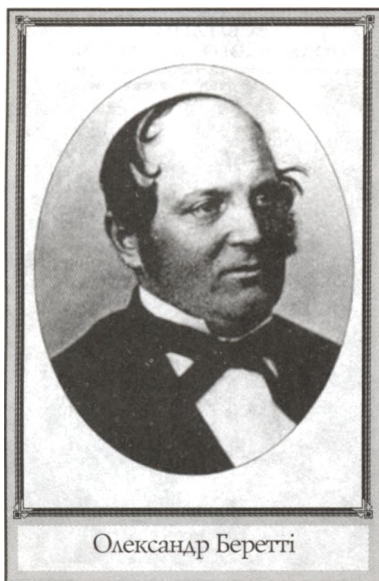
СВІТЛИНИ
ПОЛЬСЬКОГО КЛАДОВИЩА

Коштом Всеукраїнської Академії наук 1927 року будинок відремонтовано, частково заново оформлено інтер'єри — за проектом архітектора, професора

Бажан Микола Платонович (9.10.1904, м. Кам'янець-Подільський Хмельницької обл. — 23.11.1983, Київ) — поет, громадський діяч. Вчився у Київському кооперативному інституті та в Інституті зовнішніх зносин. Серед творів: «Уманські спогади» (1967), «Твори» (1969), «Нічні роздуми старого майстра» (1974), Твори в 4-х т. (1974—1975), «Карби» (1978), «Доробок» (1979), Твори в 4-х т. (1984). Працював у галузі поетичного перекладу. Академік АН України (1951). За літературну і громадську діяльність удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1974) та почесних звань народного поета Узбекистану, заслуженого діяча мистецтв Грузії та України (1966). За поему «Політ крізь бурю» удостоєний Державної премії імені Т.Г.Шевченка (1965); за участь у створенні «Історії українського мистецтва» (т. 1-6, 1966—1968) — Державної премії України (1971). Похований на центральній алеї, ділянка №2. Автори пам'ятника — скульптор Макогон І.В. та архітектор Стукалов О.К.

Олександр Беретті

Київського художнього інституту Василя Кричевського. Перестелено паркет, а високомистецькі столярні роботи у вестибюлі, над сходами, у приміщеннях другого поверху виконано чеськими майстрами А.Криком і Ф.Мареком. Сходова клітка була розписана архаїчним орнаментом, над дверима із зали в сусіднє приміщення в техніці інтарсії виконано панно «Мамай» за проектом архітектора В.Кричевського — його учнем Олександром Саєнком (не збереглися).

Тепер у цьому особняку міститься приймальня й бюро перепусток Служби безпеки України (розташовані на вулиці Володимирській, 35, на розі вулиць Малопідвальної та Володимирської). Олександр Беретті був архітектором і собору

св.Володимира; він розширив план будови за рахунок масивності стін і стовпів. У такому вигляді 1862 року собор і був закладений, але через чотири роки внаслідок проектних прорахунків і неякісних будівельних матеріалів у склепіннях з'явилися тріщини, споруда могла взагалі розвалитися. О.Беретті добровільно взявся рятувати собор від руйнування.

О. В. Беретті посідав не останнє місце в рядах київських домовласників: у різний час йому належали трактир з готелем на Бессарабці (де, до речі, зупинявся Тарас Шевченко), особняки на Володимирській та Інститутській.

Пам'ятник на могилі
Олександра Беретті на старому
польському кладовищі

Для виховання місцевих здобич О.Беретті започаткував у Києві університетський курс архітектурного мистецтва.

Зазначу ще: працюючи викладачем університету св. Володимира, Олександр Беретті склав новий проект обсерваторії, за яким 18 травня 1851 року розпочалося її будівництво.

...Нове католицьке (польське) кладовище розташовувалося навпроти старого, через дорогу. Величезна територія акуратно утримувалася, впорядкований твердий шлях вів нагору вглиб. Кладовище швидко заповнювалося і вже 1900 року ксьондз П.Жмигродський просить Міську думу прирізати до Байкового католицького кладовища ще 10 десятин землі за рахунок землі селян хутора Совки, бо відведена в 1876 році

НЕКРОПОЛЬ НА БАЙКОВІЙ ГОРІ

майже заповнена. 18 вересня 1901 року Міська дума дозволила відкрити ділянку в 7 десятин, і 28 грудня 1901 року землемір, колезький секретар П.В.Залевський документально передав цю територію під католицьке кладовище.

Під час Першої світової війни (1915) на Байковому католицькому кладовищі була ділянка для поховання військовополонених. 1916 року ксьондз просив перенести ці поховання на лютеранське кладовище, мотивуючи меншою кількістю поховань на ньому.

Досліджуючи польське кладовище, некрополезнавець Л.А.Проценко не знайшла там могили польського поета й публіциста Володимира (Влодзімежа) Вікентійовича Висоцького (1846, с.Романів на Волині — 11.08.1894, Київ) і про це написала в путівнику «Київський некрополь»: «Могила зрівняна з землею, без напису». Це не так: могилу відомого польського поета, київського фотографа-художника (учня київського фотомайстра Ф.К.де Мезера), публіциста, віце-президента Київського технічно-

Пам'ятник і напис на його тильній стороні на могилі польського поета Влодзімежа Висоцького

Базилевич Анатолій Дмитрович (7.06.1926, Жмеринка Вінницької області — 30.06.2005, Київ) — український художник. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1969). Народний художник України (1993). Закінчив Харківський художній інститут (1953). Співпрацював з видавництвами «Молодь», «Веселка», «Дніпро», «Мистецтво», «Радянський письменник» (усі — Київ), «Прапор» (Харків), з естампним цехом Комбінату монументально-декоративного мистецтва та редакцією діафільмів «Укркінохроніки». Працював у галузі книжкової та станкової графіки, монументального живопису. Автор ілюстрацій до творів Тараса Шевченка, станкового твору «Зустріч з сестрою» (м'який лак, 1963), малюнків для поштових листівок з українськими народними піснями на слова Тараса Шевченка. Брав участь в ілюструванні ювілейного видання «Кобзаря» (Київ, 1964). Оформив видання «Малий Кобзар» (1969). Автор ілюстрацій до «Енеїди» І.Котляревського видавництва «Дніпро» (1969), творів Франка, Івана Котляревського, Івана Нечуя-Левицького та ін. Похований на ділянці №49Б. Автори проекту козацького хреста: син А.Базилевича — Олександр і скульптор О.Дяченко.

Іван Франко й киянка Ольга Хоружинська після вінчання. Фото Владзімежа Висоцького

го товариства Владзімежа Висоцького я віднайшов: поховання збереглося, як і пам'ятник, що стоїть, як увійти у ворота нового польського кладовища, ліворуч за тридцять метрів.

Більшу частину життя В.Висоцький прожив у Києві, де 1873 року відкрив фотоательє на розі вулиць Лютеранської і Хрещатика. Вже за перший рік роботи грошовий обіг ательє сягнув 24000 рублів, а в 1892 році — збільшився до 52000 рублів і відтоді коливався від 40 до 50 тис. рублів щорічно.

Види Києва він почав знімати у 80-і роки ХІХ сторіччя. Це були невеликі за розміром фотографії. У 1882 році В.Висоцького удостоєно великої срібної медалі на Всеросійській виставі у Москві за збільшені портрети імператорської родини. Він мав і царські подарунки за виконання фото-

графічних робіт для членів царської родини. Згодом Висоцький отримав звання «Фотографа Імператорського університету св. Володимира», а з 1882 року — «Придворного фотографа її Імператорської Високості Великої Княгині Олександри Петрівни» (засновниці Київського Покровського жіночого монастиря). За даними 1890 року з 15 київських фотомайстерень перше місце за чистотою та витонченістю оздоблення посідали Ф.Мезер і В.Висоцький. На їхню частку припадало більш як половина всіх замовлень. В.Висоцький ще

Леся Українка в українському вбранні. Фото Владзімежа Висоцького

обіймав посаду товариша голови Київського відділення Імператорського Російського технічного товариства. Крім того, В.Висоцький був доволі відомим поетом, що відображав у своїх творах побут польської шляхти, він — автор історичних поем «Ляшка» (1883) та «Оксана» (1891). Поема «Ляшка» відображає спільну боротьбу українців і поляків проти Кримського ханства. 1912 року поему перекладено українською мовою. У поемі «Оксана» відтворено події на Правобережній Україні під час Польського повстання 1863—1864 років. Висоцький видав також збірки віршів «Всі за одного» (1882), «Нові діди» (1884), «Сатири й байки» (1894). У цих творах поет змалював побут польської шляхти в Україні, висміяв окремі сторони її життя. Висоцький добре знав твори Тараса

Шевченка, був знайомий з Іваном Франком. Творчість В. Висоцького цінували Леся Українка, Еліза Ожешко. А у листі (Львів, 13 квітня 1886 року) до польської письменниці Елізи Ожешко (1842—1910) Іван Франко писав: «Щиро дякую вам за присилку поеми В. Висоцького; деякі його вірші я знаю і ціню. Будучи у Києві, напевно зайду до нього». У листі мова йшла про поему «Ляшка», видану у Києві 1883 року. У статті «Сучасні польські поети», написаній уже після смерті В. Висоцького, Іван Франко дав розгорнуту характеристику творчості поета: «У 1882 р. вийшов перший поетичний твір молодого київського фотографа Володимира Висоцького, в котрім видно було невеликий, але свіжий і енергійний талант. Молодий поет розпочав сатирою «Всі за одного», в котрій висміяв безхарактерність та марнотратство польської шляхти. Висоцький інтересний уже хоч би з того погляду, що в цілій своїй поетичній діяльності (він умер 1894 р.) обмежився на епіку. На його лірі були тільки дві струни — сатира, що переходила іноді в карикатуру і робилася несмачною (напр., поема про Бісмарка, котрого змальовано як бісового сина), і чутливо-патріотична нота, що найповніше відзначається в поемі «Ляшка» (1894 р. вийшло третє видання). Хоч і як подобалася українсько-польській публіці ця поема, та, на мою думку, її поетична вартість дуже невелика... Найкращим твором Висоцького я вважаю поему «Оксана»... Висоцький ані артист не великий, ані майстер поетичної форми; його вірші дуже часто дерев'яні, балакучі, мляві, його поетична техніка дуже примітивна, смак невироблений, навіть мова не зовсім чиста. А проте чути в його поезії якийсь подих свіжості і сили, якусь мужню енергію, і в тім головна її принада».

Бездик Юрій Дмитрович (25.11. 1925, Харків — 17.08. 2008, Київ) — український прозаїк, драматург, журналіст. Учасник Другої світової війни, нагороджений орденами та медалями. Закінчив факультет міжнародних відносин Київського університету ім. Т.Г. Шевченка (1949) та аспірантуру (1953). Автор збірок оповідань: «Поруч з тобою», «Дівчино моя хороша», «Вогонь на вершині Комо», «Прощаючись назавжди», «Над планетою — «Левіафан»; романів «Альма-матер», «Честь мені дорожча», «Полки ідуть на переправу», «Сильний помсти не жадає», «Блакить», «Розкрилля», «Поверх-42», «Довге повернення», «Кожна хвилина життя», «Гіпсова лялька», «Чорний лабіринт, або Довга дорога в Альпи», «Про що не доповідали фюреру»; збірок повістей «Вибрані твори», «Вас чекають, Тридцятий», «Искушение» (російською мовою); «Убити сенатора» (драматична повість); п'єс «Лицарів не судять», «Чотири жінки біля ставу», «Врятуйте доктора Райча (рейс о 12-й)» та ін. Похований на ділянці № 33.

СВІТЛИНИ
НІМЕЦЬКОГО КЛАДОВИЩА

1887 року харківський поет і перекладач Володимир Александров (1825—1893) переклав українською мовою вірш Висоцького «Українська мелодія». 1871 року Висоцький відкрив у Києві фотоательє. 1884 року він виконав фото Лесі Українки в народному вбранні, 1886 — фото Івана Франка з дружиною Ольгою Хоружинською, 1887 — українського мистецтвознавця Данила Щербаківського, 1890 — Володимира Антоновича — громадського, наукового і культурного діяча, 1893 — Миколу Стороженка, директора Київської 1-ї гімназії, 1894 — Андрія Фердинандовича Крауса, архітектора і техника, 1895 — Івана Щітківського — українського громадського діяча, першого українського представника в Київській Міській думі. За життя та діяльність В.В.Висоцький сфотографував багато київських споруд, які й нині використовуються при підготовці видань з історії столиці. Після його смерті фотоательє відійшло дружині — Т.С.Висоцькій і синові В.В.Висоцькому-молодшому.

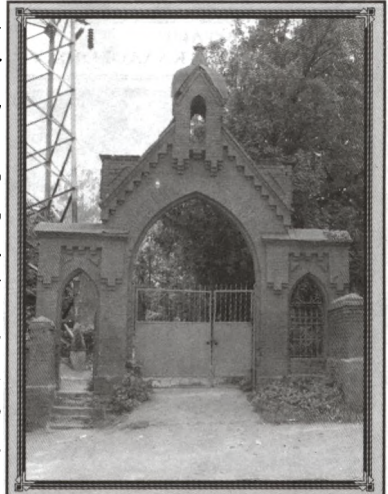
Лютеранське (німецьке) кладовище розташоване праворуч Байкової вулиці, вище католицького (польського). Спочатку на ньому не дотримувалися чіткості рядів і поховання були розташовані хаотично. На це звернув увагу член лютеранської громади Артур Карлович Краузе. За його сприяння кладовище розширилося, було розділене доріжками, обсажене деревами та кущами, мало вигляд парку. 1848 року на кладовищі збудовано капличку і приміщення для тих, хто копав могили, та обслуги (не збереглися). 1879 року кладовищу було відведено ще 4 десятини 2176 кв.сажнів для будівництва кам'яної ого-

рожі. 1901 року лютеранська громада звернулася ще раз до Київської Міської думи з проханням додати 6—7 десятин землі на новому кладовищі. Відомий вчений-краєзнавець Леонтій Іванович Похилевич (1816—1893) так писав про поховання на Байковій горі, зокрема на лютеранському: «Немецкое кладбище, расположенное рядом с православным Дмитриевским, поражает очевидным своим

превосходством, хоча на нихъ нетъ ни храмозъ, ни прочего». До речі, до цих кладовищ спершу було прокладено водопровід, наглядачі берегли надгробки від руйнацій, не допускали випасу худоби.

Перший двокінний трамвай, вагони якого вміщали двадцять пасажирів, до Байкового кладовища пустили 1889 року. Однак він не задовольняв потреби, особливо в поминальні дні. У цей час у Києві пройшов випробування перший в Російській імперії пасажирський електричний трамвай винахідника Ф.Пироцького. Про цю неординарну подію газета «Киевлянинъ» повідомляла: «Вагони переповнені публікою, багато пасажирів їздять по кілька разів вгору і вниз, цікавлячись цією важливою для Києва новиною».

Вхід до нового німецького кладовища

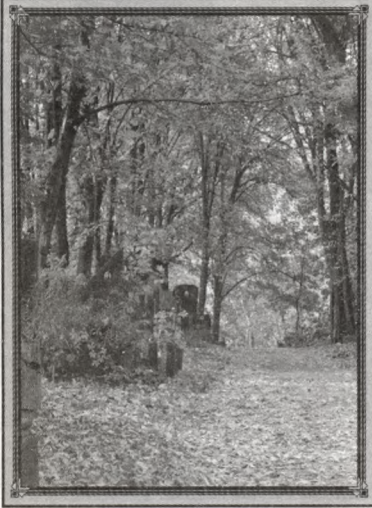
1907 року, коли стала до ладу Звіринецька лінія, від станції Київ-товарна проклали трамвайну колію і до Байкового хутора. 1931 року трамвай № 10 почав курсувати за маршрутом: Сталінка — Берлізові городи — Байкове кладовище. І маршрут цей, з певним удосконаленням та переобладнанням, діяв аж до початку 2004 року, допоки колію не демонтували.

Після Жовтневої революції 1917 року радянська влада відокремила церкву від держави і школу від церкви, тому неважко було зрозуміти, що й похоронні

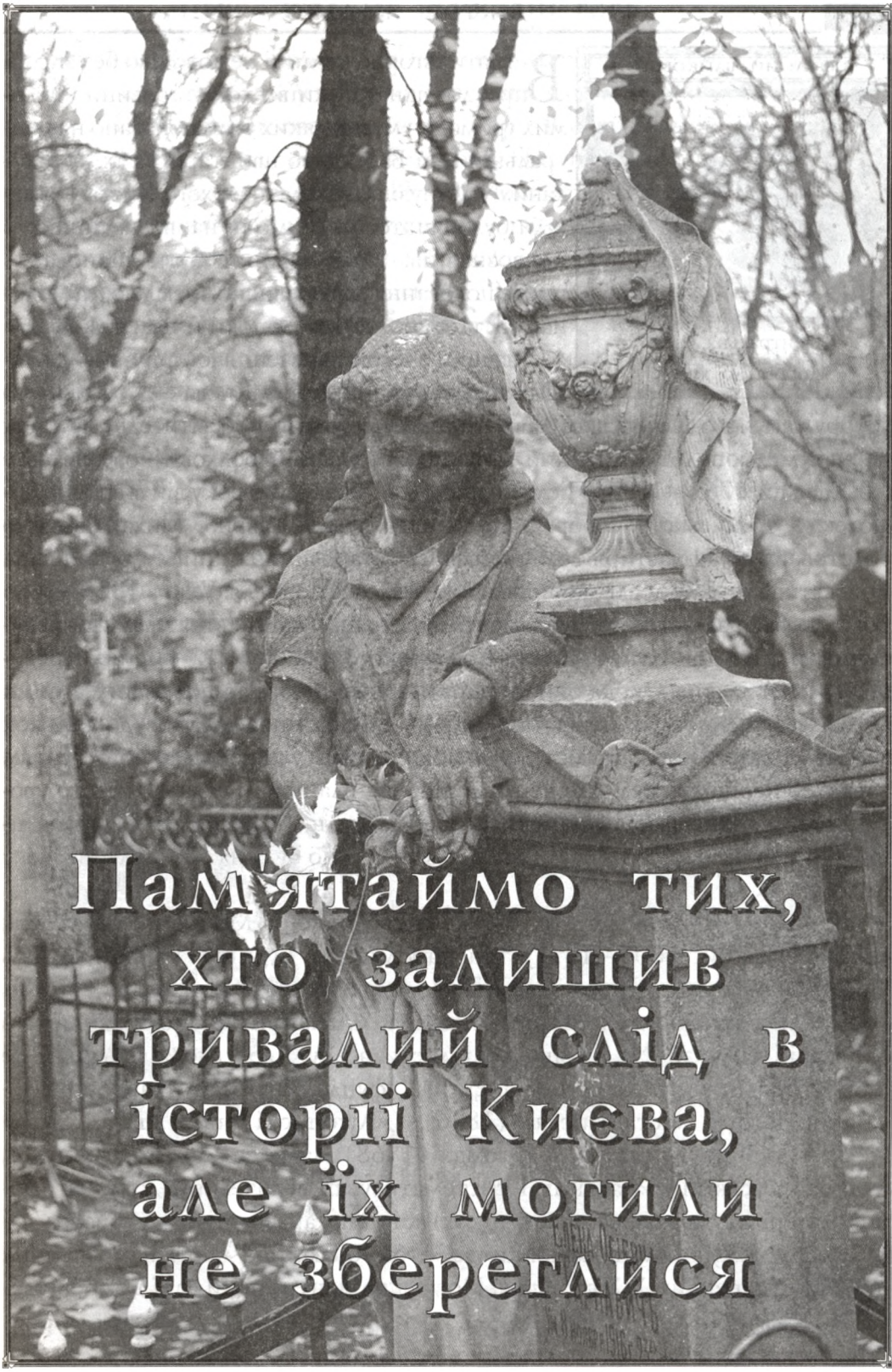
Білецький Олександр Іванович (1.11.1884, поблизу Казані, Росія — 2.08.1961, Київ) — український історик, вчений, дослідник творчості Т.Г.Шевченка. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету (1907). З 1936 р. працював в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка, тривалий час — директор інституту. Серед творів: «Шевченко и мировая литература» (1939), «Тарас Григорьевич Шевченко» (разом з О.Дейчем, 1958), «Максим Рильський» (1961), підручники з української літератури для вузів і шкіл, «Українське літературознавство за сорок років» (1957), «Українська література серед інших слов'янських літератур» (1958), «Від давнини до сучасності. «В 2-х т.» (1960), «Шевченко і слов'янство» (1961), Твори в 5-ти т. (1965—1966). Академік, заслужений діяч науки (1941). Похований на центральній алеї, ділянка № 6.

СВІТЛИНИ
НІМЕЦЬКОГО КЛАДОВИЩА

функції теж будуть зосереджені в руках офіційних органів. 1 червня 1919 року було видано декрет Раднаркому УСРР «Про цвинтарі та похорони». Відповідно до цього декрету всі цвинтарі, морги, крематорії, похоронні організації переходили в розпорядження комунальних відділів місцевих рад. В одному з пунктів, зокрема, зазначалося: «Для всіх громадян встановлюється однаковий похорон. Розподіл на розряди як місць поховання, так і похорону скасовується». Витрати на похорон покладали на родичів і близьких за такою виконкомом, в разі смерті незаможних і безпритульних — на державу, діяли також похоронні страхові каси. Оплату місць на цвинтарях було скасовано. З приводу приватних похоронних підприємств було заявлено, що вони «не припиняють своєї діяльності, а з усім їхнім апаратом переходять на облік до місцевих виконкомів». Релігійні потреби при похованні кожен мав замовляти сам. Після опублікування декрету на Байковій горі більшовики одержали офіційне право «руйнувати надгробки буржуїв до основи». Отже цвинтар став тоді ще одним об'єктом успішної війни комуністів з минулим, адже мертві вже не могли опиратися. Тим часом тисячі «невинно убієнних» лягали у нові могили, вириті на цьому ж цвинтарі, історичному.

Наступні етапи розвитку некрополя проходили за рахунок повторного використання територій, особливо — центральної алеї. Рішенням виконкому Київської міськради № 309 від 27.02.1968 року Байковий цвинтар був закритий для масових поховань. У 1971 році з метою збереження та вшанування державної та культурної еліти Києва і України на державний облік були взяті перші поховання як пам'ятки історії та культури. Результатом інвентаризації стало виготовлення документації: облікових карток та паспортів на 14 об'єктів культурної спадщини, розташованих на території некрополя. Пам'ятники на могилах мають загальнокультурну цінність, як такі, що увічнюють пам'ять про видатних діячів XIX і XX сторіч. На жаль, і нині впорядкування некрополя на Байковій горі стоїть дуже гостро. Процес занедбання триває, історичні поховання руйнуються, хоч пошукова та наукова роботи у царині некрополезнавства дослідниками не припиняється, які твердо переконані, що історична пам'ять — своєрідний духовний потенціал українського народу.

Пам'ятаймо тих,
хто залишив
тривалий слід в
історії Києва,
але їх могили
не збереглися

Вивчати історію столиці неможливо без згадки про дослідників київської старовини, відомих громадян міста, яких було поховано на центральній алеї Байкового цвинтаря, а їх — закоханих у минувшину золотoverшого Києва — завжди було багато. Згадаймо ж найвизначніших із киевознавців, які повинні бути шановані, проте поховання їхні зрівняно з землею, а людина, як відомо, живе, допоки її пам'ятають...

Значний внесок у вивчення історії найвидатніших архітектурних споруд Києва — Софійського собору та Києво-Печерської лаври — зробив вчений-просвітител, історик церкви митрополит Київський і Галицький Євгеній Болховітінов (світське ім'я Єфимій; 1767—1837). Після переїзду до Києва 1822 року він виявив у бібліотеках Софійського собору, Києво-Печерської лаври, Михайлівського Золотoverшого монастиря велику кількість старовинних книг та рукописів і присвятив їхньому дослідженню майже все своє дозвілля. Уже в 1825—1826 роках побачили світ його фундаментальні праці, які не втратили свого значення й донині: «Опис Києво-Софійського собору» та «Опис Києво-Печерської лаври». Окрім опису архітектурних споруд та пов'язаних з ними людей (священнослужителів та ченців), Болховітінов долучив до книжок значну кількість копій грамот, виписок, планів. Усе це надає його працям характер першоджерел. Але не встиг він, як планував, укласти реєстр урочищ Києва згідно з монастирськими записами, що мало полегшити вивчення стародавніх літописів. І, на жаль, могила, що була на центральній алеї, не збереглася...

Закоханим у рідне місто був і киевознавець Микола Васильович Закревський (1805—1871). Він народився в будинку на розі вулиць Фролівської й Боричевого Току на Подолі й у шість років став свідком жахливої пожежі: тоді згорів і їхній дім. Навчатися йому випало в Київській гімназії № 1, яка тоді містилась у Кловському палаці і де інспектором був Максим Берлінський, фундаментальні праці якого — «Нарис історії міста Києва» (1836), «Літопис і опис міста Києва» (1858), «Опис Києва» у 2-х томах (1868) мали велику популярність. М. В. Закревський узагальнив і систематизував величезний документальний матеріал, зібрав розпорошені статистичні, археологічні та топографічні матеріали. Цінні його малюнки пам'яток Києва, які дають нам уявлення про місто середини ХІХ сторіччя. Могила на центральній алеї не збереглася...

Киевознавцем був і Володимир Іванович Щербина (1850—1936) — історик, який викладав у київських середніх навчальних закладах понад 40 років. У 1920-х роках очолив створену при Всеукраїнській академії наук Комісію історії Києва та Правобережжя. Недарма 1925 року В.Щербину обрано членом-кореспондентом ВУАН. Його «Нові студії з історії Києва» (1926) — остання збірка праць ученого — і сьогодні читається з надзвичайною цікавістю. Могила його теж не збереглася...

Філолог Павло Іванович Аландський (1844—1883) був дійсним членом Історичного товариства Нестора-літописця й автором капітальної праці «Синтаксические исследования «Илиады» и «Одиссеи», виданої в Російській імперії і перевиданої у Франції, Німеччині й Італії, а також методичного посібника для вчителів з викладання латини. Доцент Київського університету св. Володимира, він викладав на Вищих жіночих курсах латинь, історію Греції та Риму. На його могилі на чорній мармуровій плиті був горельєф на мотиви гомерівських творів і напис: «Він усе знав про глибини минулого, але не зміг передбачити жахливого випадку, що стався з ним на риболовлі». Нині немає на центральній алеї ні пам'ятника, ні могили...

Вільям Людвігович Беренштам (1839—1904) — громадський діяч, педагог і археолог. Організатор у Києві безплатних недільних шкіл для робітників і ремісників. Засновник Південно-Західного відділення Російського географічного товариства. Один із видатних діячів Київської української громади. У Петербурзі брав участь в організації панахид за Т.Шевченком, був

Білецький Платон Олександрович (8.11.1922, Харків — 6.05.1998, Київ) — живописець, мистецтвознавець. Навчався в Харківському художньому училищі (1939—1941), у Московському (1943—1944) та Київському (1944—1949) художніх інститутах. Автор фундаментальних досліджень з історії українського мистецтва. Професор кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва та літератури. Заслужений діяч мистецтв України (1991). Серед його творів: портрети М. Гоголя, І. Франка, пейзажі «Зимова вулиця», «Краєвид Старосілля під Києвом», книги «Шевченко під Києвом», «Українське мистецтво XVII—XVIII ст.» та інші. Похований на центральній алеї, біля Вознесенського храму; ділянка № 6.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

упорядником творів Кобзаря в 1883—1887 роках у Петербурзі. Автор низки статей про Т.Шевченка та двох книжок, присвячених українській культурі. Великий мармуровий куб на його могилі вінчав напис: «Як хочеш, ти вчиняй, /Що хочеш, говори, /Ти на могильний камінь мій /Ні-ні та й подиви».

Могила В.А.Беренштама на лютеранській ділянці знищено в 70-ті роки ХХ сторіччя, а 1981 й 1984-го на цьому місці зроблено нові поховання й поставлено пам'ятники...

Бунге Христофор Георгійович (1781—1861) — Академік, основоположник вищої ветеринарної освіти в Російській імперії. 33 роки завідував кафедрою ветеринарної терапії Московської медико-хірургічної академії. Учасник низки

експедицій з ліквідації епідемій серед тварин, зокрема 1830 року під керівництвом Христофора Григоровича ліквідовано спалах чуми великої рогатої худоби в Полтавській і Чернігівській губерніях. Х.Г.Бунге перший виявив і описав сибірку. Помер у Москві, але заповідав поховати себе на батьківщині, у Києві, що й було зроблено 16 січня 1862 року в фамільній усипальниці на центральній алеї, яку зруйновано в 30-ті роки ХХ сторіччя, а в 1938, 1946, 1947, 1949 роках на її місці здійснено нові поховання...

Відомий російський економіст і державний діяч, академік Петербурзької академії Микола Христофорович Бунге (1823—1895) був у 1850—1880 роках професором політекономії та поліцейського (адміністративного) права, ректором Київського університету св.Володимира. У 1881—1886 роках — міністр фінансів, у 1887—1895 — голова Кабінету міністрів Російської імперії. Очолюючи уряд, М.Х.Бунге багато зробив для будівництва й оснащення металургійних заводів України, з його допомогою Україна перетворилася на головну вугільно-металургійну базу імперії. Автор низки праць з економіки Російської імперії («Основания политической экономии», «Банковые законы и банковая политика»). Книжка М.Х.Бунге «Держава і економічна вигода» починається словами: «Тільки вільний громадянин має Батьківщину, а раб або кріпак мають лише батьківщину, тобто місце, де народився». Заповідав поховати себе в Києві, у фамільній усипальниці на Байковому цвинтарі. Могила не збереглася...

Микола Андрійович Бунге (1842—1915) — видатний хімік, досліджував будову нітросполук і виконав їх класифікацію, вивчав електроліз спиртів і тіокислот, удосконалив методику газового аналізу. Великий внесок зробив М. А. Бунге в розвиток вітчизняної цукрової промисловості, сприяв вивченню природних багатств України, очолював Київське відділення Російського технічного товариства. З 1871 до 1913 року — професор Київського університету св. Володимира, організатор створення Київського політехнічного інституту. На саркофазі в фамільній усипальниці був напис: «Великий успіх науки починається з великої зухвалості уяви. Мик. Бунге». Поховання на центральній алеї не збереглося..

Костянтин Миколайович Вознесенський (1841—1892) і його дружина **Г**анна Іванівна (1844—1896) — благодійниця були шанованими людьми в Києві. Костянтин Миколайович — викладач староруської мови в гімназіях міста, а з 1888 року — директор Третьої Київської гімназії. Книжки К. Вознесенського «Руководство к изучению важнейших произведений русской словесности», «История русской словесности XV—XIX веков», «Важнейшие русские писатели первой половины XIX века» і «Древнерусская литература» стали навчальними посібниками для вчителів гімназій і студентів університетів. Ганна Іванівна Вознесенська була начальницею Другого київського духовного училища й виступала категорично проти тілесних покарань учнів. Про цей її вчинок писав В. Короленко, а св.Синод після її кількарізкових звернень видав розпорядження про заборону тілесних покарань

Білинник Петро Сергійович 1(14).10.1906, м.Охтирка, тепер Сумської обл. — 14.10.1998, Київ) — оперний і камерний співак (ліричний тенор), педагог. Професійну освіту здобув у Харківській консерваторії. Як оперний співак уперше виступив на сцені 1935 р. Яскравий представник української вокальної школи, виконавець народних пісень. Соліст Великого театру СРСР (1936—1940), Харківського (1940—1942) і Київського (1942—1965) театрів опери та балету, Державної заслуженої капели України «Думка» та Державної заслуженої капели бандуристів. Партії: Петро, Левко («Наталка Полтавка», «Утоплена», «Енеїда» Лисенка, Андрій («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського). Народний артист СРСР (1954). Похований на ділянці № 9.

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

у духовних академіях і училищах Російської імперії. Свою бібліотеку в 96 тисяч книжок подружжя заповіло місту. Вознесенських було поховано в склепі, який, розповідають старожили, «ще стояв 1975 року, але потім відразу зник». На місці склепу 1982 року зроблено нове поховання...

Михайло Адамович Завадський (1828—1887) — польський і український композитор, музичний педагог, навчався в Київському університеті св. Володимира, викладав музику студентам в Києві й Кам'янці-Подільському. Написав 150 творів, серед них українських дум для фортепіано — 42, запорозьких маршів — 14, рапсодій і ораторій на українські мелодії — 46. Автор пісень, що стали народними — «Бурлацька» і «Запорожець».

Працював над оперою «Марія. Українська повість» (не закінчена). 1911 року в Києві видано його «Думки та шумки України». На початку 60-х років ХХ сторіччя мармуровий пам'ятник у вигляді лебедя, що грає на арфі, зник. Тепер на його місці — два нові поховання, датовані 1972 і 1976 роками...

Антон Коципінський (1816—1866) — український і польський композитор, етнограф і педагог. Навчався музики у Львові, капельмейстер військового оркестру в Чернівцях. 1853 року відкрив у Києві й Житомирі музичні магазини. Видав збірку «Пісні, думки — шумки руського народу на Подолі, Україні і в Малоросії». Автор етнографічного дослідження «Ярмарок на Україні» (1856). Гранітнийobelіск і бронзове погруддя зникли в 30-ті роки ХХ сторіччя, коли більшовицька влада у столиці знищувала все, що причетне до українського. На цьому місці зроблено поховання 1935 року...

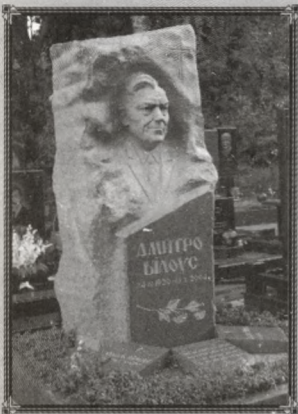
Відомий київський педіатр Платон Васильович Луначарський (1867—1904) — брат відомого революційного і культурного діяча Анатолія Луначарського (на будинку на розі Десятинної і Володимирської була меморіальна дошка, де вказувалося про перебування тут П. В. Луначарського, але двоповерховий будинок заважав можновласнику — приміщення знесли). Платон Луначарський заснував у Києві на Подолі власним коштом лікарню для дітей-сиріт на 50 місць і утримував її. Разом з дружиною Софією Смидович (уроджена Черносвятова; з роду Пушкіних) написав книжку «Введение в детский туберкулез», видану в Санкт-Петербурзі, Берліні й Відні. Могили також немає: на її місці 1956 року зроблено нове поховання...

Письменник, журналіст, поет і педагог Анатолій Патрикійович Свидницький (літературний псевдонім — Патриченко, 1834—1871) — автор збірки пісень «В полі доля стояла», підручників — «Русская азбука», «Грамматика и правописание для начальной школы», фольклорно-етнографічних досліджень «Пасха у подолян» і першого в Україні соціального роману «Люборацькі», створив недільні школи в Києві й Миргороді. Пам'ятник і могила зникли в 1940-их роках, нині там нові поховання...

Письмениця, драматург і громадська діячка Любов Олександрівна Яновська (псевдонім — Ф.Екуртьжа; Омелько Реп'ях, 1861—1933) написала чимало творів, її соціально-психологічні драми «Без віри» (1907) і «Людське щастя» (1909) високо оцінив Іван Франко. Л.Яновська писала твори і для українських театрів. Пам'ятник знесено наприкінці 1970-х років. Зроблено на тому місці нове поховання...

У дев'яностих роках ХХ сторіччя знесли й могилу протоієрея Феофілакта Михайловича Рябчинського (та його дружини), який 35 років (1874—1909) приводив до ладу Байковий цвинтар. Протоієрей суворо слідкував, щоб у поминальні дні не приносили їжу та питва, і подавав про це оголошення в газету (до речі, пити на могилах забороняється канонами православної церкви). Це Ф.Рябчинський за кошти прихожан огородив нове кладовище кам'яним муром, збудував браму з церквою на другому поверсі, які слугують цвинтарю й понині. 1909 року протоієрей організував капітальний ремонт Вознесенської церкви, проклав водопровід за допомогою братів

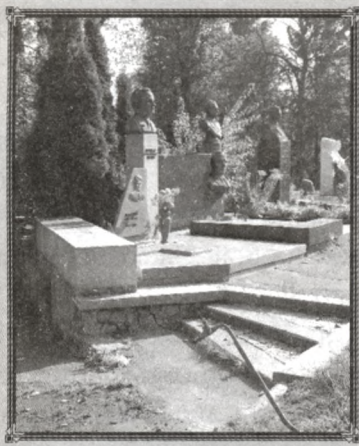

Білоус Дмитро Григорович (24.04.1920, с.Курмани, нині Недригайлівського району Сумської області — 13.10.2004, Київ) — український поет, перекладач, літературний критик, громадський діяч. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (1960); премій — імені Максима Рильського (1976); імені Олександра Копиленка (1989); імені Лесі Українки (1997); імені Олени Пчілки (2001). Багато зробив для виховання молодих літераторів; керував літ. студією при вид-ві «Молодь». Його однокурсниками були Олесь Гончар і Григорій Тютюнник. Друкувався з 1935 року. Був співробітником редакції радіомовлення для партизанів і населення окупованих територій України. Писав гуморески для радіожурналу «Сатиричний залп», друкувався в журналі «Перець», писав вірші для партизанських листівок. Член Спілки письменників України з 1948 року. Член-кореспондент Академії педагогічних наук України з березня 1994 року, почесний академік АПНУ з 2000 р., голова комісії художнього перекладу Спілки письменників України з 1976 року. Твори: «Осколочним!», «Веселі обличчя», «Вічно жива», «Диво калинове», «Хліб і слово», «Чари барвінкові» та ін... Похований на ділянці № 49Б.

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

Водогін, проведений ще Федором Рябчинським

Якубовських. Хрест та могили Ф. М. Рябчинського і його дружини знесли навесні 1987 року, а нині тут поховано голову Президії Верховної Ради УРСР І. С. Грушецького...

На старому кладовищі зникли могили:

Богородський Сава Йосипович (1804, Ярославщина — 26.11.1857, Київ) — професор Київського університету св. Володимира, доктор права, відзначався ерудицією й високим розумом; перекладач (переклав німецькою мовою «Лихо з розуму» О. С. Грибоєдова);

Галинківський Михайло Андрійович (1781, Київ — 28.05.1852, там само) — військовий, брат поета й перекладача Якова Андрійовича Галинківського. В 1827 році подарував Києво-

Печерській лаврі свій орден Володимира й срібну медаль за участь у Вітчизняній війні 1812 року для окладу ікони Богородиці в Успенському соборі Лаври;

Іваненко Семен Григорович (1800, Київ — 2.03.1849, там само) — чоловік Варвари Андріївни Маркевич, тітки Опанаса Васильовича Маркевича (чоловіка письменниці Марка Вовчка);

Ковальський Францішек (21.03.1799, с. Паволоч на Житомирщині — 10.10.1862, Київ) — польський письменник, журналіст, поет, учасник польського повстання 1830—1831. Друкувався у київських газетах. Автор поетичних збірок та повістей для молоді;

Лесков Михайло Семенович (1842, Київ — 16.08.1889, там само) — лікар, брат письменника М. С. Лескова (прізвище походить від імені пращура Лесько);

Луначарська Софія Миколаївна (дівоче прізвище Михайлова, 20.02.1875 — 18.01.1942, Київ) — дружина революційного діяча М. Луначарського, брата державного і партійного діяча, письменника, літературного критика, академіка АН СРСР Анатолія Васильовича Луначарського. Громадська діячка, всебічно освічена людина — знала літературу, іноземні мови, історію музики, театру, філософію, викладала в київських гімназіях російську мову й літературу. З 1898 року брала активну участь у соціал-демократичному русі в Києві, згодом працювала в Москві з Н. К. Крупською та А. В. Луначарським у Наркомосі РРФСР. Разом з чоловіком переклала 48 томів творів Е. Золя російською мовою;

Рудиковський Євстафій (Остап) Петрович (псевдонім Остап Київський; 21.09.1784, с. Вільшанка на Київщині — 1851, Київ) — письменник,

журналіст, поет, байкар, писав російською та українською мовами. Лікар, учасник Вітчизняної війни 1812 року. Знайомий О.С.Пушкіна (видав спогади про поета), О. С. Грибоєдова, декабристів М.Орлова, М.Раєвського та ін. Його твори публікували в журналі «Киевская старина», окремо не видавалися. Дід історика В. Щербини. Його батько Петро Рудиковський був келійником Павла Конюсевича, коли той жив у Києво-Печерській лаврі;

Русов Олександр Олександрович (7.02.1847, Київ — 8.10.1915, Саратов, кремація) — шевченкознавець, статистик, етнограф, фольклорист, громадський діяч, педагог. Автор праць із статистики й етнографії, а також про творчість М.В.Лисенка. У 1876 році разом з Федором Вовком підготував до друку двотомний «Кобзар» Т.Г.Шевченка, до якого було включено революційні твори поета. 15.10.1915 року тлін Олександра Русова його дружина, Софія Федорівна Русова (1856—1940, похована на Ольшанському кладовищі в Празі) перевезла й поховала на ділянці № 3 старого Байкового кладовища; на пам'ятнику був напис: «Раз добром зігріте серце вік не прохолоне!». Могила не збереглася...

Ярковський Павло Йосипович (1781, Київ — 24.05.1845, там само) — один з перших книгознавців і бібліографів в Україні. Завідував бібліотекою Кременецького ліцею, а згодом — бібліотекою Київського університету св. Володимира.

Булаховський Леонід Арсенійович (14.04.1888, Харків — 4.04.1961, Київ) — мовознавець. 1910 р. закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету. Професор Пермського, Харківського та Московського університетів. З 1944 р. — директор Інституту мовознавства ім.О.Потебні АН України. Йому належить близько 300 наукових праць із галузі мовознавства, славістики, методики викладання мови та ін. Він — автор посібників для вищої школи, праці з історії української мови. Похований на ділянці № 42. Автор пам'ятника — скульптор Е.М. Фрідман.

СВІТАНИ КРЕМАТОРІЮ

Не збереглися могили, де були поховані на лютеранській ділянці Байкового кладовища, і такі неординарні особистості як:

Госкінс Яків Якович (9.08.1832, Великобританія — 25.04.1891, Київ) — викладач англійської мови Київського університету св. Володимира, підданий Великобританії, автор нарису про В. Шекспіра. Закінчив Лондонський університет (1855), до Російської імперії приїхав 1865 року, до 1878 року викладав англійську мову в гімназіях і училищах Санкт-Петербурга, з 1878 року — в Києві;

Йогансон Франц Олександрович (7.08.1851, м. Санкт-Петербург — 11.05.1908, Київ) — книговидавець, видав понад 500 книг, серед яких й «История Малороссии» Д. Бантиш-Каменського. 1874 року відкрив книгарню на Подолі в Києві, а з 1882 року — і на вулиці Прорізній.

Невідомі ділянки, де поховані:

Бібіков Віктор Іванович (9.04.1863, Київ — 15.03.1892, там само) — письменник, журналіст. Вчився в 1-й Київській гімназії, став провінційним актором, банківським службовцем. З 1882 року — літератор, надрукував два романи, нариси в газетах, спогади про М. Некрасова;

Вертинський Микола Петрович (1845, Київ — 30.10.1894, там само) — київський адвокат, літератор (вміщував свої твори та фейлетони у воронезькій газеті та в «Киевском слове» під псевдонімом «Граф Нівер»), батько всесвітньовідомого естрадного співака, композитора й поета Олександра Вертинського, дід відомої кіноактриси Анастасії Вертинської;

Ге Йоанн Миколайович (24.06.1841, Воронеж — 30.07.1893, Київ) — письменник, актор, режисер. Автор повістей, нарисів, критичних статей, п'єс, серед яких «Самородок», «Кар'єрист», деякі з них ставилися на сценах провінційних театрів. Брат славетного художника Миколи Ге, брат письменника Г. М. Ге, дядько драматурга, заслуженого артиста Росії Г. Г. Ге;

Гіргас Володимир Федорович (1836, Київ — 26.02.1887, там само) — доктор арабської словесності, професор Петербурзького університету (1865—1886), знавець арабської, перської, турецької мов і літератур. Закінчив Петербурзький університет (1858), удосконалював знання в Парижі, Аравії, Сирії та Палестині. Автор праць з історії та літератури східних країн;

Гоголь Михайло Венедиктович (1880, Полтавщина — 1921, Київ) — письменник, педагог. Літературну діяльність почав 1908 року. Автор оповідань, казок, байок;

Ємельянов Олександр Олександрович (середина ХІХ ст. — 22.07.1914, Київ) — поет, прозаїк, журналіст, 28 років був співробітником газети «Киевлянинъ», писав фейлетони, друкував кореспонденції про засідання Київської Міської думи, вміщував огляди газет. Публіцистика О.Ємельянова викликала в киян схвальну реакцію і завдяки цьому газети, де друкувався, мали високий тираж та рейтинг. Переповідають, вважався віртуозом у справі перегляду великої кількості пошти;

Закржевський Олександр Карлович (9.05.1886, Київ — 1916, там само) — літературознавець, публіцист, критик, автор семи книг про Ф.Достоевського, М.Лермонтова та ін.;

Зубовський Юрій Миколайович (22.07.1890, Тобольськ — 20.10.1919, Київ) — поет, письменник, журналіст. Закінчив Київську гімназію № 1, під час Першої світової війни (1915) був мобілізований до армії. Друкувався з 1908 року (переважно в періодиці). 1911 року в Києві вийшла збірка його віршів. Брав участь у альманахах, що виходили в Києві й Петербурзі. 1914 року під його редагуванням вийшов літературний альманах «Отзвуки війны»;

Іващенко Петро Семенович (12.06.1846, Київ — 13.06.1897, там само) — педагог, закінчив Київський університет св. Володимира і викладав російську мову у Київській гімназії № 1, з 1873 року — професор ліцею князя Іллі Андрійовича Безбородька в Ніжині. Вважався одним з талановитих педагогів-мовників. Походив із козацького роду;

Бучма Амвросій Максиміліанович (14.03.1891, Львів — 6.01.1957, Київ) — актор. 1918 р. навчався в Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка. На сцені — з 1906 р. 1920 р. — один із організаторів Нового Львівського театру. З 1922 до 1936 рр. працював у театрі «Березіль», творив у співдружності з Л. Курбасом, згодом — у Київському драматичному театрі ім. І. Франка. Серед ролей — Микола Задорожний («Украдене щастя» І. Франка), Кречет («Платон Кречет», «Загибель ескадри», «Макар Діброва» О. Корнійчука) та багато інших. Поставив вистави: «Загибель «Надії» Г. Гейерманса, «Хазіїн» І. Карпенка-Карого. Працював також у кіно. Ролі: Шевченко («Тарас Шевченко, 1926), Сашко-музикант («Напередодні»), боцман Дзюба («В далекому плаванні, 1947). Народний артист СРСР (1944). Похований на ділянці № 2.

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

Клебановський Павло Іванович (1846, Київ — 14.03.1910, там само) — письменник і публіцист, надрукував у журналі «Киевская старина» спогади про фірму братів «Яхненки-Симиренко», з якими був у дружніх взаєминах Т.Г.Шевченко;

Ковалевський Микола Васильович (1841, хут.Ковалівщина на Полтавщині — 4.10.1897, Київ) — письменник, журналіст, культурно-освітній діяч;

Самсонов Лев Миколайович (1839, Київ — 11.10.1882, там само) — письменник, журналіст, актор. Закінчив Харківський університет (1860), викладав, працював у театрах Харкова, Києва, Одеси. Мріяв створити асоціацію акторів, щоб не залежати від антрепренерів. Писав оповідання російською мовою, друкувався в «Киевлянині», залишив записки актора «Пережитое»;

Тальберг Микола Германович (7.05.1844, Гусятин на Поділлі, тепер Тернопілля — 18.03.1910, Київ) — письменник, публіцист, юрист. З 1886 року жив у Києві, відповідав за інформаційний відділ газети «Киевлянинъ», до якої написав понад 860 статей.

На Байковому некрополі втрачені поховання:

Бонч-Бруєвич Дмитро Якович (1848, Київ — 16.12.1914, там само) — землемір, колезький асесор, батько Володимира Дмитровича Бонч-Бруєвича — літературознавця, мемуариста, видавця, партійного і державного діяча;

Коншин-Третій Микола Миколайович (? — 23.12.1913, Київ) — онук Миколи Михайловича Коншина — поета, видавця, доброго знайомого О.С.Пушкіна, учасника Вітчизняної війни 1812 року. Був директором складу Товариства мануфактур М. М. Коншина в Серпухові;

Лисенко Віталій Романович (? , Полтавщина — 1890, Київ) — полковник, командир ескадрону Кірасирського полку; голова з'їзду мирових посередників Сквирського повіту на Київщині. Батько Миколи Лисенка; дядько по матері письменника Михайла Старицького.

Маркевич Олександр Миколайович (1833—11.09.1908, Київ) — син поета, перекладача, музиканта, композитора, історика, етнографа, фольклориста, архівіста Миколи Андрійовича Маркевича. Статський радник, Георгіївський кавалер, учасник оборони Севастополя під час Кримської війни 1853—1856 років. Його онука, Ірина Хоршуніна, — художник-оформлювач будинку-музею Т.Г.Шевченка в Києві, інша його

онука, Тетяна, загинула в гестапо в роки Другої світової війни (1941—1945) як київська підпільниця (1943);

Паустовська Марія Григорівна (1858 — 20.06.1934, Київ) — мати письменника Костянтина Паустовського;

Паустовська Галина Георгіївна (1886 — 8.01.1936, Київ) — сестра письменника Костянтина Паустовського;

Радченко Костянтин Федорович (20.05.1872, Київ — 22.04.1908, там само) — професор-славист. Закінчив Київський університет св. Володимира, проходив стажування у Відні, Празі, на Афоні; з 1901 року — професор Ніжинського історико-філологічного інституту імені І. А. Безбородька;

Рафальський Василь Лукич (1840, Волинь — 14.12.1887, Київ) — славист, журналіст, викладач російської словесності, закінчив Петербурзький університет (1861), на початку 1870-х років — редактор неофіційної частини «Донских областных ведомостей», у 1882—1887 роках — київський цензор;

Тесленко-Приходько Олена Антонівна (дівоче прізвище Косач; 1845 — 9.02.1927, Київ) — тітка Лесі Українки, батькова сестра. Народниця, заслана до Сибіру. Дружина народника, політкаторжанина Петра Васильовича Тесленка-Приходька, члена групи «Чорний переділ», який був свідком під час вінчання Лесі Українки і К.Квітки;

Юнк Олександр Августович (справжнє ім'я Альфред, 1826 — 3.08.1870, Київ) — письменник, видавець, журналіст, засновник газети «Кієвський телеграф» (1859), редактор газети «Печерськіє антики». У цій

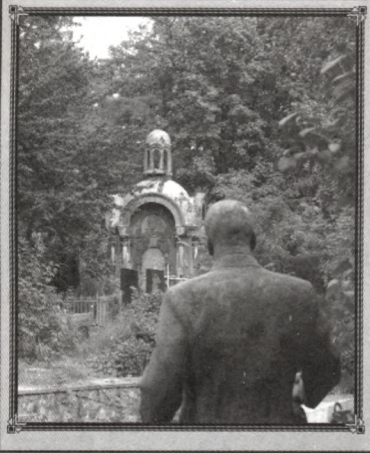

Василевська Ванда Львівна (21.01.1905, м.Краків, Польща — 29.07.1964, Київ) — письменниця і громадська діячка, дружина О.Корнійчука. Закінчила Краківський університет (1923). Автор роману «Вітчизна» (1936), повісті «Земля в ярмі» (1939), трилогії «Пісня над водами» («Вогні на болотах» — 1940, «Зорі в озері» — 1945, «Ріки горять» — 1951), повістей «Райдуга» (1942), «Просто любов» (1944), «Коли запалає світло» (1947), «В тяжкій боротьбі» (1957), багатьох книг нарисів, лібретто опери «Богдан Хмельницький» (у співавторстві з О.Корнійчуком). Була членом Всесвітньої Ради Миру. Твори: «Райдуга» відзначена Сталінською премією СРСР (1943), «Просто любов» — (1946), трилогія «Пісня над водами» — (1952). Похована на центральній алеї, ділянка №1.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

газеті повідомлялося про похорон Т.Г.Шевченка, друкувалися М. Драгоманов, О. Русов, С. Подолинський;

Яреш Федір Леонідович (26.06.1849, м. Устя, Чехія — 16.02.1907, Київ) — слов'янофіл, викладач давніх мов у колегії Павла Галагана. Середню освіту здобув у Празі.

Для мене було відкриттям, що на 2-ій ділянці **Д**нового Байкового кладовища було поховано **Людмилу Михайлівну Драгоманову** (дівоче прізвище Кучинська, 1844—1918, Київ) — публіциста, автора праці «Народні говірки й освіта», вірного і до останку надійного помічника й однодумця

українського письменника, журналіста, фольклориста, історика, філософа, громадського діяча Михайла Петровича Драгоманова (1841—1895), ім'ям якого названо Національний педагогічний університет, де я працюю.

1864 року Михайло Драгоманов, захистивши в Київському університеті св. Володимира дисертацію «Імператор Тиберій», відразу ж запропонував руку й серце Людмилі Кучинській, яка й стала його дружиною, бувала з ним в усіх державах, куди заносила доля невгамовного українця. Після смерті Михайла Петровича, якого поховали у Софії (Болгарія), Людмила Михайлівна повернулася з дітьми на рідну землю. Вони одразу поїхали до Косачів, бо втратили все по від'їзді ще 1876 року. Потім майже вся родина переїхала до Києва. Леся Українка готувала сина Драгоманова — Світозара — до іспитів у гімназію. Він навчався в тодішній четвертій гімназії разом з одним з братів Лесі.

Світозар одружився, народилося четверо дітей. Деякий час Світозар Михайлович був ректором Київського будівельного інституту. У його родини було дуже цікаве коло спілкування, до якого, зокрема, входили брати Кричевські, Антоновичі. Поховання Л.М. Драгоманової, на жаль, уже немає. Тому не можу схилити голову біля могили великої і мудрої жінки, щирої дружини Великого українця Михайла Драгоманова — і не прочитаю на білому мармуровому постаменті, де здіймалося погруддя, слова: «Посвящается памяти Людмилы Михайловны Драгомановой (в девичестве Кучинской), родивш. 3.V.1844, почившей в Бозе 16.V.1918. Господи, да будет воля Твоя».

Невідома ділянка, де похована письменниця й журналістка із Сквири, **Н**а так хотілося покласти квіти до пам'ятника — на якому, як можна довідатися з архівів, виднілися слова: «Наталья Романович-Ткаченко 1884—1933. Ты жила мало, но своей добротой, любовью и талантом согрела и

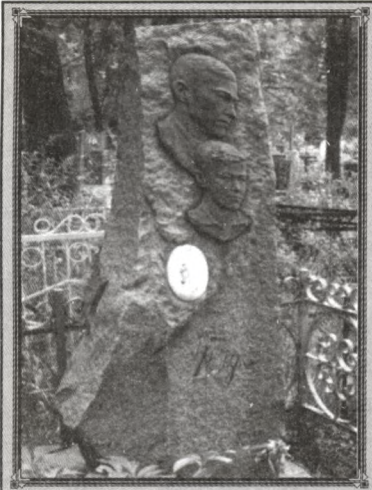

одарила очень многих». Була знайома з Ольгою Юліанівною Кобилянською та Лесею Українкою. У Львові 1903 року Наталя Ткаченко зустрілася з Іваном Яковичем Франком, який відіграв вирішальну роль у її творчості. Вони познайомилися на засіданні Наукового товариства імені Т.Шевченка, де молода перекладачка, яка володіла російською, англійською, німецькою та французькою мовами, погодилася допомогти Івану Яковичу завершити переклад «Історії західноєвропейських літератур до кінця XVIII століття». І.Франко став редактором її перших трьох оповідань — «Осінь», «Фантазія», «До мами». Вони йому сподобалися, і, відправляючи їх до набору, Іван Якович не знав, як ці оповідання підписати (Наталія Ткаченко у Львові перебувала під наглядом поліції — афішувати її ім'я було небажано) і на свій розсуд поставив прізвище Романович. Згодом письменниця так і підписувала свої твори подвійним прізвищем: Романович-Ткаченко. Так, по суті, з легкої руки Франка, вона одержала свій літературний псевдонім. В оповіданнях, виданих до Жовтневої революції (1917), Наталія Романович-Ткаченко піднімала проблему, до якої поверталася протягом усієї своєї творчості: гармонійна єдність громадського й особистого, повний прояв прихованих у людській природі творчих начал і пристрастей — необхідні умови для щастя духовно багатой особистості. 1906 року письменниця повернулася з родиною до Києва. Друкувала свої оповідання, а також переклади з І.Тургенєва, А.Франса, Р.Кіплінга. У повісті «Мандрівниця», надрукованій у «Літературно-науковому віснику», вивела симпатичний образ галицького

Васильченко (Панасенко) Степан Васильович (8.01.1878, м. Ічня, Чернігівщина — 11.08.1932, Київ) — український письменник, освітянин. Вчителював на Київщині й Полтавщині. У 1904 р. навчався в Глухівському учительському інституті. Працював у Києві завідувачим дитячим будинком, вчителем школи ім.І.Франка (1921—1928). Серед творів: «Кармалюк» (1927), «Бусурман» (1927), «Мужицька арифметика», Вибрані твори (1928), «Авіаційний гурток» (1930), «На перші гулі» (1937), Твори в 3-х т. (1974). Перекладав українською мовою твори Гоголя, Короленка, Лєскова, Серафимовича. Похований на ділянці №1.

Пам'ятник-символ
на умовній могилі
Валер'яна Підмогильного

редактора. Багато писала Романович-Ткаченко і про жіночу емансипацію, брала участь (починаючи з 1920 року) в організації в Україні «дитячих хат» (тобто дитячих садків). Разом з Павлом Тичиною редагувала тижневик для дітей «Волошки». 1931 року Н.Романович-Ткаченко надрукувала спогади «Нас звуть гудки. Записки революціонерки 1900-х років». Микола Зеров, побувавши в гостях у Н.Ткаченко, написав: «На її письмовому столі завжди стоїть фотографія: три молоді жінки в українських строях, завітчані й закосичені, у намистах, у гаптованих сорочках та картатих плахтах: Леся Українка, Ольга Кобилянська, Наталя Романович-Ткаченко, як три символи нашої України».

Філософ і академік АН України Олексій Микитович Гіляров (1856—1938) викладав у Московському й Київському університетах св. Володимира, на Вищих жіночих курсах, досліджував питання античної філософії. Його найвідоміші твори — «Старые поэты в новых русских переводах», «Схема исторической философии». У різні роки викладав латинь, англійську та французьку мови. Для видавництва Комінтерну переклав французькою «Капітал» К.Маркса. Пам'ятник зник 1996 року, зруйновано й могилу. Тепер тут нове поховання...

На ділянці № 44 нового Байкового цвинтаря — лише символ — недоглянутий та в заростях деревостою надгробок прозаїка і перекладача Валер'яна Петровича Підмогильного (1901—1937). Не видно дбайливої української руки, що прибрала хоч би символ-могілу, — нагадування про Підмогильного, який пішов у вічність на Соловках, як нічого не зроблено в Києві і для увічнення та популяризації його творчості: не встановлено меморіальної дошки, не випущено зібрання творів, статей, перекладів. Письменник переїхав до Києва у 1921 році, працював бібліотекарем Книжкової палати, вчителем у залізничній школі, редактором видавництва «Книгоспілка». З 1926-го — на літературних хлібах, вступив до творчих об'єднань «Ланка», «Марс».

Валер'яна Підмогильного заарештували 8 грудня 1934 року в письменницькому Будинку «Слово» в Харкові. Остання праця — «Повість без назви» — залишилася незавершеною. Він, як і багато інших відомих діячів української культури 20—30-х років ХХ сторіччя, не випадково «удостоївся» арешту в перші дні після горезвісного вбивства в Ленінграді партійного чиновника С.Кірова. За справою так званої контрреволюційної боротьбистської організації разом з

Валер'яном Підмогильним проходили Микола Куліш, Євген Плужник, Григорій Епік, Василь Вразливий, Микола Любченко...

Коли трагічно загинув і Валер'янів син, Роман, на кам'яній стелі, в два метри, дружина Підмогильного — Катерина Червінська, актриса Театру юного глядача, замовила й прилаштувала вичеканені на мідному листі два портрети, сина й чоловіка. Червінська сподівалася (як і ми дотепер!), що тлін чоловіка доставлять із Соловків і поховають у рідній землі... «Мій чоловік помер, я переплакала б горе і навіки залишилась з думками про нього. Але ж він десь там живе, його відірвали від нас, знищили родину, в мене забрали чоловіка, а в мого синопка тата. ...Боже, дай мені силу витримати цей жах!» — казала К. Підмогильна-Червінська. Після присуду вона подалася шукати чоловіка і за нею будь-який слід пропав.

Як мені відомо, Валер'ян Петрович брав участь в «історичній» зустрічі українських письменників з Й. Сталіним (Москва, лютий 1929 року). До нас дійшли тільки усні відгуки про реакцію самого В. Підмогильного на цю подію. У багатьох літературознавців, ба навіть істориків, досі викликає подив «нелогічна» поведінка В. Підмогильного після арешту: чому він спершу категорично відмагався від звинувачень у контрреволюційному змовництві, у підготовці терористичних актів супроти П. Постишева, С. Кірова й інших керівників партії та уряду, але за кілька тижнів позиція В. Підмогильного полярно змінилася — він став «допомагати слідству» й визнавати геть усі пред'явлені йому звинувачення? Маємо в нашому розпорядженні кілька

Вериківський Михайло Іванович (20.11.1896, м. Крем'янець на Тернопільщині — 14.06.1962, Київ) — композитор, диригент. 1923 р. закінчив Київську консерваторію, був її викладачем. Він — автор багатьох творів різних жанрів: опер — «Сотник», «Наймичка», «Втікачі», хорової поеми «Гайдамаки», музичної поеми «Чернець», першого українського балету («Пан Каньовський»), багатьох симфонічних композицій. Автор «Нарису бразильської літератури» (1945), книг для дітей. Написав багато пісень, хорів, обробок народних пісень, музику до багатьох театральних вистав. М. Вериківський — професор Київської консерваторії (1946). Заслужений діяч мистецтв України (1944). Похований на центральній алеї, ділянка №8. Автори пам'ятника — скульптор О. Скобликов, архітектор А. Ігнащенко.

СВІТАЛИНИ КРЕМАТОРІЮ
І КОЛУМБАРІЮ

документів із архіву СБУ. Поставлені поряд, прочитані підряд — документи ці вражають:

«До слідчого блока.

Заява.

1) Вислухавши пред'явлене мені обвинувачення в приналежності до терористичної діяльності, я даю таке сумарне зізнання: ніколи ні до якої терористичної організації я не належав і не належу; 2) ніколи ніякої терористичної діяльності не провадив, про існування подібних організацій та їх діяльність, або про діяльність осіб, зв'язаних з ними, я ніколи нічого не знав, інакше як з виступів представників Радвлади й партії в пресі й на прилюдних зборах, тому всякі зізнання інших осіб по обвинуваченню мене в приналежності до терористичної організації і в терористичній діяльності я рішуче відкидаю, як брехливі й наклепницькі».

Як гадають чимало дослідників творчості письменника, В. Підмогильного «зламали» на допитах. Двадцять восьмого березня 1935 року виїзна сесія Військової колегії Верховного суду СРСР, керуючись драконівською постановою ЦВК від 1 грудня 1934-го, засудила В. Підмогильного і ще 14 його «спільників» до 10 років позбавлення волі за горезвісною політичною статтею 54 КК УСРР. Покарання письменник відбував на Соловках, але звільнення, на жаль, не дочекався: особлива трійка УНКВД Ленінградської області 9 жовтня 1937-го ухвалила рішення про розстріл. Не минуло й місяця — вирок виконали: куля з револьвера чекіста Матвеева навик загасила і цей світоч розуму. Тлін поета Підмогильного так і не перевезли на Байковий некрополь...

Київські скульптори, архітектори і філософи Ада Федорівна Рибачук та Володимир Володимирович Мельниченко віддали тринадцять років життя (липень 1968 — 10 грудня 1981) для зведення в районі крематорію на вершині Байкової гори унікального проекту, який після завершення спорудження мав би називатися меморіально-обрядовий комплекс Парк Пам'яті. Автори розробляли Комплекс як об'єкт культури: він мав поєднувати високу духовність народного обряду з технологією поховальної функції. До Комплексу мали входити споруди: Земляна скульптура Терас колумбарію; згідно з переконаннями авторів, видавалося за необхідне зберегти притаманну культурі традицію поховань у землю. Система терас була ними ретельно розроблена й дбайливо виліплена в натурі. Тераси розташовані на схилі Байкової гори, загальну форму якої архітектори всіляко прагнули зберегти

як історичну, й тим самим духовну народну цінність, власність; Ритуальні Зали Прощання — скульптура Неба, пелени Неба, оболони-пелени, кожна не дотикається наступної — яскраво-білого кольору — охоплюють місце Останнього Прощання. Традиція поховання під відкритим небом — просто неба — у такий спосіб знайшла б свій образ, вираження Зала; Технологічний (кремаційний) корпус сполучений сімдесятип'ятиметровим тунелем з Ритуальними Залами Прощання, завдяки багатій природній пластичності рельєфу й розробкою Генерального плану Комплексу — архітектори планували ритуальний зал розмістити під землею. У корпусі мало бути встановлене екологічно безпечне обладнання.

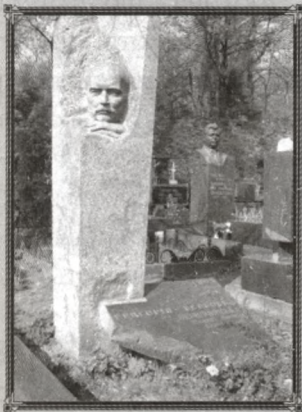
Отже, ідея будівництва Комплексу — усіма засобами художнього вираження залучити до творення Стіни Пам'яті філософські, соціальні й міфологічні змісти й символи народних вірувань, обрядів, їхню кольорову символіку, живопис, які б переконливо засвідчували піклування живих про наступні покоління.

Система і пластика доріг, витворена архітектоніка простору, архітектурні споруди у єднанні з відповідним місцю проведення обряду Прощання й творення обряду Пам'яті настроєм — він вибудовувався таким самим

СВІТЛИНИ
СТІНИ ПАМ'ЯТІ

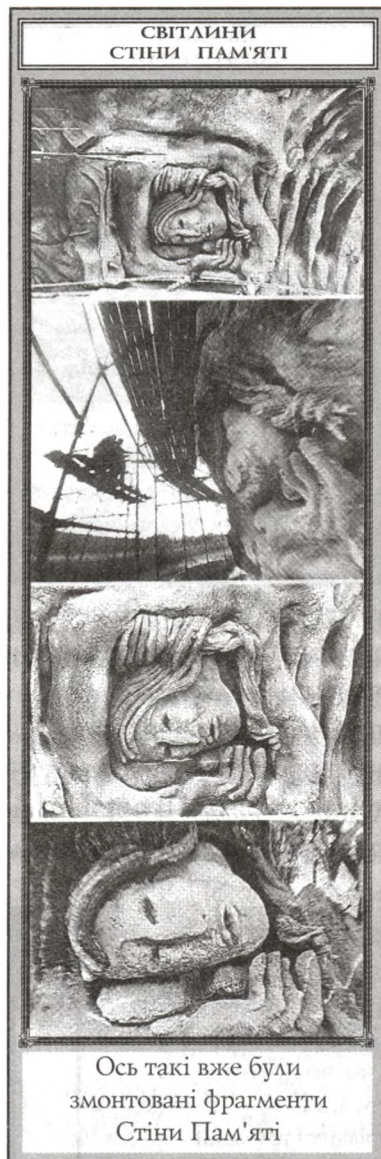
Будівництво Стіни Пам'яті в розпаді. На передньому плані — автори проекту: Володимир Мельниченко і Ада Рибачук

Верьовка Григорій Гурійович (13(25).12.1895, м.Березна, тепер смт Менського р-ну Чернігівської обл. — 21.10.1964, Київ) — український хоровий диригент, композитор, народний артист УРСР (1960), викладач. З 1919 р. викладав у навчальних закладах Києва (зокрема, 1934—1941, 1943—1964 — у консерваторії; з 1947 — її професор). Організатор (1943), художній керівник і головний диригент (до 1964) Українського народного хору (з 1965 — його імені). У 1948—1952 рр. — голова правління Спілки радянських композиторів України. Твори: пісні, хори, вокал, ансамблі, романси, обробки народних пісень. Стилістика творів близька до народного багатоголосся («Ой як стало зелено», «Ой чого ти, земле, молодіти стала» та ін.); пісенно-танцювальні композиції, сюїти, програми, що славили працю і велич нашого народу. Лауреат Сталінської премії СРСР (1948), Державної премії ім.Т.Г.Шевченка (1968; разом з Авдієвським АТ. за створення високохудожніх концертних програм Державного заслуженого укр. народного хору ім. В.Г.Верьовки). Похований на центральній алеї, ділянка № 7; пам'ятник роботи скульптора Е.М.Фрідмана.

вальні композиції, сюїти, програми, що славили працю і велич нашого народу. Лауреат Сталінської премії СРСР (1948), Державної премії ім.Т.Г.Шевченка (1968; разом з Авдієвським АТ. за створення високохудожніх концертних програм Державного заслуженого укр. народного хору ім. В.Г.Верьовки). Похований на центральній алеї, ділянка № 7; пам'ятник роботи скульптора Е.М.Фрідмана.

чином, що й будівлі, як виліплювалися земляні тераси, як зводилися рельєфи Стіни Пам'яті, всі ці компоненти у просторовому — пластичному — часовому єднанні форм, значення й призначення й створювали ансамбль — Парк Пам'яті.

Головна складова комплексу, композиційна й духовна — рельєфи Стіни Пам'яті. Пластична фігуративна композиція, об'єм якої являв собою монолітну конструкцію, на яку спиралася гора, на терасах її схилу мали розташовуватися поховання колумбарію. Постаті, фігури рельєфів Стіни Пам'яті — більш за дві тисячі квадратних метрів, довжиною у 213 і висотою від трьох до чотирнадцяти метрів — Каріатида землі — мали вимальовуватися в небі, ніби подовжували буття людини багатокольоровими віддзеркаленнями у водах Меморіального озера. Ідея Каріатида — розповідати про життя Людини на Землі, — Людини Творящої, Людини, яка пізнає свою Землю, страждає, що її залишає, бо любить її й вражена Красою Світу.

Чоловік і Жінка, Весна, Веселка, Квітучий Сад, Дош, Любов, Творчість, Ікар, Жінка, яка черпає долонею воду, — Тривога, Людина, що підіймається з колін, Солдати, Жінки, котрі грають м'ячем, Материнство, Жниці, Прометей, Мир — персонажі рельєфів Стіни Пам'яті. Дійові особи — разом з відомими всім нам дорогими киянами — Миколою Амосовим, Віктором Некрасовим, Миколою Бажаном, Леонідом Первомайським.

І Віра — як персонаж — віра в те, що світ створено прекрасним, і впевненість, що життя не закінчується, не вривається смертю людини.

Проект меморіально-поховального комплексу, який затвердила художня рада «Київпроекту» і який посів призове місце на міському конкурсі (1968), підтримували всесвітньо відомі вчені — Олег Антонов, Микола Амосов, Микола Бажан...

Невідомо (щоправда, не буває ж диму без вогню — хтось «настукав», а хто?) чому у Першого секретаря ЦК КПУ В.В.Щербицького виникла думка знищити мистецьку роботу, на яку було витрачено так багато коштів (виділе-

НЕКРОПОЛЬ НА БАЙКОВІЙ ГОРІ

но 2 млн. 999 тис. крб.), будівельних матеріалів (1005 куб. бетону, 95 т металу, 400 кг воску та ін.). Звісно ж, хтось таки мав занести переконливий наклеп, що, мовляв, автори відійшли від проекту (хоч регулярно приїздили на будівництво різноманітні комісії) й насправді задумали звести тут проект Бабиного Яру, а на Стіні Пам'яті відтворити не образи людей, а кістки тих, кого знищили фашисти на Сирці. У 1982 році пригнали на Байкову гору вантажівки і протягом кількох місяців — березень-квітень-травень — залили барельєфи Стіни Пам'яті бетоном (950 куб.). І

ніхто того духовного геноциду не зміг зупинити. До всіх владних інстанцій зверталися письмово відомі діячі України, зокрема кінорежисер, лауреат Шевченківської премії Юрій Іллєнко з боєм писав: «У стан остовпіння й безумства уввергнув систему головний творчий подвиг художників — Стіна Пам'яті — циклопічна часово-просторова скульптурна композиція. З волі негідників, що вершили долею мільйонів, цей шедевр, рівному якому немає в історії всієї людської творчості, заживо залили бетоном, замурували, створивши останній на землі курган скіфської жорстокості».

СВІТАЛИНИ
СТІНИ ПАМ'ЯТІ

Микола Амосов: змонтований
фрагмент із Стіни Пам'яті

Вірський Павло Павлович (12(25).02.1905, Одеса — 5.06.1975, Київ) — український балетмейстер, народний артист СРСР (1960). У 1923—1931 рр. — артист балету і балетмейстер Одеського театру опери та балету. 1931—1937 рр. — балетмейстер Харківського, Одеського, Дніпропетровського, Київського театрів опери та балету, 1939—1943 рр. — Ансамблю пісні і танцю КВО, 1943—1955 рр. — Ансамблю пісні і танцю Радянської Армії ім. О. В. Александрова. Організатор (1937), балетмейстер (до 1940), художній керівник (1955—1975) Ансамблю танцю України (з 1977 — його імені). Поставив танці і хореографічні картини. Лауреат Сталінської премії СРСР (1950, 1970), Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1965; за створення концертної програми в 1964 р. Державного заслуженого ансамблю танцю УРСР). Похований на центральній алеї, ділянка № 1; автор пам'ятника — скульптор О. Скобликов.

СВІТАЛИНИ ЗНИЩЕНОЇ
СТІНИ ПАМ'ЯТІ

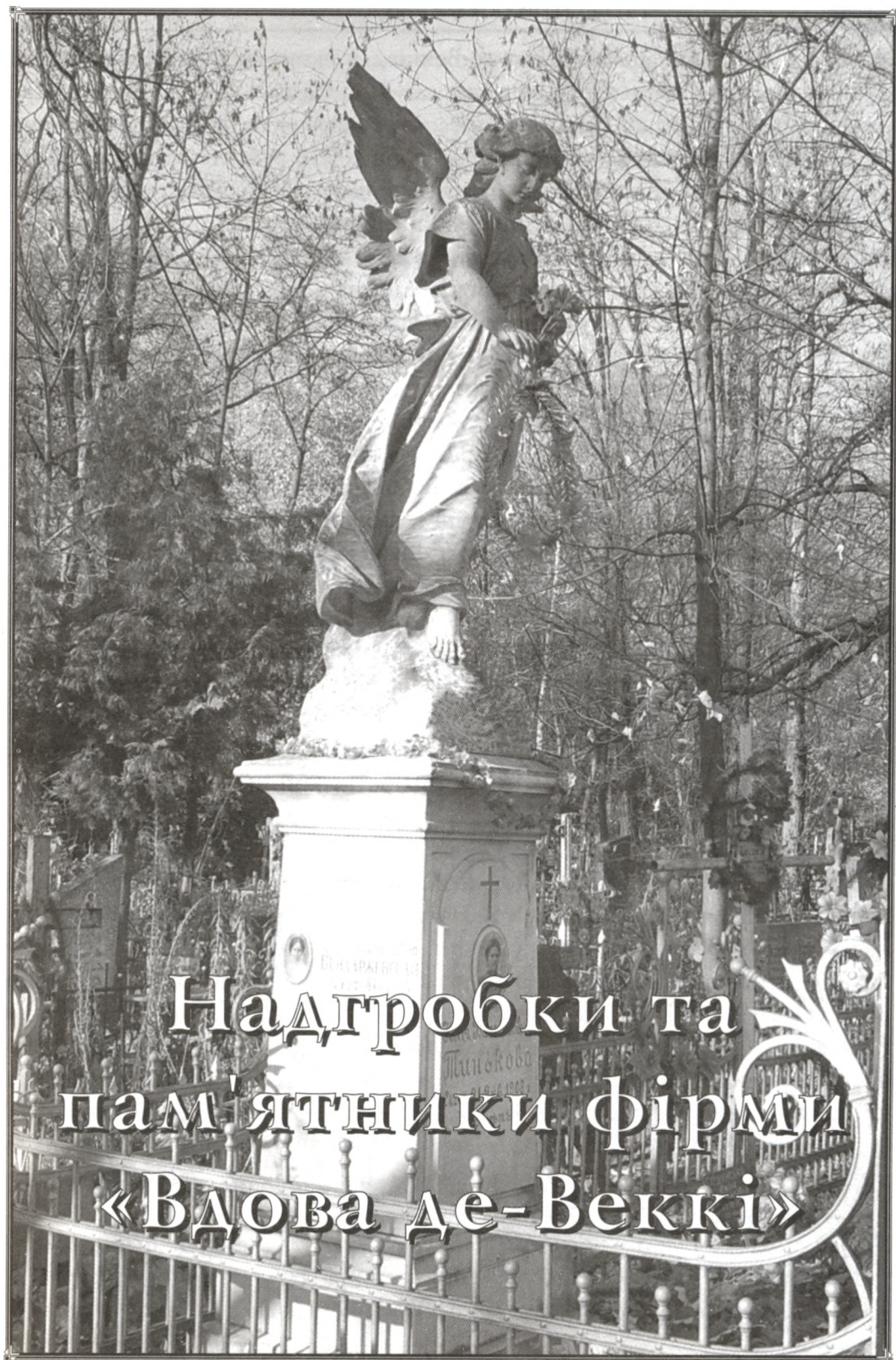

Знищену Стіну пам'яті
показує Ніла Підпала, вдова
поета В. О. Підпалого

Микола Бажан, поет, академік, голова Спілки письменників УРСР у листі на ім'я В. Щербиського: «Я знаю ескізи, плани, етапи їх самовідданого труда і вважаю, що збудований Парк Пам'яті буде неповторним і унікальним твором пейзажної архітектури і скульптури. Він буде залитий живодайним сонцем, вкритий квітами, оживлений скульптурою. Жодної ноти натуралізму, спотворення, безсилої покори я не відчув у проекті Парка Пам'яті. Дуже прошу Вас дати вказівку відповідним інституціям переглянути їхні пропозиції, щоб не знищити визначного твору». Ніхто не міг зупинити знищення... Знівечена будова стоїть і понині: крізь бетон проступають барельєфи окремих композицій, як святі фрески крізь нашарування віків. З 1982 року відомі діячі України добиваються того, аби відновити Стіну Пам'яті, пишуть у різноманітні владні інстанції, мітингують, у відповідь — мовчання...

...На моє переконання, такі події можна означити як катастрофу духу людського. Окремі «вожді» отруюють духовну культуру, полишаючи в свідомості суспільства та в людських серцях невиліковні рубці. Накотилася велика хвиля розчарування, зневіри. Ми побачили, що нема опертя, немає потужних постатей, самі лише вождики. Не Україна їм на першому місці, а прекрасна роль до вподоби. Можливість бути на коні й мати багато наймитів — велика спокуса. І мало у кого є відповідальність перед історією.

Вірю, що буде нова хвиля, яка відродиться у новому поколінні. Вже дозріває молодь, яка прийде до влади і зітре всю цю повинь. Хочеться вірити в це. Адже ще давні греки стверджували, що навіть всемогутні боги не можуть стерти, знищити подію, яка вже сталася. А завдання істориків полягає у тому, щоб донести її до свідомості людини.

Надгробки та
пам'ятники фірми
«Вдова де-Веккі»

Колись київська фірма «Вдова де-Веккі», з якою співпрацювали відомі Кархітектори і скульптори того часу — Еліа Сала (1864—1920), Андре Скіавоні, Лев Гінзбург (1858—1926), Іван Мартос та інші, спеціалізувалася на виготовленні пам'ятників і надгробків. Їхні роботи знали не лише в Києві, в багатьох інших містах Російської імперії. На Байковому й нині можна їх бачити, щоправда вже в занедбаному вигляді, їхні художні пам'ятники. Скажімо, на могилі дочки польського магната Гелени (Марини) Мнішек, що на центральній алеї на ділянці № 1, ще стоїть на повний зріст жіноча статуя (автор скульптор Е. Сала), залишилися скульптури у вигляді ангелів, дитячих фігурок на ділянках № 2, 4, 6, 9, 12 та ін. Зазначу, що популярністю користувалися і пам'ятники фабрики П. Я. Ріццолатті із Коростишева (Житомирщина), фірми «Герстоф», художньої майстерні виробів із лабрадориту при фабриці «Кам'яний Брід» В. Корчакова-Савицького, сходи, кіюти, погруддя, статуї із мармуру архітектора Н. К. Кіянеллі, а також чавунні хрести роботи М. Шанца, дешеві хрести та огорожі слюсарної майстерні Генріха Швалема та ін. Однак, вважаю, треба докладніше розповісти як про окремих майстрів надгробків, так і про скульптурне ательє «Вдова де-Веккі».

Фірмовий знак фірми «Вдова де-Веккі»

Про Андреа Скіавоні, наприклад, згадують як про автора постаменту пам'ятника Олександру Пушкіну біля Києво-Печерської гімназії. Шестигранник заввишки два з половиною метри з погруддям поета, відкритий 26 травня 1899 року, й досі прикрашає площу Слави. Роботі А. Скіавоні належала й гранітна колона на честь спорудження на Дніпрі гавані імені царя Миколи II. На жаль, 1902 рік для майстра видався непростим. Через хворобу він залишив справу і продав садибу Віктору де-Веккі — основоположнику династії різьбярів і скульпторів. Так сталося, що новому господареві недовго довелося жити в помешканні на розі Німецької та Бульйонської вулиць (нині — Тельмана та Боженка). Він помер і тягар бізнесу ліг на плечі невістки Надії, вдови сина. Відтоді фірма називається «Мармурові вироби вдови де-Веккі», згодом — фірма «Вдова де-Веккі і сини», а наостанок — «Вдова де-Веккі». Фірма активно виробляла кам'яні надгробки, деякі з них збереглися на Байковому, Лук'янівському, Видубицькому та інших цвинтарях Києва.

Для Надії де-Веккі, коли взялася за виробництво надгробків та пам'ятників, усе було новим, невідомим. Випускниця Петербурзької консерваторії по класу рояля ще замолоду, в Одесі, викладала музику в гімназії

Березкіної й успішно виступала з сольними фортепіанними концертами. Обдарованими були й діти. Дочка Люба (з 1906 року Агап'єва де-Веккі) закінчила Одеське відділення Імператорського музичного училища з атестатом першого ступеня, а 1905 року — Лейпцигську консерваторію. Вона, як і мати, стала піаністкою. Сини Костянтин і Євген ще студентами заявили про себе як скульптори. Завдяки їхній участі з 1907-го фірму вже знали за назвою «Вдова де-Веккі з синами». Власниця майстерні їздила до Швеції й Італії купувати мармур, граніт, інструменти, знайомилася з новими тенденціями в мистецтві та зразками культових виробів. Аби не відставати від європейської моди, привезла до Києва відомого італійського майстра Сольтаріні Мадотті. Пам'ятники, погруддя, іконостаси, кіоти, каплиці, склепи, медальйони, каміни, підвіконня, сходи з мармуру і граніту, металеві огорожі йшли на розрив. Особливо вабили клієнтів художнє оформлення та полірування виробів. Невдовзі на вулиці Німецькій, 10 відкрили фірмовий магазин, а у дворі збудували скульптурне ательє. Майстерня перетворилася на фабрику мармурових виробів. Сюди кияни приходили ще й тому, що тут діяли музичні курси — дітище матері й дочки де-Веккі. До речі, вулиця іще мала назву «Погребальна» від того, що нею везли покійників на Байкове кладовище.

Перше визнання продукції фірма «Вдова де-Веккі» здобула в Римі, на Міжнародній виставці промисловості 1908-го року. Звідти вдова з синами привезли золотий хрест, золоту медаль і почесний диплом. А Всеросійська

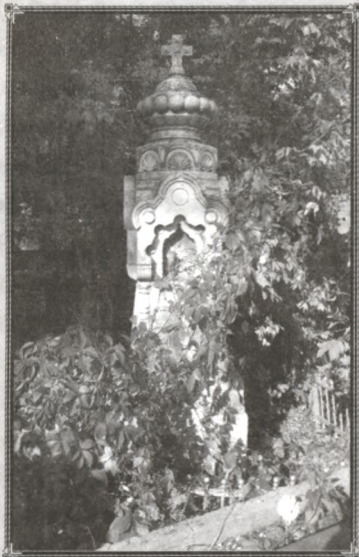

Владко Володимир Миколайович (спр. прізвище Єрьомченко; 26.12.1900, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, Росія — 21.04.1974, Київ) — письменник-фантаст. Закінчив Воронежський інститут народної освіти. З 1917 р. працював у редакціях газет і журналів. В роки Другої світової війни — на Українській радіостанції імені Т.Г.Шевченка в Саратові. Серед творів: роман «Аргонавти Всесвіту» (1935); збірка «12 оповідань» (1936); романи «Нащадки скіфів» (1939), «Сивий капітан» (1959); збірка «Чарівні оповідання» (1962); повісті «Позичений час» (1963), «Фіолетова загибель» (1965); роман «Залізний бунт» (1967); Автор творів в 5-ти т. (1970—1971). Похований на ділянці № 8А.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

Надгробок фірми «Вдова де-Веккі» на ділянці № 12

Надгробок фірми «Вдова де-Веккі» на старому кладовищі

промислова виставка, що відбулась у Києві 1913 року, принесла велику срібну медаль за композицію «Зажурений ангел возле хреста». Газета «Киевлянинъ» 13 жовтня 1913 року писала: «Вдова де-Векки по примеру Западной Европы стремится к созданию памятников высокой художественной ценности. Ее сын Константин — талантливый скульптор — лично руководит делами».

Особливо фірма славилася надгробками. Серед замовників — і Київська Міська дума. 7 серпня 1911 року на Кавказі в П'ятигорську помер відомий меценат, купець Григорій Пантелеймонович Гладинюк (1833—1911), котрий заповів рідному Києву чималі кошти на утримання дитячих лікарень. Вдячні земляки купили у де-Веккі пам'ятник у вигляді каплиці з колонами з блакитного мармуру й біломармуровим погруддям небіжчика в центрі. Композицію встановили в січні 1915-го на Байковому цвинтарі. Та, на жаль, ні пам'ятник, ні могила не збереглися. 1967 року на цьому місці поховали поета Павла Тичину...

Доля бути знищеними спіткала й інші меморіальні скульптури надгробків фірми «Вдова де-Веккі» — у Києві, Петербурзі, а також погруддя імператорів — Олександра II і Олександра III в Луцьку. Вцілів лише пам'ятник академіку живопису Миколі Корниловичу Пимоненку на Лук'янівському кладовищі: на його могилі стоїть янгол з білого мармуру й ніби калатає на сполох. Зберігся пам'ятник роботи цих майстрів і на Байковому цвинтарі — у другому ряду, неподалік могили родини Грінченків, привертає увагу

біломармуровий пам'ятник з ангелом, у руці якого аж пламеніє червона квітка. Ще кілька надгробків стоять на погості на Байковій горі...

Літо буремного 1919-го стало останнім для вдови Надії де-Веккі останнім: за те, що кошти надавала представникам Української Центральної Ради для випуску літератури, заарештували і 9 липня того ж року без суду та

слідства разом з видатним педагогом, істориком, археологом, членом Українського наукового товариства (УНТ), міністром освіти в уряді Скоропадського, директором Педагогічного музею, де працювала Українська Центральна Рада, — Володимиром Павловичем Науменком (1852—1919) та геологом, професором Київського університету Петром Яковичем Армашевським (1851—1919) — розстріляли.

Що сталося з Костянтином та Євгеном де-Веккі — невідомо. Люба де-Веккі з донькою Вірою виїхали із Києва. Життя їхні обірвалися в лютому 1942-го року під час блокади Ленінграда. Лише 1992 року Надію де-Веккі, як і інших невинно замордованих, реабілітували. Посмертно.

Однозначно, старовинні надгробки у вигляді статуй, чавунних фігурних хрестів та хрестів з чорного граніту вимагають порятунку та догляду, бо ми назавжди втратимо неповторну сторінку мистецтва цвинтарів. Не забувай, що на Байковому цвинтарі вже зникло близько тисячі оригінальних, високохудожніх надгробків, погрудь, барельєфів і каплиць, виконаних в італійському стилі...

Надгробок фірми «Вдова де-Веккі» на ділянці № 9

Воронько Платон Микитович (1.12.1913, с. Чернечина Охтирського р-ну на Сумщині — 10.08.1988, Київ) — український поет. У 1929 р. вступив до Харківського автошляхового технікуму, після закінчення його працював у Таджикистані. У 1937 навчався в Літературному інституті ім. О. М. Горького. Серед творів: «Читаночка», «Добрий ранок», «Драгі другарі»; твори в 4-х томах. Лауреат Державної премії СРСР за збірки віршів «Добрий ранок», «Славен мир» (1951) та Республіканської премії ім. М. Островського за збірку «Драгі другарі» (1962). 1972 за збірку поезій «Повінь» удостоєний Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка; у 1976 за збірки віршів «Читаночка», «Сніжна зірка горить», «Облітав журавель», «Всім по сім», драматичну поему «Казка про Чугайстра» відзначений премією ім. Лесі Українки. Похований на центральній алеї, ділянка № 2.

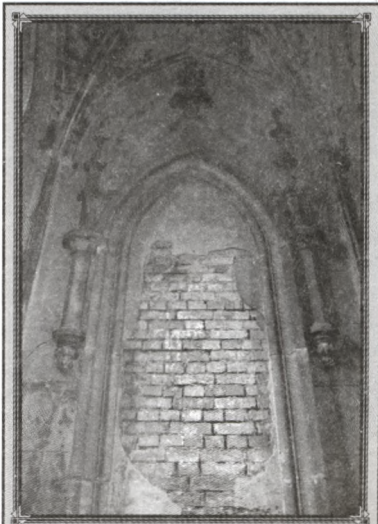
Склепи й каплички
як охоронці
Вічного Спокою

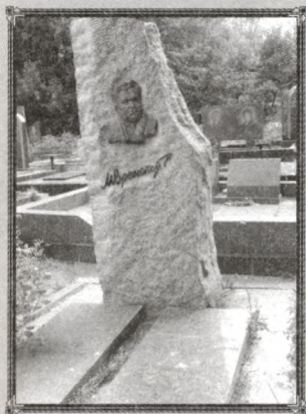
На території Байкового цвинтаря свого часу встановлено понад п'ятдесят склепів і каплиць оригінальної архітектури. Це роботи видатних київських архітекторів В.Городецького, В.Іконникова, В.Ніколаєва, О.Єрмакова, М.Щусєва. Сюди, в ці будиночки, можна було прийти й у спокої та в затишку поринути в спогади, відправити поминальну панахиду за тих, хто відійшов у вічність. Залишилися лише спомини про родинні каплиці — Дітеловичів, Олександра й Марії Тишевичів, Вацлава й Наталії Горських, почесних громадян Києва Михайла й Агрипини Матвєєвих... Щоправда, на ділянці № 12 збереглася каплиця Григорія і Наталі Єремєєвих (1909). Одне з останніх поховань у склепі Байкового цвинтаря датується 1922 роком.

Кожен склеп є маленьким будиночком площею дев'ять квадратних метрів та висотою два метри. Всі різні, об'єднує їх лише внутрішня структура приміщення — маленька кімнатка і огорожене решіткою підземелля, де й стоять домовини.

Каплиці були побудовані за давніми традиціями, відповідними щодо віровизнання померлих, — православними, католицькими, лютеранськими. На превеликий жаль, усі записи

Тут, у склепі, рідні поринали у спогади

Вронський Макар Кіндратович (1(14).04.1910, м.Борисов, тепер Білорусь — 13.11.1994, Київ) — скульптор. Закінчив (1945) Київський художній інститут (майстерня М.Гельмана, М.Лисенка). Серед творів: станкові композиції — «Леся Українка» (1947), «Устим Кармелюк» (1948); портрети — І.Кавалерідзе (1957), М.Амосова (1961); пам'ятники — Б.Хмельницькому в м.Чигирині Черкаської обл. (1967, реконструкція 1974), «Декабристи у Кам'янці» (Черкаська обл., 1975), героям Колківської демонстрації 1935 в смт. Колки Волинської обл. (1975); пам'ятники Т.Г.Шевченку: в Палермо в Канаді (1950), Переяславі-Хмельницькому (1954), Донецьку (1954), Корсуні-Шевченківському (1960), в селах Моринцях (1956), Шевченковому (1957), Шполі (1961) всі — Черкаської обл.; пам'ятник М.Коцюбинському у Вінниці (1989; у співавторстві). Сталінська премія СРСР (1951). Лауреат Державної премії ім.Т.Г.Шевченка (1984; разом із В.В.Сухенком (скульптором), Є.Б.Федоровим (архітектором) за пам'ятник Т.Г.Шевченку в м.Шевченко Мангішлацької області Казахської РСР. Похований на ділянці № 49А.

СВІТАЛИНИ СКЛЕПІВ
БАЙКОВОГО

про них знищено під час Другої світової війни. Однак, чимала кількість капличок і склепів зберегалася ще до 1970-х років, особливо в католицькій частині. Тепер залишилося цих унікальних споруд одиниці — розвалені, захаращені всередині.

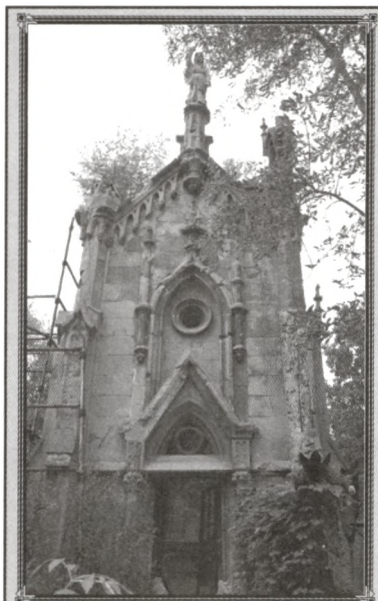
Хто ж будував каплиці та склепи на Байковому цвинтарі? Хочу насамперед згадати добрим словом столичного архітектора Владислава Владиславовича Городецького (Лешек Десидерій; 1863—1930), автора близько десяти каплиць та багатьох споруд, зведених у Києві та в інших містах України.

Народився В.Городецький у селищі Шолудьки Подільської губернії (нині Вінницька область) у дворянській родині. Закінчив 1890 року Петербурзьку Академію мистецтв із званням класного художника 3-го ступеня. Згодом оселився в Києві, де трудився з 1889 року. До 1903 року мешкав і мав архітектурну майстерню на вулиці Миколаївській, 3 (будинок не зберігся, вулиця з 1995 року має назву Архітектора Городецького). У 1890—1894 роках В.Городецький — помічник архітектора Київського навчального округу, з 1895 — співзасновник Київського домобудівного товариства.

Не зайве нагадати для киян та гостей столиці, що В. В. Городецький — автор проектів та будівничий визначних споруд у столиці, а саме: 1895—1897 — садиби меблевого фабриканта Й. Кімаєра (разом з архітектором М. Клутом; на сучасній вул. Архітектора Городецького, 13); 1897—1899 — прибуткових будинків купця А. Бендерського (нині вулиця Велика Васильківська, 25); 1897—1899 — міського Музею старожитностей та мистецтв (за ескізним проектом архітектора П. Бойцова; нині — вул. М. Грушевського, 6) та караїмської кенаси (тепер — вулиця Ярославів Вал, 7); 1899—1909 — Миколаївського костьолу (інженер А. Страус) на сучасній вул. Великій Васильківській, 75; комплексу прибуткових

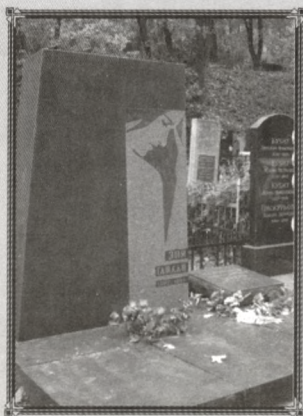

будинків на розі вулиць Хрещатик та Прорізної (не зберігся); кількох каплиць на Аскольдовій могилі (не збереглися), близько десяти — на Байковому кладовищі, у Видубицькому монастирі; павільйонів Всеросійської промислової виставки 1897 року в Києві; корпусів Південноросійського машинобудівного заводу на вулиці Жиянській... А в 1911 році архітектор В.В.Городецький збудував на польській ділянці старого Байкового кладовища, на найвищому місці, що домінувала над долиною річки Либідь, «мавзолей графа Вітте» — високий склеп з шпилем у рафінованих формах готики, з бетонними конструкціями та оздобами. На жаль, мавзолей майже зруйновано...

Мавзолей графа Вітте на старому польському кладовищі

Архітектор В.Городецький мешкав і працював на столичній вулиці Банковій, 10, він же — автор проекту власного будинку (названого в народі «будинком з химерами»). Мешкав з родиною у квартирі № 3 (на першому поверсі з боку вулиці Банкової, на четвертому — з боку площі І. Франка), яка складалася з парадного вестибюля, передпокою, кабінету, великої та малої віталень, їдальні, будуара, спальні, дитячої, а також службових приміщень і кімнат для прислуги.

Гайдай Зоя Михайлівна (19.05.1902, м.Тамбов (Російська Федерація) — 21.04.1965, Київ) — українська оперна співачка, викладач. Закінчила музичну школу з класу фортепіано, Київський музично-драматичний інститут ім.М.Лисенка. У 1927 р. зарахована до Київської опери. Протягом першого сезону виконала сім провідних партій у класичних операх. Невдовзі молоду вокалістку, яка здобула найвищу відзнаку Всесоюзного конкурсу музикантів-виконавців, перевели до тогочасної столичної опери в Харкові. З 1955 р. — професор Київської консерваторії. Похована на центральній алеї, ділянка № 43.

Владислав Городецький

Пам'ятник Владиславу
Городецькому в Пасажі на
вул. Хрещатик

Пам'ятник на могилі
Павла Шлейфера

Поверхом нижче, під вестибюлем, містилася креслярня В.Городецького. Меморіальна частина збереглася, планування змінено перегородками. А влітку 2004 року в столичному Пасажі вдячні кияни відкрили пам'ятник відомому архітектору і земляку. Монумент з'явився неподалік вулиці, яка нині носить його ім'я. Це ще одне увічнення історії Києва в його духовних особистостях. Пам'ятник Владиславу Городецькому досить камерний. Здається, що, повернувшись до свого улюбленого міста, архітектор неначе присів перепочити за філіжанкою кави в Пасажі, куди часто навідувався, коли жив і творив у Києві. Таке враження, ніби на когось чекає. Бо там є ще один вільний стілець..

Архітектор і художник Павло Іванович Шлейфер (1814—1879) також зробив багато надгробків для Байкового цвинтаря. У 1846—1849 роках викладав малювання в Київському інституті шляхетних дівчат, з 1852 — архітектор Київського навчального округу. 1856 року зводив приміщення Другої київської гімназії, 1857 — переобладнав споруди колишнього Кадетського корпусу для 1-ї київської гімназії. Як художник — автор численних портретів, що експонуються в колекції Національного художнього музею, серед них — «Портрет дружини», «Портрет чоловіка», «Літня жінка», а також надгробків майже на всіх кладовищах міста. Покоїться на старому німецькому кладовищі, ділянка №1.

Роботи скульптора Івана Петровича Мартоса (1754—1835) не зрівняти ні з яким майстром, творчість якого типова для доби ампіру (другого періоду класичності), на Байковому цвинтарі вирізнялися серед інших строгістю ліній та скульптурами, що їх створили майстри безпосередньо в Італії. Він уже був відомий серед киян як один з авторів надгробка Олександра Рум'янцева-Задунайського біля Успенського собору Печерського монастиря, виготовленого 1805 року.

Іван Мартос народився в Ічні на Чернігівщині в козацькій родині. Його дядько Тарас був сотником Ічнянської сотні й, кажуть, славився як вправний різьбяр. Переказують, що сотник різьбив іконостас Ічнянської церкви та скульптури цього іконостаса. Відтак Іван Петрович Мартос першу школу уроків ліплення скульптури міг мати вже вдома. Академічну освіту І. Мартос мусив здобувати вже в Санкт-Петербурзі, але найбільше його великий хист до скульптури сформувався за кордоном, у Римі, в майстерні славетного Канови. Працюючи там, Іван Мартос багато малював під керівництвом Помпео Баттомі та Рафаеля Менгса, цих світил західноєвропейського малярства доби класичності. 1779 року І. Мартос повернувся з-за кордону вже як викінчений майстер, скульптор, рівного якому не було в усій Російській імперії; в Академії мистецтв був професором, а згодом — ректором.

Більш як за півстоліття своєї праці І. П. Мартос залишив по собі в мармурі та бронзі силу-силенну скульптур. Найкращий період його творчості — це час від повернення з-за кордону приблизно до війни 1812 року. Саме тоді встановлено

Глушков Віктор Михайлович (24.08.1924, Ростов-на-Дону — 30.01.1982, Київ) — основоположник комп'ютерної техніки, автор праць у галузі кібернетики, математики і обчислювальної техніки. Голова наукової школи кібернетики. Дійсний член АН СРСР, АН УРСР (1961). З 1964 — віце-президент Української академії наук. Герой Соціалістичної Праці (1969). Вищу математичну освіту отримав в Ростовському держуніверситеті (1947—1948) та Новочеркаському політехнічному інституті (1943—1948). 1953 стає завідувачем лабораторією обчислювальної техніки Інституту математики АН УРСР. У грудні 1955 р. захистив докторську дисертацію. В 1964 отримав Ленінську премію. В 1970 — Державну премію УРСР (у складі авторського колективу). Під його керівництвом була створена унікальна «Енциклопедія кібернетики» (1974), яка не мала аналогів в світі та стала першою фундаментальною працею, в якій висвітлювалися теоретичні аспекти кібернетичної науки, її застосування до таких галузей, як економіка, біологія, інженерні науки. Під безпосереднім керівництвом академіка Глушкова розроблені та впроваджені в практику унікальні автоматизовані системи управління, що на той час не мали аналогів у світі. Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

СВІТАЛИНИ СКЛЕПІВ
БАЙКОВОГО

велику кількість надгробних пам'ятників із мармуру та бронзи на цвинтарях Петербурга й Москви.

У Києві за унікальну скульптурну роботу Івана Мартоса вважали пам'ятник (не зберігся) на могилі Іллі Висоцького біля Видубицького монастиря. Намогильники — найкращі твори скульптора Івана Мартоса, праця над ними найбільше відповідала лірично-елегійній вдачі цього, як схарактеризував його барон Врангель, «поета мрійної й сумовитої грації». Це визнавали вже сучасники Івана Петровича, бо композитор М.І.Глінка був переконаний, що «мармуровий надгробок, зроблений руками І.Мартоса, плаче».

Пам'ятники Івана Мартоса, поставлені на міських майданах, менше вдавалися майстрові, ніж пам'ятники надгробкові. А саме над такими монументами найбільше працював Мартос наприкінці життя. Між цими монументами найменш вдалі — пам'ятник Мініну та Пожарському в Москві, пам'ятник М. Ломоносову в Архангельську...

В Україні пам'ятники роботи Мартоса — цареві Олександрю I в Таганрозі, цариці Катерині II в Катеринославі, герцогові Рішельє в Одесі й, може, найбільш вдалих з монументів — пам'ятник Григорію Потьомкіну в Херсоні. З усіх цих пам'ятників після Жовтневої революції 1917 року майже нічого не лишилося, окрім кількох понівечених скульптур майстра на Байковому цвинтарі. Нині й всі каплиці на Байковому перебувають у непривабливому стані, хоч на деяких і збереглися надписи, але всі усипальниці розриті ще в 20-х роках ХХ сторіччя.

Переповідають, що, коли в Громадянську війну (1920 року) на Київ котилися різного роду воєнні хвилі, письменник Василь Михайлович Еллан-Блакитний (1894—1925) утік від переслідування із рідного Чернігова до свого друга Павла Тичини, а той рятував поета від розстрілу та голоду, влаштувавши його ночувати в якійсь із капличок Байкового цвинтаря.

Існують факти, що саме в каплицях на Байковому кияни переховували та рятували найдорожче від фашистів і під час Другої світової війни (1941—1945): німці старанно облікували книжки в бібліотеках Києва й вивозили найцінніші видання до Німеччини. Скажімо, бібліотекар Центральної районної бібліотеки імені М. Некрасова Голосіївського району Києва Тамара Макарівна Кривцунова зберігала в одній із каплиць Байкового цвинтаря від очей фашистів бібліотеку математика, професора Київського політехнічного інституту Б.Я. Букреєва (1859—1962), яку вчений передав бібліотеці. Я віднайшов могилу Бориса Яковича Букреєва, який прожив 103 роки і відтепер вічно спочиває на ділянці № 9 Байкового цвинтаря.

Борис Якович Букреєв — найстаріший професор з-поміж київських математиків, його викладацька діяльність тривала сімдесят п'ять років! Він один із перших в Україні розвивав і популяризував ідеї геометрії М. Лобачевського і справедливо є основоположником Київської школи геометрії; один із засновників

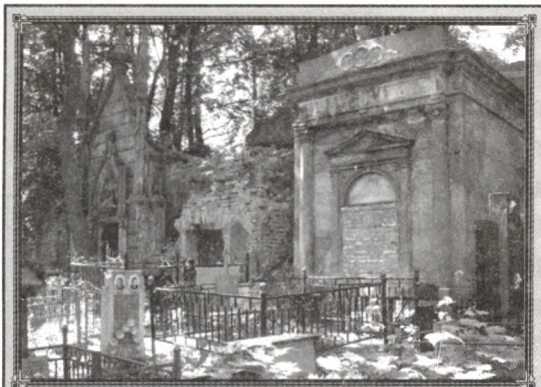

Надгробок на могилі професора Бориса Букреєва

Глущенко Микола Петрович (4(17).09.1901, м. Новомосковськ, тепер Дніпропетровської обл. — 31.10.1977, Київ) — живописець, графік. Закінчив 1924 р. Берлінську вищу школу образотворчих мистецтв у Шарлоттенбурзі. Працював переважно у жанрах пейзажу, натюрморту, портрета. Серед творів — портрет Романа Ролана (1934); пейзажі — цикл «Дніпрові береги» (1947); «Дорога на Київ» (1950), «Азовсталь» (1956), «Садок вишневий коло хати» (1960), «Рече та стогне Дніпр широкий» (1963); серії «Святкові натюрморти» (1970), «Пейзажі України» (1969—1971), «Кримські виноградники» (1974), «Блакитний березень» (1975), «Українські квіти» (1977) та ін. Автор циклів ілюстрацій до поеми «Мертві душі» М. Гоголя (1930—1931), повісті «Fata morgana» М. Коцюбинського (1933). Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1972). Похований на ділянці № 7. Надгробок скульптора Б.Довганя (1984).

Можливо, в одній із цих каплиць і лежали книжки математика професора Бориса Букреєва, а, можливо, Павло Тичина переховував тут Василя Блакитного

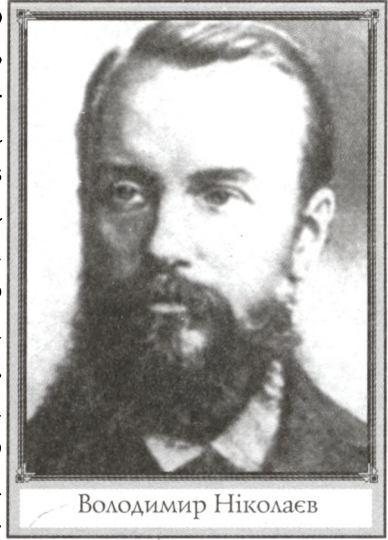
Київського фізико-математичного товариства. Ось чому так бережно в роки воєнного лихоліття бібліотекарі столиці намагалися зберегти в каплиці Байкового цвинтаря бібліотеку відомого математика України...

Про нього можна сказати мовою Приказки: він і дім збудував, і дерево посадив, і аж чотирьох синів виховав. Архітектора Володимира Ніколаєва називають творцем київського неоренесансу. За його проектами збудовано 27 оригінальних будівель, 18 церков, які стали

невід'ємною частиною історії, культури і просто зовнішнього вигляду Києва. Народився Володимир Миколайович 3 березня 1847 року в Царському Селі під Санкт-Петербургом. У 1870 році із срібною медаллю закінчив Петербурзьку академію мистецтв, а навесні 1872 року на запрошення київського підприємця А. Термена приїздить до Києва для будівництва пивоварного заводу. За його проектом на Подолі, на Кирилівській вулиці (тепер вул. Фрунзе, 41) вирости корпуси заводу, котрий невдовзі запрацював на повну потужність. Купці Г. Енн, Ф. Енн, інженер-технолог А. Термен, усі акціонери «Товариства пивоварних заводів Києва» з задоволенням відзначали, що споживання пива різко зросло. Збудований завод працює й понині... Місто потребувало досвідчених архітекторів. В. Ніколаєв полюбив ці мальовничі благодатні місця і, побачивши перспективи для своєї діяльності, вирішив залишитися з сім'єю у Києві назавжди. У 1873 році Володимира Миколайовича призначають міським архітектором, а пізніше — ще єпархіальним та лаврським. З 1892 року він — академік архітектури, активно займається державною та громадською діяльністю. Ніколаєва обирають гласним Миської думи, головою архітектурного відділу Київського відділення Російського технічного товариства, директором художнього училища, головою Російського літературно-артистичного товариства. Однією з перших примітних будівель, споруджених Ніколаєвим у Києві 1875 року, був будинок на розі Фундуклеївської та Пушкінської вулиць. Князь Оболенський орендував його для театру-цирку «Альказар». Пізніше тут розмістився драматичний театр (тепер Національний театр російської драми імені Лесі Українки). У цих стінах працював і театр Соловцова. Площа, з якої починається Хрещатик, нещодавно знову стала Європейською. А 1882 року на цій площі, біля Володимирського узвозу за проектом Ніколаєва

споруджено будівлю Купецького зібрання (тепер — Державна філармонія). Гроші дав купець М.Дехтярьов, причому в борг і під великі проценти. Архітектура будови еклетична, але вона прикрасила місто. Великий концертний зал з нарядною колонадою має досконалу акустику та інтер'єр. Ніколаєв має безпосереднє відношення і до відродження Успенського та Софіївського соборів. Як співавтор брав участь у будівництві Володимирського собору, оперного театру. Значну роль у формуванні центральної частини Києва відіграв оперний театр, будівництво якого почалося 1899 року й закінчилося 1901. Автором проекту був В.Шретер. Але ні він, ні його наступник А.Кривошеєв не змогли завершити будівництво. І тільки після того, як керівником робіт став В.Ніколаєв, справа зрушила з місця. Цікава історія спорудження Володимирського собору, що тривало протягом двох десятиліть, починаючи з 1862 року. Первісний проект належав архітекторам І.Штрому і Г.Спарро, потім його переробив зодчий О.Беретті. Але внаслідок помилок в інженерних розрахунках та появи значних тріщин в арках храму, будівництво було припинено. Наступні роки храм повільно руйнувався. В.Ніколаєв завершив будівництво. У Києво-Печерській Лаврі в 1893—1895

Володимир Ніколаєв

В.Ніколаєв завершив будівництво. У Києво-Печерській Лаврі в 1893—1895

Головко Андрій Васильович (3.12.1897, с.Юрки Козельщанського р-ну на Полтавщині — 5.12.1972, Київ) — прозаїк. Навчався в Кременчуцькому реальному училищі. Літературну діяльність розпочав 1919 р., опублікувавши збірку віршів «Самоцвіти». Серед творів: «Червона хустина» (1924), «Інженери» (1926), «Пилипко», «Бур'ян» (1927), «Пасинки степу» (1928), «Зелені серцем», «Червоний роман» (1929), «Мати» (1932, 2-ге, перероб. вид. 1934), «Артем Гармаш» (кн.1 — 1951, кн.2 — 1960, кн.3 — 1970). Написав кілька п'єс, кіносценаріїв. За роман «Артем Гармаш» удостоєний Державної премії України ім.Т.Г.Шевченка (1969). Похований на центральній алеї, ділянка №2. Автори пам'ятника — скульптори Вронський М.К. і Костін В.М.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

Церква Вознесіння
за проектом
Володимира Ніколаєва

роках архітектор спорудив трапезну палату з церквою св. Антонія і Феодосія. Місце обране найкраще — з південного фасаду Успенського собору. В будинку — палати, на першому поверсі у великому залі проходили святкові церковні прийоми та обіди. На другому знаходилися службові кімнати й келії. У серпні 1896 року в урочистій обстановці в присутності імператора Миколи II на території Покровського жіночого монастиря відбулося закладення Микільського собору. Задум зовнішнього вигляду храму належав великому князю Петру Миколайовичу (сину княгині Олександри Павлівни, інокіні Анастасії, настоятельки цього монастиря), котрий зробив ескізні начерки фасаду. Архітектор В.Ніколаєв розробив проект споруди, яку вінчали позолочені бані луковичної форми. Через чотири роки церква була споруджена, діє вона і в наш час.

У 1884 році на Байковому цвинтарі за проектом В.Ніколаєва з'явилася церква Вознесіння, де і зараз відбуваються служби та панахиди. Збереглися тут і склепи його роботи. Варто розповісти і про будівництво найвищої дзвіниці в Києві, що залишилася недобудованою. Річ у тому, що архімандрит Свято-Троїцького монастиря Іона мріяв про цю дзвіницю і дав замовлення на її спорудження В.Ніколаєву. У проекті одразу визначили висоту 52 сажени (110, 94 м). Це вище, ніж дзвіниці Києво-Печерської лаври та Івановської лаври в Москві. Але будівництво йшло повільно. Споруджені були тільки фундамент та нижній ярус. На цьому все й закінчилося — не вистачило грошей. Рекорд побити не вдалося. Відомо, яку важливу роль в архітектурній композиції міста відіграє пам'ятник Богдану Хмельницькому, відкритий 15 травня 1888 року на Софіївському майдані. Проект виконав скульптор Михайло Микешин. П'єдестал спроектував В.Ніколаєв. Встановити статую на суцільній кам'яній скелі не вдалося і архітектор вдало використав замість неї гранітні брили, що залишилися від будівництва Ланцюгового мосту через Дніпро. Серед робіт Ніколаєва — пам'ятник Миколі I навпроти університету, де зараз знаходиться пам'ятник Тарасу Шевченку. Наприкінці XIX сторіччя Київ забудовувався відповідно до смаків багатого люду. Будинку, зведеному на розі Володимирської та Прорізної вулиць, притаманна підкреслена пишність. Прикраси коштували дорожче самого будинку. Автор будівництва Ніколаєв сумлінно виконував усі вимоги та примхи багатого замовника. На першому поверсі будинку колись

розміщувалася кав'ярня «Маркіз», у наш час там знаходиться ресторан «Лейпциг», якого вже відреставрували. В 1900 році на теперішній вулиці Воровського знаходилося художнє училище, в якому з 1901 по 1911 рік директором був В.Ніколаєв. Серед його вихованців — відомі художники і скульптори О.Архипенко, І.Кавалерідзе, А.Петрицький, М.Донцов... В.Ніколаєв збудував корпуси Олександрівської (Жовтневої) і Єврейської (нині обласна) лікарень. На Хрещатику, 38, у 1870 році знаходився готель «Бель-Вю», а на розі Хрещатика й Бессарабки в 1877 році з'явився «Великий Національний». Ці готелі також збудовані за проектами В.Ніколаєва.

Склеп роботи архітектора Володимира Ніколаєва біля храму Вознесіння; ділянка № 6

Архітектурний образ Києва не уявити без зелених масивів. Комісія, до складу якої входив В.Ніколаєв, розробила 1887 року план благоустрою та озеленення міста. У відання комісії перейшло все зелене господарство Києва. Тоді вже діяли розважальні сади «Шато-де-Флер» з кав'ярнею-шантаном (стадіон «Динамо»), «Ермітаж» (Труханів острів), «Венеція» (Нікольська Слобідка). Гуляння проходили під музику оркестру, алеї освітлювалися елек-

Гришко Михайло Степанович (14(27).02.1901, м.Маріуполь на Донеччині — 3.06.1973, Київ) — співак. 1926 р. закінчив Одеський музично-драматичний інститут. Соліст Одеського, Харківського та Київського театрів опери та балету (1936—1964). Поєднуючи акторське обдарування з винятковими голосовими даними, створив низку музично-сценічних образів, зокрема — в операх українських композиторів: Микола («Наталка Полтавка» І.Котляревського), Султан («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського), Остап («Богдан Хмельницький» М.Старицького), Богдан Хмельницький (однойменна опера К.Данькевича). Знімався у кінофільмі «Щит Джурая» (1944). Народний артист СРСР (1950). Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

тричним світлом. Вхід був платним. Відкрилися нові парки та сквери на Лук'янівці, Львівській площі, біля Золотих воріт, на Володимирській гірці, де була споруджена панорама «Голгофа», а в північній її частині у 1905 році почав діяти фунікулер. Пізніше у Володимира Миколайовича виникла думка прикрасити парки та сквери фонтанами. На машинобудівному заводі, який належав А.Термену, було налагоджено виробництво чавунних фонтанів із своєрідним оздобленням.

Фонтани збереглися. Відвідайте сквер біля Золотих воріт, Маріїнський парк або сквер, прилеглий до вулиці Олесь Гончара, — побачите їх там з написом: «Завод Термена у Києві. 1900». Володимир Миколайович Ніколаєв помер 11 листопада 1911 року й похований був на кладовищі біля Аскольдової могили, яке існувало до 1935 року. У зв'язку із включенням цієї місцевості до паркового комплексу, поховання перенесли на інші цвинтарі. Сліди могили В. Ніколаєва загубилися: можливо, тлін відомого архітектора покоїться на Звіринецькому кладовищі. Переповідають — на Байковій горі...

На Байковому цвинтарі післяреволюційного Києва встановлені також надгробні пам'ятники скульпторів: В.Мухіної, С.Коненкова, Л.Муравіна, Є.Вучетича, М.Манізера, Л.Шервуда. Є також й інші надгробні роботи, авторами яких є відомі українські скульптори: С.Андренко, О.Банников, Ю.Білостоцький, В.Бородай, Т.Братерський, І.Воропай, М.Вронський, І.Гончар, Б.Горбань, М.Декерменджі, Б.Довгань, В.Домбровський, Й.Кальницький, Г.Кальченко, Б.Карловський, В.Клоков, В.Корков, В.Костін, Ф.Коздобинський, К.Кузнецов, В.Луцак, І.Макогон, В.Машкара, В.Мікропуло, П.Мовчун, А.Німенко, М.Орлов, В.Оснач, П.Остапенко, Г.Петрашевич, Ю.Піснячевський, О.Прудка, М.Рапай, О.Редько, Р.Синько, О.Скобликов, Ю.Скобликова, Ф.Согоян, М.Суходолов, Н.Фрідман, А.Фуженко, М.Харченко, Г.Хусид, А.Чаус, В.Чепелик, І.Шаповал, А.Шапран, А.Шаталов, Н.Шило...

На погості Байкової гори стоять пам'ятники та надгробки відомих скульпторів 1960—2000-х років ХХ сторіччя, серед них роботи: І.Кавалерідзе, М.Лисенка, О.Олійника, З.Бородая, Ю.Фуженка, Ю.Фрідмана, В.Дяченка, І.Копайгоренка, І.Макогона, М.Малишка, М.Морозова, Ю.Майєра, О.Ковальова, І.Шмільсона, Н.Дерегуса, Т.Братерського, І.Зноби та творчі доробки архітекторів — В.Гнездилова, В.Шевченко, Г.Урусова, О.Сніцарева; художників: М.Горлового, В.Мельниченка, М.Олійника, А.Рибачук, Ю.Рубашова, І.Коршунова; архітекторів: А.Бальзака, В.Рикова, Е.Брадмана, В.Городського, Т.Довженка,

С. Жука, А. Ігнащенко, О. Ільїна, Я. Ковбаси, А. Корнеєва, П. Костирка, В. Костіна, В. Кричевського, А. Миленького, Г. Одинця, В. Олійника, М. Подгородецького, В. Савченка, Є. Стамо, О. Стукалова, О. Тамарова, М. Фешенка, Г. Щербини...

Нині індивідуальні пам'ятники на Байковому цвинтарі роботи сучасних скульпторів привертають увагу відвідувачів, як і помпезні меморіально-архітектурні комплекси. Це — журавель на могилі співака Бориса Гмирі; фігура балерини в позі помираючого лебедя — на могилі балерини Лілії Герасимчук; фігура жінки з веселкою у актриси Наталії Ужвій; на весь зріст бронзова постать диригента Степана Турчака, меморіальний комплекс Валерія Лобановського — видатного українського футболіста і тренера та поряд — одинока постать мислителя й Великого Лікаря — Миколи Амосова... Та за цими меморіальними комплексами, як, скажімо, на ділянці № 52А, слід постійно доглядати та наглядати, витрачаючи великі кошти. Можливо, як це роблять у Європі, уже пора відмовитися від помпезних надгробків і створювати цвинтарі із скромними плитами на похованнях, які б були постійно охайні й прибрані та в оточенні зелені і живих квітів...

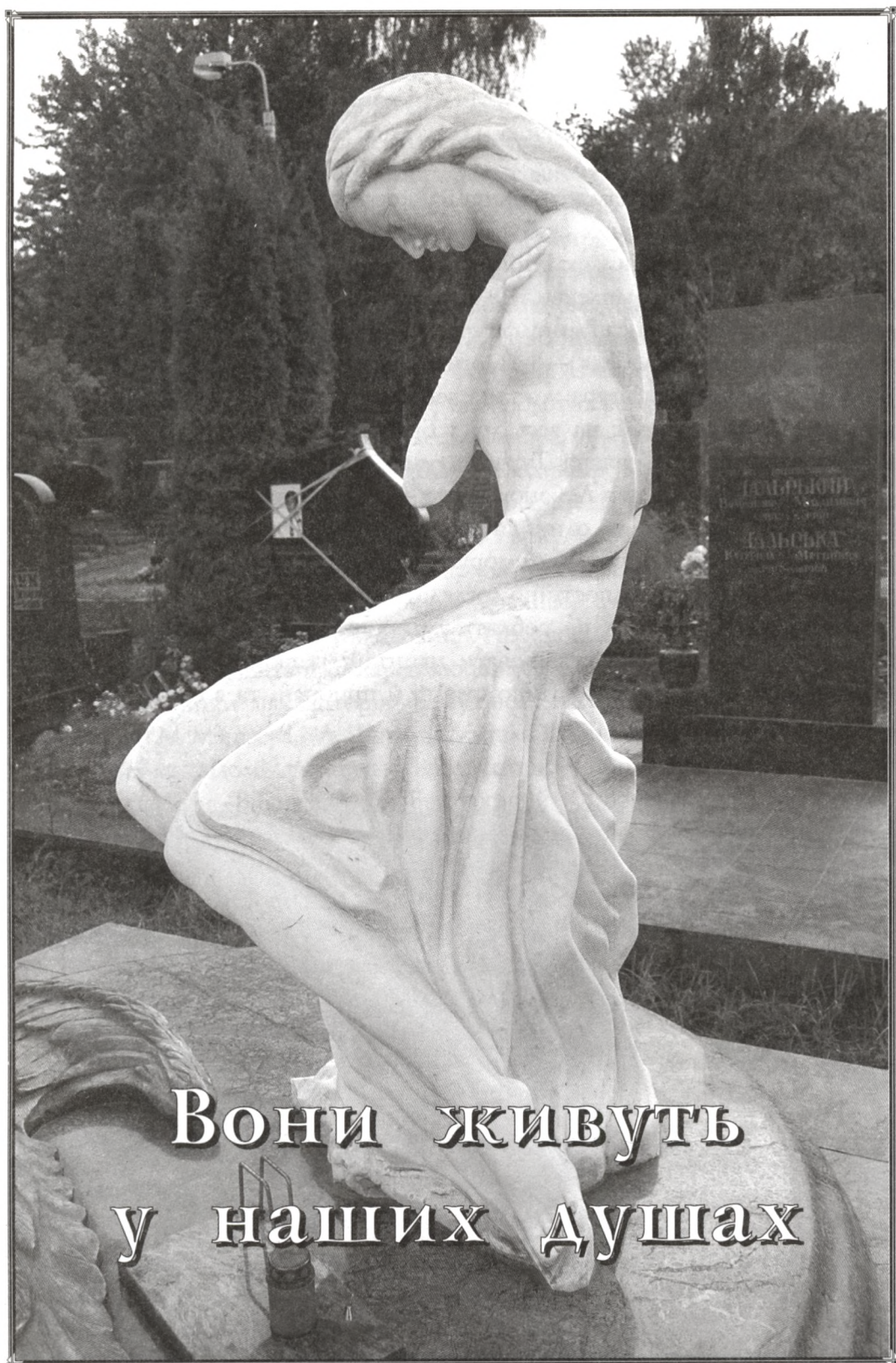

Пам'ятник на могилі
Лілії Герасимчук

Губаренко Віталій Сергійович (13.06.1934, Харків — 5.05.2000, Київ) — український композитор, народний артист України (1993). Автор 13 опер і 7 балетів, а також — симфоній, інструментальних концертів, камерно-вокальних творів, музики до вистав та кінофільмів; вокальних циклів на вірші поетів І. Драча, В. Сосюри, Д. Павличка, камерно-інструментальних та хорових творів, музики до театральних вистав та к/ф «Дума про Ковпака». Лауреат Шевченківської премії (1984; за балет «Камінний господар» за мотивами однойменної драми Лесі Українки (друга редакція) та оперу «Пам'ятай мене»). Похований на ділянці № 49А.

Вони живуть
у наших душах

Кияни купують вінки, квіти, їдуть з ними на Старе кладовище й новий Байковий цвинтар. До речі, на Байковому погості на початку ХХ сторіччя діяли великі квітництва, які постачали продукцію на всі цвинтарі Києва, а також для клумб у парках, зокрема для Шевченківського біля пам'ятника Кобзарю. Нині на Байковому квітів у теплицях не вирощують, однак перед старим кладовищем продають живі квіти та вінки, тут також можна замовити необхідне озеленення для упорядкування поховань.

З групою людей і я пройшов через неширокі Зворота на ділянку № 3 старого православно-го кладовища і поміж давніми, обвітреними хрестами, ми підійшли до могили й зупинилися біля пам'ятника — погруддя видатної поетеси — Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки; 25(13).02.1871, м. Новоград-Волинський — 1.08.1913, м. Сурамі на Кавказі). Якось вільно і правдиво, з легкою грацією стоїть вона перед нами, відтворена скульптором Галиною Львівною Петрашевич (23.03.1903); Леся

Продаж квітів біля кладовища

Вхід на старе Байкове кладовище

Гуцало Євген Пилипович (14.01.1937, с.Старий Животів (тепер Новоживотів) Оратівського району Вінницької обл. — 4.07.1995, Київ) — прозаїк, поет. Закінчив Ніжинський педінститут (1959). Працював у редакціях газет на Вінниччині, Львівщині і Чернігівщині, в «Літературній Україні», у видавництві «Радянський письменник». Автор творів: «Люди серед людей» (1962), «Яблука з осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Олень Август» (1965), «Пролетіли коні» (1966), «Хустина шовку зеленого» (1966), «З горіха зерня» (1967), «У лелечому селі» (1969), «Родинне вогнище» (1968), «Бережанські портрети» (1975), «Шкільний хліб» (1981), «Мистецтво подобатись жінкам», «Позичений чоловік» (1981), «Жовтий гостинець» (1981), «Парад планет» (1984); «Княжа гора» (1985); Твори в 2-х томах (1987), «Ментальність орди» (1996; посмертно). Лауреат премії ім. Ю.Яновського (1982) та Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка (1985). Похований на ділянці № 1 старого Байкового кладовища.

Українка правою рукою сперлася на п'ять томів своїх книг, трохи повернула праворуч голову і вдивляється у південно-східну далечинь столиці — раніше тут не було деревостою й пам'ятник геніальній поетесі стояв на найвищому місці Байкової гори.

З Києвом у Лесі Українки надто багато пов'язано на життєвому й творчому шляху. Скажімо, 25 липня 1907 року поетеса брала шлюб із музикознавцем-фольклористом Климентом Васильовичем Квіткою (1880—1953, Москва) у Свято-Вознесенській церкві на Деміївці. На плані Києва в 1880 році було позначене місце для її будівництва, а в 1882 — за допомогою прихожан та пожертвувань директора цукрово-рафінадного заводу Раузера збудована, 1883 — освячена. Доля зберегла Свято-Вознесенську церкву, вона не була зни-

Климент Квітка

Могила Климента Квітки на Ваганьківському кладовищі в Москві, ділянка № 11

щена: 1990 року її передано й будівлю, де зараз провадяться заняття недільної школи та хору, який не раз було признано кращим серед церковних хорів Києва (церква розташована по Голосіївському проспекту, 54).

На час знайомства з Лесею Українкою Климент Квітка був відомим громадським та культурним діячем. Саме він 1917 року опублікував «Народні мелодії з голосу Лесі Українки» і мешкав у квартирі № 14 на вулиці Володимирській, 37/29. 1920 року був обраний членом етнографічної комісії ВУАН, з того ж року — професор Київського музично-драматичного інституту ім. Лисенка. У цей період очолював створений з його ініціативи Кабінет музичної етнографії ВУАН, що містився у цьому будинку. За час роботи К.Квітка зумів створити фонд звукозаписів (300 фонограм) і систематизував понад 4000 нотних народних мелодій. Опублікував понад 40 наукових праць, багато з яких («Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів», «Первісні звукоряди» та ін.) були принципово новими дослідженнями, де вперше накреслено ряд напрямів у світовій фольклористиці. 1929 року К.Квітка був рекомендований на дійсного члена ВУАН, але відмовився на користь відомого львівського фольклориста

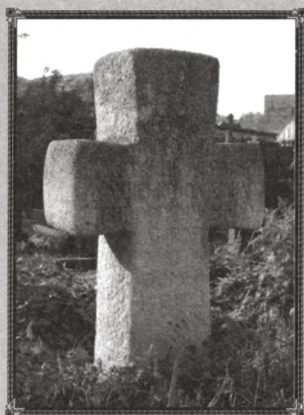
Філарета Колесси; з 1933 Квітка — професор Московської консерваторії.

Леся Українка померла 1 серпня 1913 року в грузинському містечку Сурамі, за її заповітом поетеса була похована поряд з батьком Петром Косачем і старшим братом Михайлом. Цю ділянку землі на одному з пагорбів Байкової гори придбав ще Лесин батько, вона стала спочинком і для матері Лесі — Олени Пчілки, яка на 17 років пережила свою талановиту, але дуже хвору дочку.

Леся не любила штучних квітів, тому її труна була засипана горою живих. На похорон прибули делегати із Галичини, Одеси, Катеринослава, Чернігова, Полтави, Умані, Баку та інших міст. Прибула в Київ і делегація громадськості із міста Новограда-Волинського, щоб вклонитися й покласти квіти з рідного Звягеля на місце останнього спочинку поетеси — на Байковому кладовищі. Припинився рух трамваю на Безаківській вулиці. Як писала місцева преса: «На кладовищі біля могили зібралось вже багато людей, що прибули сюди раніше процесії. Тут був наряд поліції. Пропустивши рідню і частину супровідників, поліція почала завертати

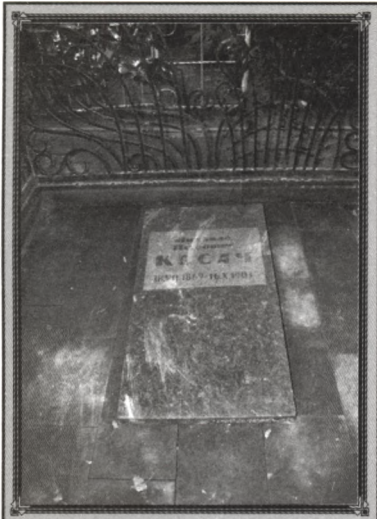

Пам'ятник на могилі
Лесі Українки

Данченко Олександр Григорович (19.06.1926, с.Новоолексіївка Одеської області. — 13.02.1993, Київ) — графік. Твори: «Визвольна війна українського народу проти польської шляхти 1648—1654 рр.» (1954), «Подвиг трьохсот під Берестечком» (1954), «Портрети кобзарів» (1961), «Народні герої України» (1962). Автор ілюстрацій до поем Т.Шевченка: «Гайдамаки», «Катерина», «Сон», «Відьма», «Княжна», «Єретик», «Наймичка», «Москалева криниця», «Марина». Оформлення та ілюстрації до книг: «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і чужа молодиця» О.Ільченка, «Енеїда» І.Котляревського, «Незабутнє» О.Довженка, «Кобзар» Т.Шевченка, «Прапорonoсці» О.Гончара. Народний художник України (1985). Похований на ділянці № 52А. На могилі — козацький хрест.

Надгробок на могилі
Михайла Косача (Обачного)

назад останніх. Почалася давка. Намагалися зачинити браму кладовища. Та, зрештою, юрба прорвалася і знову приєдналися до процесії. Після панахиди труну спустили в яму. Біля воріт кладовища весь час чергували поліцейські, а перед воротами стояв загін стражників. Так поховали Лесю Українку.

Закінчилося тілесне життя Великої поетеси й почалося її триумфальне входження в українську та світову культуру, у вічність, у безсмертя. Варто сказати, що це входження фактично розпочалося лише в наші дні: вертаються із небуття ряд її творів, виробляється правильне розуміння і її думок, і її почуттів, і її ставлення до життя, близьких, до свого народу, життя в цілому.

Боляче й гірко, що смерть перервала життя Лесі Українки в самому розквіті її творчості. На жаль, частина її близьких відійшли у вічність раніше й також поховані на Байковій горі. Поряд з Лесею — старший брат Михайло, який помер раптово у жовтні 1903 року (літ. псевдонім Обачний; 30.07.1869—16.10.1903). Письменник, перекладач, фізик, подвижник науки і національної ідеї. З Михайлом Леся була духовно близька все життя. Ще за часів навчання в Київському університеті св. Володимира Михайло Косач прилучився до культурно-освітньої роботи і був прийнятий до «Старої Київської Громади». Тут він запізнався з Дмитром Багалієм, Павлом Чубинським, Максимом Рильським, Віталієм Лисенком, Михайлом Старицьким, Олександром Русовим. Перекладав із старогрецької мови Євангелія від Святого Матвія. Після заворушень, зініційованих гуртківцями «Плеяди» в 1880 році, Михайло переводиться на фізико-математичний факультет Юр'ївського (Дерптського; нині Тартуський) університету, 1898 року складає іспит на звання магістра фізики, з 1901 — доцент кафедри фізики Харківського університету. Розпочав дослідження «Електроліти в магнітному полі», вивчав проблему виникнення циклонів і антициклонів.

Літературні твори Михайло Косач розпочав писати ще 1881 року: у львівській газеті «Зоря» надруковано його перший твір «Різдво під Хрестом Полудневим», на засіданні гуртка «Плеяда» прочитав оповідання «Сни». Творчість Косача-Обачного високо цінували Іван Франко, мати — відома письменниця Олена Пчілка, дружина — письменниця Олександра Судовщицова (друкувалася під псевдонімом Грицько Григоренко).

У свої тридцять чотири роки Михайло Петрович Косач-Обачний міг ще жити і творити, та сумна осінь 1903-го року невблаганно наближалася. Третього жовтня в Харкові Михайло раптово помер. Леся в той час перебувала на Кавказі, й звідти рушила до Києва, Ольга з Оксаною навчалися в Петербурзі. Удвох вони виїхали до Харкова, їм здавалося, що їхали рік, а приїхавши, раді були б ще без кінця добиратися, аби мати надію, що їх Михайло ще живий, а не убивчу певність, що вже ніколи, ніколи його не побачать. Сестри перевезли тлін брата із Харкова до Києва й поховали 16 жовтня на старому Байковому кладовищі. На могилі з чорного граніту зберігся напис: «Михайло Петрович Косач 18.VII.1869 — 16.X.1903».

На 58-му році пішов із життя й Лесин батько — Петро Антонович Косач (20.12.1841 — 2.04.1909) — український громадський діяч. Його відспівали в київській парафіяльній Благовіщенській церкві й поховали поряд з сином Михайлом. У некролозі, вміщеному в «Киевской мысли», зазначалося, що помер один із найстаріших представників Старої громади, соратник В. Антоновича, М. Драгоманова, П. Чубинського, видатний знавець свого краю, якому була присвячена вся його службова діяльність.

Мама Лесі — Олена Пчілка (літ. псевдонім Ольги Петрівни Косач, дівоче прізвище Драгоманова, 17.06.1849 — 4.10.1930) — фольклорист, етнограф, громадський діяч, видавець і журналіст, поетеса, перекладач із слов'янських мов, член-кореспондент АН УРСР (з 1925). У Києві Ольга Петрівна здобувала не тільки середню освіту, навчаючись у приватному пансіоні шляхетних дівчат

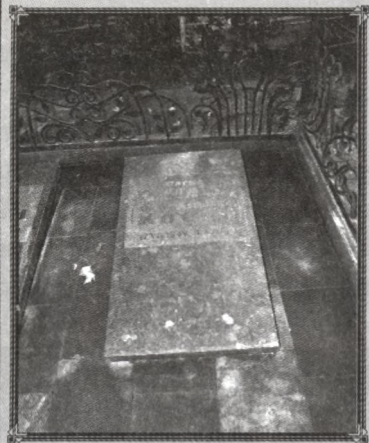

Данченко Сергій Володимирович (17.03.1937, Запоріжжя — 17.03.2007, Київ) — художній керівник Національного драматичного театру ім. Івана Франка; режисер. 1967 року закінчив Київський театральний інститут ім. Карпенка-Карого. 1979 року повернувся до вузу викладачем, поєднуючи педагогічну діяльність з роботою на посаді режисера в театрі ім. Франка. А до того був незабутній львівський період творчості, коли Сергій Данченко в 1965—1967 роках був спершу режисером, а в 1970—1978 роках вже й головним режисером Львівського державного академічного театру ім. М. Заньковецької. Пам'ятає його і сцена Першого українського театру для дітей та юнацтва (Львівський ТЮГ), де Данченко був головним режисером упродовж 1967—1970 років. 1980 року удостоєний Державної премії СРСР, 1991 — Державної премії імені Т. Шевченка за постановку вистави «Тил» у Львівському укр. драм. театрі ім. М. Заньковецької. 1997 року нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня. Автор книжки «Бесіда про театр» (1999), статей в журналах та газетах. «Пігмаліон» — останній спектакль, поставлений К. Данченком. Похований на ділянці № 49А.

Ольга Петрівна Драгоманова-Косач, мати Лесі Українки

Надгробок на могилі
Олени Пчілки

Нельговської, а й працювала з 1924 року в комісіях Української академії наук.

Вона була не лише матір'ю шістьох дітей, а й відомою письменницею, яка друкувалася під прибраним ім'ям Олена Пчілка. У 1906—1914 роках видавала журнал «Рідний край», додаток до нього — «Молода Україна». Лесина мама стала однією з тих осіб в українській історії та культурі, чия праця покладені в основу нашої державності. Окрім поетичних та публіцистичних творів, Ольга Петрівна залишила спогади про М. Старицького, М. Лисенка, М. Драгоманова. Мешкала О. Пчілка з родиною (1925—1930) в київському двоповерховому будинку на вулиці Овруцькій, 6, у молодшої дочки Ізидори Борисової. Перед цим Косачі жили в будинку № 4 на вулиці Багговутівській (не зберігся).

Влітку 1929 року Олена Пчілка важко хворою диктує автобіографію редактору своєї збірки «Оповідання» Віктору Черкаському (вийшла 1930 року в Харкові). Померла у квартирі на вулиці Овруцькій, 6. Можна, на жаль, з гіркотою відзначити, що Ольга Петрівна залишила цей світ щасливою, бо не знала, яка трагічна доля спіткала решту її дітей.

А доньки справді були гарними, усі — біляві (казали, в батька), з густим волоссям, з розумним поглядом сіро-блакитних очей (казали —

мамині) — Лариса, Оксана, Ізидора.

Улюблена сестра Лесі Українки — Ольга Косач-Кривинюк (1877—1945), лікар за фахом, авторка збірника «Українські народні взори з Київщини, Полтавщини і Катеринославщини», перекладів із французької, спогадів про сестру, також мешкала у київській квартирі на Овруцькій, 6, а вмерла 11 листопада 1945 року в таборі для переміщених осіб у німецькому місті Аугсбурзі.

Страдницький шлях пройшла й наймолодша сестра Лесі — Ізидора (Дора, Дроздик, Біла Гусь, Гусінька, Гуся) Косач-Борисова (1888—1980) — вчений-агроном, викладала у вишах Києва. 1937 року Лесина улюблениця заарештована як «ворог народу». В цей же час її чоловік — Юрій Борисов

заарештований вдруте й невдовзі по тому загинув у концтаборі на Соловках. Ця ж сама доля очікувала й Ізидору, коли б не втручання Ольги Кобилянської, яку намагалися «приручити» й інколи «прислухалися». Під час відвідин міністра освіти УРСР письменниця поцікавилася, де ж родичі Лесі, із «свити» чиновника Ользі Юліанівні відповіли, що з ними все гаразд, насправді ж Ізидору знайшли вже на півночі Росії в онезькому таборі «Островісте». Незабаром разом з сестрою Ольгою, її сином, донькою, з онуком Михайликом під час Другої світової війни емігрують. Ізидора затим живе у США, подорожуючи країнами Європи, розповідає українській діаспорі про Лесю, допомагає, як тільки може і родичам, і тим, які так чи інакше підтримують славу старшої сестри.

Померла Ізидора в 1980-му, в Нью-Йорку, похована на українському кладовищі Бавнд Брук.

Страшне лихо більшовицького переслідування спіткало дорогих серцю Лесі людей — високої світлої душі, високих помислів, страдницького життя. Відвідуючи могилу Косачів на старому

Ізидора Косач-Борисова

Пам'ятник на могилі Ізидори Косач-Борисової. Бавнд Брук (США)

Данькевич Костянтин Федорович (3(24).12.1905, Одеса — 24.02.1984, Київ) — композитор. У 1929 р. закінчив Одеський музично-драматичний інститут (відтоді — його викладач). 1948—1953 рр. — професор Одеської, з 1953 р. — професор Київської консерваторії. 1956—1967 рр. — голова Спілки рад. композиторів України. Серед творів: опери «Трагедійна ніч» (1935); 2 симфонії (1937, 1945), симфонічні сюїти («Українська народна сюїта», 1929; «Богдан Хмельницький», 1940), віршовані поеми «Отелло» (1938), «Тарас Шевченко» (1939); камерні, хорові романси (на слова Т. Шевченка «Чого мені тяжко, чого мені нудно» та «Ой чого ти почорніло, зеленее поле?»), музика до вистав. Лауреат Державної премії ім. Т.Г.Шевченка (1978) за оперу «Богдан Хмельницький». Похований на ділянці № 50.

Афанасій Булгаков

Пам'ятник на могилі
Афанасія Булгакова

Байковому кладовищі, де знайшли вічний спокій сама Леся, батько й мати, її улюблений брат Михайло, я констатую для себе дедалі помітнішу увагу та пошану до цих могил і сподіваюся, що це — не рекомендація та наказ «згори» урядових кіл у день ювілейних дат. Адже Леся Українка та її родина щиро вірили в силу та могутність духу українського народу, що, як той скутий велет, нарешті звільниться від споконвічних негараздів та покори і цю віру починають поділяти й наші сучасники.

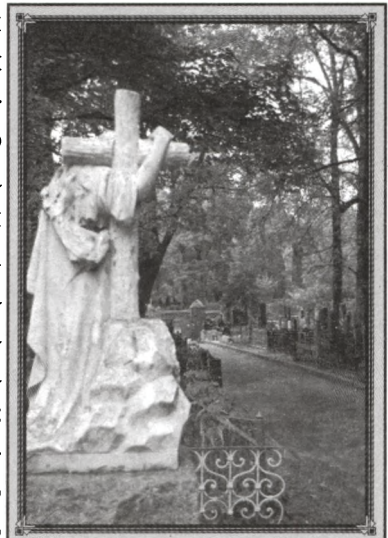
Ліворуч від могили Лесі Українки, через чотири ряди у бік вулиці Грінченка, знаходжу поховання могил Булгакових. Афанасій Іванович Булгаков (17.04.1859, м. Орел, Росія — 14.03.1907, Київ) — батько видатного російського письменника Михайла Афанасійовича Булгакова. Професор Київської духовної академії, історик, доктор богослов'я, володів грецькою, латинською, єврейською, німецькою, англійською, французькою, італійською та іспанською мовами. Афанасій Іванович, крім основної роботи в академії, читав історію в Київському інституті шляхетних дівчат, а вже з 1892 року — виконував обов'язки Київського цензора внутрішньої цензури. Афанасія Івановича захоплювала й наукова праця. Як

духовний літератор він був широко відомий працями «Очерки истории методизма» (1887), «Безбрачие духовенства» (1891), «Современное франкмасонство» (1903), «Церковь и ее отношение к прогрессу» (1903), «Стремление англичан к восстановлению древневселенской церковности в Англии» (1901), «О законности и действительности англиканской иерархии» (1906). Батько його, Іван Аврамович, був православним священиком Сергієвської цвинтарної церкви міста Орла. Мати — Олімпіада Феропонтівна (у дівоцтві — Іванова) — дочка місцевого священика.

Це славне місто, золотoverхий Київ, дав чимало видатних письменників, які звеличили своїми іменами не тільки російську, а й світову літературу. А рід Булгакових походить від воїна-ординця, який ще в XIV сторіччі перейшов на службу до рязанських князів. Войовничі його нащадки ревно й вірно служили

великим князям, уже московським. 3(15) травня 1891 року на Воздвиженській вулиці у Булгакових народився бажаний первісток Михайло — майбутній письменник. Щасливі батьки нарекли його на честь батька матері й покровителя Києва Архистратига Михаїла. Потім з'явився ще один хлопчик — Микола (1898), а до нього — три сестри: Віра (1892), Надія (1893) і Варвара (1895). У 1900 році народився Іван, а через два роки — Олена (Льоля). Сім'я часто змінювала київські адреси в пошуках зручніших квартир: Госпітальна, Волоська, Діонисівський провулок, Кудрявська вулиця. У Києві встановлено меморіальну дошку на будинку №13 по Андріївському узвозі, де в домі батька жив у 1906—1913, 1918—1919 роках письменник Михайло Булгаков.

Алея на старому кладовищі, яка веде до могили родини Булгакових

1906 року Афанасій Іванович занедужав. Київські й московські лікарі діагностували тяжку хворобу нирок — нефросклероз. 8 лютого 1907 року Святійший Синод затвердив А. Булгакова у званні ординарного професора, але вже 14 березня 1907 року він помер, залишивши сиротами сімох дітей. На могилі пам'ятник: на постаменті з чорного граніту такий же хрест,

Дахно Володимир Авксентійович (7.03.1932, Запоріжжя — 30.08.2006, Київ) — український кінорежисер і художник-аніматор. Член Національної спілки кінематографістів України, народний артист України (1996); заслужений діяч мистецтв УРСР (1982); лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1988). У 1955 р. закінчив архітектурний факультет Київського інженерно-будівельного інституту. 1960—1994 працював у Творчому об'єднанні художньої мультиплікації студії «Київнаукфільм». Створив 23 стрічки, зокрема мульт—серію «Як козаки...» і екранізацію «Енеїди» (1991). Лауреат: першої премії, Єреван, 1968 - за фільм «Як козаки куліш варили» (1967), 2-ї премії «Срібний сестерцій» IV Міжнародного кінофестивалю в м. Ньон, Швейцарія, 1973 — за фільм «Як козаки наречених визволяли». Бронзова медаль Всесоюзного кінофестивалю спортивних фільмів, Ленінград, 1978 — за фільм «Як козаки олімпійцями стали»; срібна медаль Всесоюзного фестивалю спортивних фільмів, Каунас, 1983 — за фільм «Сімейний марафон» (1982). Похований на ділянці № 33.

Варвара Булгакова

Родинне поховання
Булгакових на старому
Байковому кладовищі

напис: «Афанасий Иванович Булгаков, профессор Киевской Духовной Академии, родился 7 Апреля 1859 года. Умер 14 Марта 1907 года», «Отче мой, еще не может чаша сия мимойти от мене, буди воля твоя. Дорогому мужу и отцу от осиротевших жены и детей».

Поряд з братом похований і Булгаков Сергій Іванович (30.07.1873, с.Побеляни на Орловщині — 25.11.1902, Київ) — викладач співів і регент 2-ї Київської гімназії (в підготовчому класі цієї гімназії вчився Михайло, потім він вступить до 1-ї гімназії, її закінчили всі брати, включаючи «японських» кузенів, батько яких, Петро Іванович, був священником у Токіо), виступав як реформатор викладання співів у гімназіях. Видав 1902 року працю «Значение музыки и пения в деле воспитания и жизни человека».

У родинному похованні й могила матері Михайла Булгакова. На чорному граніті: «Варвара Михайловна Воскресенская-Булгакова. Род. 26 сен. 1869 г.; ск. 1 фев. 1922 г.». Афанасій Булгаков познайомився з нею в Орлі, а 1 липня 1890 року в місті Карачев Орловської губернії відбулося весілля

Булгакова і Варвари Покровської у будинку батька нареченої М.Покровського — протоієрея церкви Казанської Божої Матері. Після весілля молоді переїхали в Київ, де Афанасій Іванович підшукав на Печерську квартиру.

У дуже тяжкому становищі опинилася осиротіла професорська родина після смерті А. І. Булгакова. У 38-річному віці Варвара Михайлівна стала вдовою, на руках якої було семеро дітей. Хоч як важко їй було, вона знайшла в собі сили, спираючись на закладений багаторічною працею міцний фундамент особистого прикладу чоловіка, добре виховати й дати гідну освіту своїм дітям. 1 лютого 1922 року Варвара Михайлівна (у другому шлюбі — Воскресенська) померла від тифу, який два роки до цього заступив письменникові М. Булгакову шлях в еміграцію.

Цю занедбану й забуту нащадками могилу я, нарешті, знайшов на старому кладовищі, неподалік поховання Лесі Українки (ділянка № 3): на місці поховання залишився лише надгробний пам'ятник без хреста, бо, як писала в «Історії київського некрополя» Л. А. Проценко (стор. 282), «з могили видавця С. В. Кульженка хрест знято і чи взагалі зберігся». Хто, як не

я — журналіст і видавець — достеменно знав, що на вулиці Новоєлизаветинській (тепер — Пушкінська) в будинку №4 (нині тут житловий будинок) містилася знаменита друкарня Степана (Стефана) Васильовича Кульженка (1837, с. Баришівка, Київщина — 1934, Київ). Один із найкращих тогочасних друкарських комплексів не тільки в Києві, а і в Російській імперії складався з «типографії» (так називалися тоді друкарні) з двома словолитнями, літографії, стереотипії, фототипії, гальванопластикової майстерні, обладнаних за останнім словом техніки. У набірному та машинному відділеннях було облаштоване навіть електричне освітлення. У друкарні працювало близько двохсот робітників — цифра помітна навіть порівняно з сьогоденнішніми поліграфічними підприємствами.

Могила Стефана Кульженка.
1967 рік. Із хрестом

А на Хрещатику, поряд з ЦУМом, була видавнича книгарня Кульженка, де тодішні інтелектуали, міщани, студенти могли придбати найновіші книжки, підручники, довідники, календарі, поштівки, конверти й усяку найрізноманітнішу картонно-паперову продукцію.

С.Кульженка цілком можна назвати «новим» українцем тих часів, саме тим «чумазим», яких так не любили дворяни із чеховських п'єс, оскільки

Дейч Йосип Якович (3.08.1857, Луцьк — 7.05.1928, Київ) — лікар-невропатолог і фізіотерапевт, доктор медицини, голова фізіотерапевтичної секції Київського єдиного науково-медичного товариства. Закінчив у 1884 році — медичний факультет Київського університету св. Володимира. 1891 захистив у Сеченова в Петербурзі докторську дисертацію. Винайшов низку приладів з фізіотерапії — електричну грілку. Пацієнтами Й.Дейча були: Леся Українка (травень 1911), М.Заньковецька і М.Садовський, В.Науменко, М.Біляшівський, М.Рильський. Спочатку мешкав на вулиці Житомирська, 3-а; у травні 1894 року Й.Дейч на першому поверсі з боку вул. Малої Житомирської відкрив водолікувальний заклад. З 1900 до 1930-х — мешкав у квартирі № 4 будинку № 22-а на вулиці Михайлівській. У квартирах № 4 і 5 в дорадянській час містилася також його водолікарня (у 1920—30-х роках ХХ сторіччя — лікарня фізичних методів лікування Південно-Західної залізниці). У травні 1928 Київ прощався з Дейчем. На час похоронної процесії в місті увімкнули світло в пам'ять про доктора-гуманіста. Спершу поховали Й.Дейча на Лук'янівському кладовищі, але у зв'язку з тим, що на початку 1960-х років частина його була ліквідована, прах, на клопотання М.Т.Рильського та турботами Богдана Рильського, перепоховано за храмом Вознесіння на Байковому кладовищі, ділянка № 8.

Пам'ятник Стефанії
Кульженку. 2008 рік.
Уже без хреста

пробився він до промислової еліти із самих низів.

На думку істориків, карколомного кар'єрного злету було досягнуто не лише завдяки безумовним бізнес-талантам С.Кульженка, а й певному протекціонізму ще одного приятеля — родича І.Давиденка. Вони стають компаньйонами, 1862 року І.Давиденко відає у спільний бізнес свою друкарню. Компаньйони розширюють і вдосконалюють виробництво, взявши кредит. Купують нове обладнання: спочатку — кілька вічизняних машин із Житомирщини, а 1867 року — нове устаткування, за яким Кульженко спеціально їздив до Німеччини. Ще через три роки впровадили чергове ноу-хау, як для тих часів, встановивши парову машину, придбану на Всеросійській виставі в Санкт-Петербурзі.

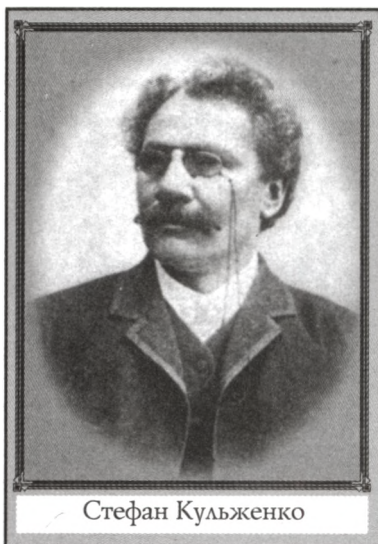
Підприємство росло, асортимент друкованої продукції розширювався. 1873 року компаньйони переуклали договір: С.Кульженко стає одноосібним орендарем (І.Давиденко, отримавши спадщину, будує власну друкарню). Наприкінці 1875 року С.Кульженко відкриває невеликий магазин на Хрещатику, їде за кордон за товаром, наступного року відкриває фабрику конторських книг.

Уже 1882 року С.Кульженко демонструє свої друкарські й літографські витвори, монорами, конторські книги, шкіряні й футлярні вироби в Москві на Всеросійській виставі, яка дала неабиякий поштовх розвитку друкарської справи в імперії. А в Києві розпочався справжній друкарський бум у царині книжкової ілюстрації.

Друкарня С.Кульженка була прогресивним підприємством. Що тільки з'являлося нового в галузі друкарства, те господар поспішав неодмінно впровадити в себе. Фотоілюстрації були не лише чорно-білі, а й кольорові! Впровадження ноу-хау та активність на ринку творили Кульженку славу небезпечного конкурента, який ішов на порушення своєрідних корпоративних домовленостей між друкарями міста — що кому друкувати. Кульженко друкував усе. Ілюстровані видання були найбільшою гордістю і найвагомимим козирем Кульженка. Вони й сьогодні багато в чому залишаються взірцем. Найкращим і найвідомішим є видання 1898 року «Собор Святого і рівноапостольного князя Володимира в Києві», сповнене надзвичайної краси і художнього смаку. Не менш довершена книга М.Захаренка

«Киевъ теперь и прежде», яка містить докладний опис міста із 105 ілюстраціями в тексті й окремими кольоровими фотоілюстраціями на вкладках. Це видання було присвячене імператору Олександрю III, а продавалося у трьох варіантах: розкішний — 10 рублів, в англійській оправі — 6 рублів, елементарні — 5 рублів. Ця книжка перевидається і тепер. Досягнувши певної фінансової стабільності, Кульженко чимало коштів витрачав на вирішення соціальних проблем. Саме за його активної участі було створено «Общество вспоможения рабочих печатного дела», й тривалий час сам Кульженко очолював це товариство. Поряд з Пріоркою, на околиці

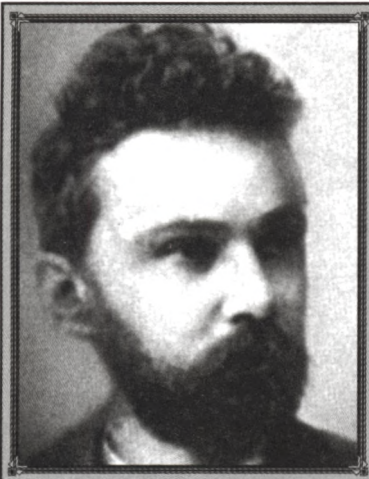
Стефан Кульженко

Кієва, що мала назву «Кинь-Грусть», Стефан Кульженко купив кілька дачних володінь і збудував будинки для робітників своєї друкарні, а влітку й сам любив тут відпочивати (до речі, місцевість ще й сьогодні називають «дачами Кульженка»). Стефан Кульженко знався не лише на друкарстві, він пристрасно любив спів. І в друкарні організував хор, який трохи згодом став справжнім осередком, де виховували прекрасних співаків і диригентів (зокрема Я. Калішевський, диригент хору Софійського собору 1883—1920 років, три роки керував хором друкарні). С. Кульженко і сам співав у цьому

Денисенко Володимир Терентійович (7.01.1930, с. Медвин Київської області — 10.06.1984, Київ) — кінорежисер, сценарист. Закінчив Київський театральний інститут (1956). З 1959 — викладав у цьому ж вузі. Його фільми «Солдатка» (1959), «Роман і Франческа» (1961), «Мовчать тільки статуї» (1962), «Сон» (1964), «Совість» (1968), «Важкий колос» (1969), «На Київському напрямі» (1967), «Женці» (1978), «Високий перевал» (1982), більшість з них поставлені за власними сценаріями. За художній фільм «Женці» удостоєний Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка. Заслужений діяч мистецтв. Похований на ділянці № 33.

Василь Кульженко

Поховання родини
Кульженків

хорі. Крім того, тривалий час він був дійсним членом Київського Руського Драматичного Товариства, багато разів його бачили в Російській драмі, на концертах. Шанувальниками мистецтва були й нащадки Кульженка, який мав чотирьох синів: Василь продовжив справу батька після його смерті (1906), Сергій завідував магазином батька на Хрещатику, Олексій працював лікарем у лікарні Покровського монастиря, Михайло — юрконсулт. Старший син Василь, який завідував фототипією до успадкування друкарні, захоплювався фотографією. А його дружина Поліна Аркадіївна працювала в київському Музеї західноєвропейського мистецтва. Під час фашистської окупації її змусили супроводжувати до Німеччини колекцію музею, вивезену окупантами. Після війни Поліну Кульженко було репресовано.

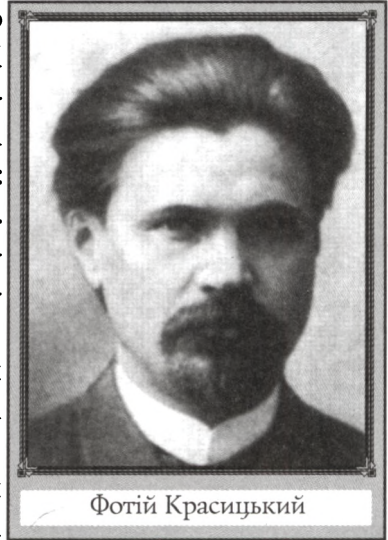
Загальна кількість видань друкарні С.Кульженка понад 1000, й ті, що збереглися, вражають естетикою, довершеним художнім смаком. Зокрема з ініціативи та за особистої участі Стефана Кульженка вийшли книжки, які одразу стали популярними: «Кієвъ

теперь и прежде», «Альбом художника Саврасова», «Выставка 1896 года», альбоми видів Києва, Одеси, Житомира, Парижа. Найвідоміші видання Кульженка українською мовою: «Казки Андерсена» з переднім словом й ілюстраціями відомого українського художника Олександра Мурашка, твори Т. Шевченка (видання різних років). У друкарні С.Кульженка видавалися газети «Заря», «Киевское слово», «Киевская газета», а також різні журнали.

Цікавий історичний факт: у 1918 році синові видавця Василю Кульженку (1865—1934) було довірено друкувати перші знаки Державної скарбниці УНР — гривні. Також тут випускали у світ поштові марки Гетьманської держави й УНР середнім накладом 0, 85—1, 0 млн. кожна марка. Після захоплення України більшовиками друкарня В.Кульженка була націоналізована. Наостанок зазначу, що Василь Стефанович у 1903 році заснував Київську школу друкарської справи й викладав у ній. Він був видавцем і редактором київського часопису «Искусство и печать». Похований поряд з батьком, на старому Байковому кладовищі.

Повертаюся на центральну доріжку старого кладовища: тут, на ділянці №1 на могилі мого земляка-черкашанина встановлено пам'ятник: горизонтальна стела з габро, бронзовий барельєф. Читаю напис українською мовою: «Художник Фотій Степанович Красицький. 1873—1944». Зазначу два факти: скульптор надгробка Іван Гончар; тлін Ф.С.Красицького перенесено із Куренівського кладовища у 1963 році, після того, як у березні 1961 року сталася Куренівська трагедія: тоді весняні води прорвали дамбу й лавина затопила місцевість.

Фотій Красицький

Дозволю собі розповісти про земляка більш докладно: Фотій Красицький — український художник, політичний карикатурист, викладач; внучатий небіж Т.Г.Шевченка по сестрі Катерині. Учився Фотій в Київській рисувальній (з 1888), згодом — коштом Миколи Лисенка — у Київській рисувальній школі М. Мурашка (1888—1892, у М.Пимоненка), Одеському художньому училищі (1892—1894, у К. Костанді), а також у Петербурзькій Академії мистецтв (1894—1901, у Іллі Рєпіна). З 1903 року працював у Києві, викладав у художньому інституті (1924—1937); професор (з 1927). Автор численних графічних і живописних портретів Т.Г.Шевченка, ілюстрував його

Дмитерко Любомир Дмитрович (18.03.1911, с.Винники на Львівщині — 2.10.1985, Київ) — поет, прозаїк, драматург. Працював редактором на Київській кіностудії, заступником голови правління СПУ, головним редактором журналу «Вітчизна». У 1958 та 1962 рр. брав участь у роботі сесії Генеральної Асамблеї ООН. Автор поетичних книжок: «Іду!» (1930), «Молода земля» (1935), «Друзям» (1938), «Слава» (1942), «На полі бою» (1944), «Багряний ранок» (1945), «Гарячий суходіл» (1947), «Добрі сусіди» (1951), «Проліски» (1954), «Перетворення світу» (1955), «В обіймах сонця», «Дівоча доля» (1960). За книжки поезій «Основа» і «Світе мій» удостоєний Державної премії ім. Т.Г.Шевченка (1979). Похований на ділянці № 50.

Пам'ятник на могилі
Фотія Красицького

твори, змалював чимало краєвидів тих місць, де бував Кобзар. Малюнки неодноразово друкувалися в українській періодиці. Чимало політичних карикатур представлено в сатиричному журналі «Шершень», зокрема він виконав обкладинку першого його номера, зобразивши в плакатному стилі символи волі, робітництва, України. Згадував про свою участь у редакційній колегії місячника разом з І.Бурячком і В.Різниченком. Автор сюжетних картин на українські теми з дбайливим відтворенням етнографічних подробиць: «Дід», «Пасіка», «Біля криниці», «За обідом», «Козацьке село» та ін. «Гість із Запоріжжя» (1901) — одне з перших великих полотен художника (написана як конкурсна робота після закінчення Академії, що

зарекомендувала Красицького як одного з кращих українських живописців). Наукове Товариство імені Т.Шевченка придбало полотно з виставки 1905 року і незабаром воно посіло своє місце в постійній експозиції Львівського музею українського мистецтва. Ф.Красицький — автор підручників з малювання.

Серед найвдаліших творів — портрет Лесі Українки (1904), художника А.Ждахи (1928), академіка Д.Багалія (1929), драматурга і актора М.Старицького (1931), письменника О.Кундзіча (1933). Та сповна реалізував себе Ф.Красицький в Шевченкіані: серію, яку розпочав ще 1895 року, продовжив в олійному портреті Кобзаря (1899), пейзажі села Кирилівка (1901), портрети Т.Шевченка (1905). У 30-х роках ХХ сторіччя завершує роботу над картинами «Шевченко в майстерні» і «Шевченко з бородою» (1934). Полотно «Смерть Шевченка» (1940) стала «лебединою піснею» художника.

Цікавий історичний факт: у своїй праці «Спілка Визволення України й Спілка Української Молоді: Спогади» Н.Павлушкова (дружина Миколи Павлушкова, громадського діяча, племінник С.Єфремова, засудженого на процесі СВУ на 10 років ув'язнення; розстріляний 3.11.1937 року в Сандармосі, Карелія), раз-у-раз підкреслювала, що не може оповідати про організацію конкретніш і докладніше, аби не пошкодити ще живим людям. На цьому тлі несподіване виглядає місце: «Артисти-малярі: Фотій Красицький (онук Шевченка), брати Кричевські, С.Колос, Бойчук, Падалка, Козик, скульптор Севера також були пов'язані з С.Єфремовим і

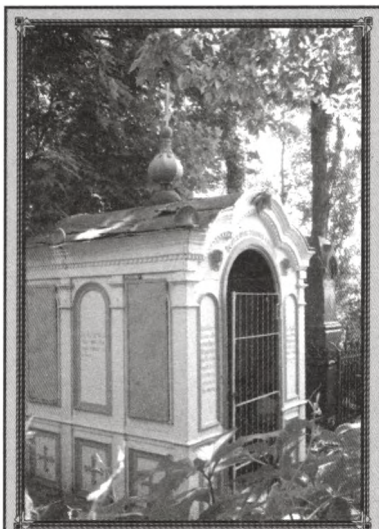

В. Дурдуківським. Вони спрямовували свою творчість у напрямку ідей СВУ, хоч я не знаю напевне, чи були вони членами СВУ формально».

У Києві Фотію Красицькому встановлено меморіальну дошку на будинку № 20/16 по Мукачівському провулку, де в 1910—1944 роках жив художник; у столиці є вулиця його імені.

Прямую доріжкою старого кладовища вгору, а потім повертаю праворуч і, нарешті, на ділянці № 1 бачу капличку російського стилю, де покоїться прах ще одного мого земляка Андрія Гавриловича Лебединцева (30.06.1826 — 9.11.1903) — автора повчань, педагога, публіциста, церковного діяча. Тут вічним сном спочиває черкащанин (народився у селі Зелена Діброва, нині Городищенського району), який описав свій родовід у «Киевской старине». Видав власним коштом п'ять томів своїх повчань і безкоштовно (ще й меценат!) роздав школам краю, був знайомий з Тарасом Шевченком.

Андрій Лебединцев, закінчивши Київську духовну семінарію, викладав у Богуславському духовному училищі. Починаючи з 1860 року, заснував у

Капличка на старому кладовищі, де покоїться прах Андрія Лебединцева

Доленго (Клоков) Михайло Васильович (10.08.1896, м. Лебедин Харківської обл. — 5.10.1981, Київ) — ботанік, поет і літ. критик. Навчався в Харківському університеті, закінчив аспірантуру з літературознавства (1926—1930). Автор творів: «Блакитна жалоба» (1923), «Об'єктивна лірика. Схема і діагнози» (1922), «Litterae (Мое письмо)» (1923), «Вибрані поезії» (1927), «Узьмінь» (1928), «Зросло на камені» (1929), «Під гарячим небом» (1937), «Цілюще зілля» (1945), «Роздуми» (1961), «Зелене й червоне» (1971) та літературознавчі роботи «Критичні етюди» (1924) і «Творчість Володимира Сосюри» (1931). Удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки за участь у створенні 12-томної праці «Флора УРСР» (1969). Похований на ділянці № 1 старого кладовища.

Микола Лукаш

Пам'ятник на могилі
Миколи Лукаша

Канівському повіті близько ста церковно-приходських шкіл, був настоятелем Києво-Печерської Ольгинської церкви. Над входом до склепу-каплички, що вже обшарпана вітрами і часом, написано: «Прийде ко мне всии труждающися и обремененнии», а на правій бічній стіні — «Вспоминаю вам братие, чады мои и знаемии, не забывайте мя, всегда молитесь ко Господу». І тут схиляю голову перед вічністю...

Таки знайшов на старому кладовищі біля каплички Лебединцева могилу лауреата премії імені Максима Рильського — Миколи Олексійовича Лукаша (19.12.1919, м.Кролевець, Сумщина — 19.08.1988, Київ). Стою біля останнього притулку перекладача-поліглота, хто на рівні високої поетичної майстерності переклав українською цілу бібліотеку класиків світової літератури із 18 мов! М. Лукаш цінував творчість літератора Івана Дзюби, і, коли того переслідували кадебісти, став на його захист. Це тоді, коли ще глибоко жив у людей внутрішній страх, залишений війною та переслідуваннями тоталітарної системи. Прочитаємо ж листа М. Лукаша, надрукованого в періодиці: «Голові Президії Верховної Ради УРСР. Голові Верховного суду УРСР, Прокуророві УРСР. Копія: Президії Спілки письменників

Радянської України. У зв'язку з тим, що я, нижчепідписаний, цілком поділяю погляди літератора Дзюби Івана Михайловича на певне офіційно у нас не існуюче питання, за які, наскільки мені відомо, його засудив нещодавно один з нарсудів Києва, та беручи до уваги: а) стан здоров'я засудженого; б) ту обставину, що в даний період (кінця якого ми з Вами не можемо передбачити бодай наближено) для мене особисто перебування на будь-якому режимі видається майже рівновартним і через те більш-менш байдужим, — прошу ласкаво дозволити мені відбутися замість вищеназваного Дзюби І.М. визначене йому судом покарання. З належною повагою — Лукаш Микола Олексійович, член СРПУ».

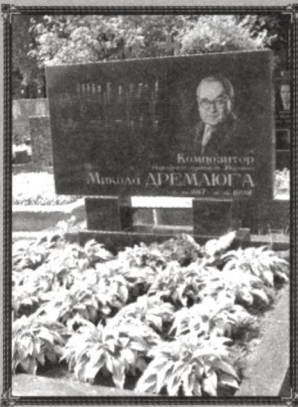
То хто ж він — Микола Лукаш? Згідно з архівними документами, роди Лукашів та Оникієнків мали за собою й козацькі, і шляхетські начала. Вже

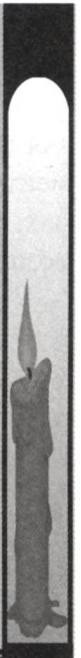
з'ясовано дослідниками його творчості, що серед Лукашевих предків був і запорозький козак Федченко, переселений після зруйнування Січі до Кролевеця, був і адмірал, і статський радник, були й знавці мов, і меценати, і ерудити. Мабуть, дещо передалося Миколі вже на рівні генетичному. Його врятував від німоти хрещений батько й дядько по материнській лінії Дмитро Оникієнко, який щодня читав «дурненькій» дитині заманливі книжечки, розмовляв з нею, бавився. Потому Миколка забрів якось у циганський табір: кілька місяців блукав світами, дійшов аж до Молдавії, а повернувся неочікувано, коли про нього й забувати стали. Прийшов «звичайним», себто дзвінкоголосим хлопчиком, але забалакав мовою циганською. Далі — українською, російською, польською... А згодом ім'я Миколи Лукаша стало одним із символів вершинних здобутків української школи художнього перекладу в другій половині ХХ сторіччя.

Із розмов О. Гончара з Б. Олійником про Лукаша: «Його внесок у культуру величезний, скільки зроблено для розвитку мови. В той час, коли скільки таких, що для літератури нічого не важать, а обпаскудити вміють. Фронтвик Ніяких премій не дають, обходять. Таку унікальну людину заохочувати треба. Його переклади легко читаються, лється, як ніби сам написав. Лукаш — великий скромний талант. Працює каторжно, не пробивається кулаками в літературу. Він пасує перед наступом знахабнілих».

Миколі Олексійовичу Лукашеві судилося втілити у своїх перекладах з 18 мов не лише незбориме прагнення народу бути рівноправним у діалозі

Дремлюга Микола Васильович (9.06.1917, с. Бутурлинівка Катеринославської губ., нині Воронежської області, Росія — 18.12.1998, Київ) — композитор, музикознавець і педагог. Закінчив у 1941 р. Київський індустріальний інститут, у 1946 р. Київську консерваторію; з 1978 — її професор. Серед музичних праць — «Українська фортепіанна музика» (1958), і «Укр. фортепіанна музика і фортепіанна творчість А.Ревуцького». Його твори: кантата «На оновленій землі» (1963), 5 симфоній, симфонічні поеми, цикли романсів на слова І.Франка, Л.Українки, В.Сосюри, А.Демиденка, І.Буніна; сонетів на слова В.Шекспіра, Міцкевича; концертні обробки народних пісень. Державна премія ім. Т.Г.Шевченка 1998 р. за симфонію № 3, присвячену пам'яті жертв Голодомору 1932—1933 рр. в Україні. Похований на ділянці № 49А.

культур, не тільки зробити українську присутність невід'ємним складником сучасної цивілізації. Багато з Лукашевих епіграм уже стали народними.

Заходжу через надвірні ворота з дзвіницею на територію нового Байкового цвинтаря, схиляю голову і кладу на груди пучками хрест. Попереду видно храм — у променях осіннього сонця виблискує золотим хрестом аж з-піднебесся. 1884 року на новому Байковому кладовищі заклали цегляну однобанну церкву, Вознесенську, за проектом київського архітектора Володимира Миколайовича Ніколаєва. Її збудовано виключно на кошти, зібрані від продажу підмогильних місць й освячено 5 листопада 1889 року. Храм оформлено у «візантійському» стилі. Поряд у 1897 році споруджено двоярусну каплицю-склеп богослова о. Павла Троцького, де також проводилися відправи (не збереглася). 1909 року під патронатом церкви відкрито бібліотеку, яка нараховувала 290 книжок, різноманітних за змістом, але переважно релігійних.

Тут же діяла змішана — для 160 хлопчиків і 80 дівчат — школа (закрито в 20-х роках ХХ ст.). За радянських часів церквою деякий час користувалася так звана «синодальна» («обновленська») громада. Пізніше будівлю було тпозбавлено хреста й у повоєнні роки пристосовано під «меморіальний зал» для проведення громадських поховальних обрядів. Як свідчать архівні документи, серед замордованих у 1930—1944-х роках у сталінських концтаборах, були й священнослужителі: Праток і Очитков — священники Вознесенської церкви, заарештовані й репресовані 1937 року.

У 1990 році на Вознесенській церкві відновлено хрест, здійснено новий розпис і розпочато богослужіння. Нині храмом користується громада Української православної церкви Київського патріархату. Настоятель — протоієрей Ярослав (Кравець). Престольне свято: Вознесіння Господнє (храм св. Вознесіння знаходиться на території цвинтаря: вул. Байкова, 6).

У 30-ті роки ХХ сторіччя Байковий цвинтар розширюється і згодом стає головним і офіційним кладовищем не тільки міста, а й республіки. Пройшовши сьогодні головною алеєю для почесних поховань, можна побачити, що тут майже всі могили «видатних партійних і радянських діячів,

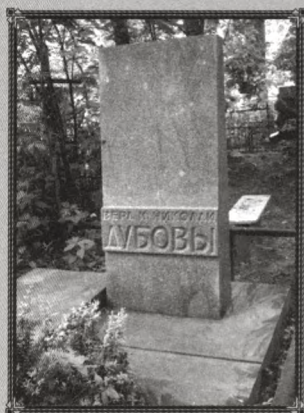

командармів виробництва, а також видатних майстрів літератури й мистецтва Радянської України» (слова з постанови Київміськради від 16.02.1948 року «Про впорядкування поховань на Байковому цвинтарі Києва»). Але до Жовтневої революції усі ділянки центральної алеї були суцільно заставлені пам'ятниками вічного спочинку інших відомих киян...

Могила середнього сина Івана Франка, Тараса, аж у восьмому ряду на Центральній алеї, на ділянці № 1. Майбутній письменник і літературознавець Тарас Іванович Франко народився у той самий день, що й Тарас Шевченко — 9 березня 1889 року у Львові. Закінчив філософський факультет Львівського університету, вивчав класичні мови у Віденському університеті. Ще студентом нащадок великого Каменяра намагався жити самостійно і заробляв гроші, заснувавши видавництво «Універсальна бібліотека», де друкувалися твори світової літератури. Тарас Іванович був професором руханки (фізкультури) в Українській Академічній гімназії, завзятим спортсменом та

Іван Франко з дружиною Ольгою Хоружинською, дочкою Ганною, синами: Андрієм, Тарасом і Петром

Дубов Микола Іванович (22.10.1910, м. Омськ, Росія — 24.05.1983, Київ) — журналіст, прозаїк, драматург. З 1930 р. працював на паровозоремонтному заводі розмітником, у заводських багатотиражках. З 1933 р. — журналіст у Калузі й Пензі. Перед Другою світовою війною і під час війни працював на оборонному заводі. Потім — на газетній роботі та в журналі «Советская Украина» («Радуга»). Автор п'єс: «У порога» (1947), «Наступає утро» (1950); прозових книжок «На краю землі» (1950), «Огни на реке» (1952), «Сирота», «Там і тут» (1959), «Жесткая проба» (1960), «Небо с овчинку» (1962), «Мальчик у моря» (1963), «У отдельно стоящего дерева», «Беглец» (1966), «Небо з макове зерня» (1971). За роман «Горе одному» удостоєний Державної премії СРСР (1970). Похований на ділянці № 47.

пропагандистом спорту серед молоді Львова. У 1913 році на Маланчин вечір у Бібрці перед війною познайомився з майбутньою дружиною Катериною Фалькевич, яка працювала у місцевій «Просвіті». Друга світова війна перервала їхні наміри одружитися: весілля відбулося вже після повернення Тараса Івановича в Галичину із Харківщини, де він перебував у засланні. Жило подружжя, в яких згодом народилися донки Зіновія-Ростилава (30.10.1925), Дарія-Любомира (30.10.1926) і син Роланд-Олександр (28.03.1932) у дідовому будинку разом із бабусею Ольгою Хоружинською.

Пам'ятник на могилі
Тараса Франка

З 1945 року Тарас Іванович викладав класичну філологію у Львівському університеті, де захистив кандидатську дисертацію на тему: «Іван Франко і Борислав» (1953). На вимогу уряду Тарас Франко з родиною переїхав до Києва і оселився на вулиці Володимирській, 48А. У 1950—1963 роках — співробітник Інституту літератури АН УРСР. Як франкознавець брав участь у підготовці 20-ти томного видання творів Івана Франка; написав книжку «Про батька. Статті, спогади, оповідання» (1956). Автор оригінальних віршів і переспівів із римських і грецьких поетів, підручника «Нариси історії римської літератури» (1921), «Старе вино в новім місі», «З чужої левади», збірку гуморесок «Вздовж і впоперек» (1965). Помер 13 листопада 1971 року.

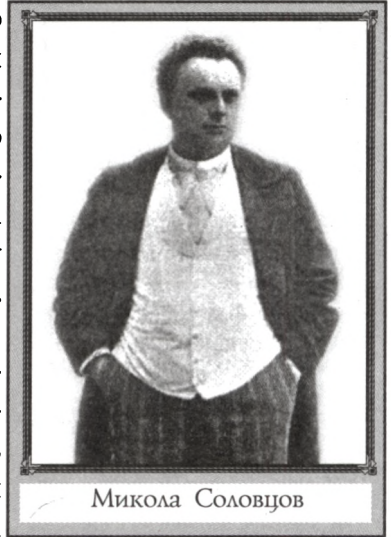
Наприкінці позаминулого сторіччя Києву пощастило: з 1891 року тут облаштувався Російський драматичний театр під керівництвом Соловцова. І ось стою біля могили цього театрального діяча на центральній алеї, ділянка № 1. Енциклопедична інформація свідчала: Соловцов Микола Миколайович (справжнє прізвище — Федоров; 1857—1902) — російський актор, режисер і театральний діяч. Вперше виступав у Києві у 1878—1879 роках у трупі Савіна, згодом гастролював 1886, 1888—1891. 1891 року заснував Товариство драматичних артистів, на базі якого того ж року створив перший у місті постійний російський драматичний театр «Соловцов» (розпочав роботу в приміщенні театру Бергонье — тепер Національний Російський драматичний театр імені Лесі Українки, міститься на вулиці Б.Хмельницького, № 5). З 1898 року театр працював у спеціально для нього збудованому приміщенні, в якому тепер знаходиться

Національний Український драматичний театр ім. І. Франка (площа І. Франка, № 3). До кінця життя був його керівником, головним режисером. Похований разом з дружиною, актрисою М. Глебовою, на Аскольдовій Могилі. Коли руйнували Аскольдову, тлін Соловйова і дружини перенесли на Звіринецьке кладовище, а потім, у 1971-му — перепоховані на Байковому цвинтарі. 1962 року у Києві на його честь названо вулицю.

Микола Миколайович Соловцов володів театральним талантом, діловою кмітливістю і високими моральними якостями. Його колектив був братньою співдружністю талантів. Актори, яких об'єднували роки спільної творчості, довіряли один одному і своєму керівникові. Відомо, що за весь час перебування Миколи Соловцова на чолі театру ніхто ніколи не скаржився, що його обділили жалуванням. Понад те, більшість артистів не підписували із Соловцовим жодних контрактів — цілком достатньо було взаємного слова.

Блискучий склад, сумнінність постановок, різноманітний репертуар прославили його далеко за межами міста, а разом давали багатством іншим артистам та їхнім керівникам предметний урок, якою має бути справжня антреприза.

Микола Соловцов

Забашта Любов Василівна (3.02.1918, м. Прилуки на Чернігівщині — 21.07.1990, Київ) — поетеса, прозаїк. Дружина А. Малишка. Закінчила Одеський водний інститут (1941). Навчалася на літературному факультеті Київського педінституту. Серед творів: «Нові береги» (1950), «Щоб мовчали гармати» (1952), «Квіт папороті» (1959), «Відлуння тривожних доріг» (1986), «Паляниця білолиця» (1963), «Коли я виросту» (1975), «Пісня зеленого лісу» (1983); п'єси «Весілля в Тернах», «Троянди на камені»; драматична поема «Квіт папороті» (збірник «Драматичні твори», 1963); повісті «Крила Арсена Дороша» (1968), «Будинок мого дитинства» (1983); романи «Там, за рікою — молодість» (1970), «Крилаті мої кораблі» (1983), «Вибране» (1987). Похована на центральній алеї, ділянка № 1.

Пам'ятник на могилі родини Соловцових:
Миколи і Марії (уродженої Глебової)

М. Соловцов був заповзятливий, енергійний, не боявся нововведень. Саме йому Київ зобов'язаний першими сеансами сінематографа Люм'єра (ера кіно почалася в Києві наприкінці 1896 року). Він же часом організовував оперні та балетні вистави — на його запрошення до міста приїжджали Федір Шаляпін, Анна Павлова. На початку 1902 року Микола Соловцов поїхав до Одеси у справах Оперного театру. Тут він занедужав на тиф, у ніч на 12 січня маєстро помер у готелі «Петербурзький».

Антон Павлович Чехов писав: «Помер Соловцов, мені навіть не віриться... це найтрагічніша подія в моєму провінційному житті».

Поспішаю на ділянку №19 (п'ятий ряд), бо пишаюся, що в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова доцентом елементарної математики та методики фізико-математичного факультету працював математик Аркадій Сильвестрович Бугай (22.01.(04.02) 1905, м. Борзна, нині Чернігівської обл. — 18.05.1988, Київ). У 1925 році Аркадій Сильвестрович закінчив Вищі педагогічні курси, у 1935 — Харківський пединститут. Був відомий широкій громадськості як досвідчений фахівець-математик, його книги, які не втратили актуальності й зараз («Короткий тлумачний словник математичних термінів» та «Біографічний словник діячів у галузі математики» неодноразово перевидавалися та перекладалися іншими мовами). Справжню славу йому принесли дослідження в галузі давньої слов'янської історії. А саме, він віродив інтерес та зробив вагомий внесок до проблеми так званих Змієвих валів, загадкових земляних споруд, що простяглися на тисячі кілометрів територією України, зокрема тільки на Київщині близько 800 км. Вали досягають іноді 8 метрів у висоту і в основі їх ширина до 20 метрів. Дослідження валів проводили дореволюційні історики, але потім про них «забули», і навіть історики і археологи протягом півстоліття їх не досліджували. У п'ятдесяті роки минулого сторіччя Аркадій Сильвестрович збагнув значення цієї пам'ятки стародавньої історії. Спочатку сам, а потім з студентськими гуртками, яких він залучав у своєму Київському педагогічному інституті (нині Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова), пройшов багато сотень кілометрів уздовж валів, дослідив відомі ще з дореволюційних часів та відкрив

сотні кілометрів нових. Його дослідження продовжувалися майже двадцять років. Головні досягнення А. С. Бугая у цій галузі — у складанні першої сучасної карти Змійових валів, опублікованої, зокрема в Українській радянській енциклопедії та в його наукових працях. Запропонував використання відомого методу радіовуглецевого датування для визначення віку будівництва валів, і сам відбирав зразки для досліджень. Саме ці дослідження вперше дали науково обґрунтовану оцінку віку будівництва валів: II ст. до н. е. — VII ст. н. е. Цікаві його дослідження походження самої назви «Змійові вали», методів їх будівництва, їх призначення та способи використання нашими предками, кого і від кого вони захищали. Велике значення його досліджень визнано істориками та археологами, зокрема відомим російським істориком А. Б. Рибаківим та українським істориком П. П. Толочком, про нього писали російські й українські журналісти та письменники, зокрема Володимир Чивиліхін у історико-документальному романі «Пам'ять».

Аркадій Бугай
біля козацького хреста

Пам'ятник на могилі
Аркадія Бугая

Задніпровський Михайло Олександрович (9.01.1924, с. Кам'янка, нині місто Черкаської області — 9.06.1980, Київ) — український актор, народний артист УРСР (1969). Син — актор Лесь Задніпровський, дружина — актриса Юлія Ткаченко. У 1950 році закінчив Київський театральний інститут. Відтоді в Київському українському драматичному театрі імені Івана Франка. Ролі: Гнат («Назар Стодоля» Тараса Шевченка); Іван («Житейське море» Івана Карпенка-Карого); Михайло Гурман («Украдене щастя» Івана Франка); Наріжний («Тил» Миколи Зарудного);

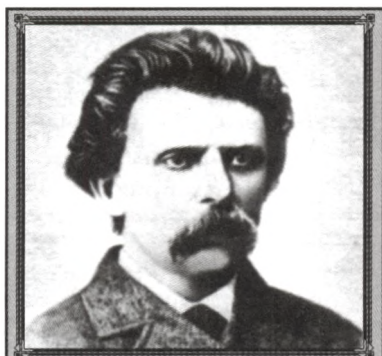
Свічкогас («Ярослав Мудрий» Івана Кочерги); Максим Максимович («Пам'ять серця» Олександра Корнійчука); Марко Безсмертний («Правда і кривда» Михайла Стельмаха); Свобода («Патетична соната» Миколи Куліша); Дон Сезар де Базан (одноіменна п'єса А. Деннері та Ф. Дюмануара); Ністор («Каса маре» Іона Друце). Державна премія УРСР імені Тараса Шевченка (1971) за виставу «Пам'ять серця» (разом із драматургом, режисером-постановником і ще чотирма акторами). Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Виступав багато разів з доповідями та лекціями, написав кілька десятків наукових та науково-популярних статей, виступав на телебаченні та брав участь у створенні науково-популярного фільму про вали. Найближчим часом вийде збірка його праць під назвою «Змійові вали».

На могилі (ділянка №1, центральна алея) Павла Гнатовича Житецького (4.01.1836, Кременчук — 5.03.1911, Київ) — мовознавця, фольклориста, педагога, члена-кореспондента Петербурзької Академії наук (1898), автора численних праць з українського мовознавства, літератури та фольклору стоїть пам'ятник з чорного граніту з українським орнаментом, а вгорі на постаменті лежить розгорнута книжка, де можна дослівно прочитати: «Ниво велика, женців мало, так благай Господа жнива, щоб вислав робітників на жниво своє». Єванг. Луки, Х.2». Павло Гнатович навчався в Київській духовній академії, але залишив її і вступив на історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира, який закінчив 1864 року. Досліджував українську мову і літературу: у 1908 році йому присвоєно вчений ступінь доктора словесності. Мешкав з родиною у Києві на Андріївському узвозі, 34 та на вулиці Обсерваторній, 5.

Павло Житецький

Пам'ятник на могилі
Павла Житецького

Апоряд з похованням П.Г.Житецького з 9 квітня 1929 року спочиває його син — Гнат Павлович Житецький (15.02.1866, Кам'янець-Подільський — 8.04.1929, Київ), історик і літературознавець, член Наукового товариства імені Тараса Шевченка, автор понад 200 наукових праць, значну частину яких присвятив життю і творчості Кобзаря. 1868 року родина Житецьких переїхала до Києва із Переяслава і оселилися на Андріївському узвозі, 34. Тут Гнат навчався у 2-й Київській гімназії та Колегії Павла Галагана, по закінченні якої вступив на історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. 1889 року з ступенем кандидата історико-філологічного факультету завершує навчання. Його дисертаційна робота «Пережитки обычая уничтожения стариков в древнем Риме» залишилася ненадрукованою.

Як відомо, початок наукової діяльності Гната Житецького припадає на час, коли він обійняв посаду секретаря редакції журналу «Киевская старина». Він пише статті про

письменника XVI сторіччя Івана Вишенського, про О.Стороженка, рецензії на книги Д.Яворницького з історії Запорозжя. На цей час припадає і його доробок з загальних та педагогічних питань. У 1898—1903 роках Гнат Житецький завідував відділом російської історії «Енциклопедического словаря» Брокгауза, надрукувавши тут близько 300 статей.

Гнат Павлович учителював також і в Фундуклеївській гімназії, а з 23 серпня 1918 року брав участь у створенні Всенародної бібліотеки України при ВУАН (нині — Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського). Йому належить й ініціатива заснування журналу «Київський вісник».

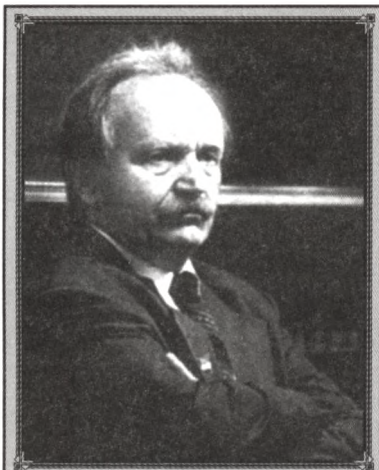
Гнат Житецький

Не в'януть квіти і на могилі (центральна алея, ділянка № 1) публіциста, політичного і громадського діяча, Героя України (посмертно), мого земляка — черкашанина В'ячеслава Максимовича Чорновола (1.01.1938, с.Єрки Звенигородського р-ну, Черкащина — 25.03.1999, Київ). На п'ятому кілометрі траси Бориспіль-Золотоноша раптово й трагічно обірвалося життя останнього, напевне, романтика серед діячів національно-демократичного руху новітньої доби.

Заруба Юрій Володимирович (21.04. 1914, с.Нова Прага, нині Олександрійського р-ну на Кіровоградщині — 13.05.1973, Київ) — публіцист, письменник (з 1952). В 1929—1933 роках навчався в Дніпродзержинському металургійному технікумі, по закінченні якого працював техніком-доменщиком на Запоріжсталі. Саме там з 1935 року розпочав журналістську діяльність: публікував свої статті в районних газетах. В 1940 році став студентом літературного факультету Дніпропетровського педагогічного інституту, завершивши навчання тільки після Другої світової війни. В 1942—1943 роках перебував на відповідальній роботі в апараті ЦК АКСМ України. В 1945—1948 роках навчався у Вищій партійній школі на факультеті журналістики в Москві. По закінченні працював відповідальним редактором журналу «Блокнот агітатора», заступником головного редактора журналів «Комуніст України» та «Україна». У 1957—1963 роках працював начальником відділу преси Міністерства закордонних справ України. З 1963 по 1966 — відповідальний редактор газети «Радянська Україна». В 1966—1968 — заввідділом Державного комітету Ради Міністрів України по кінематографії, згодом — начальник відділу преси Міністерства закордонних справ України. Похований на ділянці № 28.

В'ячеслав Чорновіл

Пам'ятник на могилі
В'ячеслава Чорновола

В'ячеслав Чорновіл справді залишається національним героєм, ім'ям якого названо майдани і вулиці в багатьох містах та селах України, створено Асоціацію шкіл імені В. Чорновола, на його честь встановлено меморіальні дошки, названо столичний проспект, на вулиці Грушевського встановлено пам'ятник, видано збірку його публікацій «Пульс української незалежності», перші два з десяти томів його вибраних праць. Обладнаний і розширюється меморіальний кабінет у штаб-квартирі Народного Руху України на київській вулиці імені Олеса Гончара, 33. Ось як занотував у своєму «Щоденнику» Василь Стус про знущання над В'ячеславом Максимовичем, коли того заарештували за «націоналізм»: «Я обвинувачую кадебістів за фізичні муки, що їх заподіюють українським політ'в'язням... Це трапилося й з В. Чорноволом, якого шостого дня голодівки силоміць виштовхали на етап, закованого в кайдани, і примусили босоніж іти по снігу»...

Судові процеси 1972—1973 років в Україні (В. Чорновола посадили за його знамениту працю «Лихо з розуму») — це були суди над людською думкою, над самим процесом мислення, суди над гуманізмом, над проявами синівської любові до свого народу. Покоління молоді української інтелігенції, що його зро-

били поколінням політ'в'язнів, було виховане на ідеях гуманізму, справедливості, свободи. У цьому вся його провина, весь його «злий» намір. Але тільки такими синами славен народ — і нині й навіки вічні.

У ніч з четверга на п'ятницю 25 березня 1999 року, приблизно в 23.30 — 0.00 на п'ятому кілометрі траси Бориспіль-Золотоноша, у результаті зіткнення легкового автомобіля «Тойота Королла» із вантажівкою КАМАЗ, загинув лідер партії РУХ В'ячеслав Чорновіл. Відповідно до офіційної версії, оприлюдненої МВС України, аварія, у результаті якої загинули два чоловіки (Чорновіл і Павлів, референт лідера Руху), відбулася з вини водія КАМАЗу, який, порушивши правила дорожнього руху, розпочав розвертатися в недозволеному місці, створивши аварійну ситуацію. Міліція наполягає

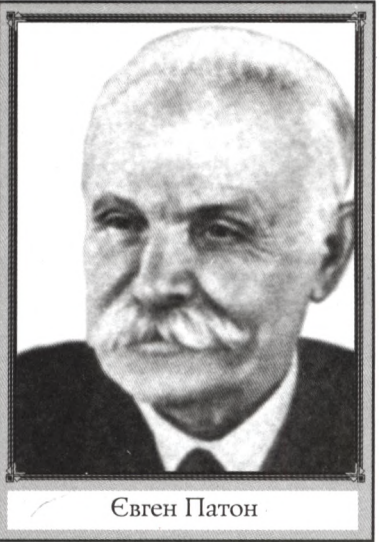

на версії нещасного випадку, який стався в результаті аварії, геть зовсім заперечуючи версію вбивства за допомогою автокатастрофи. Правда, остаточні висновки ще й досі (майже через 10 років) не зроблено...

У роковини смерті В'ячеслава Максимовича до його могили на Байковому обов'язково приходять делегації і громадяни. Справедливо стверджують, що В'ячеслав Максимович Чорновіл загинув у русі — у дорозі, по шляху до тієї, іншої України, за яку він платив здоров'ям і життям. Ця рана ніколи не загоїться...

Як знав, що Наталя Вікторівна — мати Бориса Аї Володимира Патонів, педагог, вихованка Фребелівського інституту, також похована на Байковому цвинтарі поряд з Євгеном Оскаровичем Патонем (ділянка № 1); вони побралися на початку Першої світової. Отож прямую до могили відомого вченого у галузі мостобудування і зварювання Євгена Оскаровича Патона (5.03.1870, м. Ніцца (Франція) — 12.08.1953, Київ).

Батьком Євген Оскарович став пізно: первісток, Володимир, народився в нього в сорок сім, у казенній професорській квартирі в садибі КПІ, другий син, Борис, побачив світ наступного року. Родина жила у київській

Євген Патон

Зарудний Микола Якович (20.08.1921, с. Оріховець нині Сквирського р-ну Київської обл. — 25.08.1991, Київ) — драматург, прозаїк, сценарист. У 1961—1963 рр. — головний редактор Київської кіностудії ім. О.П. Довженка. У 1966—1969 рр. — секретар правління СПУ, секретар правління Київської організації СПУ. Серед творів: «П'єси» (1959), «Фабрикант», «Антеї» (1961), «Веселка» (1962), «На білому світі» (1967), «Сині роси» (1968), «На сьомому небі», «Рим, 17, до запитання», «Вірність» (1969), «Уран» (1970), «Острів твоєї мрії», «Дороги, які ми вибираємо», «Пробачте, ми без гриму» (1971), «Пора жовтого листя» (1972), «Таке довге, довге літо» (1974). За п'єсу «Тил» удостоєний Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1978). Похований на ділянці № 52А.

Пам'ятник на могилі
Євгена Патона

Надгробок на могилі
Володимира Патона
(ділянка № 52)

Павло Тичина з бандурою

квартирі № 21 по вулиці Тимофіївській, 11 (нині Михайла Коцюбинського). Сам на роботу діставався автомобілем, а сини — трамваем. Міліціонери-регулювальники здалеку машину О.Є.Патона пізнавали і перекривали рух. Він один у Києві на такій їздив! Просторий американський лімузин «Лінкольн» чорного кольору за номером УЕ 07—89 ушавленому академікові подарував із свого гаража Микита Сергійович Хрущов, бо у вітчизняних автомобілях Є.Патонові з його зростом під метр дев'яносто було затісно.

За три місяці до Другої світової війни Євгенові Оскаровичу присуджено Сталінську премію першого ступеня. Для самого новоспеченого лауреата то була цілковита несподіванка, оскільки Академія наук України його кандидатуру не висувала. А зварне мостобудування вченого втілювалося в легендарний міст його імені в Києві: десятьма тисячами тонн сталі він перетнув вічну течію Дніпра. Новозбудований міст здобув одразу два титули — найдовший в Європі та перший суцільнозварний. Сьогодні Патонівський міст є окрасою столиці...

До могили (центральна алея, ділянка № 1) Павла Григоровича Тичини (27.01.1891, с. Піски Бобровицького повіту Чернігівської губ. — 16.09.1967, Київ) — українського поета, новатора поетичної форми, перекладача, публіциста, директора Інституту літератури АН УРСР (1936—1939, 1941—1943), Голови Верховної Ради УРСР двох скликань, міністра освіти УРСР (1943—1948) підходжу з особливим хвилюванням: на творчості поета я, як і не одне покоління українців, виріс і сформувався, багато віршів знаю напам'ять. Ряд творів Павло Григорович присвятив столиці, в тому числі вірш «Київ» (1943), поетичний цикл «Вулиця Кузнечна» (тепер Горького), на якій до 1923 жив

у будинку № 107. У 1934—1941 мешкав на вулиці Леніна (тепер Б.Хмельницького) № 68, 1944—1967 — на вулиці Репіна (тепер Терещенківська) № 5. У цій квартирі влаштовано літературно-меморіальний музей П.Г.Тичини, а на фасаді будинку встановлено меморіальну дошку. 1968 року у Києві на його честь названо вулицю. Я, наприклад, лише в студентські роки дізнався, що П.Тичина захоплювався й грою на бандурі. Вона супроводжувала його впродовж його довгого творчого життя. Часто, втопившись від напруженої праці, поет перебирав її струни і тихо співав «Пісню козака», яку написав ще будучи чернігівським семінаристом.

Пам'ятник на могилі
Павла Тичини

П.Тичина приятелював з кобзарем Федором Кушнериком, захоплювався творчістю кобзаря Остапа Вересая, присвячував їм статті, вірші.

Монумент з двох блоків сірого граніту на тлі деревостою здіймається ліворуч центральної алеї цвинтаря; на верхньому блоці — горельєф — портрет Поета, на нижньому — його факсиміле: «Павло Тичина». Пам'ятник встановлено на великій плиті з чорного граніту, з датами «1891—1967» (автори — скульптор В.Бородай та архітектор А.Ігнащенко). А раніше тут

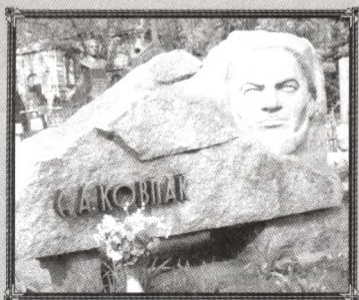

Збанацький Юрій Оліферович (1.01.1914, с.Борсуків на Чернігівщині — 25.06.1994, Київ) — прозаїк. Закінчив Ніжинський педінститут (1937). Автор книжок: «Над Десною» (1951), «Ласунка», «Любов» (1957); повістей «Таємниця Соколиного бору» (1949), «Лісова красуня», «Між добрими людьми» (1955), «Привітайте мене, друзі!» (1956), «Морська чайка» (1959), «Курячий бог» (1966), «Славко» (1976); п'єс «Завойовники» (1967), «Клієнти будуть задоволені» (1971); романів: «Переджнив'я» (1955), «Малиновий дзвін» (1958), «Кують зозулі» (1975); «Творів у 4-х т.» (1963); «Творів у 2-х т.» (1974). Повісті «Між добрими людьми», «Морська чайка», «Сеспель» та «Курячий бог» екранізовані на кіностудії ім.О.П.Довженка. Лауреат Державної премії ім.Т.Г.Шевченка (1970). Похований на ділянці № 52А.

Сидір Ковпак

Пам'ятник на могилі
Сидора Ковпака

була могила відомого київського купця, благодійника і мецената Григорія Пантелеймоновича Гладинюка (1833—1911)...

Зупиняюся на центральній алеї цвинтаря біля Звеличавого із цільного граніту пам'ятника (автор — скульптор Ф. Коцюбинський) на могилі Сидора Артемовича Ковпака (7.06.1887, с. Котельва, нині смт Полтавської обл. — 11.12.1967, Київ) — організатора й керівника партизанського руху в Україні в роки Другої світової війни, генерал-майора (1943), двічі Героя Радянського Союзу (1942 і 1944), з 1947 до 1967 року — заступника Голови Президії Верховної Ради України, автора художньо-документальних книжок: «Від Путивля до Карпат» (1962), «Солдати Малої землі: 3 щоденника партизанських походів» (1965). Нагороджений двома Георгіївськими хрестами, чотирма орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Суворова І ст., Богдана Хмельницького І ст., медалями; орденами і медалями Польщі, Угорщини, Чехословаччини.

У Котельві Полтавської області встановлено бронзовий бюст С. Ковпаку, в Путивлі — пам'ятник. Ім'ям Ковпака названо район і вулицю в Сумах, СШ № 1 у Котельві, Глухівський технікум гідромеліорації та електрифікації сільського господарства, вулиці в Полтаві та Котельві; у столиці його ім'ям названо вулицю.

У Києві Сидір Артемович із родиною мешкав у будинку на вулиці Липській, 12/5. Коли я навчався в Миколаївському педагогічному інституті (1972—1976), був у числі організаторів студентського пошукового загону «Прометей», який пройшов (під час літніх канікул упродовж чотирьох літ) увесь шлях партизанського з'єднання С. А. Ковпака — від Путивля до Карпат. Потім написав художньо-документальні повісті «Де стежку торували партизани» і «Живуть після смерті» (про партизан, яких фашисти розстрілювали, а вони чудом залишилися жити), виборів республіканський приз лижної гонки на приз С. Ковпака, який мені вручили біля Музею партизанської слави в Яремчі.

Свого часу я прочитав, що Володимир Миколайович Сосюра (6.01.1898, с. Дебальцеве, нині Донецької обл. — 8.01.1965, Київ) — український

поет, після «розносу» за вірш «Любіть Україну», як і його білоруський «брат» Бровка, писав «покаянні» листи Сталіну. Поета залишили в спокої, проте заарештували дружину Марію, яка будімото хибно впливала на свого чоловіка, звинуватили в антирадянській діяльності й розголошенні державної таємниці.

По роду матері Володимира Сосюри — Антоніни — були євреї, українці, серби. А її дівоче прізвище угорське — Лакотош. Вона — робітниця патронного заводу, замолоду в Луганську здобула перший приз на міському балу серед дворянських доньок. Предки батька нібито із французів на прізвище де Сосюр — дід так і підписувався.

Володимир і Марія Сосюри

Володимир уперше одружився з Вірою Берзіною, колишнім політруком червоноармійського ескадрону. Саме їй присвятив оте знамените «Так ніхто не кохав». Сосюра був трохи містиком: перше побачення Вірі призначив на Байковому цвинтарі. Коли вони цілувалися, поруч гробарі почали копати могилу — невтішна картина для закоханих. І любов таки вмерла: через кілька літ у нього з'явилася інша жінка — актриса, поетеса і перекладачка Олена Журлива (Олена Костянтинівна Котова; 1898 — 1934), з якою жив певний час у цивільному шлюбі.

Земляк Василь Сидорович (чех за походженням, справжн. прізвище Вацик; 23.06.1923, с.Конюшівка, нині Липовецького р-ну на Вінниччині — 17.03.1977, Київ) — письменник, журналіст, кінодраматург. У 1963—1966 рр. — головний редактор Київської кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка, головний ред. вид-ва «Молодь», згодом — керівник сценарної майстерні кіностудії. Серед творів: «Рідна сторона» (1956), «Кам'яний Брід» (1957); п'єса «Президент» (1975); «Чарівний кінь» (повісті й оповідання, 1978). За сценаріями В. Земляка поставлені художні кінофільми «Люди моєї долини» (1958), «Новели красного дому» (1964), «Дочка Стратіона» (1965). Романи «Лебедина зграя» і «Зелені млини» відзначені Державною премією України ім. Т. Г. Шевченка (посмертно, 1978). Похований на новому польському кладовищі.

А життя навколо ставало катастрофою. Багато українських письменників, друзів В. Сосюри, вже сиділи або були знищені сталінським режимом. Він був утік до Ленінграда, працював там токарем і нікому не казав, що насправді є вже знаменитим поетом. До Донецька теж переїздив — там, мовляв, усі свої, не продадуть свого петлюрівця. Але саме там Володимира підстерегла інша непередбачуваність: Сосюра зустрів синьооку Марію Данилову. Дівчина була на 12 літ молодшою, закінчила балетну школу в Києві. Життя їхнє було бурхливо-скандальне. Сучасники майже всі вважали, що Марія — «суцйй диявол», і що не любить Володимира. Справді, сімейні сварки вибухали часто й гучно, та, можливо, це все-таки й було кохання, бо інакше буде незрозумілим усе інше, що сталося з ними.

1942 року В. Сосюра дізнався, що Марія — агент НКВС і змушена була регулярно доносити на нього та його знайомих. Однак, Володимир не покинув свою кохану. Далі сталося те, що пояснити важко: 1948 року Марія написала листа тодішньому голові Спілки письменників Олександрові Корнійчуку. Той лист — суміш спокуси («Я вас люблю!») і розпачу. Зізналася, що завербована з 1941 року кадебістами й змушена «по службі» бувати на явочних квартирах, а люди думають про неї як жінку легковажну. І вона просить Корнійчука «розвіяти ці плітки». О. Корнійчук, який уклінно служив владі, відніс листа «куди слід». Марію заарештували й засудили на 10 років за «розголошення державної таємниці». Із В. Сосюрою вона розлучилася ще до арешту.

Доки Марія сиділа в таборах, поета цькували за вірш «Любіть Україну!».

Пам'ятник на могилі
Володимира Сосюри

Дивно, але перед тим Сосюрі дали Сталінську премію за книгу, в якій той вірш також був. Це не найкращий його твір, майже агітаційний: усі народи-брати повинні любити Україну, що постраждала від війни. Але владі знадобився привід «проти націоналізму», а щоб до всіх дійшло — обрали поета, відомого всім. Критика того вірша на VI пленумі Спілки письменників Радянської України тривала чотири дні підряд! Потім вірш «розносили» в трудових колективах — навіть у тих, в яких працювала Марія.

Через рік по смерті Й. Сталіна Марія повернулася до Києва. Розповідали, що із залізничного вокзалу додому (на вулицю Коцюбинського, 2) В. Сосюра нібито ніс жінку на руках. Згодом вони

знову офіційно одружилися, й останні десять літ їхнього життя були мирними та щасливими. Мали онуків Світозара й Орісю. Марія пережила Володимира на 30 літ, померла 1995 року, похована поряд з чоловіком.

Через півтора року (5 січня 1965) лауреата Шевченківської премії (1963; за книги лірики «Ластівки на сонці» та «Щастя сім'ї трудової») не стане — другий інфаркт поклав В. Сосюру в могилу. Промову над труною на Байковому цвинтарі доручили прочитати його давньому й доброму приятелю та колезі — Андрієві Малишку. Текст прощального виступу зберігся. Ось що казав тоді Андрій Самійлович, і я хочу вірити, щиро-сердно: «Хай же смерть українського поета шикуює нас в одні ряди, щоб ми не були безбатченками і людьми, «непомнящими родства», щоб із наших сердець і наших думань виростали Шевченки і Франки... Холодно тобі зараз, поете, і сніг над тобою іде дуже холодний. Над твоєю труною у цей холодний зимовий день ми клянемося, що будемо любити свою мову, свій кароокий народ, як ти заповідав у своєму вірші «Любіть Україну»:

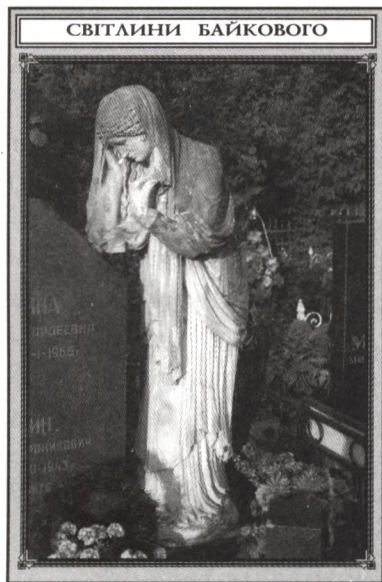
*Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її, вічно живу і нову,
І мову її солов'їну.*

І хай дурість кретинів і невігласів, прелатів і єзуїтів, яка вкоротила твоє життя після написання цього вірша, зів'яне над могилою великого українського поета. Пробач, що ми не покрили тебе славною козацькою

Ільченко Олександр Єлисейович (4.06.1909, Харків 16.11.1994, Київ) — прозаїк. Навчався у Харківському університеті. Був на видавничій і журналістській роботі, працював у журналі «Україна». Серед творів: «Память сердца» (1942), «Рукавичка» (1943), «Звичайний хлопець» (1947), «Неаполітанка» (1963); «Дві казки для дорослих» (повісті, 1966), «Багряний лист» (повісті, оповідання, нариси, 1969), «Каприччо» (повісті, оповідання, есе, 1969); Твори у 2-х т. (1980); «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця» (1958, 1984, 1985); п'єси «Завтра вранці», «Петербурзька осінь», «Тривоги дальніх літ»; сценарію художнього фільму «Роман і Франческа». Похований на ділянці №49А.

китайкою по народному звичаю і не поклали на твоє серце червоної калини — ти ж так те любив, але червона калина твоєї України червонітиме в твоєму серці і в твоєму слові. Комусь, може, набридли ці символи нашої вічної свободи і грікоти, але для нас вони зацвітатимуть вічно — від молодих до старших, з покоління в покоління. Ми хотіли поховати тебе так, як годиться великому співцю, і пронести тебе на своїх плечах по всьому Хрещатику, по всій нашій рідній землі. Що ж, кажуть, — не можна. А як жаль, що і в цьому ми схиляємося до циркулярів, а не до вікових традицій нашого народу». Усе виглядало під час поховання В. Сосюри, як мовиться, згідно з протоколом.

Регламентовано, але щиро. Навіть з бунтарськими інтонаціями. І гріхи тепер кожному з них були відпущені. Але коли Андрій Малишко повернувся додому, то в поштовій скриньці знайшов вирізку з давно ним забутої «Радянської України» з його огидною статтею проти Сосюри. «Так працювала, — напише поет, «шістдесятник» Іван Драч, — Контора Глибокого Буріння (КГБ)».

Знайшов вічний спочинок В. М. Сосюра на центральній алеї цвинтаря (ділянка № 1; автори пам'ятника — скульптор О. Банников та архітектор Р. Бикова).

Іду центральною алеєю некрополя в кінець першого ряду ділянки № 1 до могили видатного українського поета, літературознавця і фольклориста, перекладача і культурно-громадського діяча Максима Тадейовича Рильського (19.03.1895, Київ — 24.07.1964, там само), на якій пам'ятник, брила із сірого граніту, бронзовий скульптурний портрет до пояса і напис літерами з бронзи: «Максим Рильський» (автори — скульптори: П. Остапенко і П. Кальницький).

Після Другої світової війни партійний чиновник Микита Сергійович Хрущов, який приязно ставився і високо цінував українського класика М. Рильського, подарував йому трофейну 1946 року німецьку автомашину BMW. Та вже 1947-го Максима Тадейовича звинувачено в «українському буржуазному націоналізмі». Необгрунтовану, але нищівну критику його творів — «Слово про рідну матір», «Я — син Країни Рад», «Жага», «Мандрівка в молодість» — не зміг зупинити навіть Микита Сергійович. Один із керівників української Спілки письменників сказав поетові так: «Ми

тепер не саджаємо, у нас для вас паперу не буде». Тоді ж припинили вивчення творчості М.Т.Рильського в навчальних закладах, школах, а його книжки вилучали з бібліотек. Звісно, і не друкувалися твори.

Як майже всю творчу інтелігенцію, 1930 року М.Т.Рильського також було арештовано. За ним прийшли у день його народження — 19 березня 1931 року — і забрали за безпідставні звинувачення у приналежності до української контрреволюційної організації. Постановою від 19 серпня 1931 року «Справу» припинено через відсутність «достатніх даних на направлення слідчої справи у судові органи», і Рильського з-під варти було звільнено. 28 листопада 1989 року Комітет державної безпеки УРСР на прохання сина поета Богдана Максимовича передав Київському літературно-меморіальному музею на збереження матеріали слідчої справи № 272, зокрема власноруч написані М.Т.Рильським «Автобіографія», список «Мої знайомі» і додаткові свідчення від 30 березня, а також 17 і 28 квітня 1931 року. Лише 1955 року до Києва дійшла чутка, що М.С.Хрущов у Москві на офіційному обіді, де були й партократи із України, згадав про безпідставні обвинувачення на адресу

Максим Рильський

Їжакевич Іван Сидорович (18.01.1864, с.Вишнопіль Київської губернії; тепер Черкаської обл. — 19.01.1962, Київ) — живописець, графік. Малювати навчився в іконописній майстерні Києво-Печерської лаври, а потім у Київській рисувальній школі М.Мурашка. Брав участь у відновленні фресок Кирилівської церкви в Києві. Ілюстрації, співзвучні творам Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Михайла Коцюбинського. Ювілейне 1938 р. видання «Кобзаря», проілюстроване І.Їжакевичем, стало визначною подією в мистецькому житті України. Створив справжню енциклопедію життя і побуту українського народу в малюнках. Його автопортрети, картини: «Катерина», «Перебендя», «Тарас Шевченко — пастух» («Мені тринадцятий минало...»), «Повстання гайдамаків», цикл «Пейзажі старого Києва» вражають майстерністю композиції, витонченим колоритом, образною глибиною. Народний художник України (1951). Похований на ділянці № 9.

Пам'ятник на могилі
Максима Рильського

М. Т. Рильського, тобто — реабілітував в очах прислужників, хоч Максим Тадейович і не просив цього. А ще через два роки стаття Микити Сергійовича «За тісний зв'язок літератури і мистецтва з життям народу» остаточно зняла обвинувачення в націоналістичних «помилках» з поета-академіка, перекладача, директора Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії АН УРСР, депутата Верховної Ради СРСР Максима Тадейовича Рильського.

Відомо, що на вірші поета композитор Яків Степовий створив популярні романси «Не грай, не грай», «Ноктюрн», «Без хвилювань, без мук». На дозвіллі, розповідають, Максим Тадейович і сам полюбляв грати на фортепіано. Він був неперевершеним імпровізатором гри на роялі. Вчителем

музики М. Рильського був сам М. Лисенко — друг батька. Гімназист Рильський жив у родині композитора, а після його смерті — в родині Русових.

Поет, прозаїк і перекладач Терень Германович Масенко (1903—1970; могила на ділянці № 20) як очевидець тієї тяжкої хвилини втрати і суму, під свіжим гнітючим враженням ось як переповів про похорон Павла Тичини (помер 16 вересня): «Ми вже місяць знали, що він тяжко хворіє, дві операції (залоза, яка зветься — предстательна, не знаю, як по-нашому), — але несподіванка все-одно важка... Ми зайшли в неділю до Лілії Петрівни, стоїть біля неї Елеонора Павлівна Скрипчинська, дружина Верьовки, вони й Тичини — то, як одна родина. Сумує Елеонора над горем подруги, а не так давно ж поховали Верьовку. В Лілії Петрівни розпухла шочка, шок, болить, вона говорить, що вранці примчав на машині Бажан, упав біля труни на коліна й довго ридав... її цим ще більше розстроїв. Відійшов у вічність П. Г. Тичина з білим-білим обличчям і ріденьким срібним волоссям на голові, вуста строго затиснуті, як у великого страдника, я не вмію плакати біля таких трун, бо намагаюся пам'ятати (так було й біля Рильського), — що були в нас таланти й генії рівні цим двом (як от Куліш та ще дехто), але загинули вони ще сумніше, страшно, та й могили їх невідомі нікому. Це робило мене замкнутим і суворим. Лежить Павло Григорович Тичина в домі поміж книжок, своїх і чужих, поміж квітів, поміж друзів, поміж картинами, де вітер у Шовкуненка помітно ворухить намальованим листям... Тичина був великий артист у всьому — його смак живопису найтонший. І стоїть на зеленій-зеленій горі й вічно тужить Ярославна. І ми при Тичині називали Лілію Петрівну його Ярославною. Перша присвята Лілі

Папарук була в Тичини ще десь у 1924 році. А сьогодні його лірика душу мені перевернула. Та він колись казав мені: от загризли, затравили Хвильового, забрали Куліша. І до мене добираються (він врятувався віршем про те, хто кого веде). Це був тяжкий 1933 рік. Тоді я був майже єдиним «душеприказчиком» Тичини (ще Василь Мисик). Жив з Тичиною в одній квартирі в 1928—1929 роках на Каплунівській у Харкові. Я напишу про нього оповідання чи повість: «Велич Павла Тичини (про скромність і людяність)».

Терень Масенко й справді написав про П.Г.Тичину. І це один з кращих розділів його мемуарної книжки «Роман пам'яті» — сповіді українського поета.

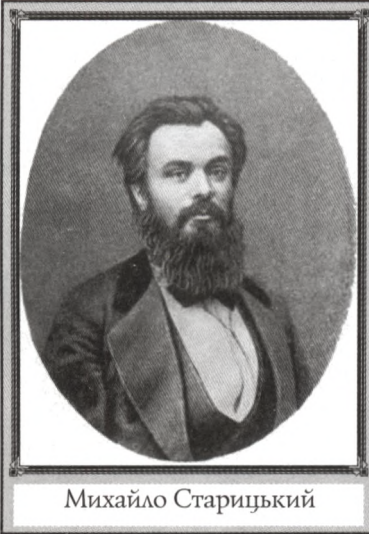
Підходжу на центральній алеї (ділянка №1, 2ряд, за могилою Бойченка О.М.) і до могили земляка-черкашанина Михайла Петровича Старицького (2.12.1840, с.Кліщинці, нині Золотоніського р-ну Черкаської обл. — 14.04.1904, Київ) — українського письменника, публіциста, театрального і культурно-громадського діяча. Він покоїться на високій Байковій горі, з якої видно чи не половину улюбленого

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

Кальченко Галина Никифорівна (4.02.1926, м.Борзна на Чернігівщині — 11.03.1975, Київ) — скульптор; донька Н.Т.Кальченка — рад. і парт. діяча, заступника голови Ради міністрів УРСР. У творчому доробку — пам'ятники М.Леонтовичу в м.Тульчині (1970), С.Гулаку-Артемівському (1971) в м.Городищі на Черкащині, М.Заньковецькій (1973), Лесі Українці (1973) та І.Котляревському (1975) у Києві, Кирилові Стеценку у с.Веприку на Фастівщині; меморіальний комплекс «Пагорб Слави» в Черкасах (1977); композиція Т.Г.Шевченка (1964), портрети — Лесі Українки, О.Кобилянської, В.Василевської. За пам'ятник Лесі Українці в Києві удостоєна Державної премії України ім.Т.Г.Шевченка. Похована на центральній алеї, ділянка №2.

Михайло Старицький

ним Києва (мешкав на вулиці Саксаганського, 93, де встановлено меморіальну дошку). Поряд з його пам'ятником скромна могила дружини, Софії — сестри композитора Миколи Лисенка. Щовесни чиясь добра рука підмальовує напис, зроблений ще в день його похорону. Його батьки, сестра і брат померли один за одним і з шести років Михайлик залишився круглим сиротою, а його опікуном став двоюрідний дядько, Віталій Романович Лисенко. В домі розмовляли українською, англійською, французькою, німецькою, російською мовами, там панувала тепла сімейна атмосфера, і до Михайла ставилися як до власної дитини.

Життєві й творчі долі двох родин тісно переплелися. Разом із своїм троюрідним братом Миколою Лисенком, Старицький виступав у самодіяльності, вів роботу в київських театрах. Микола писав музику, а Михайло — лібрето до опер. У Лисенків Старицький знайшов і своє кохання. Софія, сестра Миколи, була молодша за Михайла на 9 років. Попри невдоволення сім'ї (закохані навіть хотіли втекти, якщо їм заборонять бути разом), вони побралися. Весілля було скромне. Молодим довелося вмовляти сільського священика, щоб їх повінчав, оскільки наречена була 14-літньою дівчиною. Проте ранній шлюб виявився міцним і щасливим. Через рік у молодят народилася дочка Марія.

У Київ Михайло Старицький приїхав 1860 року і вступив до університету св.Володимира. Відтоді Михайло Петрович не раз міняв київську адресу; попервах зняв квартиру в будинку Войцехівського, де вже жили Микола Лисенко та його гімназійний товариш Михайло Драгоманов (він ділив куток з Петром Косачем). Сюди, на вулицю Велику Підвальну, 15 на «вогник» приходили студенти різних вищих навчальних закладів, які створили гурток «Громада», їх усіх об'єднувала ідея любові до української літератури, мови, музики. Михайло Петрович Драгоманов — нащадок сербського князя, блискуче переклав українською шекспірівського «Гамлета», «Казки» Андерсена, «Басни» Крилова, видавав український альманах «Рада». Неспроста свій переклад «Сербських народних пісень» М.П.Старицький присвятив Михайлові Драгоманову — вони були одностудентами. Маловідомий життєвий факт: етапним у долях М.Старицького та М.Лисенка стало знайомство з сестрами Ліндфорс, у школі яких був домашній театр; там відбулася прем'єра їхньої оперети «Чорноморці». Наступна спільна робота драматурга і композитора —

опера «Різдвяна ніч». У квартирі, де нині музей письменника (вул. Саксаганського, 93), в одній половині будинку мешкав Михайло Петрович з дружиною та молодшими дітьми, а в другій — його дочка, письменниця Людмила Старицька-Черняхівська.

До Другої світової війни сім'я Старицьких жила в квартирі на нинішній вулиці Гончара, 31. За радянської влади практично всіх членів родини було репресовано. Тільки внучці Старицького Ірині Іванівні Штепенко дивом вдалося вижити, хоч теж була репресована. Головне обвинувачення — «націоналізм». Першим — у 1929 році — арештували внука письменника Ярослава Штепенка, співака капели «Думка», книгознавця. Вероніку (Рону) Черняхівську, поетесу і перекладачку (дочку Людмили Михайлівни) було затримано як «іноземну шпигунку» тільки за те, що вийшла заміж за німецького банкіра. Цю дуже красиву жінку кадебісти кілька разів кидали в різні катівні, ненадовго відпускали і знову відвозили в «чорному воронку». Навіть після розлучення не залишили у спокої, а матері, яку також двічі арештували, говорили, що дочку вислали в Сибір, а пізніше, що Вероніка знаходиться в божевільні. Насправді її розстріляли в 1938 році в Лук'янівській в'язниці.

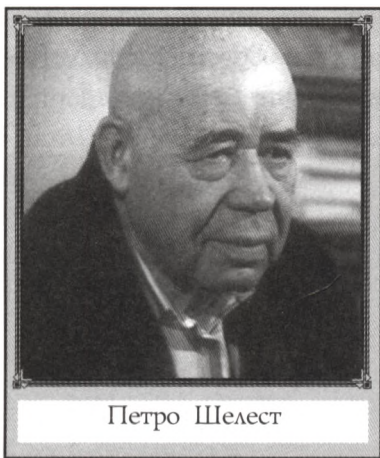
Кипоренко-Доманський (справжнє прізвище — Кипоренко) Юрій Степанович (12(24)03.1888, Харків — 6.08.1955, Київ) — оперний співак. 1905—1906 роках навчався в Харківському музичному училищі. Удосконалював свій хист у Г.Танаро (Мілан, 1927). Ролі: Андрій («Тарас Бульба» М. Лисенка), Герман («Пікова дама» П. Чайковського), Садко («Садко» М. Римського-Корсакова), Самозванець («Борис Годунов» Мусоргського), Радамес, Манріко («Аїда», «Трубадур» Дж. Верді), Рауль («Гугеноти» Дж. Мейєрбера), Тангейзер («Тангейзер» Р. Вагнера), Отелло («Отелло» Дж. Верді), Самсон («Самсон і Даліла» К. Сен-Санса), Зігфрід, Трістан («Зігфрід», «Трістан та Ізольда» Р. Вагнера). З 1948 р. — викладач (з 1952 р. — доцент) Київської консерваторії. Сталінська премія СРСР (1949) за виконання партії Собиніна («Іван Сусанін» М. Глінки). Народний артист України (1936). Похований на ділянці № 43А.

Михайло Петрович Старицький помер 27 квітня 1904 року від серцевої недуги: йому тоді ледь виповнилося шістдесят чотири. У переддень смерті митець зустрівся з мамою Лесі Українки — Оленою Пчілкою й домовився, що назатра покаже їй один з своїх перекладів. Не встиг... Але навіть тяжко хворий Михайло Петрович, лежачи, працював: дописував поему «Морітурі». До речі, як розповіла Олена Сазонівна Лук'янчук, співробітниця відділу газетних фондів Національної бібліотеки імені В.І.Вернадського, яка вступила до Київського університету й ходила на Байкове вклонитися всім класикам — свідчить, що в 1948 році на могилі Михайла Старицького був залізний (простий, трубчастий) хрест, пофарбований у блакитний колір і на ньому була табличка жовтно-блакитного кольору з написом «Нехай Україна у щасті буя, у тім нагорода і вітха моя» із поеми «Морітурі».

Аж у третьому ряду центральної алеї ділянки № 1, за могилою професора університету св.Володимира В.А.Караваєва, — поховання Петра Юхимовича Шелеста (14.02.1908 — 22.01.1996, Москва) — українського партійного і радянського діяча. Народився він у с. Андріївці (тепер Балаклійського р-ну Харківської обл.) у селянській родині. Згідно з розповідями батька, його рід виводиться від козацького сотника (ймовірно, Василя Шелеста, одного з гайдамацьких лідерів). У 1954 році Петро Юхимович був обраний другим

Петро Шелест

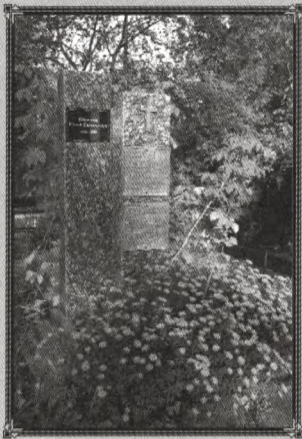
секретарем Київського міськкому КП України; з лютого 1957 — першим секретарем Київського обкому КП України; а з 1954 — член ЦК КП України. З лютого 1957 року — перший секретар Київського обкому КП України; у серпні 1962 П.Ю.Шелест обраний секретарем ЦК КП України, у грудні 1962 — головою Бюро ЦК КП України з промисловості й будівництва. З липня 1963 року Петро Юхимович перший секретар ЦК КП України. Своїй кар'єрі завдячував підтримці з боку партійних «вождів» М.Хрущова і М.Підгорного, хоча згодом, у 1964 році разом з М.Підгорним відіграв важливу роль в усуненні М.Хрущова від влади (у чому пізніше розкаювався).

Роль П.Ю.Шелеста в українській історії суперечлива: під час перебування на посту Першого секретаря ЦК КПУ придушував прояви дисидентського руху в Україні. У 1968 році Шелест, боячись поширення антирадянських настроїв в Україні, став одним із ініціаторів введення військ країн-членів Варшавського Договору до Чехословаччини для придушення «Празької весни» 1968 року. З іншого боку, П.Ю.Шелест прийшов до влади на хвилі

повоєнної «українізації» партійного та державного апарату в Українській РСР і підвищення ролі української партійної еліти у керівництві СРСР. Час його перебування на посту першого секретаря ЦК КПУ (1963—1972) став періодом найвищого піднесення автономного курсу українського керівництва. О.Т.Гончар як голова Спілки письменників, побувавши у кабінеті на Банковій напередодні Нового 1971 року, у своєму «Щоденнику» занотував, що «розмова була душевна, довірлива» з Петром Юхимовичем, що «в лідера комуністів щось за душею є», малося на увазі його завуальоване прихильне ставлення до національних інтересів. П.Ю.Шелест намагався обстоювати економічні інтереси України перед московським центром, виступав за надання Україні більших прав у внутрішній та зовнішній економічній політиці. На тлі загальної політики русифікації й советизації вагомими були його виступи на захист прав української мови в шкільній освіті, друкуванні газет, журналів і книжок, захистив від звинувачення в націоналізмі окремих українських діячів культури (зокрема О.Гончара, І.Дзюбу). Лінія П.Ю.Шелеста на проведення автономного курсу, природно, дратувала московських партійних лідерів. Мотивуючи відставку П.Шелеста, Генеральний секретар партії Л.І.Брежнєв закидав йому надмірну самостійність у розв'язанні питань та у «місництві та проявах націоналізму».

Історико-культурний заповідник на острові Хортиця, Музей народної архітектури і побуту в Пирогові, 50-ти томна «Історія міст і сіл України», Палац культури «Україна», Інститут теоретичної фізики в Києві — все це з'явилося

Кирилюк Євген Прохорович (18.03.1902, м. Варшава, Польща — 24.06.1989, Київ) — літературознавець, критик. Доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент АН України (1957). Заслужений діяч науки України (1972). Очолював відділ шевченкознавства Інституту літератури ім. Т.Шевченка АН УРСР (1944—1973). Закінчив Київський інститут народної освіти (1926). Серед творів: «Пантелеймон Куліш» і «Бібліографія праць П.Куліша» (1929), «Панас Мирний» (1939), «Т.Г.Шевченко» (1951), «Іван Франко» (1956), «Шевченко й слов'янські народи» (1958), «Т.Шевченко. Життя й творчість» (1959), «Живі традиції. Іван Котляревський та українська література» (1969), «Слово, віддане народіві» (1972), «Шевченкознавчі славістичні дослідження» (1977), «Т. Шевченко. Життя і творчість» (1979), «Іван Котляревський «Життя і творчість» (1981). За монографію «Т. Шевченко. Життя і творчість» удостоєний Ленінської премії (1964); за «Шевченківський словник» у двох томах — Державної премії ім.Т.Г.Шевченка (1980). Похований на ділянці № 33.

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

завдяки Петру Юхимовичу Шелесту. Він керував Україною майже 10 років і як добрий господарник сприяв більшій автономізації республіки. В архівах зберігаються доповідні й листи П.Ю.Шелеста до партійного «центру», де він пропонує будувати заплановані заводи в Україні, де багато робочої сили. Якби Москва погодилася, Україна випускала б «КаМАЗи» й «Жигулі», а політичне вигідний нафтотермінал, що в Новоросійську, був би в Одесі. Утім прислухалися лише до «сировинної» пропозиції: стали розробляти нафтогазові родовища на Івано-Франківщині. До розвалу СРСР там вибрали майже всі поклади (Шебелинка на Харківщині та Прикарпаття постачали газ безпосередньо на потреби Москви, а Україна із цих родовищ майже нічого не мала). Книжка П.Ю.Шелеста «Україна наша Радянська» (1970) зазнала гострої партійної критики (журнал «Комуніст України»; 1973) за «ідеологічні помилки», зокрема за «ідеалізацію» минулого України та обстоювання самобутності УРСР. Видана тиражем 100 тисяч, вона була вилучена із продажу та бібліотек за націоналізм і що перші літери назви читалися, як УНР. Із Постанови ЦК

КПУ «О книге П.Е.Шелеста «Україна наша Радянська»: «Издание «Україна наша Радянська» не способствует воспитанию трудящихся в духе советского патриотизма и пролетарского интернационализма, усилению борьбы против буржуазной идеологии, в частности против украинского буржуазного национализма... Разъяснить партийному активу республики серьезные методологические, идейные ошибки и существенные недостатки книги П.Е.Шелеста. Подготовить и опубликовать в журнале «Коммунист Украины» рецензию на книгу, считать необходимым после этого изъять указанную книгу из библиотечных фондов республики. Секретарь ЦК КП Украины Владимир Щербицкий».

Із «Щоденника» П. Ю. Шелеста: «17 квітня 1973 року відбувся Пленум ЦК КПУ з питань кадрів. У доповіді Щербицький з доброго благословення високопоставленого гравця мене не оминув. Якої тільки гидоти не говорили на мою адресу, підлотники і мерзотники. Інтриган Щербицький і Ко діяли як дворушники та боягузи за принципом: щоб впливти на поверхню, треба

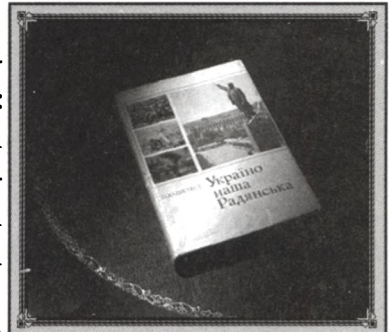
НЕКРОПОЛЬ НА БАЙКОВІЙ ГОРІ

втопити іншого, щоб здаватися самому чистим, треба забруднити іншого. В інформації про проведений Пленум навіть у «Правді» написано: «Учасники Пленуму гостро засудили прояви національного хизування і обмеженості в окремих керівних працівників, їх безпринципність і зазнайство, нетерпиме ставлення до думки інших, схильність до самореклами».

У квітні 1973 року П.Ю.Шелеста виведено із складу Політбюро ЦК КПРС «за станом здоров'я» і відправлено на пенсію. Йому заборонили повертатися в Україну, перебував під постійним негласним наглядом у Москві. З 1974 до 1985 — працював головою Дослідно-виробничого конструкторського бюро на авіаційному заводі у Підмосков'ї. У 1989 році перервав вимушене мовчання і почав давати інтерв'ю у пресі й на телебаченні. У 1995 році видав свої спогади «Да не судимы будете. Дневниковые записи, воспоминания члена Политбюро ЦК КПСС» (1995). Письмового заповіту Петро Юхимович не залишив, але в останні хвилини просив, щоб діти не забували матір — Іраїду Павлівну, щоб знайшли сина Хрущова Сергія і передали йому, що він, Петро Шелест, шкодує про те, як обійшлися з Микиткою Сергійовичем.

Через рік після смерті — 13 червня 1996 року — тілн Петра Юхимовича Шелеста було перевезено до Києва. На Байковому некрополі йому віддали

Книжка Петра Шелеста
«Україна наша Радянська»

Кішук Тамара Михайлівна (29.04.1929, м.Кременчук Полтавської обл. — 25.06.2006, Київ) — вчитель історії, Заслужений вчитель України, колишній директор середньої школи № 51 Печерського р-ну столиці. Після закінчення Одеського учительського інституту вчителювала в школах Івано-Франківська, Коломиї, Києва. 1968 року призначена на посаду директора середньої школи № 51, де самовіддано працювала протягом 30 років. Ініціатор втілення в навчальний процес досягнень передового педагогічного досвіду України. Саме під її керівництвом школа стала лабораторією опрацювання методик оптимізації навчально-виховного процесу, зразковим навчальним закладом: за її директорства школа одержала статус навчального закладу нового типу — Ліцею міжнародних відносин. За особливі успіхи у справі навчання та виховання підростаючого покоління СШ № 51 було представлено у 1984 році на Виставці досягнень народного господарства СРСР у Москві,

нагороджено дипломом II ступеня. Майже 3000 випускникам Тамара Михайлівна дала пугівку у життя. Була прекрасним методистом, справжнім вчителем вчителів — виховала не одне покоління педагогів-професіоналів. Нагороджена медаллю М. Ушинського, Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР. За її редакцією видано підручник «Нариси з історії Києва» (2002). Похована на ділянці № 52А.

Пам'ятник на могилі
Петра Шелеста

військові почесні: центральною алеєю цвинтаря пройшла колона українських військових, прозвучав гімн «Ще не вмерла Україна», прогрімів салют. Його мрія здійснилася — він навіки залишився з Україною. Із «Щоденника» П.Ю.Шелеста: «Є, як відомо, і суд історії. А він для людини, яка займалася безпосередньо політикою, та ще й великою, має значення. Події, свідком, учасником яких я був, уже дістали оцінку історії. Одні — остаточно, інші — чергову, кон'юнктуру. Я переконаний, що справжній Суд Історії ще попереду. І надія моя, і бажання моє — нехай на Суді Історії будуть і ці мої свідчення». Такий уже він був, Петро Юхимович Шелест: сповідував подвійну лояльність, служив СРСР і водночас дбав про Україну. Якби я був

кінорежисером, створив би психологічний фільм про трагізм сильної постаті, яку хотіла перемолоти тоталітарна система, але не змогла...

Неподалік могили П.Ю.Шелеста на центральній алеї, у тому ж, третьому ряду ділянки №1 — могила оперного і камерного співака Бориса Романовича Гмирі (5.08.1903, м. Лебедин на Сумщині — 1.08.1969, Київ). За життя про маестро ходили легенди; одна з них, що під час окупації фашистами Харкова співав безпосередньо Адольфу Гітлеру. Чутки дійшли до Політбюро ЦК КПРС, ускладнюючи і без того непросте життя великого артиста. Знайомлячись з архівами та періодикою воєнного і післявоєнного Харкова, я переконався, що насправді поголос про співака пішов тому, що Борис Гмиря, на початку Другої світової війни тяжко захворів, не встиг евакуюватися і виступав перед окупантами в місцевому театрі. В цьому не було його провини, однак, не забулося до кінця його днів і партійними босами не простилося... У цьому «непрощенні», на мою думку, одне — заздрість, заздрість і заздрість!

Почувши опери «Тарас Бульба» і «Сусанін», фашисти відразу ж оцінили бас Гмирі, їх вразив і неабиякий діапазон голосу. Тоді Борис Романович уже мав звання лауреата Всесоюзного конкурсу вокалістів у Москві, заслуженого артиста УРСР. Та не регалії притягували до нього німців, а могутній талант. Тому й надали у його розпорядження автомобіль, приставили офіцера СС. А коли відступали, переповідають, навіть запропонували літак, щоб Борис Романович летів до Берліна. Проте Гмиря залишився на Батьківщині.

Відтепер співака рідко випускали на гастролі за кордон. А світ чекав Бориса Гмирю, запрошення надходили майже щодня. Співака змушували багато разів змінювати програму і він, змучений украй, відчував, що це робиться для того, щоб знову відмовити. Якось у Будапешті запропонували контракти у всесвітньовідомі театри Ла Скала, Метрополітен та Гранд-Опера. Це так перелякало його супровідників-кадебістів, що вони відправили Б.Гмирю до Києва наступного ж дня.

Борис Гмиря

Цінність кумира шанувальників оперного співу розумів і Й.Сталін. 1951 року під час декади українського мистецтва у Москві Б.Гмирі мали надати звання народного артиста УРСР, а Й.Сталін власноручно вписав у документі: «народный артист СССР». Через рік співак отримав Сталінську премію СРСР, а згодом орден Леніна. Його ім'я у 1962 році занесено у престижну міжнародну енциклопедію «Who is who?» (Хто є хто?).

У репертуарі Б.Р.Гмирі — 600 камерних творів (300 українських народних пісень і романсів, 180 російських і решта — західних). У тридцяти дев'яти операх він виконував провідні партії, а це 75 оперних арій. 3-поміж них — Тарас Бульба (однойменна опера М.Лисенка), Кривоніс («Богдан

Козак Сергій Давидович (14.03.1921, с. Кривина; тепер с.Старий Кривин на Хмельниччині — 13.02.1993, Київ) — співак, композитор; Народний артист УРСР з 1960 року. Був солістом Київського театру опери та балету, професором у Київській консерваторії. Виконував партії Султана («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського), Миколи, Остапа, Грязного («Царева наречена» Римського-Корсакова), Шакловитого («Хованщина» Мусоргського), Ігоря («Князь Ігор» Бородіна), Ріголетто, Ренато («Ріголетто», «Бал-маскарад» Верді). Він автор віршованих і документальних повістей «Земле моя, доле моя»(1963), «Горинь» (1971), «Пісня серед грому» (1985). «Григорій Верьовка» (1989), повістей «Михайло Гришко»(1978), численних пісень, романсів на вірші М.Рильського, А.Малишка, П.Воронька, Д.Луценка та інших. Похований на ділянці № 52.

Пам'ятник на могилі
Бориса Гмирі

Хмельницький» К.Данькевича), Сусанін («Іван Сусанін» М.Глінки), Борис («Борис Годунов» М.Мусоргського) та ін. Вокальна спадщина Бориса Романовича записана на 200 платівках, котрі видавалися понад 120 разів тиражами по 100 тисяч примірників! До епістолярної спадщини Б.Гмирі також належать і 150 рукописів — мистецьких і науково-популярних, вісім щоденників, сім тисяч листів, дві з половиною тисячі нотних зошитів та партитур з композиторськими присвятами. Понад десять тисяч експонатів нині зберігаються у його київській квартирі-музеї в Пасажі, на Хрещатику, 15, де мешкав співак у 1951—1969 роках. Ленінградці називали Б.Гмирю «українським Шаляпіним».

Російський диригент Давид Бухін писав, що «Борис Романович Гмиря посланий Україні як національна ідея».

У доробку Б.Гмирі є й сольний концерт «Шевченкіана» з творів на слова Великого Кобзаря. Співак, як і поет, також мріяв, щоб «ожила добра слава, слава України». Остання пісня, яку Борис Гмиря вже не проспівав, має символічну назву — «Останній промінь згас» (музика П.Сениці). Розкриті ноти цієї пісні так і залишилися на роялі митця. Піснею «Чуєш, брате мій» у виконанні капели бандуристів уся Україна і світ прощалися з великим співаком. Борис Гмиря понад усе любив Україну, а найбільше — золотоверхий Київ, для них він жив і творив, у благословенній столичній землі на Байковій горі і спочиває.

Неподалік доріжки у третьому ряду ділянки №1 пам'ятник (автор — скульптор Ю.Синькевич) видатного українського актора й режисера, народного артиста СРСР (з 1940), лауреата Сталінської премії СРСР (1949, 1951) Гната Петровича Юри (27.12.1987(8.01.1888), с.Федварів, нині с.Підлісне на Кіровоградщині — 18.01.1966, Київ) видніється здалеку: на білій стелі барельєф голови актора.

Г.Юра був актором і режисером київського «Молодого театру» (1917—1919), Першого театру Української Радянської Республіки (1919—1920), одним із фундаторів і до 1961 року — керівником Українського драматичного театру ім. І.Я.Франка (з 1926). Переїхавши до Києва, Гнат Юра зібрав у театрі Івана Франка кращих артистів, кращих режисерів, кращих художників — А.Бучму, Н.Ужвій, В.Добровольського, П.Куманченко, режисера Бориса Балабана (учня Леся Курбаса).

У 1928—1961 роках викладав у Київському інституті театрального мистецтва (з 1946 — його професор). Знімався на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О.П.Довженка, Київській студії науково-популярних фільмів у стрічках «Прометей», «Кармелюк» (обидві — 1936), «Тарас Шевченко» (1951). Серед ролей — Мартин Боруля (однойменній п'єсі І.Карпенка-Карого). Жив на вулиці Ольгинській, №2, де встановлено меморіальну дошку. 1967 року у Києві на його честь названо в столиці вулицю.

Гнат Юра

Відомий театральний діяч Михайло Резникович так писав про Гната Петровича Юру: «Майже сорок років вів франківський колектив крізь зловіщі рифи часу, намагаючись зберегти талановитих акторів і водночас не посковзнутися на кавунячій шкуринці ідеології. І майже завжди це йому вдавалося».

Гнат Петрович відзначався дивовижною художньою терпимістю: київський історик Ярослав Тинченко дослідив перші кроки знаменитого столичного театру й ролі в ньому колишнього олександрійця Гната Юри. Був 1916 рік. Вирувала Перша світова війна. У зв'язку з цим у Києві опинилося чимало галицьких біженців, серед них і колишні актори із Львова (Гнат Юра з 1914 року працював у львівській «Руській бесіді»), Тернополя, Чернівців...

Кондратьєв Ярослав Юрійович (15.07.1948, Стрий Львівської обл. — 26.04.2005, Київ) — кандидат юридичних наук, професор, член-кореспондент АПН України, лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки, ректор Національної академії внутрішніх справ України, генерал-полковник міліції. Закінчив юридичний факультет Львівського Національного університету ім.І.Франка (1980). 1990 працював у службі карного розшуку та в апараті МВС УРСР. У 1986 та 1989 брав участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. З 1990 до 1994 року депутат Верховної Ради України, Голова постійної Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю, член Президії Верховної Ради України. Від квітня 1993 до квітня 1994 — начальник Національного Центрального бюро Інтерполу. Керівник Міжвідомчого науково-дослідного центру, член Комітету по Державних преміях України у галузі науки і техніки, член Правління кримінологічної асоціації України, Президент Української секції Міжнародної поліцейської Асоціації. Лауреат премії імені Ярослава Мудрого. Автор багатьох наукових праць. Відзначений Почесними грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України. Нагороджений відзнаками МВС. Лауреат премій МВС «За міжнародне співробітництво у правоохоронній діяльності», «За розвиток науки, техніки та освіти» I і II ступенів. Має міжнародні нагороди: відзнаку Президента Грузії — орден Честі; медалі МВС Російської Федерації та МВС Молдови; медаль Союзу ветеранів Паризької Префектури поліції III ступеня. Похований на ділянці № 49Б.

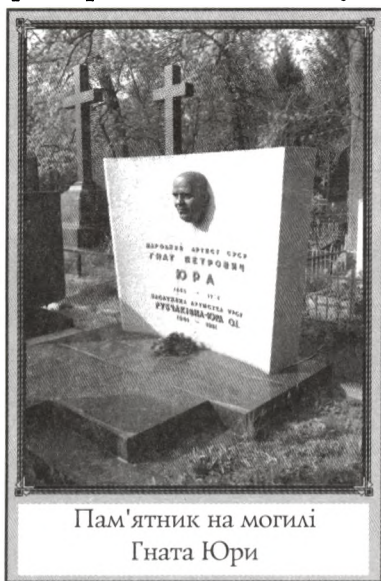

За участю нових мистецьких сил Києва народився Молодий театр. Його дебют навесні 1917-го сердечно привітав Микола Садовський, підтримав Володимир Винниченко.

На початку 1919 року трупа Молодого театру разом з урядом УНР вирушила до Кам'янця-Подільського, де було створено Український державний театр (єдиний в Українській Народній Республіці). Його директором призначили Амвросія Бучму, головним режисером був Володимир Калин, а кращим актором — Гнат Юра. Незабаром театр перебрався до Проскурова (нині м. Хмельницький).

На виставах з участю Г.Юри бував і Симон Петлюра. Про один із таких епізодів згодом у театрі переповідали анекдоти: Головний Отаман терпляче чекав у ложі початку вистави, а Бучма в цей час... спокійнісінько голився.

Ймовірно, саме у Вінниці, в театрі Гната Юри став працювати декоратором сцени сімнадцятирічний Йосиф Юлійович Каракіс (29.05.1902, Балта на Одещині — 23.02.1988, Київ). Сьогодні про цю людину вже мало хто згадує з киян, а в 1930-х роках це був архітектурний геній Києва. Він проектував ресторан «Динамо», будинок Історичного музею на Старокиївській горі.

Пам'ятник на могилі
Гната Юри

Причетний Йосиф Юлійович і до спорудження Урядового центру в районі Михайлівської площі. Не все в його житті складалося просто: Й.Каракіса арештовували 1937-го, звинувачували в космополітизмі 1952-го, позбавляли права викладати (серед його учнів, до речі, був і Віктор Некрасов). А в останні роки він розробляв типові проекти шкіл. Кажуть, що в Україні за його проектами було споруджено близько двох тисяч навчальних закладів. Відома історія (мені її переповідав поет Василь Лукич Юхимович (1924—2002), автор слів відомої пісні «А льон цвіте синьо-синьо», з яким я працював у тижневику «Україна», нині Василь Лукич покоїться на Лісовому кладовищі) про те, як за часів

М.С.Хрущова Гната Юру разом з багатьма іншими немолодими акторами мало не в спину виштовхували із столичного театру.

Повертаю з центральної алеї біля храму Вознесіння ліворуч, перетинаю й знову повертаю від неї ліворуч — тут могила Олександра Григоровича Черняхівського, професора Київського і Донецького медичних інститутів. Особистість відома не лише в столиці, а і в державі. На пам'ятнику викарбу-

вано напис: «Професор О. Черняхівський (1869—1939). Радість, щастя, життя моє». Далі цитата німецькою мовою із «Фауста» Гете, яка дослівно перекладається так: «Порядна людина в складних життєвих обставинах завжди знайде для себе правильний шлях». Цей надгробок поставила дружина Олександра Григоровича, відома поетеса, прозаїк, драматург і критик Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська (29.08.1868, Київ — 1941), донька Михайла Старицького. Вона встигла-таки зробити пам'ятник чоловікові у 1940-му році, бо наступного її заарештували органи НКВС.

Людмила
Старицька-Черняхівська

Ще 1930 року в Харкові провели показовий суд над 45-ма членами СВУ (Спілка Визволення України), серед них були письменниця Людмила Старицька-Черняхівська та її чоловік Олександр Черняхівський, професор медінституту, видатний вчений-онколог. Їх засудили на п'ять років. Потім переглянули справу й вислали до м.Сталіно (тепер Донецьк), де створювався медінститут, а дозволили повернутися до Києва (на вулицю Чкалова, нині Олесь Гончара, 31) тільки в 1935 році. Олександр Григорович як відомий вчений-медик почав працювати в

Копержинська Нонна Кронидівна (1.05.1920, Київ — 10.06.1999, там само) — актриса. Свій творчий шлях розпочала 1946 року, закінчила Київський інститут театрального мистецтва. Учениця Амвросія Бучми, 1946 року прийшла працювати в театр ім. І. Франка. Ролі, що увійшли до золотого фонду української сцени: Текля («Доки сонце зійде, роса очі виїсть» Кропивницького), Ганна («Безталанна» Карпенка-Карого), Ганна («Фараони» Коломійця), Клара Цаханасян («Візит старої дами» Дюрренматта). Знімалася у фільмах: «Доля Марини», «Партизанська іскра» та «За двома зайцями». Народна артистка України (1967). Похована на ділянці №49А.

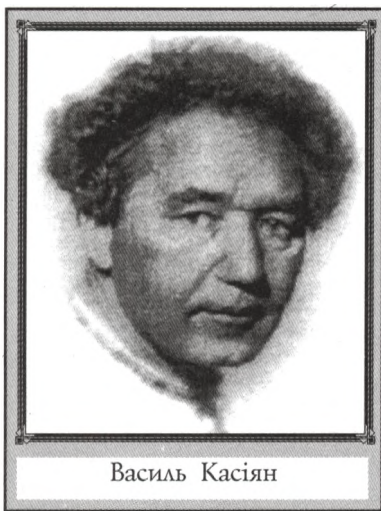
інституті у Богомольця. У 1941-му — знову арешти дочок Старицького — Людмили й Оксани, їх етапом відправили до табору. Дорогою до заслання Людмила Михайлівна померла в ешелоні. Конвоїри викинули тіло жінки з товарного поїзда: відтепер ні точної дати її смерті, ні місця поховання з'ясувати не можна...

У 1938 році була розстріляна в Києві донька Черняхівських — Вероніка Черняхівська, також письменниця. Після Другої світової війни з роду Старицьких серед живих залишилася тільки одна внучка письменника — Ірина (Орися) Стешенко (1898—1987), актриса театру Леся Курбаса, перекладачка. У середині 50-х років ХХ сторіччя Ірина Іванівна порушувала питання про реабілітацію рідних, але тоді зняли обвинувачення тільки з її брата Ярослава, а наприкінці 1990-х реабілітували всіх. Похована Ірина в одній могилі з батьком — Іваном Стешенком, на ділянці №2. Отже, це єдина могила Черняхівських-Старицьких, яка збереглася на Байковій горі, бо місця поховання загиблих Людмили Старицької-Черняхівської і Вероніки Черняхівської невідомі...

Праворуч центральної алеї ділянка №2. Тут також поховано багато визначних особистостей України.

Могила Василя Ілліча Касіяна (1.01.1896, м.Снятин Івано-Франківської Мобл. — 26.06.1976, Київ) — графіка, мистецтвознавець, педагога, народного художника СРСР (1944), Героя Соціалістичної Праці (1974) вирізняється серед інших: на високій колоні погруддя (автор — скульптор О.Ковальов).

Важкими і крутими шляхами водила Василя Касіяна доля — від порога батьківської хати через окопи, фронти Першої і Другої світової воєн, бараки концтабору Кассіно в італійському полоні, через сталінські репресії, через подвижництво в праці й мистецтві до всесвітнього визнання.

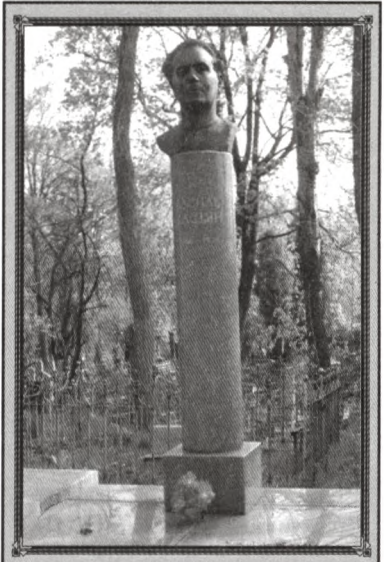
Василь Касіян

Від 1944 по 1977 рік мешкав з родиною в будинку на столичній вулиці Володимирській, 14/8, де нині встановлена меморіальна дошка. Його життя — це епоха в духовному світі народу, доля якого стала долею художника. «Є два майстри слова в нашій літературі, яких я не можу читати без сліз, — це Шевченко і Стефаник», — зізнався на схилі віку Василь Касіян.

Касіянівська «Шевченкіана» — ця велична мистецька епопея, творенню якої віддано усе життя, — явище у світовій культурі, серед яких

найвідоміші: «Офорти Тараса Шевченка» (1964), «Про мистецтво» (1970). Подвижництво митця високо оцінене народом: навесні, коли світ відзначав 150-річчя Кобзарєвого народження, Василеві Касіяну першому з українських художників присуджено Шевченківську премію (1964) за виконані ним художні твори — естампи «Тарас Шевченко», «Шевченко з казахським хлопчиком», «Народ і слово Шевченка», офортні ілюстрації до «Кобзаря», ілюстрації до роману Оксани Іваненко «Тарасові шляхи». Знаменно і те, що дипломи, які вручалися першим лауреатам цієї найвищої премії, прикрашав портрет Кобзаря роботи Василя Ілліча Касіяна...

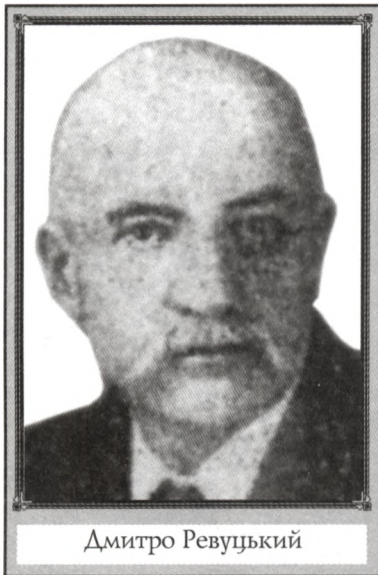
Пам'ятник на могилі
Василя Касіяна

У північній надгробка на ділянці № 2 музикознавця і фольклориста Дмитра Миколайовича Ревуцького (24.03.1881, с.Іржавець, Чернігівщина — 29.12.1941, Київ) — букетик живих квітів. Велична, непроста й трагічна доля цього Великого українця. Бували часи, коли ім'я Д.Ревуцького намагалися вилучити із історії культури України, та, можливо, саме завдяки непересічному таланту і сприянню М.Т.Рильського цього не сталося. Феномен Ревуцьких у культурі

Копиленко Олександр Іванович (1.08.1900, м.Костянтиноград, тепер Красноград Харківської обл. — 1.12.1958, Київ) — письменник, театральний критик. Вчився в Харківському ІНО (1925). Працював у Наркомосі, в газетах і журналах, у роки Другої світової війни — в Москві на радіостанції «Радянська Україна». Друкуватись почав з 1923 р. Видав понад сто книжок, переважно для дітей і юнацтва. Серед них збірка оповідань «Кара-Круча» (1923), романи «Народжується місто» (1932), «Дуже добре» (1936), «Десятикласники» (1938), «Лейтенанти» (1947), «Земля велика» (1957). Похований на ділянці № 8А.

Дмитро Ревуцький

Українського Відродження 20—30-х років ХХ сторіччя ще гідно не оцінений. По батькові — Миколі Гавриловичу (1843—1906) — рід веде початок від легендарного козака Петра Ревухи-Ревуцького із коша Калнишевського Запорізької Січі Вацлава Ревуцького. Рід матері — Олександри Дмитрівни (1844—1906) — стародавній, дворянський. По жіночій лінії — Стороженків — від коріння полковника Запорозького війська Андрія Стороженка (помер 1610) та його сина — Івана Стороженка (помер 1693) — сподвижника Богдана Хмельницького й зятя гетьмана. З цим родом пов'язані (в різні часи) дочка Богдана Хмельницького — Марія, правнука Павла Полуботка — Феодосія; споріднені Стороженки і з родами Лисенків, О'Коннорів, Милорадовичів. «Українофільські» настрої сім'ї Ревуцьких були всім відомі — шанувальники Т.Г.Шевченка, збирачі народних пісень та інструментів, записувачі бувальщин з історії краю, зокрема, оповідей про місцеву Іржавецьку чудотворну ікону Богоматері.

У 1901 році Дмитро вступив до Київського університету св.Володимира на історико-філологічний факультет і захоплено поповнив студентські лави «українофілів». І хоча був тільки на першому курсі, у грудні 1900 року пристав до студентського бунту. Першокурсника Ревуцького тоді оминула рекрутчина (183 студенти-заколотники були забриті у солдати; університет на рік зачинено). Після закінчення вузу змушений був чотири роки по контракту викладати у Ревелі (Таллінн; відмінно знав мови!), і лише у 1909 році при сприянні В.Науменка влаштувався працювати в Київській гімназії №1, де навчався і Максим Рильський.

З 1918 року Дмитро Миколайович активно включився у будівництво української культури, реалізуючи духовний заповіт членів Української Громади — М.Лисенка, Лесі Українки, М.Драгоманова. Він — один із перших професорів новоствореного Музично-драматичного інституту ім.Лисенка. Разом з К.Квіткою — один з організаторів етнографічного кабінету ВУАН, у вкрай скрутних обставинах видає фундаментальну працю «Українські думи та пісні історичні» (1919), підручник «Живе слово. Теорія виразного читання» (1920) — адресовані саме новій українській школі. Шанувальник і духовний учень М.Лисенка, Д.Ревуцький впродовж всього життя опрацьовує його спадщину і друкує досконало прокоментовані видан-

ня творів митця. Д. Ревуцькому завдячуємо рядом ґрунтовних статей і монографій, зокрема «Шевченко і народна пісня» (1930).

Справжнім пам'ятником Д. М. Ревуцькому-вченому стали його три випуски збірників українських народних пісень «Золоті ключі» (1926—1929, по 125 пісень у кожній) з коментарями академічного рівня. Втілюючи в життя заповітну ідею національної — як україномовної — культури, Д. Ревуцький почав активно розробляти новий на той час напрямок — поетичний переклад вокальних творів європейської та російської музики: пісні, романси, оперні лібрето. Це була справа великої ваги, бо українська культура декларувалась як частка високої європейської культури. До цієї праці Дмитро Миколайович залучає відомих поетів Бориса Тена (М. Хомичевського), М. Зерова, П. Філіповича, свого талановитого учня М. Рильського; пише й сам (більш як 300 перекладів).

У 20-ті роки ХХ сторіччя з його подачі виходять численні збірки вокальних творів, серед них Бетховена (3 випуски), Ф. Шуберта, Р. Шумана, Й. Брамса. В них знаходимо переклади Д. Ревуцького із Гейне (німецьку мову Дмитро Миколайович знав досконало!) — «Два гренадіри», «Ві сні я тяжко плакав», «Двійник», «Її портрет», «Не серджусь я, болить душа моя».

Д. Ревуцькому належать переклади українською мовою лібрето опер «Фауст» Ш. Гуно (й нині співають цей текст), «Викрадення із сералю» Моцарта, «Пророк» Мейєрбера, «Паяци» Леонкавалло, «Тригрошова опера» Вайля, російських — «Руслан і Людмила» М. Глінки, «Алеко» Рахманінова (загалом до півторадесятки композиторів ХХ сторіччя).

Кочерга Іван Антонович (6.10.1881, м. Носівка на Чернігівщині — 25.12.1952, Київ) — драматург, юрист. Закінчив юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1903). Працював юристом і журналістом у Житомирі. Автор п'єс «Фея гіркокого мигдалю» (1926), «Навчила доля, де шлях до волі», «Про що жито співає» (1929), «Алмазне жорно», «Марко в пеклі» (1930), «Ліза чекає погоди», «Паук у колгоспі», «Свіччине весілля» (1931), «Майстри часу» (1934), «Підеш не вернешся» (1936), «Драматичні твори», «Чорний вальс» (1938), «Квартет» (1942), «Драматичні твори» (1944), «Ярослав Мудрий» (1946), «Історичні драми» (1948). Похований на ділянці № 1.

Пам'ятник на могилі
Дмитра Ревуцького

3 вересня 1939 року у Дмитра Миколайовича стався інсульт. Майже рік він був прикутий до ліжка, паралізувало ноги, відняло мову. А тут ще для більш певного нагляду підселили до його квартири людину з «компетентних» органів, присутність якої вкрай дошкуляла вченому. Зрештою, не витримавши такої обстановки, Дмитро Миколайович навесні 1941 року перебирається до свого друга — художника Василя Кричевського (у флігель на вул. Л. Толстого, № 15). Паралізовану людину, всадивши у крісло, переносили син Валер'ян та племінник Євген. А тільки-но трохи поліпшився стан здоров'я, Дмитро Миколайович повернувся до роботи над монографією про М. В. Лисенка, бо наближався

100-річний ювілей класика української музики.

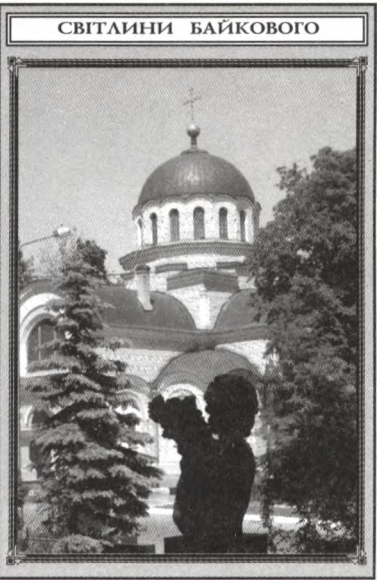
Друга світова війна обірвала всі плани, наблизився і трагічний кінець життя самого Дмитра Миколайовича: 29 грудня 1941 року, у вже окупованому ворогом Києві, на квартиру професора Д. Ревуцького було вчинено напад. Вадим Павловський — всиновлена дитина Василя Кричевського — згадує: «Тіло Дмитра Миколайовича лежало в фотелі за письмовим столом, над забризканим кров'ю рукописом про Лисенка. Голова його була пробита вдарами молотка. Вбивця вдарив безборонного інваліда по голові тридцять чотири (!) рази і бив би в скаженій люті й далі, коли б від сили ударів не зломилось держалко молотка і голівка його не відлетіла, пробивши внутрішню шибку вікна. Дружину Ревуцького, теж з пробитою молотком головою, проте ще живу, знайшли коло вхідних дверей і вже забрали до лікарні, як я прийшов, але вона вмерла непритомною».

Смерть вихопила із життя Дмитра Миколайовича того ж календарного дня — 29 грудня, що й гетьмана Павла Полуботка, одного з його давніх предків. Новий 1942-й рік починався для киян похоронним дзвоном — 1 січня в Андріївській церкві відспівували подружжя убієнних Дмитра та Марію Ревуцьких. Був сильний мороз, але багатолюдна сумна процесія пронесла домовини від церкви до Байкової гори.

На ділянці № 2 обов'язково підходжу до пам'ятника великих земляків-Черкащан, які покояться праворуч центральної алеї — Порфира Даниловича Демуцького (10.03.1860, с. Охматів, тепер Жашківського р-ну Черкащини — 3.05.1927, Київ), українського фольклориста, хорового диригента й композитора та його сина, Данила, відомого кінооператора.

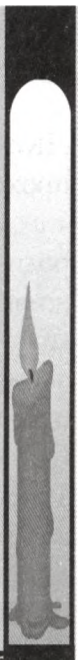
Дворянський син Данило Порфирович Демутький (16.07.1893, с.Охматів, Жашківського р-ну Черкащини — 07.05.1954, Київ) — фотоаматор, поет. Батько, Порфирій Демутький, лікар і краєзнавець, який збирав зразки народної музичної культури, керував сільським хором, об'їздив неосяжні простори Російської імперії. Шевченківське село, Наддніпрянська Україна — не випадково посеред варварського початку ХХ сторіччя Данило Порфирович зніме фільм «Тарас Шевченко», не випадково, певне, щось переплететься в його долі з великим Кобзарем — його теж зашлють до Середньої Азії, лише в Узбекистан, де Данило теж, як Тарас, малюватиме (лише за допомогою фотокамери) місцеві пейзажі та чудесні обличчя чоловіків і жінок.

Отже, сільське дитинство у краї Богдана і Тараса, потім Київ — гімназія, університет. І захоплення фотографією, яке згодом розпочалося у фотографічному товаристві «Дагер». Спочатку пейзажі, трохи й портрети. Знімав Данило моноклем, найпростішим об'єктивом, що уможлилював досягти незвичного мальовничого фотоефекту. Пізніше буде співробітництво з театром «Березіль», яким керував Лесь Курбас, і — Одеса, кінофабрика,

Крижанівський Андрій Степанович (2.01.1936, м.Харків — 29.11.1989, Москва, похований у Києві) — Працював на Українському радіо, в журналах «Ранок», «Україна» та «Вітчизна». Автор гумористичних книжок «Лідер опозиції» (1968), «Крижана усмішка» (1972), «Бабця з Копенгагена» (1974), «Гномо сапієнс» (1977), «Хто спалив Карфаген?» (1980), «Телефонна пригода» (1980), «Стрибок з Парнасу» (1982), «Інтер'ю з колоритним дідом» (1983), «Концерт для скрипки з реєстром» (1985). Помер А.Крижанівський 29.11.1989 р. у Москві, похований 3.12.1989 на Байковому цвинтарі; ділянка № 52А.

Данило Демуцький

її фотолабораторія. А от знімати кіно було непросто — за словами самого Данила Порфировича, оператори були за тих часів своєрідною кастою, доступ у яку суворо обмежений. І лише завдяки фотоаматору Олексію Калюжному, який дав йому — на одну ніч — свій професійний апарат, він долучився до технічних тонкощів кінозйомки. І незабаром Данило зняв разом з заїжджим оператором Йосипом Роною короткий фільм «Вася-реформатор» (1926). Знаєте, хто був сценаристом, а потім і співрежисером цієї стрічки? Олександр Довженко, який теж дебютував у кіно.

Разом О. Довженко і Д. Демуцький знімуть ще короткометражку «Ягідка кохання» і на короткий час розійдуться, щоб зустрітися через два роки в «Арсеналі», картині цілком успішній — і за екранною пластикою, і за монтажем, неповторним ритмом. А далі разом працюватимуть над картиною «Земля». Будуть й інші фільми, у тому числі довженківський «Іван», де чудово зняті Дніпровські пороги, що ховаються під воду.

Спочатку Данила Демуцького заарештують в 1932 році. «Тоді, — пояснить він на допиті через три роки, — мені пред'явлене звинувачення в оголошенні даних допиту та приховуванні сценарію Фауста Лопатинського «Україна». Через чотири місяці звільнили, але арешт багато чого зламав і чимало тепер пояснює в характері роботи знімальної групи кінофільму «Іван».

У написаному вже після Другої світової війни, у липні 1946-го, листі на ім'я генерального прокурора СРСР, Данило Порфирович Демуцький розповість про те, що сталося, так: «19 жовтня 1934 року я був заарештований НКВС УРСР у Києві, де працював у студії художніх фільмів як оператор і де прожив майже все своє життя. Єдиний допит, на який я був викликаний слідчим, полягав у тому, що я мав найдокладнішим чином перелічити всіх своїх родичів як близьких, так і далеких, по лінії батька і по лінії матері — як живих, так і давно мертвих, імена й ступінь кривності яких часто я з трудом міг пригадати. Після допиту слідчий ознайомив мене з попереднім звинуваченням, у якому йшлося, що я родич активного члена білоемігрантської організації К. Ф. Демуцького і мав із ним зв'язок. Насправді ж цього родича (сина двоюрідного брата мого батька) я бачив усього один раз у житті (1917 чи 1918 року), і то мигцем, коли він заходив до мого батька в Києві, і відтоді не тільки жодного зв'язку з ним не мав, а навіть не знав і донині не знаю, де він перебуває, оскільки це була для мене зовсім стороння людина, долею і особистістю якої я зовсім не цікавився і жодних спільних із нею інтересів не

мав. Просидівши під арештом 4 місяці, 14 квітня 1935 року я був звільнений з в'язниці з зобов'язанням наступного дня з'явитися в Обліково-статистичний відділ НКВС, де мені повідомили рішення Особливої наради від 27 березня 1935 року, у якій йшлося: «Демуцькому Д.П., із дворян, як соціально небезпечному елементу заборонити проживання в 15-ти пунктах СРСР терміном на три роки, тобто по 19 грудня 1937 року».

Мені запропонували вибрати місто, де я б хотів жити, і я вибрав Ташкент, оскільки там було кіновиробництво, на якому я зміг би працювати за своєю спеціальністю. Через кілька днів я виїхав до Ташкента».

Пам'ятник на могилі
Данила Демуцького

В Узбекистані Д. Демуцький і справді працює в кіно — знімаючи, на жаль, невеличкі сюжети для студії хронікальних фільмів. Трьома роками, проте, справа не обмежилася. У січні 1938-го оператора знову заарештовують. Цього разу, як пише сам Д. Демуцький у тому самому листі генпрокурору, «за безглуздими показаннями одного хлопчика, визнаного згодом експертизою психічно ненормальним. Скажу лише, що справу було до того заплутано слідством, що тяглося майже рік, що Військовий трибунал, куди передано справу, направив її на

Лазаренко Євген Костянтинович (13(26).12.1912, Харків — 1.01.1979, Київ) — український геолог-мінералог. Член-кореспондент (1951), академік Академії наук УРСР (1969). Заслужений діяч науки УРСР (1961). Закінчив у 1934 р. Харківський університет. Доцент (від 1938) Воронежського університету, з 1942 до 1944 року — науковий співробітник Уральського філіалу АН СРСР. Доцент (від 1944), професор (від 1948), ректор (1951—1963) Львівського університету. Директор (1969—1971) Інституту геологічних наук АН УРСР, від 1972 року — завідувач відділу Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР. Президент (від 1970) Українського мінералогічного товариства. Лауреат Державної премії УРСР (1983). У 1977 р. у доповіді на розширеному засіданні Вченої ради Кам'янець-Подільського обласного відділу Географічного товариства України теоретично обґрунтував створення Подільсько-Придністровського національного парку-заповідника (створено 1996 як Національний природний парк «Подільські Товтри»). Мав нагороди: два ордени «Знак Пошани». Твори: «Надрові багатства західних областей України» (1946), «Курс мінералогії» (частини 1, 2, 1958—1959). Один із авторів «Мінералогічного словника». Похований на ділянці №9.

Кадр із кінофільма
О. Довженка і Д. Демуцького
«Земля»

переслідування, яке тривало ще шість місяців вже за нормальних умов. У результаті справу припинено й всі 21 чоловік звільнені. 1 червня 1939 року я був відправлений на волю одним із перших, просидівши у в'язниці 17 місяців. Повна реабілітація дала мені можливість знову повернутися до Києва».

На жаль, здоров'я в Демуцького було підірвано, але Данило зніме ще не один кінофільм — «Насреддін у Бухарі», «Тахір і Зухра», знаменитий «Подвиг розвідника». За активну творчу діяльність у Ташкенті йому навіть присвоять

звання «Заслужений діяч мистецтв Узбецької республіки». І лише за кілька днів до смерті Данилові Порфировичу Демуцькому присвоять звання: «Заслужений діяч мистецтв України».

Прямую центральною алеєю (ділянка № 2) до поховання полтавчанина Івана Матвійовича Стешенка (літ. псевдоніми Сердешний, Січовик, Світленко; 24.06.1873, Полтава — 30.06.1918, там само) — письменника, поета, літературознавця, перекладача з німецької та інших мов, першого українського Міністра освіти (1917), співавтора (разом із М. Грушевським) першого статуту Академії мистецтв України. Дійсний член НТШ з 1917; автор гімну «Гей, не дивуйте, добрії люди».

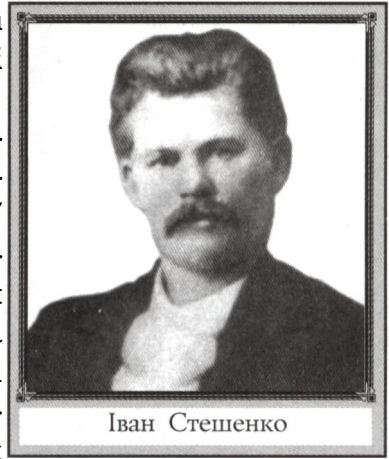
Закінчив Полтавську класичну гімназію. У 1892—1896 — навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира. У Києві познайомився з родинами Старицьких, Лисенків, Косачів. Був членом літературно-мистецького гуртка «Плеяда». За сприяння О. Кониського видрукував у Львові українською мовою «Метаморфози» Овідія та власну поему «Мазепа» (1896). У 1896 році разом з М. Коцюбинським, П. Тулубом, П. Тучапським, М. Ковалевським став засновником однієї з перших українських соціал-демократичних організацій. Після закінчення університету працював лектором Фундуклеївської жіночої гімназії, але за політичну діяльність був заарештований і висланий із Києва. Через кілька років повернувся і згодом обраний членом Київської старої громади, брав участь у роботі РУП, належав до Української демократичної партії, пізніше — УСДРП. 1896 року почав учителювати в Київській жіночій гімназії. Наступного року за участь в антиурядовій демонстрації його ув'язнюють, а потім висилають із Києва без права проживання в університетських та губернських містах. Жив у селі Чернечий Яр поблизу Диканьки. До Києва повернувся лише 1900 року.

Досліджував творчість І. Котляревського, критично відредагував його

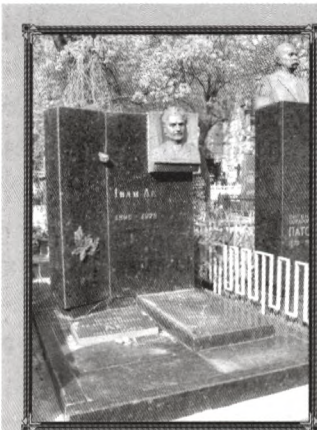

поему «Енеїда». У 1899 і 1901 роках побачили світ збірки його поезій «Хуторні сонети» і «Степові мотиви».

Через заборону викладацької діяльності працював в управлінні Південно-Західної залізниці, згодом — у Київській Міській думі. У 1907 році повернувся до викладацької роботи, викладав історію української та західноєвропейських літератур у Київській комерційній школі, на Вищих жіночих курсах, у Музично-драматичній школі М. Лисенка. У цей час І. Стешенко опублікував ґрунтовні наукові розвідки («Історія української драми», 1908; «Украинские шестидесятники», 1908), досліджував творчість українських письменників О. Стороженка, М. Гоголя, Лесі Українки, Панаса Мирного, М. Старицького, М. Коцюбинського, П. Куліша. Уклав разом з дружиною О. Стешенко українсько-російський словник (1909). У 1908 році був обраний секретарем, а згодом — товаришем голови Українського наукового товариства в Києві. У 1913—1914 редагував педагогічний часопис «Сяйво», який видавали С. Русова, В. Прокопович та Д. Антонович. У 1915 році Іван Стешенко очолював Тетянинську гімназію для біженців, в якій навчалися діти галичан, насильно вивезених до Києва під час окупації Галичини російською армією. У 1914—1918 — вийшли дру-

Іван Стешенко

Ле (Мойся) Іван Леонтійович (22.03.1895, с. Придніпровське, тепер Чернобаївського р-ну Черкаської обл. — 9.10.1978, Київ) — письменник, закінчив Київський політех. інститут. Автор творів: «Роман міжгір'я» (1929), «Інтеграл» (1931), «Історія радості» (1938), «Наливайко» (1940), «З фронтового блокнота», «Сліди війни» (1942), «Акорди війни» (1943), «Висота 206» (1944), «Мої листи, 1941—1944» (1945), «Семен Голубар» (1950), «Південний захід» (у співавторстві з О. Левадою, 1950), «Кленовий лист» (1960), «Хмельницький» (т. 1—3, 1957—1965); Творів у 7-ми т. (1968—1970, 1982—1984). За роман у трьох книгах «Хмельницький» удостоєний Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка (1967). Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Пам'ятник на могилі
Івана та Ірини Стешенків

ком ґрунтовні дослідження творчості Т. Шевченка («Т. Шевченко jako великий митець слова» (1914); «До характеристики творчості Т. Шевченка» (1915); «Життя і твори Т. Шевченка» (1918) та ін.).

У 1917 році І. Стешенко виступив одним із організаторів Української Центральної Ради, керував роботою шкільної і редакційної комісії УЦР, входив до складу Малої Ради. У 1917—1918 роках очолював рух за українську школу, здійснював керівництво діяльністю Товариства поширення шкільної освіти в Україні. З червня 1917 — призначений генеральним секретарем освіти. Перебуваючи на цій посаді, рішуче проводив українізацію шкільництва, сприяв виданню українських підручників і навчальних програм, організації українських гімназій (зокрема, з 39 відкритих у 1917 гімназій 25 були сільськими) та курсів українознавства. Після відставки кабінету В. Винниченка працював головним інструктором Міністерства освіти УНР.

29 липня 1918 року І. М. Стешенко виїхав до Полтави, щоб на селі підготуватись до професорських лекцій. Не знайшовши візника, Іван Матвійович пішов з вокзалу разом із сином до знайомих на ніч. Двома пострілами з револьвера його було смертельно поранено пізно ввечері 31 липня 1918 року на Куракінській вулиці. На другий день вранці Стешенко помер у Полтавській лікарні, не прийшовши до пам'яті. «4 серпня 1918 року Київ проводив на Байковий цвинтар тіло Івана Матвійовича Стешенка», — написано в журналі «Наше минуле», ч. 2 за вересень — жовтень того року. В некролозі І. Стешенко названий «кращим громадянином нашої небагатої на таких людей країни».

Іду далі центральною алеєю (ділянка №2) і до могили, де покоїться Людмила Олексіївна Березіна (дівоче прізвище), яка відома шанувальникам її таланту як Людмила Василевська (в заміжжі); а ще більш знана в українському літературному просторі як Дніпрова Чайка (20.11.1861, с. Карлівка (нині Зелений Гай Доманівського р-ну на Миколаївщині) — 13.03.1927, с. Германівка Обухівського р-ну Київської обл.) — український прозаїк, поетеса, драматург, перекладачка. Її життєвий шлях сповнений радісних емоцій, романтичних надій, жорстоких розчарувань і гірких потрясінь, пройшов у психологічних колізіях та боротьбі за ствердження індивідуального «я».

Дитячі роки Людмили минули на українському півдні — Херсонщині та в Одесі. Спочатку дівчина відвідувала херсонську жіночу гімназію, але через важку хворобу змушена була її залишити. Незабаром навчалася в Одесі у спеціальній школі Михайлівського жіночого монастиря. Завершила освіту 1879 року в Одеській приватній жіночій гімназії. По її закінченні Людмила Березіна розпочала активну педагогічну діяльність. Перед цим їй довелося витримати родинний конфлікт: батьки хотіли дати доньці ґрунтовну освіту, в їхні наміри не входило, щоб донька стала вчителькою: ця праця вважалася важкою і виснажливою.

Дніпрова Чайка

Донька наполягла на своєму. Відтак спершу працювала домашньою вчителькою в заможній сім'ї, потім влаштувалася у сільську школу, а з 1884 року викладала в Одеській приватній гімназії. Окрім захоплення педагогічною діяльністю, Дніпрова Чайка виявила себе і як таврієзнавець. У 80-ті роки ХІХ сторіччя вона почала досліджувати рідний край. Письменниця дійшла висновку про певну унікальність Таврійської землі. Особливо зацікавив її фольклор, а результати своїх фольклорно-таврієзнавчих студій Людмила Березіна оприлюднила на ІV-му археологічно-етнографічному з'їзді, що відбув-

Левчук Тимофій Васильович (19.01.1912, с. Бистріївка, тепер Ружинського р-ну Житомирської обл.— 14.12.1998, Київ) — кінорежисер. Закінчив Київський кіноінститут (1934). Професор Київського театрального інституту (1970). Поставив фільми: «Іван Франко» (1956), «Киянка» (1958—1960), «Закон Антарктиди» (1962), «Помилка Оноре де Бальзака» (1968), «Родина Коцюбинських» (1970), «Бухта смерті» (1991), «Війна» (1990, 6 серій разом з Г.Коханом), «Дума про Ковпака» та багато інших. Активно займався пропагандою українського кіно, виступав з лекціями, проводив конференції. З 1963 року — перший секретар Спілки кінематографістів Радянської України. Народний артист СРСР (1972). Державна премія ім.Т.Шевченка (1971; у співавторстві за к/ф «Родина Коцюбинських»). Автор книжок: «С любов'ю к зрителю» (1974), «Люди і фільми» (1983), «Тому, що люблю» (1987). Похований на ділянці № 49А.

Пам'ятник на могилі
Дніпрової Чайки

ся в Одесі 1884 року, на який вона привезла зібрані в Таврії три зошити фольклорних матеріалів. Майже п'ятнадцять років прожила Дніпровою Чайкою в Херсоні; 1885 року вона вийшла заміж за Феофана Василевського, автора праць з історії південних слов'ян, який служив у Херсоні на посаді губернського статистика (Василевський Феофан (Теофан) Олександрович; псевд. Софрон Круть; 1855, с.Селезнівка, тепер Сквирського р-ну Київщина — 31.03.(13.04)1912, Херсон).

Дніпровою Чайкою належала до типу соціально дієвих жінок. 1908 року вона переїздить до Києва. Тут продовжує активну громадську діяльність, зближується з київською «Просвітою», встановлює тісні контакти з багатьма представниками національної літературної та мистецької еліти. 1914 року письменниця важко захворіла і решту свого життя (тринадцять років) провела у хворобі й боротьбі з нею. Відтоді різко знизилася її письменницька активність. Протягом 1919—1920 років у Києві вийшли друком зібрання творів Дніпрової Чайки у двох книжках як певний підсумок її понад тридцятип'ятирічної діяльності у літературі. Померла Людмила Олексіївна 13 березня 1927 року в селі Германівці, що на Київщині, а поховали її на Байковому цвинтарі як почесного громадянина міста.

Прямую центральною алеєю (ділянка №2) і зупиняюся біля могили Юрія Івановича Яновського (27.08.1902, хутір Маєровий, нині с.Нечаївка Компаніївського р-ну Кіровоградської обл. — 25.02.1954, Київ) — українського прозаїка і публіциста. Я знав долю улюбленого письменника й те, що кілька місяців навіть він жив у колишній столиці Висунської республіки на Миколаївщині, зустрічався з багатьма учасниками повстання 1919 року. На основі висунських і баштанських нотаток він написав романи «Вершники», «Чотири шаблі» та героїчну драму «Дума про Британку».

Із вчитаного лишень нещодавно я дізнався й про те, що Ю. Яновський вчинив «гріх», якого йому радянські державні чиновники ніколи не простили. В тридцятих роках на якомусь зібранні Юрій Іванович, як переповідають очевидці, висловився так: «Партія закликає нас бути інженерами людських душ, а ви хочете, щоб ми біля людських душ стояли міліціонерами». Відтоді злигодні били письменника холодними хвилями упродовж усього його творчого життя. Роман «Чотири шаблі» розкритикували,

роман «Вершники» видали в Україні аж після його перекладу російською мовою в Москві. А за що «рознесли», як мовиться, в пух і прах роман «Жива вода» — ніхто не знав: автор так майстерно зобразив появу Сталіна в сірій солдатській шинелі на фронті перед солдатами, що можна було й повірити в такий факт, хоча всяк відав, що «вождь» до лінії фронту ніколи й не наближався. І ось роман «Жива вода» Каганович оголошує контрреволюційним, а звідси — оргвисновки: виключити Юрія Яновського із Спілки письменників. Юрій Іванович занедужав.

А за якийсь час по радіо повідомляють, що письменникові Юрію Яновському присуджено... Сталінську премію за цикл «Київські оповідання». Автор «Вершників», епопеї про український апокаліпсис, братовбивчу громадянську війну, здобуває певний перепочинок. Його останнім тріумфом стала драма «Дочка прокурора».

До Києва Юрій Яновський вперше приїхав 1922 року — вступив до Київського політехнічного інституту. Відразу ж почав друкуватися у київській газеті «Більшовик». Отримав квартиру в письменницькому будинку на вулиці

Юрій Яновський з дружиною
Тамарою у своєму кабінеті

Лисенко Михайло Григорович (29.10.1906, с. Шпилівка на Сумщині — 8.05.1972, Київ) — скульптор. У 1931 р. закінчив Харківський художній інститут. З 1944 р. — викладач у Київському художньому інституті. Серед його творів: композиції «Вірність» (1947), «Олеко Дундич» (1949); горельєф «У катівні фашизму» (1935); пам'ятники: 61 комуністові, розстріляному у Миколаєві (1935—1936), Щорсу в м. Києві (співавтори В. Бородай та М. Суходолов 1949—1954), Поліні Осипенко в м. Бердянську (1941); погруддя Т. Шевченка в Парижі (встановлено 1973); портрети Т. Шевченка (1954), В. Касіяна (1958), Мар'яненка (1962—1963). Похований на центральній алеї, ділянка № 1

Пам'ятник на могилі
Юрія Яновського

Леніна (нині Богдана Хмельницького), 68. Столичні театри імені Івана Франка та російської драми імені Лесі Українки не раз зверталися до його п'єс.

Помер Юрій Іванович 25 лютого 1954 року за досить загадкових обставин; якимось з дружиною — Тамарою Юріївною — повертався з театру імені І. Франка. Дружина зайшла до магазину купити торт, а, вийшовши, побачила, що чоловік прихилився до дерева і дуже зблід. Юрій Іванович тоді лише промовив пророчче: «А тепер — небеса!». Тамарі Юріївні вдалося довести майже непритомного Яновського додому, викликала сімейного лікаря Берлянда. Вислухавши скарги на біль у животі, той діагностував інфаркт. Третього дня письменника не стало... Розтин засвідчив, що причиною смерті виявився перитоніт.

Поховали Ю. І. Яновського, як розповідають очевидці, спочатку аж на околиці Байкового цвинтаря, в хащах біля смітника (де нині ділянка № 42). Лише коли Микита Сергійович Хрущов, який захоплювався творчістю письменника, захотів раптом побувати 1954 року на могилі улюбленого ним автора «Київських оповідань», тлін Юрія Яновського за ніч перепоховали на центральній алеї, де нині я й стою у глибокій задумі з невеселою думкою: «Великим і на тому світі не давали й не дають спокою за їхню геніальність і значимість для народу»...

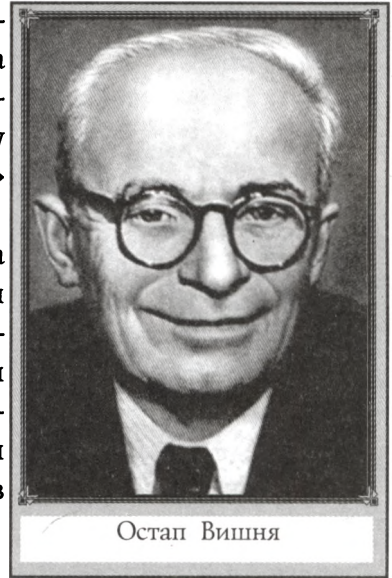
Уаругому ряду вирізняється моноліт з червоного граніту, з горельєфом і факсиміле, а збоку напис: «Остап Вишня — П. М. Губенко. Видатний український радянський письменник». Український письменник, перекладач і публіцист Павло Михайлович Губенко (13.11.1889, хутір Чечва (нині в межах с. Грунь) Охтирського р-ну Сумської обл. — 28.09.1956, Київ) — однозначно найулюбленіший український письменник-гуморист України. Але і його доля складалася непросто...

Павло закінчив початкову, потім двокласну школу в Зінькові, згодом продовжив навчання в Київській військово-фельдшерській школі, після закінчення якої (1907) працював фельдшером — спочатку в армії, а з часом — у хірургічному відділенні лікарні Південно-Західних залізниць. Та, як згадував письменник, він не збирався присвятити себе медицині — тож, працюючи в лікарні, займався самоосвітою, склав екстерном екзамен за гімназію і 1917 вступив до Київського університету св. Володимира; однак скоро залишив

навчання і повністю віддався журналістській і літературній праці. Перший надрукований твір Остапа Вишні — «Демократичні реформи Денікіна» — побачив світ за підписом «П.Грунський» у Кам'янці-Подільському в газеті «Народна воля» 2 листопада 1919 року.

У цій же газеті було надруковано ще кілька фейлетонів молодого письменника, а з квітня 1921, коли він став працівником республіканської газети «Вісті ВУЦВК», розпочався період його активної творчості і систематичних виступів у пресі. Псевдонім Остап Вишня вперше з'явився 22 липня 1921 року в «Селянській правді» під фейлетоном «Чудака, їй-богу!».

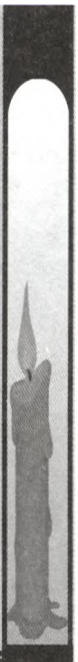

Остап Вишня

Коли наприкінці 1920 року Червона армія окупувала Кам'янець-Подільський, де Павло на той час мешкав, то чекісти у першому турі арештів узяли й недавнього співробітника есерівської газети. Із заарештованими не церемонилися: їх без суду та слідства швидко пускали «в розход». Але П. Губенко й ще кілька таких, як він, мали щастя бути «особливо важливими контрреволюціонерами». Тому їх не розстріляли, а відвезли на особливе слідство в ЧК до Харкова. Як тільки про це довідався Василь

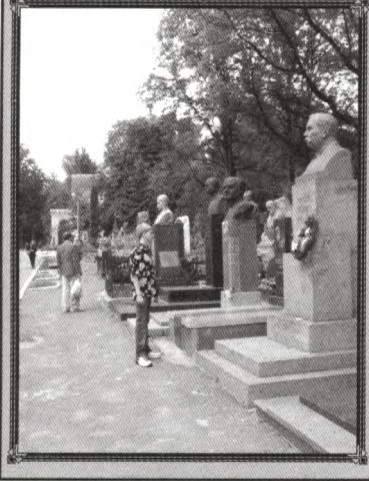

Литвиненко-Вольгемут Марія Іванівна (1(13).02.1892, Київ — 13.04.1966, там само) — співачка, педагог. Оперна та камерна співачка (лірико-драматичне сопрано), виконавське мистецтво якої становить одну з найяскравіших сторінок національної вокальної культури. Творче обдарування розкрилось під час її роботи в харківському і Київському оперних театрах. На сцені створила понад 70 музично-сценічних образів. Партії: Одарка, Оксана («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Варвара («Богдан Хмельницький» К. Данькевича), Наталка і Терпелиха, Настя, Панночка («Наталка Полтавка»), Катерина (однойменна опера М. Аркаса) та ін, Виховала чимало співаків. Стояла біля джерел Української державної музичної драми. Лауреат Сталінської премії СРСР (1946), Народна артистка СРСР (1936). Похована на центральній алеї, ділянка №1. Автор надгробка — скульптор О. Олійник.

СВІТАЛИНИ БАЙКОВОГО

Блакитний, то негайно вжив усіх засобів, включаючи свої зв'язки з Григорієм Івановичем Петровським, поїхав до Москви і забрав із каземату Павла Губенка й одразу взяв його на роботу до «Вістей ВУЦВК», які редагував. Отож, з 1921 року на сторінках «Вістей» і почали з'являтися фейлетони й гуморески, підписані «Остап Вишня».

Свого часу я перейнявся розповіддю дружини Остапа Вишні, яку прочитав у періодиці вже нашого часу про те, як гумориста заарештовували в 1934 році. Цей епізод назавжди мені запам'ятався. «Вони прийшли рано, — згадувала Варвара Олексіївна Губенко-

Маслюченко, — годині о восьмій. На дзвоник відчинила Соня (домробітниця-єврейка, що знайшла притулок у нашій родині). Павлуша кінчав переклад п'єси Шкваркіна «Чужой ребенок» і клацав на машинці. Я читала, сидячи, в їдальні. Ще не встигла зреагувати на дзвінок, як упевнено через їдальню пройшли двоє вдягнених чоловіків і зайшли до кімнати. Серце шалено закалатало від передчуття. Я також зайшла до кімнати. Павлуша стояв між двох незнайомих, держав у руках папірець. Подивився на мене й сказав:

— Ось прийшли товариші по мене. Збирай мене, Варю.

Ми перейшли в кабінет. Один з прибульців роздягнувся, на ньому була форма чекіста, й сів за письмовий стіл Павлуші. Павлуша стояв перед столом. Він був блідий, але тримався спокійно. Попросив мене:

— Дай свіжу нижню сорочку.

Я принесла вдяганку й Павлуша перевдягнувся. Я нагрнула в похідну сумку подушку, якісь книжки, білизну. Дома було лише 40 карбованців, які я також дала Павлуші. Це були наші останні гроші: мали скоро одержати за переклад п'єси. Незакінчений переклад також дозволили взяти Павлуші з собою, аби мав його закінчити й не підвести театр. Яка наївність!»

Остап Вишня (в центрі)
на полюванні з друзями в «Кринках» (1954)

Остапа Вишню чекістська «трійка» спочатку засудила «до смертної кари», а потім замінили розстріл десятма роками концтаборів. Його врятувало те, що арештовували Остапа Вишню, а документи в нього були на прізвище П.Губенка. Чудом Вишня вистраждав цю зону «десятку». Його друзі — Куліш, Курбас, Епик та багато інших — не вижили. Всі лягли трупами на холодних, снігових чи болотистих дорогах «соціалістичної батьківщини». Звільнили Павла Михайловича рівно через десять літ — 1943-го. О.Вишня після концтаборів прожив дванадцять років. Помер 28 вересня 1956 року. Похорон Остапа Вишні був останнім, кого ховали за козацьким звичаєм: попереду йшов кінь без вершника, повільно їхав відкритий катафалк (як у селах відкрита машина), люди йшли пішки. Прощалися з письменником-гумористом під звуки його улюбленої пісні «Козака несуть і коня ведуть». Україна ховала не «офіційного скалозуба», а творця безсмертних «Усмішок», великого страдника, невинного багаторічного в'язня, українського козака...

Пам'ятник на могилі
Остапа Вишні

Зупиняюся на центральній алеї й перед могилами, що розташовані поряд, — народної артистки Республіки Марії Костянтинівни Заньковецької

Лятошинський Борис Миколайович (3.01.1895, Житомир — 15.04.1968, Київ) — композитор і педагог. У 1918 р. закінчив Київський університет св.Володимира, у 1919-му — Київську консерваторію. З 1935 р. — професор Київської консерваторії, у 1941—1944 рр. — Московської консерваторії. У його творчому доробку: опера «Золотий обруч» (1930) та ін., 5 симфоній, 3 симфонічні поеми, сюїта «Тарас Шевченко» (1952), «Слов'янський концерт» для фортепіано з оркестром (1953), камерно-інструментальні ансамблі, фортепіанні концерти і п'єси, романси, музика до драматичних вистав і кінофільмів. Похований на ділянці № 8, за церквою.

Марія Заньковецька

Микола Садовський

(Адасовської); 22.07.1860, с.Заньки на Чернігівщині — 4.10.1934, Київ) і Миколи Карповича Садовського (справжнє прізвище Тобілевич; 18.02.1856, с.Кам'яно-Костувате на Миколаївщині — 7.02.1933, Київ) — українського актора, режисера, письменника Заньковецька — ліворуч, Садовський — праворуч. Голова великої артистки висічена з каменя — чітко, рельєфно і майстерно (автор надгробка — скульптор Ю.Білоостоцький). Дивишся на ці риси, на тонкий профіль осяяного внутрішнім вогнем обличчя і наче воскресає перед очима безсмертний образ талановитої дочки нашого народу. З цих уст стільки плачу і сміху, ридання і жартів щедро линуло. Скільки творчої муки і творчої радості зазнали очі, відтворені скульптором, очі та уста! І поряд, на піраміді — кам'яний скромний барельєф артиста Миколи Садовського (автор пам'ятника — скульптор Е.Фрідман). Садовський і Заньковецька немало років пройшли поряд на підмостках київського театру і тривалий час були щасливі у подружньому житті.

Вивчаючи історію Миколаївщини, я, звісно, вже знав, що Микола Карпович Садовський народився на Миколаївщині, де провів дитинство, ввібрав традиції півдня країни. В історії української культури важко знайти родину, яка б дала одночасно таке сузір'я талантів, як скромна хутірська сім'я Тобілевичів. З цієї родини пішли у світ видатні діячі українського мистецтва: драматург і актор І.Карпенко-Карий, актори М.Садовський та П.Саксаганський, їхня сестра, відома актриса М.Садовська-Барілотті. А найдіяльнішим серед Тобілевичів був Микола Садовський.

Життєві «університети» для Миколи Тобілевича розпочалися 1864 року з Бобринецької повітової школи, потім були гімназія у Херсоні, Єлисаветградське реальне училище. З Бобринця бере початок дружба з М.Кропивницьким, який часто заходив до родини І.Карпенка-Карого, де мешкав і Микола Садовський. Вони втрьох утворювали музичне тріо, де Микола грав на віолончелі.

В українському репертуарі М. Садовський дебютував в ролі Миколи в «Наталці Полтавці». Всі, кому довелося бачити його в цій ролі, твердять, що такого яскравого образу вже нікому з акторів не пощастить створити. Сорок років віддав театрові Микола Карпович. Театр Садовського — це театр переживань, пристрастей, справжніх людських взаємин художньо, поетично відтворених. Сам

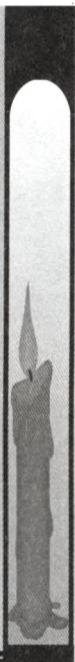

Київська труппа Миколи Садовського.
1907—1912 роки. Київ

Микола Садовський зіграв кілька сот ролей головних і другорядних, при тому — майстерно. Оцінюючи 25-річну акторську діяльність М. Садовського, Л. Старицька-Черняхівська писала: «Як артист Садовський глибоко національний український талант. Краса його — народність його. Кожний художник-маляр має свій колорит, і той колорит надає відому красу і оригінальність його творові. Такий колоритний артист і Садовський. По силі драматичної передачі психології людини, по колоритності гри він має мало собі рівних серед артистів російських. Це чисто український національний талант».

Майборода Георгій Іларіонович (1.12.1913, х. Пелехівщина, тепер Глобинського р-ну Полтавської обл. — 6.12.1992, Київ) — композитор. У 1941 р. закінчив Київську консерваторію, у 1952—1958 рр. — її викладач. Серед творів: опери «Милана» (1957, 1967), «Арсенал» (1960), «Тарас Шевченко» (1964), «Ярослав Мудрий» (1973); хори, романси (на тексти Пушкіна, Шевченка, Франка, Лесі Українки, Міцкевича, Блока, Сосюри, Тичини та ін.); пісні, музика до кінофільмів і драматичних вистав, збірки обробок народних пісень «Із живих джерел» (1990). Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка 1963 р. за оперу «Арсенал». Народний артист СРСР з 1960 р. Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Пам'ятники на могилах
Марії Заньковецької і
Миколи Садовського

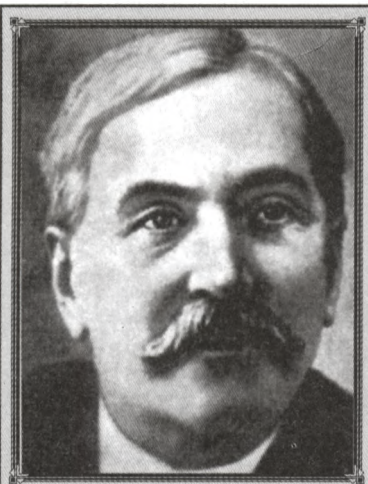
М. Садовський часто приходив на вулицю Червоноармійську, де жила красуня Марія Заньковецька. Але того ж дня вони знову посварилися. Кажуть, він і пізніше навідувався, дзвонив Марії Костянтинівні, але йому більше не відчиняли. Тоді актор сідав на сідцях під їзду і уперто чекав, коли у вікні промайне знайома постать...

Помер М. К. Садовський взимку, 7 лютого 1933 року. Лесь Курбас, почувши про смерть великого актора, сказав у своєму театрі: «Я був його учнем».

Марія Заньковецька тоді вже з дому не виходила, хворіла, але попрохала покласти від неї в домовину Миколи Садовського ладанку: на знак вічного примирення...

Мистецтвознавці ставили Заньковецьку на рівень світових зірок театрального кону: італійки Елеонори Дузе, французьки Сари Бернар і росіянки Віри Комісаржевської. Про велич і неповторність хисту Заньковецької відгукувалися: Толстой і Чехов, Тичина і Рильський... Та хто міг залишитися байдужим до знедолених героїнь цієї володарки сцени! Вона жила і мріяла, як і її безталанні посестри України. Під час свого 25-річного ювілею на кону (1908) Заньковецька освідчилася перед залом: «Я вірю в краще майбутнє рідного народу».

Померли Великі Актори один за одним: Микола Карпович 1933 року, Марія Костянтинівна — в 1934; М. К. Заньковецька — на 74 році, а

Микола Лисенко

М. К. Садовський — на 77 році свого життя. На Байковому їх поклали поряд. До речі, на місці, де поховані Садовський і Заньковецька, в 30-х роках ХХ ст. була могила Модзалевського Вадима Львовича (9.04.1882, Тифліс—3.08.1920, Київ) — історика, генеалога, архівіста, автора капітального «Малороссийского Родословника» та «Малороссийского Гербовника» (спільно з В. Лукомським і Ю. Нарбутом).

А ось могила (ділянка № 2) геніального композитора, піаніста, педагога, хорового диригента, основоположника української класичної музики — Миколи Віталійовича Лисенка (22.03.1842, с. Гриньки на Полтавщині —

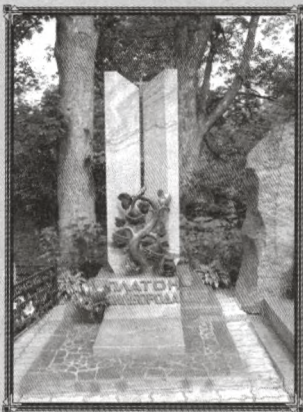

6.11.1912, Київ), брата Софії, дружини письменника Михайла Старицького. Похорон громадського діяча М. Лисенка 1912 року зворушив не тільки увесь Київ, який ішов масовою демонстрацією за його труною, а з боєм відгукнувся по всій Україні, схвилював творчу інтелігенцію Російської імперії. Микола Віталійович відіграв велику роль у розвитку музичної освіти Києва; у місті з 1864 року разом з колегами та однодумцями влаштував щорічні шевченківські вечори, брав участь у діяльності Київського літературно-артистичного товариства, викладав музику (1893—1904), в Інституті шляхетних дівчат започаткував музично-драматичну школу.

Кияни вдячні Великому українцю: у місті створено меморіальний музей Миколи Лисенка, встановлено на могилі пам'ятник (автор — скульптор Ю. Білостоцький), відкрито три меморіальні дошки на будинках, де жив і створив свої найкращі твори композитор (на вул. Рейтарській, № 19 (у 1888 — 1894), вул. Саксаганського № 95 (1898—1912; у цьому будинку відкрито музей М. В. Лисенка); на фасаді

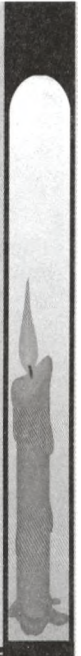
Пам'ятник на могилі Миколи Лисенка

Майборода Платон Іларіонович (1.12.1918, х. Пелехівщина, тепер Полтавської обл. — 8.07.1989, Київ) — композитор. У 1947 р. закінчив Київську консерваторію, її викладач у 1947—1950 рр.

Серед творів: симфонічна «Героїчна увертюра» (1947), вокально-симфонічна поема «Тополя» (за Т. Шевченком, 1966); музика до драматичних вистав, зокрема, «Король Лір» У. Шекспіра, «Не судилося» М. Старицького; музика до кінофільму: «Долина синіх скель» (1955). Автор збірки «Українські народні пісні в записах Платона Майбороди» (1986).

Лауреат Державної премія СРСР 1950 р., Державної премії ім. Т. Шевченка (1962 р.) за «Вибрані пісні». Заслужений діяч мистецтв України з 1958 р. Народний артист СРСР з 1979 р. Один із проспектів у Києві названий його іменем. Похований на центральній алеї, ділянка № 2.

Міжнародного центру культури і мистецтва на вул. Інститутській, №1). Пам'ятник М. В. Лисенку встановлено на Театральній площі; його ім'ям названа вулиця, колонний зал філармонії, струнний квартет, музична школа. На честь М. Лисенка засновано премії та стипендії, провадяться конкурси на державному рівні.

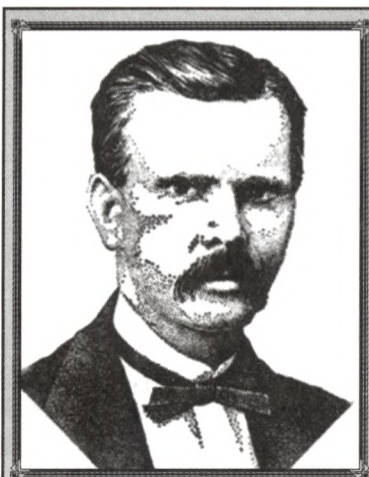
На центральній алеї (ділянка № 2) скромне поховання мого земляка-черкашанина, письменника, публіциста, драматурга, літературного критика, лінгвіста, етнографа, педагога Івана Семеновича Нечуя-Левицького (25.11.1838, м. Стеблів, нині Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл. — 15.06.1918, Київ), автора численних повістей, зокрема «Микола

Джеря», «Кайдашева сім'я», «Хмари» (написав більш як 20 повістей і романів, а писав драматичні твори, робив переклади), в яких відображено українське життя простих людей.

Однією з найхарактерніших рис творчості І. Нечуя-Левицького є народний гумор, наш, черкаський, Шевченкового краю... Про рідний Стеблів Нечуй-Левицький оповідає у повістях «Микола Джеря», «Бурлачка», в гуморесці «Баба Параска та баба Палажка», в оповіданні «Як сахарні голови в повітрі літали». У його творах знаходимо стеблівські прізвища — Масюк, Хаврусь, Рак, Струль, Кайдаші (нащадки ще й досі живуть у Москві).

У Києві Іван Семенович самотньо мешкав на вулиці Пушкінській, у будинку № 7, в якому містилося й Комерційне училище (нині там відкрито письменникові меморіальну дошку), викладав у Київській духовній академії (1889—1910). Саме у цьому приміщенні письменник працював над нарисом «Апокаліпсична картина в Києві» (1910), статтею «Українська декадентщина», повістю «Неоднаковими стежками», оповіданням «В диму і полум'ї». Дія багатьох творів Нечуя-Левицького розгортається в Києві.

Помер Іван Семенович Нечуй-Левицький у 1918 році у Дегтярівській богадільні. З якими муками в серці прощався він з життям! Написано в місцевій пресі, який скромний був

Іван Нечуй-Левицький

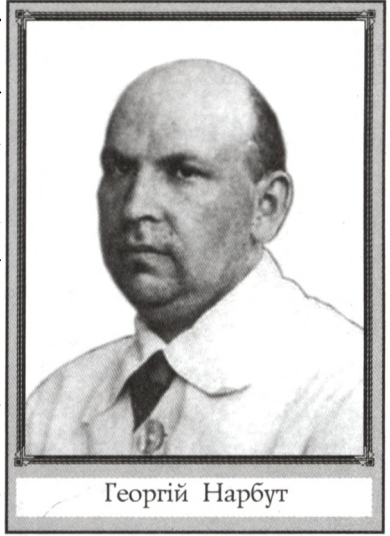

Пам'ятник на могилі Івана Нечуя-Левицького

похорон відомого письменника, як тихо віддали його тіло землі, отут, край Байкової гори, біля тераси. І лише сонечко зогрівало могилу небіжчика та дерева шуміли віттям, оберігаючи його вічний спокій. Як і тепер...

У другому ряду поряд з похованнями М. Садовського і М. Заньковецької могила Георгія (Юрія) Івановича Нарбута (25.02.1886, хутір Нарбутівка, нині с. Червоне Сумської обл. — 23.05.1920, Київ) — українського художника-графіка, педагога, який народився поблизу Глухова, в старшинській козацькій родині. Художник української держави — так можна назвати одного з найвидатніших графіків ХХ

Георгій Нарбут

сторіччя, який називав себе «мазепинцем полку Чернігівського, Глухівської сотні». Георгій Нарбут творив зоровий імідж відновленої України: Герб і Печатку, зразки цінних паперів і монет, поштових марок. Його творчість живилася традиціями давнього українського малярства, рукописними книгами й стародруками, геральдикой українських родів. Орнаменти вишивок і гаптувань, ткацтва й писанкарства, різьблення і вибіюк у творчій праці Нарбута виявлялися у цілком сучасних, професійних роботах. Розмаїття народного трансформувалося через серце і руки майстра в

Малишко Андрій Самійлович (14.11.1912, с.Обухів Київської губ. — 17.02.1970, Київ) — поет, перекладач, громадський діяч. Автор творів: «За синім морем», «Прозорість» (1962), «Дорога під яворами» (1963), «Тарас Шевченко. Драматична пісня» (1964), «Прометей», «Рута» (1966), «Синій літопис» (1968), «Серпень душі моєї» (1970). Перекладав твори О. Пушкіна, О. Твардовського, В. Пшавели, Г. Гейне, Я. Івашкевича. Удостоєний Сталінської (1947, 1951) премій та Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1964) за книгу «Далекі орбіти». Похований на центральній алеї, ділянка № 1. Автори пам'ятника — Г. Кальченко і А. Ігнащенко.

нове, національне українське мистецтво. Георгій Нарбут — один з ініціаторів створення Української академії мистецтв у Києві, про яку мріяв ще Тарас Шевченко. Митець бачив академію не тільки як вищий навчальний заклад, але й центр науково-дослідницької роботи з вивчення історії національного мистецтва. Однорумцями в цій справі були О. Мурашко, брати В. та Ф. Кричевські, М. Бурачек, М. Жук.

Нарбута вважають реформатором книжкової справи світового рівня. Він чи не вперше почав оформлювати видання комплексно, звертаючи увагу на кожен елемент її «архітектури» — від шрифтів і заставок до обкладинки. Митець сам виконував буквиці й витворював шрифти, визначав формат і площу тексту й полів, підбирав папір і визначав спосіб друку.

Цей геніальний стиліст створював ескізи військових мундирів Української армії, оформлень упаковок і етикеток для українських товарів. Розробив поштові марки Української Народної Республіки в тридцять, сорок і п'ятдесят шагів. Вони були видруковані 18 липня 1918 року у Києві, в друкарні С. Кульженка на Пушкінській, 6. Ще раніше, ухвалою Центральної Ради від 19 грудня 1917 року було видруковано перший грошовий знак УНР — купюру вартістю у 100 гривень, її створив Георгій Нарбут, мистецьки виклавши на грошовому знакові тривалість української державності: від Київської держави (тризуб князя Володимира) — до герба Київського магістрату XVI—XVIII сторіч) і українського бароко XVII—XVIII ст. Напис «100 гривень» друкувався на купюрі мовами чотирьох найчисленніших народів, що живуть на території України, — українською, російською, польською та ідиш. З того часу тризуб став сприйматися як алегорія українського державотворення ще від часів Володимира Великого. Нарбут розробив також 10 і 500-гривневі купюри. За часів Гетьманату Павла Скоропадського грошова одиниця була змінена на карбованець. Нарбут, який очолив утворену при Гетьмані «Експедицію з заготовлення державних паперів», намалював ескіз лише 100-карбованцевого знаку з зображенням Богдана Хмельницького. Директорія у грудні 1918 року відновила гривню.

У Києві Георгій Нарбут мешкав у будинку під № 11 у Георгіївському провулку, де знімав п'ять кімнат. На квартирі в нього частенько збиралася творча еліта столиці: художники, історики, видавці, актори. Бували там поети — Микола Зеров, Павло Тичина, Михайль Семенко, Володимир

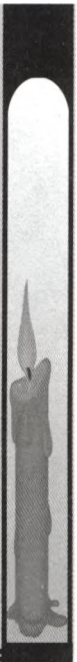

Маяковський, режисер Лесь Курбас, літературознавець Сергій Єфремов, мистецтвознавець Данило Щербаківський. Композитор Пилип Козицький створив музичний портрет Г.Нарбута.

Історик Павло Гай-Нижник відшукав у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України два документи за 1918 рік про створення Державного герба Гетьманату. Радники Гетьмана не рекомендували прийняття УНР-івської геральдики — через мистецьку недосконалість і пропонували виробити такі державні Печатку й Герб, що «свідчили б про наступність для Гетьманату не лише історичної традиції державотворення Київської Русі та Козаччини, а й Української Народної Республіки». На той час уже існував проект центрального малюнка великої Печаті Української Держави, навколо осердя якого мали бути розміщені герби етнічних українських земель. 18 липня 1918 року гетьман Скоропадський затвердив спроектовану Г.Нарбутом малу Державну печатку — зображення козака з пищалем на плечі на восьмикутному тлі, у верхній частині якого було розміщено володимирський тризуб. 1919 року Нарбут очолив Академію мистецтв. В останні роки життя він багато зусиль віддавав громадській діяльності: був начальником відділу мистецтв при Наркомосі УРСР, головою секції художньої промисловості відділу мистецтв Народного комісаріату освіти, головою комісії з організації музею на основі зібрання Богдана та Варвари Ханенків. Г.Нарбут був людиною надзвичайно товариською й гостинною, любив працювати в оточенні друзів і дітей.

Маняк Володимир Антонович (6.11.1934, с.Криштопівка Волочиського р-ну на Хмельниччині — 15.06.1992, Київ) — прозаїк. Закінчив Львівський університет (1956). Працював у редакціях газет, на радіо, у видавництві. Автор поетичної книжки «Повноліття» (1957); повістей «Зелений меридіан», «Єврика. Місяць спокійного сонця» (обидві в 1967), «Проспект імені людей» (1970), «Макове поле» (1972), «Живая вода из камня» (1974), «Колиска вітрів» (1975); романів «І зійшов день» (1974), «Борозни» (1977), «Високі береги землі» (1979). Автор-упорядник (у співавторстві з Л.Б.Коваленко, дружиною) народної Книги-Меморіалу «33-й: голод» (1991), за що присвоєна Державна премія України ім.Т.Г.Шевченка. Загинув в автокатастрофі біля с.Глевахи Васильківського р-ну Київської обл. Похований на ділянці № 52А.

Пам'ятник на могилі
Георгія Нарбута

Мав надзвичайно глибокі знання про культуру різних епох і народів, у графіці літер вчував ту чи іншу епоху. І навпаки, духовний світ доби міг вдихнути в шрифт, і тоді навіть текст промовляв до читача глибиною мистецького образу. На основі старовинних шрифтів, що траплялися в староукраїнських літописах та стародруках, митець створив новий український шрифт, який сучасники назвали «нарбутівським». Ще в Петербурзі, 1917 року Г.Нарбут розпочав працю над «Українською абеткою», створивши 15 аркушів з оригінально зображеними літерами та ілюстраціями. У Києві, вже 1919 року художник продовжив роботу над «Абеткою». Останній задум Нарбута — проілюструвати «Енеїду» Івана Котляревського — не вдалося

здійснити через передчасну смерть. Митець встиг виконати тільки одну ілюстрацію із запланованих дванадцяти.

Зразу ж за похованням Г.Нарбута — могила актриси, народної артистки ЗУРСР (1936) Ганни Іванівни Борисоглібської (справжнє прізвище — Сидоренко-Свидерська; 13.07.1867, м.Себеж, Росія — 26.09.1939, Київ), яка розпочала театральну діяльність у трупі М.Кропивницького, виступала на сцені з корифеями українського театру — М.Садовським, П.Саксаганським, іншими відомими українськими діячами сцени. Ролі:

Ганна Борисоглібська

Терпелиха («Наталка Полтавка»), Шкандибиха («Лимерівна»), Ганна («Безталанна»). Знімалася в кіно. А про ось цей факт київські газети писали не раз, як актриса театру імені Івана Франка Ганна Борисоглібська у п'єсі «Правда» з огидою витирала посудину, повертаючи цукор родичеві, який не співчував робітничим ідеалам. Простий артистичний жест, який надовго запам'ятався шанувальникам творчості Ганни Іванівни, довго жив серед її глядачів!

Серед великої кількості яскравих образів літніх жінок, комічних старих, перекупок, завзятих господинь і міщанок найкращими ролями Ганни Борисоглібської у дореволюційному репертуарі стали: Риндичка, Шкандибиха

(«Лимерівна»), Секлета («За двома зайцями»), Ганна («Безталанна»), Настя («Дві сім'ї»), мати Лукаша («Лісова пісня»), Тетяна («Суєта»). Багато цікавих ролей зіграла Борисоглібська в російському класичному і західно-європейському репертуарі. Серед них — Пошльопкіна в «Ревізорі», Сваха в «Одруженні», Кнортъє в «Загибелі «Надії». Цікавими були образи, створені пізніше, в радянському репертуарі — матір у «Платоні Кречеті», Рижова в «Правді», Варвара в «Богдані Хмельницькому». Є в музеї франківців унікальна річ — буклет, виданий на честь сорокалітньої праці Ганни Борисоглібської. В ньому — кілька статей про життєвий і творчий шлях артистки. Рецензії, згадки про кращі ролі. В одній з них написано: «Належала вона до тієї надзвичайної генерації українських акторів, що вміли своєю інтуїцією швидко й бездоганно схоплювати сценічний образ і знаходити для нього найвиразніші риси». У тому ж буклеті — програма ювілейної вистави «Суєта» Карпенка-Карого. Одна з улюблених ролей Ганни Іванівни — Тетяна, жінка Макара Барильченка. У тій виставі з нею на сцені були Микола Садовський, Гнат Юра, Терентій Юра.

...Йдуть роки, покоління приходять на зміну одне одному, минає життя, і все у ньому є — і важливе, і суєта. Найголовніше, щоб у цій

Меженко Юрій Олексійович (Іванов-Меженко) (18.06.1892, м. Харків — 24.11.1969, Київ) — літературознавець, бібліограф, театрознавець. Закінчив Московський університет (1917). Працював директором Головної книжкової палати в Києві та головою Ради Всенародної бібліотеки України при Академії наук України (1919—1922); директором Українського інституту книгознавства (1922—1931); директором бібліотеки АН України (1945—1948). Зібрав унікальну колекцію «Шевченкіани», яку передав у дар Інститутіві літератури. Опублікував понад 150 праць з бібліографії та літературознавства, серед них: «Шляхи українського театру в 1924 році», «Гайдамаки». Постановка Леся Курбаса» (1926), «Хронологія артистичної діяльності М.Л.Кропивницького» та інші. Похований на ділянці № 8А.

Пам'ятник на могилі Ганни Борисогл'ібської

життєвській суєті не втратити честі, пам'ятати власне коріння, події історії, долі людей, які своїм життям творили цю історію.

Угорішній частині ділянки № 2 повертаю праворуч, потім донизу, затим — вгору доріжкою й ліворуч на ділянці № 12, неподалік розвалені каплічки знаходжу могилу поета-сатирика, журналіста Степана Івановича Олійника: горельєф з лабрадориту, фото, факсиміле Степана Івановича і напис: «1908—1982» (автор пам'ятника — скульптор О. Скобликов).

Талановитого гумориста знали — без перебільшення — всі жителі колишнього СРСР і за кордоном: поет-гуморист, сатирик майже чотири десятиліття Степан Олійник віддав праці в літературі і понад п'ять десятиріч — журналістиці. Викривав міщанство, ницість, хабарництво, сутяжництво, тобто все те, що не прикрашає людину.

Боровся за утвердження добра й правди, чесності й благородства. Без його творчості неможливо уявити українську сатиру і гумор.

Народився Степан Олійник на Одещині в багатодітній хліборобській сім'ї. Від тяжких злигоднів батьки вирішили емігрувати до Канади або в Кустанайську область. Як згадувала сестра письменника, вже й коней запрягли (мали б ми ще одного письменника в діаспорі). Та порятував дядько Захарій, забравши родину в село — Третю Миколаївку (нині це Левадівка).

Степан Олійник

В імперіалістичну, тобто Першу світову війну батька мобілізували на фронт. Степан був найстарший, отож доводилося і по господарству поратися, і в полі орати, сіяти, косити й молотити. До школи мати проводжала сина за народним звичаєм: спекла калач — для вчителя. У школу треба нести святий хліб, бо починаєш велику справу — ідеш навчатися грамоті. А ще поставила на коліна молитися Богові, «щоб помагав учитися і дав добру пам'ять». Наука хлопцеві давалася легко. Уже в першому класі написав лист до батька, який перебував у австрійському полоні, друкованими літерами скомпонував цидулку до Австро-Угорщини. Тато її одержав, і «весь барак плакав»,

коли читали виведені дитячою рукою слова. Після закінчення чотирирічки постала дилема: вчитися далі чи ставати до плуга. Тому батько запитав учителя, як їм бути далі. На що той відповів: «Сын ваш способный к учебе, но у него «суконный язык». Не повірив тато йому. Гнідими кіньми повіз Степанка до Одеси, в школу імені Лесі Українки. «Виводили в люди» хлопця гуртом. У господарстві була корівчина, отож сестри Оля й Мотря по черзі носили, перебрівши річку, молоко на ринок. Виручали щомісяця по 5 карбованців. Увесь отой заробіток посилали Степанові. Коли 1930 року батько потрапив під «розкулачку», юнак уже був студентом. Ясна річ, сина «ворога народу» із вузу виключили і він влаштувався на роботу стерновим на кораблі «Ленін». А коли через рік відновився в педінституті, то заарештували вже його самого. «Українського буржуазного націоналіста» «чорний ворон» повіз у ДОПР прямо із гуртожитку. За те, що складав дотепні частівки для студентської стіннівки «Синяя блуза». Та 1931 рік був не такий жорстокий, як 1937-й. Отож хлопця невдовзі випустили. 1934 року Степан закінчив педінститут. Працював кореспондентом газети

Мейтус Юлій Сергійович (28.01.1903, Єлисаветград, тепер Кіровоград — 2.04.1997, Київ) — композитор. У 1931 р. закінчив Харківський музично-драматичний інститут. Серед його творів: 15 опер, у тому числі «Украдене цуцтя» (1960), «Ярослав Мудрий» (1973); симфонії, понад 200 романсів, балад, обробок народних пісень, музика до драматичних вистав і кінофільмів. Лауреат Сталінської премії СРСР (1951) та Державної премії ім. Т.Г.Шевченка (1991) за цикл романсів і балад. Юлій Мейтус мав вишуканий поетичний смак. Йому належать більш як 300 романсів на слова Л.Українки, І.Франка, Т.Шевченка, В.Сосюри, А.Малишка, П.Тичини, П.Воронька, Д.Павличка, О.Пушкіна, О.Прокоф'єва, Є.Євтушенка. Багато інструментальних та хорових творів написано для дітей. Народний артист України (1973). І в наш час звучить його новаторська музика, складна, але не позбавлена вищої гармонії. Вона зворушує мелодизмом, єврейським колоритом, емоційністю та експресією. Похований на ділянці № 49А.

Пам'ятник на могилі
Степана Олійника

«Чорноморська комуна», обійшов багато районів Одеської області. Зрідка друкував поезію в газетах. Факти, які Степан Олійник використовував для творів, були такі типові, що люди часто впізнавали себе в його героях. Степан Іванович розказував, як після читання вірша «У клубі», до редакції «Перця», де він тоді працював, надійшов лист із Одеського обласного відділу кінофікації, в якому вказувалося: «...факти, про які йдеться у вірші, підтвердилися. Вживемо заходів».

Кінорежисер Леонід Гайдай зізнався, що щаслива історія знаменитого фільму «Пес Барбос і незвичайний крос» почалася... з фейлетону С.Олійника. А було це так. Степанові Івановичу читач із Горяївки надіслав листа, в якому розповідав про місцевих вандалів, які глушать рибу динамітом. Під час такої «риболовлі» навчений собака одного з браконьєрів схопив запал і кинувся за господарем. Створений за цією фавбулою фільм закупили десятки країн світу. Він здобув високу відзнаку в Каннах. На зйомках фільму сформувалося чудове тріо акторів — Віцин, Нікулін, Моргунов. Потім Євген Моргунов згадував: «Если бы не было фельетона «Пес Барбос и необычный кросс», то не было бы и «Кавказской пленницы»; «Самогонщиков», «Операции «Ы» и многих других фильмов... Начало всему этому — Степан Олейник!».

Віктор Косенко

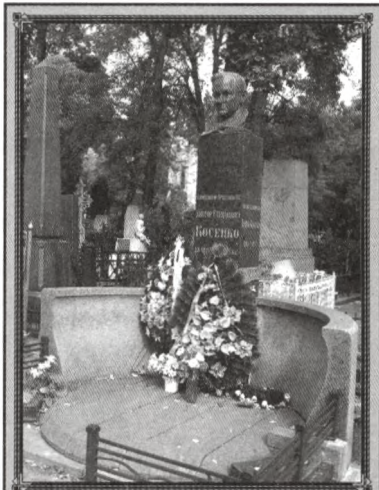
Земляки письменника заснували Всеукраїнську літературну премію імені Степана Олійника та Благодійний фонд його імені. У селі Левадівці за кошти краян встановили пам'ятник односельцеві.

У 1952 — 1982 роках як головний редактор журналу «Перець» С.Олійник жив на вулиці Червоноармійській (нині Велика Васильківська, №6; на фасаді будинку 1984 року встановлено меморіальну дошку); 1990 року у Києві на його честь названо вулицю.

Ліворуч від Вознесенського храму (ділянка №8) на пам'ятнику, що височить на могилі, відтворена скульптором голова композитора, піаніста і педагога Віктора Степановича Косенка (23.11.1896, Санкт-Петербург —

3.10.1938, Київ) — прожив на світі лише 43 роки. Викладав з 1929 року у Музично-драматичному інституті ім. Лисенка (з 1932 — професор) і консерваторії (1934—1938). Жив на вулиці М.Коцюбинського, №9, нині там меморіальний музей композитора (зберігається понад 5000 експонатів, з них 1400 — оригінали), а на фасаді будинку встановлено меморіальну дошку. 1955 року на його честь названо вулицю. Незадовго до його смерті на київську квартиру до нього, прикутого до ліжка, приходив партійний секретар ЦК КПУ Микита Сергійович Хрущов і вручив піаністу, професору Київської консерваторії, основоположникові українського романсу орден Трудового Червоного Прапора.

Пам'ятник на могилі Віктора Косенка

В.Косенко писав твори для симфонічного оркестру, фортепіано з оркестром, камерно-інструментального і камерного ансамблю, а також — дитячі пісні, хори, музику до кінофільмів, здійснював обробки українських народних пісень. На громадських засадах керував самодіяльними хоровими колективами Києва, організував дитячу музичну студію. Спогади про життя композитора і музичні зустрічі в музеї-квартирі по вулиці Коцюбинського, 9 уже зібрані в унікальній книзі «В світі чарівної музики», яку збираються видати за

Мешко Оксана Яківна (30.01.1905, с.Старі Санжари, Полтавщина — 2.01.1991, Київ) — правозахисник, член-засновник та голова Української Гельсінської Спілки; громадський діяч. Закінчила Інститут народної освіти в Дніпропетровську (1927). 1947 року була заарештована в Києві та звинувачена в намірі разом із сестрою вчинити замах на М.Хрущова; засуджена до 10 років виправних таборів. 1954 року комісія ЦК КПРС комісувала Мешко як хвору і випустила на заслання; 1956 року повертається в Україну. У 1970 надсилала листи-протести до Верховної Ради і Верховного Суду УРСР проти ув'язнення Валентина Мороза. В 1976 разом з П.Григоренком, О.Тихим, А.Лук'яненко та ін. діячами українського дисидентського руху стала членом-засновником Української Гельсінської Спілки, з березня 1979 — очолила організацію. У 1981 році 76-річну О.Я. Мешко було засуджено за «антирадянську пропаганду і агітацію» до 6 місяців ув'язнення і 5-ти років заслання. У 1989 році стала членом Координаційної Ради Української Гельсінської Спілки, відкривала Установчий з'їзд УГС. Брала участь на площі Жовтневої революції (нині — Майдан Незалежності) у студентській голодовці восени 1990 року. Автор спогадів «Між смертю і життям» (1991),

«Свідчу» (1996). Похована поряд з мати'ю на новому польському кладовищі, ділянка № 13. Автор козацького хреста на її могилі (як і матері, Марії Граб-Мешко) — скульптор М.Малишко.

Оксана Петрусенко

сприяння Музею історії Києва. Багато з цих спогадів записані музикознавцем Лідією Івахненко, чия перша кореспонденція про музей з'явилася в пресі в 1965 році.

За похованням Віктора Косенка, на ділянці №8 — могила та пам'ятник на ній (автор — скульптор М. Вронський) незабутньої української оперної та концертної співачки, народної артистки УРСР (1939) — Оксани Андріївни Петрусенко (дівоче — Бородавкіна; 18.02.1900, Севастополь — 15.07.1940, Київ) Петрусенко — псевдонім, взятий на честь першого чоловіка її, диригента і композитора Петра (Петруся) Бойченка. Письменник Микола Кагарлицький видав книжку про талановиту співачку, відкрив драматичні сторінки з біографії незабутнього «українського соловейка». Звідки ж ця чародійка пісні? Народилась Оксана, за даними Севастопольського державного архіву, 24 січня за старим (5 лютого — за новим стилем) 1900 року в Севастополі, (а не 1901 року, як написано на пам'ятнику), а не в селищі Балаклія на Харківщині, як повсюдно подають довідники. Хибні дані про місце народження ввійшли до енциклопедій з волі самої співачки. Для високого мистецтва Оксану Петрусенко відкрив Юрій Шумський, до якого на репетицію випадково потрапила виснажена тифом висока дівчина в подертій, з чужого плеча шинелі. Почувши її голос, молодий актор попросив дівчину заспівати і... був надзвичайно вражений. Завдяки підтримці Шумського Оксана Петрусенко вступила до Київського музично-драматичного інституту ім. Лисенка (1923—1924), одночасно двічі на тиждень брала уроки у видатного музичного педагога Олени Олександрівни Муравйової, яка жила на вулиці Підвальній, 8, одним з учнів якої був Іван Семенович Козловський. Однак через складні сімейні обставини та брак коштів залишила його і стала професійною артисткою, фактично не маючи повноцінної музичної освіти.

У 1934 році Оксана Петрусенко стала солісткою Київського державного театру опери та балету, її голос вибухнув вулканом, сколихнув громадськість столиці, навколо нього схрестилися мечі доброзичливців і ворогів. Вона навіть не здогадувалася, що приїхала до Києва спалахнути сліпучою зіркою на всесоюзній вокальній орбіті — і передчасно вмерти, підкошена байдужістю, цькуванням, задрощами, обмовами, доносами, стеженнями, зрадами, підступністю.

У березні 1936 року на декаді українського мистецтва у Москві Петрусенко ушавилася як феноменальне вокальне явище. Саме тоді в ній забували почуття національної гідності й гордоців за те, що вона плоттю і кров'ю — дочка українського народу, із селянської бідняцької родини, що благословили її на творчу путь корифеї національного театру Панас Саксаганський, Марія Заньковецька, Іван Саратовський, Катерина Лучицька.

Заглянути в лабіринти життя Оксани Андріївни допомогли архівні матеріали, що тільки наприкінці минулого сторіччя потрапили до законного їх спадкоємця — Олександра Петрусенка — нині вже покійного сина співачки. А також — архівні справи репресованих політичних і культурних діячів, розвідки та публікації у пресі про репресії 30-х років, спогади подруги й концертмейстера Ніни Іванівни Скоробагатько, московського звукорежисера Анни Бегічевої, майстрів оперного мистецтва. Проаналізувавши й зіставивши наявні відомості, письменник М. Кагарлицький дійшов висновку, що на Оксану Петрусенко було наставлено аж три пастки. Із двох виборсалася, а в третій — задихнулася.

Із слів Ніни Іванівни Скоробагатько: «До мене не раз чулися тривожні дзвінки з проханням, аби я не залишала саму Оксану Андріївну після вистав, супроводжувала її аж до самого дому (мешкала вона тоді на Стрілецькій). Я їй нічого не казала про ті зловісні телефонні дзвінки». Справа тут не лише в ненависті до співачки художніх керманічів опери й амбітних співаків — запахло доносами, залякуванням, та навіть... розправою.

Микитенко Іван Кіндратович (6.09.1897, с. Рівне, тепер Новоукраїнського р-ну на Кіровоградщині — 4.10.1937, Київ) — прозаїк, драматург. Навчався в Херсонському військово-фельдшерському училищі та Одеському і Харківському мед. ін-тах. З 1934 р. — секретар правління СПУ. Учасник Міжнародних антифашистських конгресів на захист культури в 1935 р. (Париж) та в 1937 р. (Мадрид). Серед творів: «Вуркагани», «Гавриїл Кириченко — школяр» (1928), роман «Ранок» (1933); п'єси «Диктатура» (1931), «Кадри», «Справа честі» (1932), «Дівчата нашої країни» (1933), «Маруся Шурай» (1934), «Соло на флейті» (1935); І. Микитенка вбили енкаведисти 4 жовтня 1937 року в районі Биківні (Київщина). На Байковому цвинтарі символічне поховання. Поряд — могила дружини й вірного помічника письменника — Зінаїди Григорівни Микитенко. Автори пам'ятників-скульптор Б. Горбань та архітектор О. Ільїн (ділянка № 26).

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

Із «Щоденника» Оксани Петрусенко, 26 березня 1935 року: «Возненавиділа група нечестивих мене за моє сценічне і вокальне обдарування — моя робота, мої успіхи спать їм не дають. Та якщо вже прогавили моє сходження, важко назад відтягнути — занадто яскравою одиницею я є в очах суспільності. А копають яму піді мною сильно. Мене важко шльопнути». Доведена до відчаю, Оксана Андріївна намислила... повіситись. Уже була й петлю накинула на шию, та несподівано прийшла подружка Анна Бегічева, і вона разом із гостею тієї вересневої ночі поїхала по правду до Москви (її унікальним голосом був зачарований навіть Йосип Сталін!).

Третя життєва пастка для співачки готувалася хитріше й підступніше. Захисники Оксани Андріївни вже спочивали на тім світі — і всенародна улюблениця залишилася сама, за стіною байдужості й жорстокості. Виснажували, висотували душу і власні драми. Захворіла на відкриту форму туберкульозу — слава Богу, вилікувалася. Однак синові Володі, теж хворому на сухоти, медицина зарадити була безсила. Становище співачки в театрі настільки ускладнилося, що їй не давали співати у виставах. В архіві артистки збереглася заява секретареві ЦК КП(б)У М.С.Хрущову від її шанувальників з проханням втрутитися в конфлікт і посприяти Оксані Андріївні у відновленні повноцінного творчого життя (так і невідомо, чи дійшла ця заява до Микити Сергійовича).

У вересні 1939-го Оксану Андріївну посилають з концертною бригадою в Західну Україну — там була публікація в газеті «Наш прапор» про те, що 1936 року більшовики її нагородили, а потім знищили (до речі, Оксана Петрусенко не була народною артисткою СРСР, як написано на пам'ятнику). Отож, треба було показати співачку живою, їхала туди в колоні вантажівок під постійними обстрілами. У Львові, на біду, Оксана Андріївна безтямно закохалася в Андрія Терентійовича Чеканюка, який обіймав посаду редактора газети «Комуніст» (був членом ЦК КП(б)У, депутатом Верховної Ради УРСР, академіком), мав родину, двох дітей, і був молодшим за Оксану на 6 років. О.Петрусенко не мала думки розбивати його сім'ю: прагнула єдиного — кохати й бути коханою, бо її оточували порожнеча, ворожість! У двох невідісланих листах до А.Чеканюка 1940 року співачка розкрила драму своєї зраненої душі, шостим чуттям передчула свій близький кінець.

Кохання, вагітність, позбутися якої категорично відмовилася, складні взаємини з брутальним і ревнивим чоловіком Василем Москаленком завдали їй чимало горя. Останні два місяці життя наповнилися нестерпними стражданнями. Кількаразові звернення артистки до партбюро театру з проханням ізолювати її від Василя Москаленка, який ганьбить її на кожному кроці, залишилися без відповіді.

Вчитайтесь і вслухайтесь у крик душі, що в чернетці листа Оксани Петрусенко до партійного чиновника: «Товаришу Бородін. Говорити відверто у нас в театрі — це підписати собі вирок і потрапити в опалу групівщини. Та скільки ж можна мовчати? Борючись зі всіма цими явищами, я занадто поплатилася: втратила здоров'я й нерви. Лишився ще голос, а його я й хочу зберегти — він ще знадобиться моїй Батьківщині і моєму народові, з якого я сама вийшла. Я не хочу в ці свої роки стати інвалідом... Я останній сезон працюю в Київській опері — більше ні моральних, ні фізичних сил мені не вистачає: відчуваю, якщо залишуся, — втрачу голос, оскільки через нервову обстановку, що склалася, важко дотриматися рівноваги. А це триває чотири роки!».

В Інституті охорони матері і дитини, куди Оксана Петрусенко потрапила наприкінці червня 1940 року, видатну співачку помістили на другому поверсі в палаті № 2. Лежала там сама-самотою. З добрим чи лихим умислом її ізолювали? Відомий професор медицини Олександр Юхимович Лур'є пильно стежив за її здоров'ям, консультував лікарів, давав поради, вказівки. Під

Новиченко Леонід Миколайович (31.03.1914, с.Русанівка на Сумщині — 22.11.1996, Київ) — літературознавець, критик. Закінчив Гадяцький педтехнікум (1932) та філологічний факультет Київського університету (1939), аспірантуру. Головний редактор журналу «Вітчизна». Доктор філологічних наук, професор, академік АН УРСР (1985). Автор книжок: «Павло Тичина» (1941), «Творчість Павла Тичини» (1949), «Литературно-критические очерки» (1951), «Поетичний світ Максима Рильського» (1980). За книгу «Не ілюстрація — відкриття» удостоєний Державної премії ім. Т.Г.Шевченка (1968). Похований на ділянці № 49А.

його наглядом Оксана Андріївна 8 липня 1940 року благополучно народила сина Олександра. Та на третій-четвертий день по народженні хлопчика професора Лур'є відсилають у відрядження, хоч він супротивився, бо потерпав за здоров'я співачки. За свідченнями одних, Оксана Андріївна почувалася добре навіть того фатального 15 липня. За іншими даними, вона вже 13—14 липня (це були субота, неділя) почувалася зле. Якщо так, то слід би забити тривогу, зібрати консиліум із компетентних професорів, покликати на допомогу знаних медиків із лікарні ЦК КП(б)У... Нічого подібного зроблено не було!

Спогади медсестри Параски Федорівни Гладуш-Новакової, свідка останніх хвилин життя співачки: «Десь після дванадцятої дня я поспішала коридором. Раптом двері палати № 2 широко розчинилися, з них виглянув черговий лікар-гінеколог і гукнув мені:

— Оксані Андріївні погано! Спустиись у поліклініку, виклич чергового професора-консультанта. Пройшло хвилин десять-п'ятнадцять — не більше.

І ось я вже в палаті. Оксана Андріївна лежала в ліжку горілиць. Лікар був стурбований:

— Укол у серце я вже зробив, а зараз дамо їй кисневу подушку.

Я якнайзручніше підклала долоні під подушку, припідняла голову. Та враз обличчя Оксани Андріївни поблідло, пополотніло.»

Ось так, у тяжку хвилину біля співачки опинився тільки черговий лікар, який без консультацій, без свідків зробив О.Петрусенко укол у серце. Хто дасть відповідь, що то був за укол?! Ох, багато легенд, здогадів ходить у народі про останні дні великої артистки...

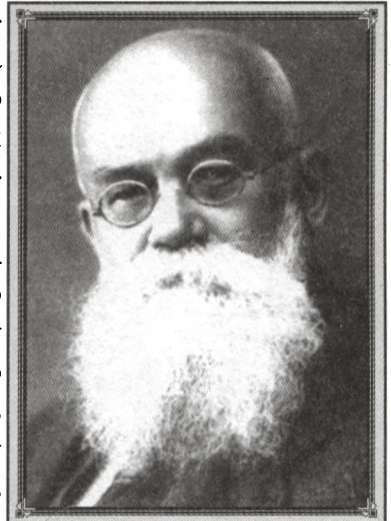
Трохи далі, за похованням Оксани Петрусенко, в тіні Вознесенського храму стоїть монументальний гранітний пам'ятник (автори — скульптор І.Макогон та архітектор В.Кричевський) з горельєфом історика України, голови Центральної Ради, Президента УНР, академіка Михайла Сергійовича Грушевського (29.09.1866, м.Холм, тепер Польща) — 24.11.1934, Кисловодськ); автора понад 2000 наукових праць, зокрема капітальних «Історія України-Руси» та «Історія української літератури»!

Я не раз приходив до могили першого Президента України й думав про те, як мало ще знаю про цю неординарну, віддану народові особистість. До

речі, 20 березня 1917 року на першому засіданні Центральної Ради її головою Михайла Сергійовича Грушевського обрали заочно, бо перебував у той час на засланні в Москві (після Сибірська) разом з донькою Катєю і дружиною Марією Сильвестрівною.

Доктор історичних наук Юрій Шаповал знайшов архівні документи, які переконливо засвідчують, що Михайлові Грушевському «допомогли» відійти у вічність. Михайло Сергійович, за документами чекістів, поставав керівником «української контрреволюції» у Москві, але «вписують» його чомусь водночас в «Російську національну партію» та в «Український національний центр». У травні

Михайло Грушевський

1934 року Міністр освіти УРСР Володимир Затонський офіційно звертається до секретарів ЦК КП(б)У Станіслава Косіора і Павла Постишева з нагадуванням про необхідність «якось розв'язати питання з М.Грушевським у Москві», куди український професор був фактично засланий.

Однак М.Грушевського допоки не чіпали. Йому надають можливість поїхати на відпочинок, і 6 вересня 1934 року академік виїхав з родиною із Москви, а вже 9 вересня прибув разом з дружиною та донькою на станцію

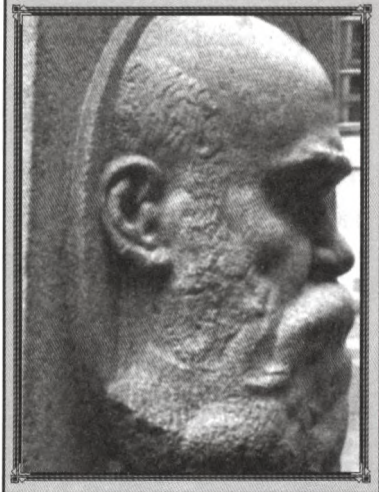

Осика Леонід Михайлович (8.03.1940, Київ — 16.09.2001, там само) — український режисер, сценарист. Один із представників «поетичного кіно». Заслужений діяч мистецтв УРСР (1988). Народний артист України (1998). Лауреат Національної премії України ім.Т.Г.Шевченка та Державної премії імені Олександра Довженка (2001). 1959 року закінчив Одеське театрально-художнє училище; 1965 — Всесоюзний державний інститут кінематографії. З 1965 року працював на Київській кіностудії художніх фільмів. У 1990—1993 — секретар правління Спілки кінематографістів України. Кінофільми: 1966 — «Та, що входить у море», дипломна робота, режисер; 1967 — «Хто повернеться — долобить», режисер; 1968 — «Камінний хрест», режисер; 1968 — «Захар Беркут», режисер; 1973 — «Дід лівого крайнього», режисер, сценарист; 1976 — «Тривожний місяць вересень», режисер; 1978 — «Море», сценарист, режисер; 1979 — «Розплата» (телевізійний фільм), режисер; 1985 — «Вклонися до землі», режисер; 1987 — «Увійдїть, стражденні», режисер; 1989 — «Етоди про Врубеля», сценарист, режисер; 1981 — «..Якого любили всі» (пам'яті Леоніда Бикова), режисер; 1991 — «Подарунок на іменини», сценарист, режисер; 1993 — «Гетьманські клейноди», сценарист, режисер. Похований на ділянці № 49А.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

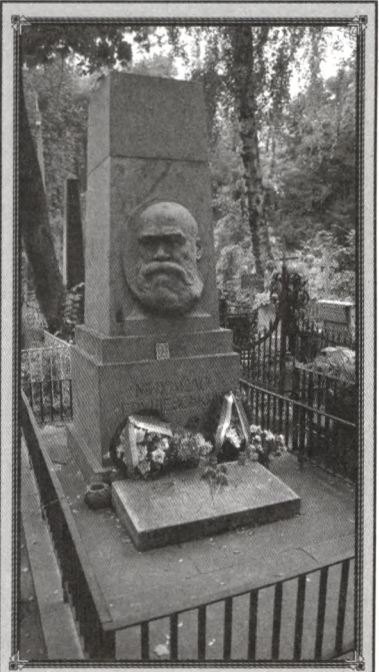
Мінеральні Води, звідки поїхали до Кисловодська. Вже з цього моменту Грушевського «ГПУшники» взяли під нагляд, тобто — «вели».

Ще 17 серпня 1934 року заступник начальника секретно-політичного відділу Головного управління держбезпеки НКВС СРСР Г. Люшков повідомляє телеграмою уповноваженого НКВС по Північно-Кавказькому краю Лаврушина: «Своє керівне становище серед українських націоналістичних кадрів М. Грушевський зберіг і дотепер. Він нами активно розробляється у справі «Старець», по якій є перекриті агентурні відомості про підготовку втечі М. Грушевського за кордон. Не виключаємо можливості, що подорож Грушевського до Кисловодська буде використана для зустрічей з організаторами втечі, а, можливо, і практичного її здійснення. Відвернення втечі Грушевського має виняткове політичне значення. Академіка Грушевського супроводжуємо розвідкою». М. С. Грушевський помер 24 листопада 1934 року. Це сталося о 2-й годині дня у Кисловодській міській лікарні імені О. Рикова, де академік перебував у палаті № 2 від 13 листопада 1934 року з діагнозом: «Злоякісний карбункул спини. Сепсис». Збереглася повна історія хвороби вченого за № 1364, яка дозволяє буквально по днях відтворити зміни фізичного стану і погіршення його здоров'я, що й призвело до смерті.

Усупереч розповсюдженій раніше версії про те, що М. С. Грушевському було зроблено незначну операцію фурункула на шиї, можна тепер відтворити правдиву картину тогочасних подій. Ось, наприклад, уривки записів із історії хвороби: «Поступил в тяжелом состоянии... Подвергся 4-кратному оперативному вмешательству... Глубокий старик... Спина представляет собой большую раневую поверхность от шеи до поясницы. На спине гноящаяся рана от бывших операций. На шее больше к низу раневая поверхность с обильным количеством гноя». Звертає увагу і той факт, що захворів М. С. Грушевський ще у жовтні 1934 року, тобто не в лікарні, а в санаторії. 12 жовтня йому зробили операцію карбункулу. Перше повідомлення про це було таким: «По заключению врачей Грушевский опасно болен. Наблюдение за семьей заслуживающего ничего не дало». Після операції Михайло Сергійович перебував у ліжку з температурою. Його стан не покращився, і 16 жовтня зроблено нову операцію. Однак, звернімо увагу на те, що в історії хвороби М. Грушевського йдеться про чотирикратне

«оперативне втручання». 16 листопада було зроблене переливання крові, взятої у доньки Катерини Михайлівни. Після цієї операції замість полегшення хворому стало гірше. Лікар Хургін зробив нову операцію, але самопочуття стало ще гірше. У цей час у Кисловодську відпочивав відомий московський хірург Микола Бурденко, але М. Грушевська довідалася про це запізно. Все-таки 24 листопада вона запросила його до Михайла Сергійовича. Оглянувши хворого, він вийшов із палати обурений: «Що це мене покликали до вмираючої людини?». Марія Сильвестрівна почула ці слова зовсім випадково, проходячи повз, — вони її приголомшили, оскільки були цілковитою несподіванкою. Ніщо ніби не вістувало кінця. Та лікарі констатували: «Смерть при наростанні серцевої слабости». В українській некомуністичній історіографії встановилася однозначна думка, що таким способом його штучно усунуто з життя... Після того, як М. С. Грушевський відійшов у вічність, директор Кисловодського санаторію Комісії сприяння вченим надсилає телеграму до свого московського

Пам'ятник на могилі Михайла Грушевського

Панч (Панченко) Петро Йосипович (4.11.1891, м. Валяки, нині Харківської обл. — 1.12.1978, Київ) — прозаїк, громадсько-культурний діяч. Закінчив Полтавське землемірне училище (1915). Брав участь у Всесвітньому конгресі на захист культури (Париж, 1935). 1939—1940 рр. очолював Львівську письменницьку організацію. 1949—1953 рр. — голова Харківської організації СПУ, 1966—1969 рр. — секретар правління СПУ. Серед творів: повісті «Там, де верби над ставом», «Гнізда старі» (1923); збірки оповідань «Бій преподобний», «По за життям» (1924), «Мишачі нори» (1926), «Перегони», «Смерть Янулякса», «Тихонів лист» (1928), «Муха Макар» (1930), «Мамо, вмирайте!», (1931), «Мир» («Рано-вранці», (1937), «Товариш» (1954), роман «Право на смерть» («Облога ночі», 1935); історичний роман «Гомоніла Україна» (1954); Твори у 5-ти т. (1971), Твори у 4-х т. (1973). Удостоєний Державної премії ім. Т.Г. Шевченка (1965) за повість «На калиновім мості». Загинув в автокатастрофі. Похований на ділянці №43, за склепом.

керівництва: «Грушевский умер. Семья желает хоронить в Киеве. Срочно выясните — молнируйте возможность добиться отдельного вагона. Венгеровский». 26 листопада тіло М.С.Грушевського у супроводі Марії Сильвестрівни та Катерини Михайлівни відправлено поїздом №15, який прибув до Києва 28 листопада о 15-й із запізненням на дві години. На вокзалі небіжчика зустріли члени урядової комісії у справі похорону академіка на чолі з заступником голови Раднаркому УРСР Василем Порайком, кілька вчених-академіків, родичі.

Тіло перевезли до Академії наук, де до нього відкрито доступ з 18 до 22-ої години, і наступного дня, тобто 29 листопада — з 10 до 13-ої години. Того ж дня відбувся похорон на Байковому цвинтарі. Не залишився поза увагою чекістів і сам процес похорону. В одному із документів зазначалося, що все пройшло спокійно, а чисельність тих, хто проводжав вченого в останню путь, сягала 600 осіб, з яких на самому цвинтарі були присутніми 400. Фактично одразу по смерті вченого і громадського діяча Михайла Сергійовича Грушевського виникла версія про її насильницький характер. Автори надгробка М.С.Грушевському (1936) — видатний архітектор, графік, художник театру і кіно Василь Кричевський і скульптор Іван Макогон; пам'ятник офіційно так і не відкрили, оскільки у той час була у розпалі викривальна кампанія проти «українського буржуазного націоналізму». Зазначу: сірий камінь для пам'ятника Першому президенту УНР взято із розібраного більшовиками постаменту цареві Миколі I, що стояв у парку навпроти університету св. Володимира (нині — Національний університет імені Тараса Шевченка). І ще особливість пам'ятника М.С.Грушевському: робітникам наказали встановити надгробок так, щоб тильна сторона була повернута від центральної алеї...

19 листопада 1948 року померла дружина М.С. Грушевського — Марія Сильвестрівна (дівоче прізвище Вояківська, 1868—1948). Її поховали поряд з чоловіком, Михайлом Сергійовичем, але надгробного пам'ятника встановлено не було. Мало хто знає, що Марія Сильвестрівна — громадський діяч, педагог, відома перекладачка із французької на українську (її переклади творів Мопассана, Бальзака й Золя перевидаються досі), і з російської, зокрема Антона Чехова, журналістка, активна співробітниця «Літературного наукового вісника», автор книжки «Техніка і технологія перекладу». У 60-х роках ХХ сторіччя могила дружини Першого президента УНР була зрівняна з землею.

Надгробок на могилі
Марії Грушевської

Нещодавно, нарешті, з'явилася мармурова табличка: «Марія Грушевська. 1868—1948». І більш нічого...

За Вознесенським храмом у першому ряду стоїть пам'ятник з білого мармуру на могилі оперного диригента, музичного діяча Володимира Олександровича Дранишнікова (1893—1939). Навіть розкрити нотну партитуру зобразив скульптор на його пам'ятнику так, що знавці нотного запису підходять, читають і в душі співають ті мелодії, які гриміли під чародійним помахом руки В. Дранишнікова. Розповідають, що перед виступом хтось показав Володимирі Олександровичу критичну рецензію про нього у партійній газеті «Правда»: того ж дня талановитий маестро помер за диригентським пультом у приміщенні столичної опери...

Пам'ятник на могилі
Володимира Дранишнікова

Могила співачки, народної артистки СРСР (1960) Лариси Архипівни Руденко (28.01.1918, м. Макіївка на Донбасі—19.01.1981, Київ) — неподалік поховання М. С. Грушевського на ділянці № 8. У славетній плеяді видатних майстрів оперної сцени Ларисі Архипівні, безперечно, належить одне з перших місць. Вона володіла надзвичайно гармонійним поєднанням

Паторжинський Іван Сергійович (20.02.1896, с. Петро-Свистунове на Запоріжжі — 22.02.1960, Київ) — співак, педагог. У 1922 р. закінчив консерваторію в Катеринославі. Працював у Харківському та Київському театрах опери та балету. У 1946 році — професор Київської консерваторії. У 1945—1954 роках голова правління Українського театрального товариства. Партії: Карась («Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського), Виборний («Наталка Полтавка», Тарас Бульба «Тарас Бульба» М. Лисенка), дяк Гаврило («Богдан Хмельницький» К. Данькевича), Трохим («Наймичка» М. Вериківського) та ін. Серед його учнів — Є. Червонюк, Д. Гнатюк, А. Кікоть. Народний артист СРСР (1944). Похований на ділянці № 8А.

Лариса Руденко

Пам'ятник на могилі
Лариси Руденко

рідкісного за красою, тембром і силою голосу великого діапазону з яскравим артистичним талантом. Непереборну чарівність випромінював не тільки голос, але й весь її образ. Ще в студентські роки дівчина звернула на себе увагу багатьох видатних співаків. Голова журі другого Всесоюзного конкурсу вокалістів В. Барсова писала про Л. Руденко, що вона має надзвичайно красивий голос і виділяється серед інших щирим, сердечним виконанням. Велика російська співачка А. Нежданова також відзначала, що на цьому конкурсі найбільше враження справив на неї виступ Лариси Руденко, її красивий тембр, сильний звук, голос великого діапазону. А Борис Гмиря дивувався, як природа може створити таку красу, як людський голос, і зокрема такий, як у Лариси Руденко.

Лариса Архипівна гнучко користувалася всіма можливостями свого дивовижного голосу: від найніжнішого граничного піаніссімо (у «Спальні графині» із «Пікової дами») до потужного фортіссімо (у сцені судилища в «Аїді»), вміла добувати із нього чарівні звуки, володіла великою палітрою барв, відшліфованою дикцією і вимовою, була чудовим ансамблістом і партнером. Після перемоги на конкурсі вокалістів 1939 року Л. Руденко запрошена на роботу до Київського театру опери та балету ім. Т. Шевченка. Особливо хороші у Лариси Архипівни ліричні арії-сповіді й драматичні речитативи. З не меншим успіхом виступала Л. Руденко і в камерних концертах, і з виконанням народних пісень, особливо українських. З 1951 року вона успішно викладала в Київській консерваторії, ставши професором кафедри сольного співу. Серед її учнів — солістки багатьох оперних театрів і філармоній України. Свого часу Мар'ян Крушельницький після роботи над оперою «Богдан Хмельницький» розповідав артистам театру імені Франка: «Лариса Руденко — не лише чудова співачка. Це талановита артистка, яку сміливо можна ввести в будь-який драматичний спектакль».

Свого часу Мар'ян Крушельницький після роботи над оперою «Богдан Хмельницький» розповідав артистам театру імені Франка: «Лариса Руденко — не лише чудова співачка. Це талановита артистка, яку сміливо можна ввести в будь-який драматичний спектакль».

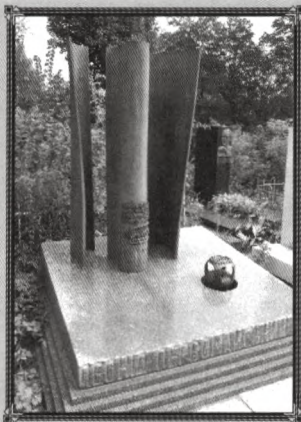
Вертаю на центральну алею і навпроти Вознесенського храму, через дорогу, — ділянка №7 й могила Олесь (Олександра) Терентійовича Гончара (3.04.1918, слобода Суха, нині Кобеляцького р-ну Полтавської обл. — 14.07.1995, Київ; автор пам'ятника — скульптор Є.Прокопов) — письменника, публіциста, громадсько-політичного діяча, який, за усталеною від часів УРСР неофіційною ієрархією, мав титул письменника №1 та якому, як свідчать «розсекречені» архівні матеріали і спомини дружини Валентини Данилівни (її книжка «Я повен Любові». — 2008), також «жилося не з медом, інколи тривожно та пригнічено».

Олесь Гончар

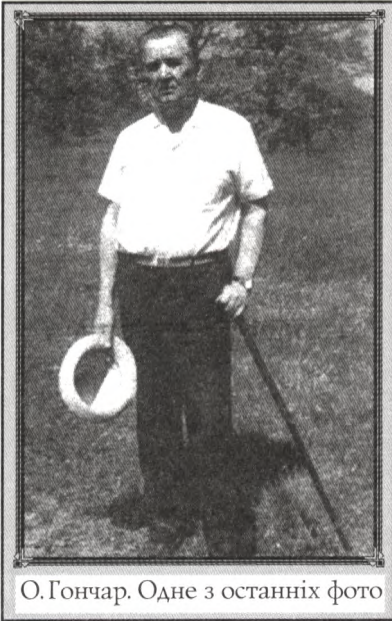
Згадаймо — О.Т.Гончар одним із перших написав роман про війну, усім відомі «Прапороносці», Олесь Терентійович був одним із лідерів переходу від літератури тоталітарного типу (тобто від майже виключної функції обслуговування однопартійного режиму) до елітарного, коли митець усвідомлює одну просту істину: служитимеш партії, обернатимешся як коліщатко в її ідеологічній машині — загубиш душу.

Коли я був студентом Миколаївського педінституту, філологи пошепки розповідали про те, як в один із повоєнних років письменника О.Гончара

Первомайський Леонід Соломонович (Гуревич Ілля Шльомович) (17.05.1908, м. Костянтиноград Полтавської губернії, тепер Красноград Харківської обл. — 9.12.1973, Київ) — поет, прозаїк, перекладач. Працював у видавництві «Радянський письменник» і в журналі «Вітчизна». Серед творів: «Молодість брата» (роман у віршах, 1947), «На крутих берегах» (1954), «Між бурями» (1967), «Уроки поезії» (1968), «Древо пізнання» (1971), «Вчора і завтра» (1974), «Сузір'я ліри» (1976); віршів і віршованих казок для дітей «Веселий сад» (1934), «Казка про Івана Голика» (1939), «Малим і найменшим» (1955), «Хлопчисько Онисько» (1956), «Спомин про блискавку» (1964); роману «Дикий мед» (1963); книжок статей на літературні теми: «3 щоденника поета» (1956), «Творчий будень» (1967), ряду драматичних творів та багатьох художніх перекладів. Удостоєний Державної премії ім. Т.Шевченка (1946). Похований на центральній алеї, ділянка №2. Автори пам'ятника: художники Мельниченко В.В. і Рибачук А.Ф., архітектор Милецький А.М.

О. Гончар. Одне з останніх фото

викликав Микита Сергійович Хрущов, тодішній партійний лідер України, і довго розповідав-вихвалявся про свої успіхи в керівництві сільським господарством. По тому його помічник уже прямим текстом сказав, що українцям бажано, аби Олесь Терентійович написав книжку про Микиту Сергійовича і саме «у розрізі» його сільськогосподарських ідей та результатів. І одержав від письменника категоричну відмову. Письменник О.Т.Гончар 1966 року написав першому секретарю ЦК КПУ П.Ю.Шелесту категоричну відмову взяти участь у так званій комісії з відомих творчих та наукових осіб, яка підготувала б гучний процес над такими шістдесятниками, як Іван Світличний (резонансного процесу, подібного

до процесів 30-х років ХХ сторіччя, так і не відбулося, і то головне з причини «поведінки» О.Гончара).

Олесь Терентійович 1968 року зробив виклик системі своїм знаменитим «Собором» (до речі, Ватикан висував на Нобелівську премію), де найрізкіше викрив так званий «радянський інтернаціоналізм», який на практиці означав люте національне нищення. Уся «соборна» історія почалася з того, що О.Ватченко — перший секретар Дніпропетровського обкому партії (згодом — Голова Верховної Ради УРСР), побачив у Володзьці Лободі, головному персонажу «Собору», так би мовити, свого прототипа; нібито Ватченко, так само, як і Володька з роману, віддав свого батька в будинок пристарілих. І ось Гончарового 50-ти річчя відбувається Пленум ЦК Компартії України, де «Собор» змішують з брудом. Почав нападки О.Ватченко, чорнив, громив, зазначаючи з партійною принципістю, що «...твір Гончара «Собор» ідейно порочний, шкідливий, пасквільний твір, який паляжить наше щасливе життя, допомагає буржуазній пропаганді очорнити нашу дійсність».

Олесь Гончар про творчість: «Художник по суті дуже беззахисний перед чавунним, свинцевим лицем обставин. Доки він, за чеховським рецептом, по краплі вичавлює з себе раба, доки намагається на йоту зробити себе кращим (переконуючись, як це нелегко), доки він блукає в серпанках образів і, довірливий до наївності, тче ніжне, духовне, — над ним у цей час нависає пика чиясь, товста, як озаддя, жорстока морда якогось фантомаса, стократ сильнішого за тебе саме відсутністю душі, совісті! Цілим натовпом обступають тебе і кар'єрист, і донощик, і майстер інтриги, і кожен хоче перетворити тебе в

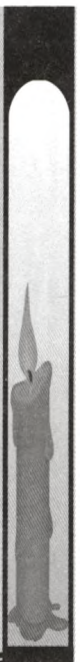
скомороха, цинічно принизити, загнати в тванюку брехні і словоблудства, де сам він давно вже обвикся, принатурився, бо нащо йому твоя чистота, несхожість, ти нею його тільки дратуєш... І все ж не шкодуєш. Ти знав щастя. Ти торкався небес» («Щоденник», т.2, с.356).

Це письменник Олесь Терентійович Гончар сміливо прийшов з товаришем, письменником Анатолієм Григоровичем Погрібним (1942—2007) на тодішній майдан Жовтневої Революції (нині — Майдан Незалежності), де на холодному граніті студенти розкинули свій «бунтівний» табір. Там, серед молодих звиязців — протестантів була й онука О.Т.Гончара — Леся, і бліда, виснажена народна артистка України Неоніла Крюкова, і сотні молодих протестантів-сміливців. Тоді Олесь Терентійович сказав студентам пророчі слова: «Ви — цвіт нації! Прошу, прошу — бережіть себе, ви так потрібні для майбутнього України!». А наступного дня О.Т.Гончар написав заяву про вихід із Компартії. То ж, коли стверджують, що Олесь Терентійович був одним із батьків національного відродження початку 90-х років ХХ сторіччя — ніяке це не перебільшення, а свята правда. Як, до речі (про що свідчать архіви), і те, що кадебітсько-компартиїні органи винощували план заарештувати письменника, у всякому випадку, про це є переконливі документи у книжці Валентини Данилівни.

Варто додати, що вже і в час так званої «перебудови», 1988 року, було заборонене офіційне відзначення 70-річного ювілею лауреата Ленінської премії, двох — Державних премій СРСР та України, Шевченківської премії та

Петрицький Анатолій (Анатоль) Галактіонович (31.01(12.02).1895, Київ — 6.03.1964, там само) — український живописець і художник театру. У 1912—1917 роках навчався в Київському художньому училищі. Оформлював вистави у міських театрах («Молодому театрі», Музичній драмі, Театрі опери та балету). Твори Петрицького зберігаються у Національному художньому музеї. У 1965 у Києві на його честь названо вулицю. У 1944 — йому присвоєно звання народного художника СРСР, у 1949 і 1951 — Сталінські премії. Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Пам'ятник на могилі
Олеся Гончара

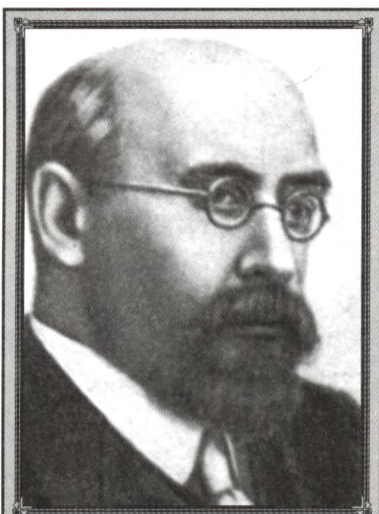
золотої медалі імені О.О.Фадєєва, Героя Соціалістичної Праці, академіка, члена Всесвітньої Ради Миру письменника Олеся Терентійовича Гончара, бо ще при владі були ватченки.

Чи зламався по тому сам О.Гончар? Після заборони і жорсткої критики роману «Собор», після примусового відходу від керівництва Спілкою письменників? Не минулося, звісно, те марно, та й вік почав нагадувати про себе болячками й скрутами, і тримався завдяки турботливості дбайливої дружини і дітей та онуків, простих шанувальників його таланту.

А повага до письменника зберігалася і спалахнула в роки старту нової Української Держави. Гончар постав як Собор, як одна із всенародних святинь українського народу. Посмертно О. Т. Гончар удостоєний звання Герой України (2005).

Коли Валентина Данилівна готувала до друку Гончарові «Щоденники», прочитала в записах тих років такі Олеся Терентійовича слова: «Я б хотів, щоб попіл після мене був розсіяний над Україною, землею, яку я так любив, яка болітиме мені й після смерті». Земля Вам пухом, Олесю Терентійовичу, величний наш духовний дороговказе...

Напроти Вознесенського храму ще збереглася без усіляких прикрас капличка: вона єдина, яка стоїть на центральній алеї некрополя більш-менш у привабливому вигляді. На облізлій стіні невибаглива табличка й напис російською мовою: «Академик Косоногов Иосиф Иосифович (31.03.1866 — 22.03.1922)». Академік Петро Капіца (він же Копиця) свого часу сказав справедливі слова: «Якщо академіка через 10 років після смерті ще пам'ятають, то він — класик науки». Хто ж він, цей учений, якого хочеться пом'янути й сьогодні? Йосип Косоногов, закінчивши Київський університет св.Володимира, залишився асистентом на кафедрі фізики. З 1903-го року Й.Косоногов — професор університету, завідувач фізичної лабораторії. 1902 року відкрив оптичний резонанс в області видимих променів і цим явищем пояснив причину

Йосип Косоногов

яскравого кольору неоднорідних за структурою тіл. Уперше застосував ультрамікроскоп для вивчення електролізу. Він був талановитим експериментатором і виконав ряд цінних досліджень, присвячених фізиці діелектриків, фізичній оптиці та деяким іншим питанням, приділяв велику увагу вдосконаленню методики викладання фізики як у вищій, так і в середній школі. Професор Й.Й.Косоногов опублікував ряд підручників і навчальних посібників з фізики, в тому числі керівництво з фізики для студентів університетів.

Особливо плідною діяльністю ученого була в 20-х роках ХХ сторіччя. Він був членом державної комісії, що розробляла законопроект про заснування Української академії наук у Києві (1918) та автором записки щодо розроблення законопроекту про заснування першого Київського державного науково-дослідного інституту фізики. У 1922 році на спільному зібранні Всеукраїнської академії наук Й.Косоногова обрано дійсним академіком.

Підходжу центральною алеєю до ділянки №43: неподалік від могили Поперної співачки і педагога, заслуженої артистки СРСР Зої Михайлівни Гайдай (2.07.1902, м.Тамбов (Росія) — 21.04.1965, Київ),

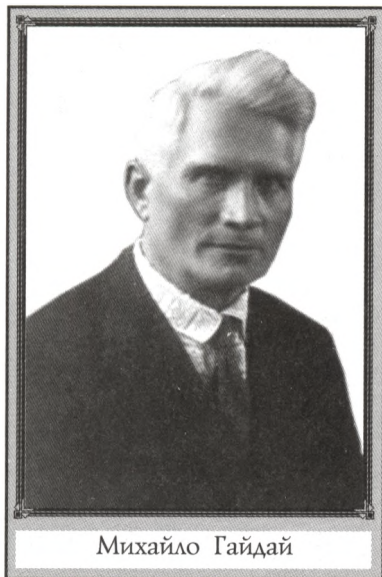

Родинний склеп
Косоногових

Підпалій Володимир Олексійович (13.05.1936, с.Лазирці на Полтавщині — 24.11.1973, Київ) — поет, перекладач. Закінчив філологічний факультет Київського університету (1962). Був редактором Держлітвидаву України та «Радянського письменника». Почав друкуватись у 1957 році. Автор збірок: «Зелена гілка» (1963), «Повесіння» (1964), «Тридцять літ» (1967), «В дорогу — за ластівками» (1968), «Вишневий світ» (1970), «Сині троянди» (1979), «Поезії» (1982), «Береги землі» (1986), «Сковородинські думи» (2002, посмертно). Перекладав на укромову твори російських, єврейських, вірменських письменників. Похований на ділянці №33. Автори пам'ятника — скульптор Б.Карловський і архітектор А.Корнев.

Михайло Гайдай

поховання її батька, Михайла Петровича Гайдая (21.11.1878, с.Даньківка Прилуцького повіту, Чернігівської губ. — 9.09.1965, Київ) — відомого українського фольклориста-музикознавця, збирача народних пісень, композитора і диригента хорових капел, організатора хорового співу в Україні. Його творча діяльність розпочалася в роки розквіту національної культурної ідеї, позначеної іменами таких українських діячів, як М.Лисенко, М.Леонтович, К.Стеценко, О.Кошиць, згодом В.Косенко, М.Скорульський, Д.іЛ.Ревуцькі, П.Козицький, М.Вериківський, П.Верховинець, М.Грінченко, К.Квітка, М.Хомичевський (Борис Тен), М.Рильський. Виховувався Михайло спочатку у

відомій хоровій капелі Я.Калішевського у св.Софії як соліст — 2-й тенор і водночас, маючи неабиякий хист до малювання, навчався у художній рисувальній школі М.Мурашка. У капелі він опанував нотну грамоту і осягнув основи хорового співу, маючи абсолютний слух і тонке відчуття гармонії й ритму. Загальну освіту М.П.Гайдай здобув у Житомирській учительській семінарії, Херсонському музичному училищі, а згодом з 1917 по 1920 рік навчався у Київській державній академії мистецтв. У Житомирі він розпочав музично-педагогічну працю, керуючи хором дитячого будинку, а з 1905 року працював учителем співу в 1-й чоловічій гімназії, Маріїнській жіночій гімназії, Волинській духовній семінарії, землемірній і комерційній школах. Водночас диригував архієрейським хором духовної семінарії і світським хором Волинської губерніяльної «Просвіти».

У 1910 році за концерт на користь спорудження пам'ятника Т.Шевченкові, де М.П.Гайдай керував великим хором «Просвіти» і який став тріумфом української пісні та українською маніфестацією, волинський генерал-губернатор звинуватив його в хитро замаскованій «мазепинской демонстрації» і хотів вислати «по 8-му пункту» до Сибіру. Врятувало клопотання архієпископа Антонія, і Гайдай продовжує педагогічну й диригентську працю. У 1923 році — нештатний постійний співробітник 1-го віділу з окремих наукових доручень ВУАН. Його музичні композиції «Херувимська», «Отче наш», «Вірую», «За Україну», «У перетику ходила», «Ой, що ж то за шум учинився», «На давній могилі» стають популярними (1910—1914). З 1916 року М.Гайдай створює декілька великих світських та церковних композицій, багато працює над собою та починає серйозно цікавитися українським музичним

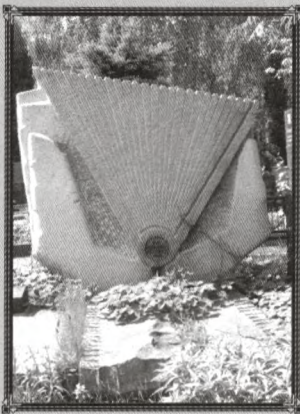

фольклором, а в роки проголошення незалежної УНР стає членом-дописувачем Української академії наук. З 1919 по 1923 рр. очолює Волинську державну капелу, де почала своє вокальне навчання його дочка й учениця Зоя Гайдай. Капела, добрим другом якої та акомпаніатором на концертах був В.С.Косенко, виконувала найскладніші твори — хори із опери «Енеїда» М.В.Лисенка, «Реквієм» Моцарта, хори з опери «Фіделіо» Бетховена, кантату «Весна» Рахманінова, хори М.Мусоргського «Ісус Навін», кантату Танєєва «Іван Дамаскін» та ін. У 1922–1923 роках М.П.Гайдай написав музику до драми О.Олеся

«Весняна казка» (власне, це була опера). Від 1924 року почалася його праця у Києві. Він стає другим диригентом державної капели «Думка», лектором у педтехнікумі ім. Б.Грінченка, науковим співробітником Кабінету музичної етнографії УАН, який очолював професор К.Квітка. Окремо слід зазначити, що М.П.Гайдай був активним «ідейноспрямованим» пропагандистом української

Михайло Гайдай у колі видатних діячів музичної культури кінця 20-х років ХХ ст. Сидять (зліва направо): Д.Ревуцький, П.Козицький, К.Квітка, М.Вериківський, К.Левицький. Стоять: А.Ревуцький, В.Верховинець, М.Радзівський, (особа, прізвище якої встановити не вдалося), М.Гайдай. 1927 рік

Підсуха Олександр Миколайович (16.10.1918, с.Ніжиловичі на Київщині — 21.10.1990, Київ) — поет. Закінчив Харківський пединститут іноземних мов. Викладав у Донецькому індустріальному інституті, в Київському пединституті. З 1953 по 1958 р. — відповідальний редактор журналу «Дніпро», згодом — завідувач редакції «Романів й повістей» видавництва «Дніпро». Автор збірок: «Життя за нас» (1950), «Героїка», «Слово про наших друзів» (1951), «Услід за нами» (1953), «Поєми» (1954), «Поезії» (1955), «Наталочка лічить до десяти» (для дітей, 1956), «В передчутті весни» (1960), «Материн заповіт» (1964), «Іду на клич» (1965), «Поезії», (1967), «Срібна грань» (1971), «Літа і думи» (1974), «Чекання зустрічі» (1980); роману у віршах «Поліська трилогія» (1962); книжки прози: «Віч-на-віч. Невигадані історії» (1962); п'єс: «Жарти жартами...» (1968), «Кому кують зозулі» (1973). Похований на ділянці № 50.

Могила Михайла Гайдая

пісні в Росії, керуючи в 1928—1930 роках Українською хоровою капелюю разом з П.Бігдаш-Бігдашевим, хором Центрального українського робітничого клубу ім.Т.Г.Шевченка та хором Тімірязівської академії у Москві. Востаннє в Україні як диригент світських хорів М. Гайдай керував капелюю ім.М.Леонтовича у Вінниці 1933 року та хором Всеукраїнського художнього інституту.

М.П.Гайдай був піонером вивчення української народної поліфонії, пісенного фольклору інших етносів України, робітничих і шахтарських пісень, міського фольклору, що, безсумнівно, примножило наукові здобутки вітчизняної музичної фольклористики.

Культура, побут і народна творчість греків Приазов'я лишалися тривалий час недослідженими. Без перебільшення можна сказати, що в справі збирання й дослідження фольклору греків Приазов'я в 30-х роках велика заслуга належала М.П.Гайдаю, який упродовж 1930—1932 років записав на фонограф і розшифрував із валків близько 600 мелодій грецьких пісень, здебільшого невідомих науці у грекомовних селах Сартана, Македонія, Чермалик, Стила, Ялта, Гурзуф, Велика Єні-Сала (Янисоль), Чердакли, Стара Кара-Куба (Аргин) і греко-татарських Стара Карань, Анадолю, Мангуш, Багатир, Старий Крим, Старий Керменчик. Записані 239 татарських пісень стали предметом окремого порівняльного музикознавчого дослідження М. П. Гайдая.

Усіх, хто знав Михайла Гайдая, завжди дивували широта його поглядів, чудове знання українського і світового мистецтва, історії музики; він тонко розумів поезію й живопис, добре малював олійними фарбами, аквареллю та кольоровими олівцями. Збереглися етюди й пейзажі мальовничих околиць Києва, Канева, Житомира, Волині, натюрморти, альбоми з малюнками. В 1947 році він організував і очолив митрополичий хор у Володимирському соборі Києва, який незабаром став відомий далеко поза межами України як «художній хор Гайдая». Духовна музика у виконавсько-хоровій діяльності М.Гайдая, посідала окреме почесне місце, зокрема твори Бортнянського, Веделя, Стеценка, Леонтовича, Чайковського, Рахманінова, Танєєва, Архангельського, Гречанінова.

На жаль, залишилася не виданою досить велика спадщина М.П.Гайдая: «Український робітничий фольклор», «Народна музика греків Маріупольщини», «Народна музика Балкарії», понад 3 000 українських народних пісень, що збері-

гаються у фондах ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, статті «М. О. Грінченко», «К. В. Квітка», «Б. Лятошинський», частина рукопису «Гармонійна будова українських народних мелодій», 10 народних українських пісень для великого мішаного хору, 4 народні пісні для сольного співу з фортепіано, романси на слова Б. Тена і М. Рильського, хори на слова Т. Г. Шевченка «Широкий Дніпр не гомонить», «На ріках Вавилона», хори «Партизанська про Ковпака», партизанська «Ми не маєм поля й хати», «Похідна» (текст М. Рильського) та духовна музика для хорів. Хочеться вірити, що твори Великого народознавця і подвижника побачать світ у незалежній Україні..

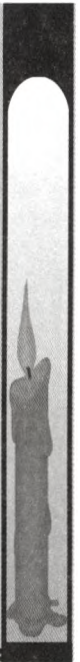

Борис Грінченко

Повертаю назад центральною алеєю праворуч і йду звивистою, втоптанною не однією парою ніг доріжкою, на ділянку № 9. Крута стежина привела мене до високої тераси, найвищої на Байковій горі, з якої відкривається через рідкий деревостій панорама столичного краєвиду — Либідської долини. До речі, один із цегельних заводів київського магната Якова Бернера, який на прохання протоієрея С. Трегубова виділяв кошти на облаштування цвинтаря, знаходився саме на березі річки неподалік Байкової гори, займаючи площу понад 7 га.

Підтиченко Марія Максимівна (6.06.1912, с. Черноглазівка на Дніпропетровщині — 28.07.1991, Київ) — педагог, філософ, громадсько-політичний діяч. Учасниця Другої світової війни. Закінчила історичний факультет Харківського державного університету (1934); викладала суспільні науки і філософію у вузах Дніпропетровська: металургійному інституті (1934—1936) та хіміко-технологічному (1936—1940). В 1939 — секретар Дніпропетровського обкому комсомолу, з 1940 — секретар ЦК АКSM України з пропаганди. У 1944—1946-х повоєнних та 1950—1954 роки — секретар Київського міськкому партії з питань пропаганди і агітації. Була серед засновників і керівників Київської міської, а згодом і республіканської організації товариства «Знання». У 1948—1950 та 1954—1956 роках завідує кафедрою філософії в Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого. З 1956 — ректор Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького (нині Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова). У 1968 р. її обрано дійсним членом Академії педагогічних наук СРСР. Похована на ділянці № 28.

Марія Грінченко

Пам'ятник на могилі
Бориса Грінченка

Пам'ятник на могилі
Марії Грінченко

Зупинюся перед чотирма хрестами на могилах тут похований з родиною Борис Дмитрович Грінченко (літ. псевдонім Василь Чайченко, П.Вартовий, Б.Вільхівський; 27.11.(9.12.)1863, хутір Вільховий Яр, тепер Харківський р-н Харківської обл. — 23.04.(6.05.)1910, Оспедалетто, Італія, перепох. Київ). Три тополі з пересохлими верхівками сторожать на терасі спокій невтомного, багатогранного діяча української культури: письменника і публіциста, етнографа, видатного філолога, фольклориста, організатора, редактора, перекладача, поета, драматурга, прозаїка, автора першої книжки для читання в школі українською мовою «Рідне слово».

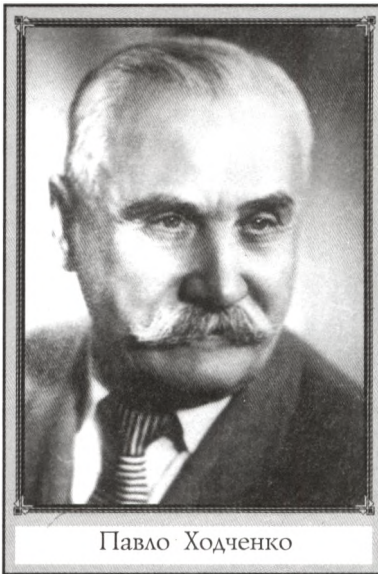
Важко, ой, як важко навіть увияти оті сотні тисяч карточок на кожне слівце, щоби було задокументоване воно й переконливо показане на тій карточці, і щоб потім лишилося їх тільки 68 000 — на чотири томи. Упорядкований ним «Словарь української мови», матеріали якого збрала редакція журналу «Киевская старина», вийшов друком у 1907—1909 роках, коли Борису Дмитровичу виповнилося сорок п'ять. Навряд чи можна увияти оту титанічну працю Грінченка пліч-о-пліч з дружиною Марією Миколаївною (у дівочтві — Гладиліною) над упорядкуванням «із додатком власного матеріалу» безцінного «Словаря»! Їхнє добротворче життя упродовж багатьох років було на межі любові і смерті, тож і нині лежать поряд. Прожив Борис Дмитрович Грінченко вік, рівний вікові Кобзаря, — сорок сім літ... Зробив Борис Дмитрович так багато і таку невмирущу, плідну виявив творчість, що пошана до нього не тільки не зменшується, а навпаки, збільшується у кожного наступного покоління, бо наслід-

ками його праці користуються сьогодні і літератори, і вчені, й історики, і художники, діячі театру і музики.

Я сто разів переконаний, щойно загояться рани на духовному тілі держави, заподіяні культурі впродовж останніх десятиріч та встанемо на весь зріст економічно, ми все ж збудуємо на почесному місці для невтомного трудівника слова Бориса Грінченка і його дружини Марії Грінченко — письменниці і перекладача, вірному другу у всіх справах чоловіка, гідний пам'ятник...

Не міг я не прийти і не вклонитися могилі (ділянка № 9), де спочиває вічним сном письменник, учитель, драматург Павло Семенович Ходченко (15.01.1880, с. Лук'янівка тепер Миколаївського р-ну Миколаївська обл.—11.01.1967, Київ). Ще студентом Миколаївського педінституту я відвідував

Павло Ходченко

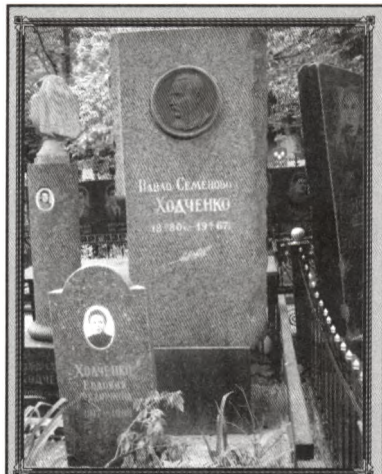
літоб'єднання імені Павла Ходченка, де й познайомився з творчими особистостями — Іваном Григурком, Валерієм Гончаренком, Валер'яном Юр'євим, Віталієм Карпенком, Кирилом Курашкевичем, Валерієм Бойченком...

Через три революції і три війни — довгу й складну життєву путь здолав публіцист і письменник П. С. Ходченко. Перший творчий доробок — оповідання початківець приніс Володимиру Короленку. Та ось і до

Плачинда Володимир Петрович (26.07.1938, с.Клинці на Кіровоградщині — 01.11.2002, Київ) — науковець, журналіст, письменник, редактор. Закінчив філологічний факультет Київського університету (1963). Працював теслею на будівництві Київської ГЕС, у журналі «Народна творчість та етнографія» (1964), у видавництві «Наукова думка» (1966—1994), у Міністерстві України у справах національностей, міграції та культів (1994), у редакційно-видавничому відділі Секретаріату ВР України (з 1995). Редагував текст Конституції незалежної України, рукописи М.Амосова, Г.Писаренка, К.Ситника та ін. Видавничу роботу поєднував з громадською — був депутатом Старокіївської Ради народних депутатів. Найголовніші наукові інтереси В. П. Плачинди зафіксовані у його понад 40 друкованих працях. Він поповнив науку новими даними про Т.Шевченка, С.Єфремова, П.Житецького, М.Пильчикова, І.Срезневського, Т.Рильського та ін. Йому належать наукові біографії «Микола Дмитрович Пильчиков» (К., 1983) та «Павло Гнатович Житецький» (К., 1987), а також упорядкування спогадів Сергія Єфремова «Про дні минулі» та коментар до них (альб. «Молода нація». — К.: Смолоскип, 2004. — № 4). Похований на старій польській ділянці. На могилі стела з габро. Поряд поховані його батько та донька Світлана.

Пам'ятник на могилі
Павла Ходченка

Миколаївщини донісся рокіт подій 1905 року і Павло Ходченко бере активну участь у селянському русі в Нечаянській волості. Очолоює Березівське (нині Оदेशина) селянське підпілля. Репресії його обминули і 1908 року він екстерном витримує іспит на звання народного вчителя. П.Ходченко багато років віддав вихованню молодого покоління. Його заслужено поважали люди. Коли влітку 1919 року денікінці заарештували П.Ходченка, селяни Доброї Надії врятували свого вчителя — заступилися.

Сто п'ятдесят літературних творів — творча спадщина письменника Павла Семеновича Ходченка, серед яких: романи «Зростання» і «Життя», повісті «Сорочинська трагедія» і «Степові спалахи». А ще Ходченко написав дванадцять п'єс, серед них: «Дівчата», «Жарти весни».

Миколаївці увічнили пам'ять про Ходченка назвою вулиці (колишня Жданова), його ім'я продовжує носити Миколаївське обласне літературне об'єднання.

Язнав, що місце поховання Миколи Івановича Міхновського (3.02.1873, Полтавщина — 3.03.1924, Київ) — визначного українського громадського і політичного діяча, публіциста та видавця, журналіста — не знайдено: кадебісти його потайки заховали край цвинтаря на ділянці № 42.

Микола Міхновський

Йду центральною алеєю і праворуч, на пагорбі, де стоїть басина для води та баки для сміття, й табличка — ділянка № 42. Зупиняюся: нарешті тут, на пожертви адміністрації Межрегіональної Академії управління персоналом (МАУПу) зведено пам'ятник українському ідеологові ХХ ст. М. І. Міхновському...

Хто ж ця людина, М. Міхновський, автор праці «Самостійна Україна», ідеолог державної самостійності України, один із засновників «Революційної Української партії» (1900) та який 1902 року створив Українську народну партію?

Микола Міхновський народився у 1873 році в селі Турівці на Полтавщині. Його батько Іван Міхновський був священником і разом з тим — заможним господарем, який мав аж 17 десятин землі. Окрім цього, батько Миколи був справжнім, щирим українцем, який палко любив свою землю. Ці чудові якості повною мірою перейшли від батька до сина. З початку свого свідомого життя Микола мріяв стати юристом. Завдячуючи безперечним інтелектуальним здібностям юнака і заможності його родини, ця мрія здійснилася. Спочатку юний Міхновський навчається у Полтавській гімназії, а потім стає студентом юридичного факультету університету св. Володимира у Києві. Студент-полтавчанин вчиться старанно і наполегливо, студіюючи твори Куліша, Костомарова, інших українських та закордонних літераторів, істориків та етнографів. Але ніхто не зміг вплинути на Миколу так сильно, як Тарас Шевченко з його геніальним «Кобзарем». І саме цей видатний твір значною мірою визначив шлях Міхновського як політика. Незадоволений становищем України в складі Російської імперії Микола Міхновський почав шукати відповідь на досить важливе запитання: яким шляхом має йти український народ для того, щоб зрештою посісти гідне місце серед інших народів світу? Відповідь не забарилася: запорукою кращої долі українців, на його думку, має стати створення самостійної української держави. Політик-початківець, звичайно, також не заперечував необхідність здійснення на українській землі демократичних та навіть соціалістичних перетворень, але був при цьому

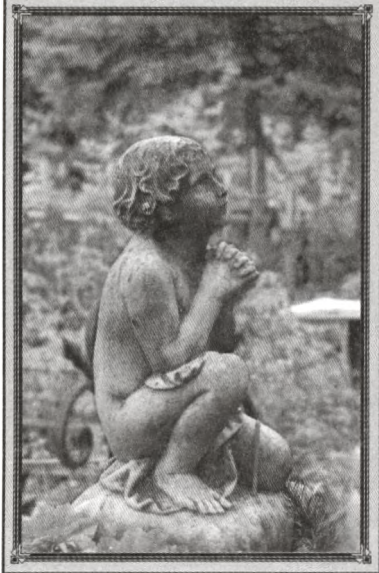

Погребенник Федір Петрович (23.06.1929, с.Рожнів, Станіславського воєводства Косівського пов., тепер Косівського р-ну Івано-Франківської обл. — 10.01.2000, Київ) — письменник, літературознавець. Працював в Ін-ті літератури ім. Т.Шевченка. Автор понад 500 наук. праць. Серед них: «Лесь Мартович. Життя і творчість» (1971), «Василь Стефаник. Життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях». Упорядник і автор вступних статей і коментарів до багатьох томів укр. класики, збірників літературно-критичних статей. Доктор філологічних наук (1981). Державна премія ім.Т.Шевченка (1988) за наукову редакцію, підготовку текстів та упорядкування Зібрання творів І.Франка у 50 томах. Похований на ділянці №49А.

СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

переконалий (до речі, цілком логічно), що вони не принесуть народові України справжнього щастя, якщо вона і далі перебуватиме у складі іншої держави або держав... Ще влітку 1891 року в Каневі, на Тарасовій горі, невелика група українських студентів приймає рішення створити революційну націоналістичну організацію. На честь Великого Кобзаря вона отримала назву Братство тарасівців. Незабаром до її лав приєднався і студент-правник Микола Міхновський. Швидко переконавшись у досить високому інтелектуальному рівні молодого полтавчанина, керівники Братства доручили йому розробити ідейно-теоретичні засади таємної організації...

Микола Міхновський відомий і як перший видавець української періодики. 1905 року в Лубнах при сприянні Миколи Івановича виходив селянський часопис «Хлібороб», але влада заборонила його. 1906 року М. Міхновський випускає газету «Слобожанщина» у Харкові, котра також невдовзі була заборонена. Така доля спіткала й газету «Запоріжжя», що її видавав у Катеринославі. Відомий історичний факт: на вшанування з нагоди встановлення у Полтаві пам'ятника Іванові Котляревському (1903) із східної України українською мовою прозвучало тільки одне привітання: його виголосив Михайло Коцюбинський. Наступне вітання голова полтавської думи перервав словами, що має наказ міністра не допустити українських вітань. Делегат із Харкова Микола Міхновський на знак протесту вітання українською мовою залишив у себе, а передав порожню обгортку вітальної адреси, сказавши, що надішле скаргу в сенат. Зал підтримав дії М. Міхновського. Інші делегати мовчки передали обгортки голові і всі залишили зал. Аналогічні протести були на ювілеях Миколи Лисенка та Івана Нечуя-Левицького.

1912 року в Харкові майже рік Миколі Міхновському вдається випустити часопис «Сніп». Ця сторінка багатогранної діяльності Міхновського дала неабиякий результат — від Полтавщини внаслідок жвавої просвітницько-пропагандистської роботи тоді пройшли кандидати українського блоку. Під час Першої світової війни підпоручик юстиції, служив у Київському окружному військовому суді. 29 березня 1917 року він ініціював у Києві нараду українських вояків гарнізону. М. Міхновський — організатор і автор Статуту Українського військового політичного клубу

імені наказного гетьмана Павла Полуботка, член Українського військового організаційного комітету і Українського Генерального військового комітету, автор концепції створення регулярної української армії.

Член Української Центральної Ради (1919), М. І. Міхновський після невдач і розчарувань державотворення, виснажений психічно і фізично вирушає на Кубань, працює викладачем у Педагогічному інституті, веде там дослідницьку та просвітницьку діяльність. Повернувшись 1923 року до захопленого більшовиками Києва, налагоджує стосунки з підпільними українськими організаціями. На той час за ним постійно відкрито стежило ГПУ, провокувало та дискредитувало, що вкрай знесило Міхновського. 3 травня 1924 року Миколу Івановича знайшли на вулиці Жаданівського, 76 (нині Жилианська), де квартирував, повішеним на яблуні у садку садиби Володимира Михайловича Шемета (1873—1933; український громадський і політичний діяч, походить із старовинного шляхетського роду Шемет-Кежгайло; землевласник із Полтавщини, брат Сергія та Миколи, член

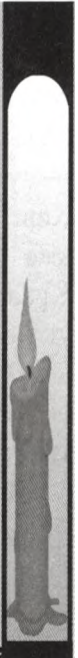

Десь тут, в кінці кладовища, тіло Миколи Міхновського було крадькома поховане кадебістами в безіменній могилі

Повернувшись 1923 року до захопленого більшовиками Києва, налагоджує стосунки з підпільними українськими організаціями. На той час за ним постійно відкрито стежило ГПУ, провокувало та дискредитувало, що вкрай знесило Міхновського. 3 травня 1924 року Миколу Івановича знайшли на вулиці Жаданівського, 76 (нині Жилианська), де квартирував, повішеним на яблуні у садку садиби Володимира Михайловича Шемета (1873—1933; український громадський і політичний діяч, походить із старовинного шляхетського роду Шемет-Кежгайло; землевласник із Полтавщини, брат Сергія та Миколи, член

Погрібний **Анатолій Григорович** (03.01.1942, с. Мочалище, Бровницького р-ну Чернігівської обл. — 10.10.2007, Київ) — письменник, вчений, громадський діяч; доктор філософських наук, професор (1984). Закінчив Київський ун-т ім. Т.Шевченка (1966); аспірантуру Київ. ун-ту ім. Т.Шевченка (1966—1970). З 1970 — старший викладач, згодом — професор факультету журналістики, 1983—1992 — зав. кафедри історії літ. і журналістики Київ. ун-ту ім. Т.Шевченка. У 1992—1994 — Перший заст. Міністра освіти України. У 1990—1995 — депутат Київміськради, нардеп Верх. Ради України. З 1994 — заст. гол. Нац. СП України. 1992—1996 — чл. Нац. ради ДемПУ. З 1995 — голова, Всеукр. пед. т-ва ім. Г.Вашенка. Декан ф-ту україністики Укр. вільного ун-ту (Мюнхен, ФРН); чл. Центр. ради УНП «Собор» (1999); голова Київ. міської орг. НСПУ (2003); член Центр. правл. голови ВУТ «Просвіта» ім. Т.Шевченка (2005). Член Спілки письменників України (з 1984). Чл. президії Нац. ради Конгресу укр. інтелігенції, гол. комісії з питань укр. мови (з 1996); чл. Ради з питань мовної політики при Президентові України (2001). Чл. Укр. всесвітньої коорд. ради (1997). Академік Академії оригін. ідей (1993), АНВШУ (1996), УВАН (1999, США). Дійсний чл. НТШ (1998). Засл. працівник вищої школи України (1985). Лауреат премії ім. О. Білецького в галузі літ. критики (1996), премій ім. І.Огієнка (1998), ім. І.Багряного (2002), Міжнар. фонду ім. Т.Шевченка (2003), ім. Б.Грінченка (2004), ім. Д.Нитченка (2004), Нац. премії України ім. Т.Шевченка (2006). Автор понад 900 статей, близько 30 монографій. Похований на ділянці № 33.

Пам'ятник на символічній
могілі Миколи Міхновського

«Братства Тарасівців», посол до 1-ї Державної Думи Росії (1905), видавець у Лубнах газети «Хлібороб» (1905); один із організаторів Української Народної Партії (1917), організатор Української Партії Хліборобів-Демократів, член Центральної Ради від Полтавської губернії, один з організаторів української приватної гімназії в Києві (1915—1916), з 1919 співробітник УАН). Крадькома тіло М. Міхновського було поховане кадебістами в безіменній могилі аж в кінці Байкового цвинтаря. Його поховання не збереглося...

Справа вшанування пам'яті М. Міхновського в роки Незалежності значно зрушилася: в Харкові відкрито меморіальну дошку, видавництвом «Діокор» перевидано збірку його праць та спогадів про нього. Приємною новиною стало й перейменування центральної вулиці Леніна на вулицю Миколи Міхновського в його рідному селі Турівці, є ідея створення тут же музейної кімнати. Ось встановили апостолові української державності й пам'ятник на символічній могилі...

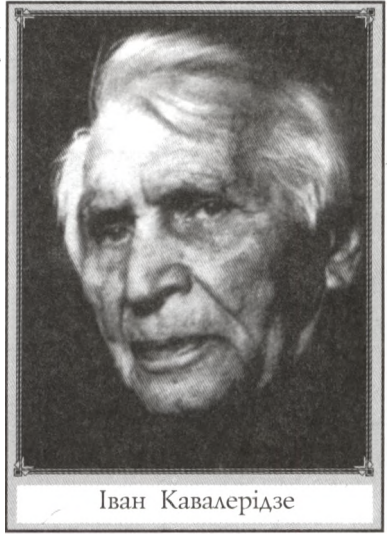
Ділянка № 50, яка виникла близько тридцяти років тому: тут знайшли двічний спочинок переважно творчі особистості. Десять посередині — могила, на якій — необроблена декоративна брила з сірого граніту, на вершині її возвеличується голова Митця. Читаю бронзові літери: «Іван Петрович Кавалерідзе». Іван Петрович Кавалерідзе (26.04.1887, хутір Ладанський Полтавської губернії; нині с. Новопетрівка Роменського р-ну Сумської обл. — 3.12.1978, Київ) — скульптор, кінорежисер, драматург — український геній! Кавказький темперамент у Івана Петровича Кавалерідзе поєднувався з козацьким. Його батько Петро Васильович походив із грузинських селян, а мати Килина Луківна — з козацького роду Кухаренків. «Я визнаю родичання тільки «за духом», — ці слова класик українського мистецтва Іван Петрович Кавалерідзе сказав 1977 року, коли йому було 90. Можливо Іванові Кавалерідзе судилося пережити десятиліття репресій та війн саме тому, що він намагався говорити з людьми тільки про мистецтво. На балачки про політику не реагував. А коли переходили «на яку-небудь астрономію», починав кліпати очима і вдавати, ніби засинає.

У містах і селах держави стоять і, дасть Бог, стоятимуть завжди скульптури-пам'ятники роботи Івана Кавалерідзе. У Києві — Григорія

Сковороди, Ярослава Мудрого і княгині Ольги із святими Андрієм, Кирилом і Мефодієм (до речі, мармурового Андрія Первозванного, єдину з усіх фігур на пам'ятнику княгині Ользі, різьбив 1910 року не Кавалерідзе, а його однокурсник у Київському художньому училищі Петро Сніткін. Решта — справа рук тоді 23-річного Кавалерідзе); у Ромнах та Полтаві — Тарас Шевченко, піднесений на курган-п'єдестал, у Білій Церкві — погруддя Петру Запорожцю...

За освітою і Божим даром І. Кавалерідзе був скульптором: учився в Києві, Петербурзі й Парижі. Сам Огюст Роден написав на фото його скульптури: «Це сильно. Видно талант!».

Іван Кавалерідзе

Повернувшись у Київ, Іван Петрович не лише ліпитиме, а й захопиться новітньою образотворчою технологією — кіно. Почне працювати на кінофірмі художником-оформлювачем, автором портретних гримів і скульптурних ескізів мізансцен. У тім-то й специфіка генія Івана Кавалерідзе: він природжений порушник меж мистецтва. Цю ренесансну норму майстер за нових умов відтворив і знову нормалізував у особистому форматі творчості.

Не залишаючи скульптури як такої, Іван Кавалерідзе з кінця 20-х років ХХ сторіччя починає власні режисерські дослідження в кіно, які увійшли в істо-

Попович Євген Оксентович (25.06.1930, с. Межиріч Канівського району Черкаської обл. — 6.07.2007, Київ) — український перекладач. Закінчив Канівське педагогічне училище (1951), Київський університет (1956). За фахом — філолог-германіст. Працював журналістом (1956—1957), редактором та старшим редактором видавництва «Веселка» (1957—1967). З 1967 року — на перекладацькій роботі. Перекладав з німецької мови на українську прозові твори німецькомовних письменників. Перекладав також німецькомовні твори Ольги Кобилянської. Член Спілки письменників України (1968). Лауреат літературної премії України імені Максима Рильського та імені Миколи Лукаша. Дев'ять видатних романів ХХ ст. Г.Беляя, М.Вальзера, Г.Гессе, Ф.Кафки, Е.М.Ремарка, Й.Рота, М.Фріша, Е.Юнгера, перекладених Поповичем із німецької мови, було опубліковано у 1960—1977 р. у «Веселіті». У 2006 р. передав свою бібліотеку до фондів НАУКМА. Переклади:

«Гра в бісер» Герман Гессе, «На Західному фронті без змін» Еріх Марія Ремарк (Ремарк Е. М. Твори в 2-х томах. — К: Дніпро, 1986), «Три товариші» Еріх Марія Ремарк (Ремарк Е. М. Твори в 2-х томах. — К: Дніпро, 1986), «Тріумфальна арка» Еріх Марія Ремарк (Ремарк Е. М. Твори в 2-х томах. — К: Дніпро, 1986), «Чорний обеліск» Еріх Марія Ремарк (Ремарк Е. М. Твори в 2-х томах. — К: Дніпро, 1986), «Маріо і чарівник» Томас Манн, «Тоніо Крєгер» Томас Манн, «Смерть у Венеції» Томас Манн, «Буденброки» Томас Манн, «Перевтілення» Франц Кафка, «Верхи на кадобі» Франц Кафка, «Імператорське послання» Франц Кафка, Казки Вільгельма Гауфа, Казки Братів Грімм (разом з Сидором Сакидоном). Похований на ділянці №49А.

Пам'ятник на могилі
Івана Кавалерідзе

рію як авангардний експеримент специфічних пластичних основ кіномови, як унікальна спроба представити фільм свого роду рухомою і драматургічно організованою скульптурою. Сюжети кінострічок І. П. Кавалерідзе незмінно обирав епічні, монументальні вже за матеріалом.

У кіно Кавалерідзе чи не найперший в Україні вивів народ козацької доби як дійову особу. Його «Коліївщина» вийшла на екрани у рік Голодомору. Це була перша масштабна кінокартина з історії Козаччини. Під час зйомок «Коліївщини» Кавалерідзе зустрів свою подругу та музу Надію Капельгородську (1904—1984). Дівчина була донькою розстріляного у 1938 році «за наклепи на НКВС» поета й сатирика Пилипа Капельгородського, працювала у вокально-інструментальному ансамблі в Полтаві.

Ще в 1935 році Й. Сталін побачив у його фільмі «Прометей» прояви «кавказького сепаратизму» (там чеченські повстанці побили російських солдатів). М. Хрущов, уже 1963-го, назвав революційні монументи Івана Петровича «проявами кубізму». Дружина Довженка Юлія Солнцева пересварила Івана Кавалерідзе з Олександром Корнійчуком. І режисер не зняв за його сценарієм фільм про Богдана Хмельницького.

Генії не відходять безслідно. Вони заповідають наступникам досвід. Правозахисник Микола Горбаль, під час похорон І. Кавалерідзе каже прощальні слова неголосно, але вони торкаються серця: «Всі ми вчилися на ньому, на житті Івана. Вчилися порядності, відданості народу, вчилися рівно тримати спину в цій тоталітарній системі».

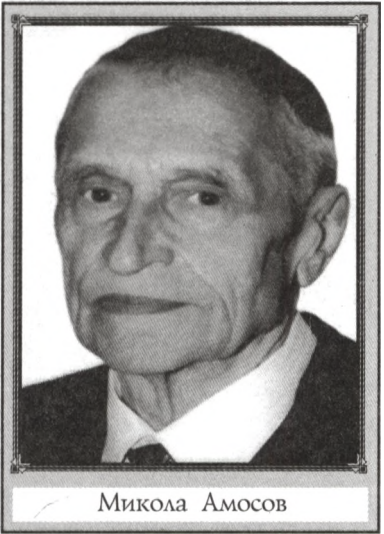
Класик Кавалерідзе жив у двокімнатній квартирці на третьому поверсі будинку на вулиці Червоноармійській (нині Велика Васильківська), 12. Працював до самої смерті; уже на 90-му році життя створив скульптурного «Сковороду» на Подолі. Єдине, що тоді вдалося партійним цензорам — взути босого філософа в російські «лапті» та забрати з його рук Біблію.

1987 року в с. Новопетрівці під Києвом відкрито художньо-меморіальний музей І. Кавалерідзе, 1989 — галерею його скульптур у Сумському художньому музеї, 1991 — музей-майстерню у Києві на Андріївському узвозі. І Україна Вас не забула, Іване Петровичу!

Далі прямує центральною алеєю аж на окраїну цвинтаря, до ділянки № 52А: праворуч, як на долоні — панорама Києва. А ліворуч, на підйомі,

пам'ятниковий комплекс — величний монумент поряд з величезною кулею (автори: скульптори: О. Дяченко, О. Чудовський та П. Антип) — тут знайшов вічний спочинок Великий лікар, символ епохи, яка минула, легенда кардіології, знаний філософ, політик, прозаїк, публіцист Микола Михайлович Амосов (6.12.1913, с. Ольхове, нині Вологодської обл. (Росія) — 13.12.2002, Київ), який залишився кумиром для сотень своїх учнів, рятівником для тисяч хворих на серцеві недуги та ідеалом для прихильників його великої волі й таланту. Доктор медичних наук, професор, академік НАН та АМН України, заслужений діяч науки і техніки, автор 400 наукових праць... Останніми роками цей мужній чоловік на собі ставив експеримент з подолання старості, досліджував біокібернетику, штучний інтелект, цікавився Інтернетом, науковими технологіями. Найбільше боявся втратити здатність тверезо мислити. І тому навіть до останнього дня свого життя — у четвер — спілкувався з колегою, обговорював плани. Відійшов у сні. А в суботу попрощатися із славнозвісним кардіохірургом, академіком у великий конференц-зал Національної Академії наук України прийшла сила-силенна люду: політичні, громадські, наукові діячі,

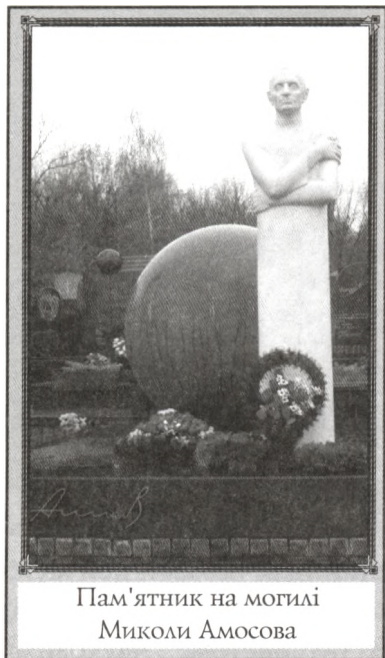

Микола Амосов

Ревуцький Лев Миколайович (20.02.1889, с. Іржавець на Чернігівщині — 30.03.1977, Київ) — композитор, педагог. У 1916 р. закінчив Київську консерваторію (з 1935 р. — її професор); із 1924 р. працював викладачем у Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка. Академік Академії наук України (1957). 1944—1948 рр. — голова правління Спілки композиторів України. Серед його творів: кантата-поема «Хустина», 2 симфонії (друга — на теми українських народних пісень — один із найкращих творів Л. Ревуцького), концерт для фортепіано з оркестром, фортепіанні п'єси, хори, романси, пісні, обробки народних пісень (цикл «Козацькі пісні», 20-ті роки; «Галицькі пісні», 1928); редакція опери «Тарас Бульба» М. Лисенка (1955). Герой Соціалістичної Праці (1969). Державна премія ім. Т. Шевченка (1966) за концерт для фортепіано у супроводі симфонічного оркестру. Похований на центральній алеї, ділянка № 1. Автор пам'ятника — скульптор О. Ковальов.

Пам'ятник на могилі
Миколи Амосова

керівники держави. Провести академіка в останню путь з'їжджалися із різних міст — хоч для багатьох пацієнтів, врятованих М.Амосовим, це не так-то й легко...

Ще замолоду М.Амосов встигав неймовірно багато. У тридцяті одночасно навчався заочно в Архангельському індустріальному та медичному інститутах (причому екстерном складав за кілька курсів), заробляв викладанням, майстрував проект великого аероплана з паровою турбіною. Обидва вузи закінчив з відзнакою напередодні Другої світової війни. У 1941 році в неймовірно тяжких умовах майже цілодобово робив операції у польовому госпіталі (під час війни вилікував понад сорок тисяч поранених), розробив нові методи, що допомогли рятувати приречених. І

встиг тоді ж написати дисертацію...

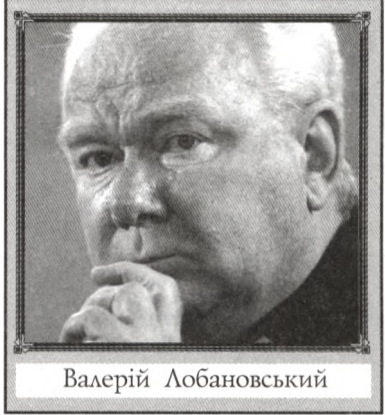
Здавалося б, у повоєнні часи для талановитого вченого було лише одне майбутнє — кар'єра в Москві. Та молодий Микола Амосов нудився там без операцій і «втік» у Брянськ. Головний хірург області, він сам створив методу операцій на легенях і за чотири роки прооперував таких хворих більш як усі радянські фахівці. З 1952-го, коли очолив відділення Інституту туберкульозу, починається київський період біографії. Під час поїздки на Конгрес хірургів у Мексиці побачив підключення апарата штучного кровообігу. Купити чи отримати його креслення було неможливо. То ж Амосов знов усе зробив самотужки: знадобилися інженерні знання... 1959 року вдало прооперував хлопчика з тяжким вродженим пороком серця. Тоді ж розпочав біокібернетичні дослідження. У 1963-му М.Амосов уперше в СРСР зробив протез мітрального клапана серця.

Він намагався робити для інших те, що хотів для себе. Скажімо, був абсолютно щирим та самокритичним. А людям не подобалося чути про себе правду, яку зазвичай прикрашають ввічливістю. Про відвертість М.Амосова ходили байки. Наприклад, як після поїздки до Америки сказав В.Щербинському, що був би щасливий, коли б умови у його операційних були такі ж, як в американських вбиральнях. Більшість науковців правдами і неправдами намагалися боронити своє місце під сонцем. А він наслідував правило М.Булгакова: «Ніколи нічого не проси». І, справді, самі можновладці приходили й пропонували: Ленінську премію, три державні премії України — за хірургію і

кібернетику, Героя Соціалістичної праці, ордену Леніна, Жовтневої революції. Обирали депутатом Верховної Ради СРСР. І всі нагороди — заслужені!

Колеги казали, що він мав унікальну здатність усього домагатися чистими руками. Та сенс його життя, схоже, був у роботі. Ми знали Миколу Амосова і як письменника та публіциста адже окремими виданнями вийшли його повісті та романи «Записки из будущего» (1966), «Мысли и сердце» (1968), «Записки полевого хирурга» (1975), «Енциклопедія Амосова» (2002).

Валерій Лобановський

Свою автобіографію Микола Михайлович Амосов закінчив словами: «Життя прожито не марно. Але якщо б можна було б почати все спочатку, я обрав би те ж саме — хірургію і на додаток — мудрствування над «вічними питаннями» філософії — істина, розум, людина, майбутнє».

Довго стою перед могилою Мудрої і Доброї людини, і вдячний долі, що свого часу як редактор у відділі журналу «Україна» зустрічався з Миколою Михайловичем, брав інтерв'ю, слухав публічні виступи Лікаря, письменника і філософа Амосова...

Ябачив, як плакав на похоронах футбольного Майстра — тренера, свого наставника Олег Блохін — мужній футболіст, якого визнано най-

Рудинський Михайло Якович (1887, м.Охтирка, тепер Сумської обл. —1958, Київ) — археолог і педагог. Після закінчення історико-філологічного факультету Харківського університету працював у середніх школах Києва і Петрограда (1910—1917); згодом у Полтаві: до 1920 — завідувач Пед. Бюро губ. земства, потім у краєзнавчому музеї. У 1924—1934 р. у Києві — в археологічних установах ВУАН. У 1934 р. заарештований і засланий; у 1939—1944 роках працював у Вологодському краєзнавчому музеї, а з 1944 р. знову в Києві — вчений секретар і завідувач відділу первісної археології Інституту Археології АН УРСР. Досліджував палеолітичні пам'ятки на території України (у Подністров'ї, Пушкарях, у Мізині), а також неолітичні, раннього етапу трипільської культури і скіфського часу. Понад 50 наук. праць, серед них «Дюнні станції неолітичної доби з побережжя Ворскла», (1920); «До питання про культури «мезолітичної доби» на Україні», («Антропологія», т. I, 1928); «Матеріали до вивчення передісторії Поділля», «Антропологія», т. II (1929); «Пушкарівський палеолітичний постій і його місце в українському палеоліті», «Археологія», т. 1 (1947); «Кам'яна Могила, (1961). Похований на ділянці № 8А.

Меморіально-поховальний комплекс на могилі
Валерія Лобановського

кращим майстром м'яча усіх часів. Не стримував сліз Андрій Шевченко, також майстер м'яча, нині визнаний у Європі футболіст. Не стримували сльози й ті, хто не були учнями чи соратниками Валерія Васильовича Лобановського (6.01.1939, Київ — 13.05.2002, там само), з яким прощалися. Здалека прилетіли віддати останню шану на Байковому цвинтарі (ділянка № 52А) футболістському соратнику і Вчителю — Володимир Мунтян

(із Осетії), Олександр Заваров (із Франції), Олег Лужний (із Англії), Микита Симонян, Валерій Газзаєв, Олександр Бубнов (із Москви) та ін.

Валерій Лобановський — головний тренер Національної, молодіжної і юніорської збірних України (1988), у 2000—2001 — старший тренер Національної збірної України. В чемпіонатах СРСР провів 253 матчі, забив 71 гол. Чемпіон СРСР (1961), срібний призер (1960), володар Кубка СРСР (1964). Зіграв 2 матчі за збірну СРСР (1960, 1961). Під його керівництвом «Динамо» (Київ) виграло 8 разів чемпіонат СРСР (1974, 1975, 1977, 1980, 1981, 1985, 1986, 1990), 6 разів Кубок СРСР (1974, 1978, 1982, 1985, 1987, 1990), Кубок кубків європейських країн (1975, 1986), Суперкубок УЄФА (1975), чемпіон України (1996/97, 1997/98), володар Кубка України (1997, 1998), 1997—1998 — вихід до 1/4 фіналу Ліги чемпіонів УЄФА, у 1998—1999 — вихід до 1/2 фіналу Ліги чемпіонів УЄФА, збірна СРСР — III місце на Олімпійських іграх (1976), II місце на чемпіонаті Європи (1988).

Майстер спорту СРСР, заслужений тренер СРСР. Ордени: «Знак Пошани» (1981), Трудового Червоного Прапора (1987), «За заслуги» III ст. (01.1998), II ст. (12.1998). Герой України (з удостоєнням ордена Держави, 15.05.2002, посмертно); рубіновий орден УЄФА «За заслуги» (2002). Його ім'я присвоєно київському стадіону «Динамо», на території якого 11 травня 2003 року відкрито пам'ятник.

Підходжу на ділянці № 52А до бронзового пам'ятника — переді мною поховання українського «Маресьєва» — Василя Степановича Петрова (22.06.1922, с. Дмитрівка, нині — Приазовського р-ну Запорізької обл. — 14.04.2003, Київ). Під час форсування Дніпра цей легендарний під час

Другої світової війни вояка втратив обидві руки: 23 вересня 1943 року з запеклими боями батареї полку під командуванням капітана Василя Петрова першими з частин 32-ї окремої винищувальної протитанкової артилерійської бригади висадилися на правому березі Дніпра в районі Переяслава (з — 1943 — Переяслав-Хмельницький). Тоді йому вперше присвоєно звання Герой Радянського Союзу.

Генерал Василь Петров

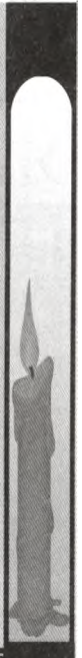
Незважаючи на втрату рук, вже через 8 місяців майор Василь Петров повернувся у стрій і за наполяганням співслужбовців-фронтовиків його було призначено на посаду командира артилерійського полку. Після присвоєння високого звання у грудні 1943 року і довгих восьми місяців лікування (під час війни Герой отримав три тяжких поранення) Василь Степанович наполягав на поверненні до діючої армії. Це унікальний подвиг, який можна співставити лише з подвигом льотчика Маресьєва, який без ніг керував у роки війни бойовим літаком.

Брав участь у боях під Ковелем, Луцьком, на Житомирщині, Чернігівщині, Донеччині, у битві під Курськом. Уже на посаді командира

Русанівський Віталій Макарович (25.06.1931, Харків — 29.01.2007, Київ) — український філолог, славіст. Доктор філологічних наук (1970), професор (1977), дійсний академік АН УРСР (1982); Заслужений діяч науки і техніки (1991). Автор близько 350 праць з проблем сучасної української мови і історії. Закінчив філологічний факультет Київського державного (нині Національного) університету ім. Т.Г.Шевченка (1954). У 1978—1993 — академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України. Був головою Українського комітету славістів (1982—2006), членом Міжнародного комітету славістів, керівником наукової ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності». У 1989—1990 — голова

Міжнародної асоціації українців. У 1981—1989 і з 1993 по 2007 — головний редактор журналу «Мовознавство». Був головою редакційних колегій українського правопису; укладачем та відповідальним редактором словників різних типів, членом редколегії «Словника української мови» в 11 томах (Державна премія СРСР, 1983), «Орфографічного словника української мови» (1975—2006). Лауреат премії імені Івана Франка. Похований на ділянці № 49А.

Пам'ятник на могилі
Василя Петрова

248 гвардійського винищувально-протитанкового полку (1-й Український фронт) гвардії майор В.С.Петров відзначився у запеклих дводенних боях під час утримання 19—20 квітня 1945 року плацдарму на лівому березі Одера в районі селища Ниски (Німеччина). 27 червня 1945 року командування нагородило його другою медаллю «Золота Зірка».

Все життя Василя Степановича пов'язане з Україною. У 17 років вступив до Сумського артилерійського училища, яке закінчив бувально за декілька днів до початку Другої світової війни. У 30 років він достроково отримав звання полковника, а у 55 років став генералом і кандидатом військових наук. Займався активно військовою, науковою та громадською діяльністю. У березні 1994 року Указом Президента України генерал-полковника В.Петрова було довічно залишено на військовій службі у Збройних Силах України. В останні роки свого життя Василь Степанович Петров обіймав посаду заступника командувача Ракетних військ і артилерії Головного командування Сухопутних військ Збройних Сил України. Маючи несхитний характер, часто був дуже різким в оцінках багатьох неприглядних явищ післявоєнного життя, особливо в армії, через що не оминув неприємностей. Начальству за краще було тримати легендарного генерала подалі від очей. Він і жив останні роки майже самотником. Помер 15 квітня 2003 року на 81-му році життя.

Якби поет і композитор Олександр Іванович Білаш (6.03.1931, Градизьк на Полтавщині — 6.05.2003, Київ) написав лише пісню «Два кольори», то все одно увійшов би в історію як класик пісенного жанру. Пам'ятник з величним погруддям видатного композитора височить на ділянці № 52А.

Олександр Білаш

Цікаво, що багато пісень Олександра Івановича на слова різних авторів перегукуються з його власними віршами «Півні», «Журавлині ключі», «Не шукай розради у коханні», «Вулиця». А починалося захоплення поезією ще в дитинстві... Як згадував свого часу Олександр Білаш, окремі слова почали

складатися у віршовані рядки приблизно тоді ж, як під пальцями гармошки «на три басы» ніби самі собою народжувалися мелодії. Років у тринадцять у місцевій районній газеті з'явився його перший надрукований вірш. Але, якщо мелодії піснями розлетілися світом (зокрема, стала хітом «Впали роси на покоси» із кінофільму «Роман і Франческа»), то вірші Олександр Іванович ще довго ховав від стороннього ока. Якось насмілився прочитати чотири рядки А.Малишку, поет схвально відгукнувся, підтримав «початківця», а перша збірка поезій «Мелодія» (1977) побачила світ, коли авторові вже було за... сорок років.

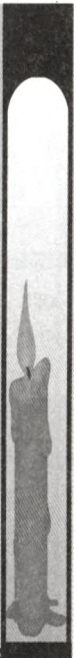

Пам'ятник на могилі
Олександра Білаша

1991-й — став переломним для України, і поет Олександр Білаш не залишився осторонь бурхливих історичних подій. Збірка «Мамине крило» (1999) — поетичний підсумок попередніх років. Нарешті після виходу в світ восьмої збірки О.Білаша прийняли до «літературного цеху». Відтоді Олександр Іванович став членом двох творчих Спілок — композиторів і письменників. Серед найвідоміших його пісень — «Цвінуть осінні тихі небеса...» (на слова А.Малишка), «Ясени», «Сніг на зеленому листі», «Люби мене, не покинь», «Журавка», які виконували видатні співаки —

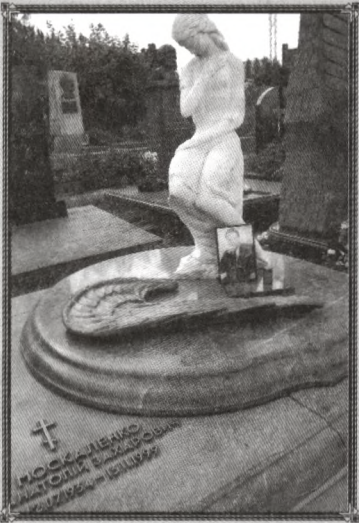

Саєнко Олександр Феропонтович (8(20).08.1899, м. Борзна на Чернігівщині — 5.03.1985, Київ) — художник; Народний художник УРСР (1975). У 1928 р. закінчив Київський художній інститут. Працював у галузі монументального та монументально-декоративного мистецтва в техніці інкрустації соломкою. Його роботи: «Портрет Мотрони Саєнко» (1922); панно — «Минуле» (1920), «Українське село» (1926), «Козак Мамай» (1928, 1936), «Святковий день» (1956), «Іван Сірко» (1967), «Квітуча земля» (1973), «Дума про хліб» (1973); гобелени — «Щедра осінь» (1977), «Диво-сад» (1977), «Червона калина» (1979); килим — «Квіти України» (1979). Похований на ділянці № 50.

Анатолій Москаленко

Пам'ятник на могилі
Анатолія Москаленка

Дмитро Гнатюк, Анатолій Мокренко, Діана Петриненко, Юрій Гуляєв, Костянтин Огневой. Усе своє життя композитор і поет Олександр Іванович Білаш присвятив національній культурі. Його пісні стали культовими для українців не лише на батьківщині, але й у всьому світі.

Герой України, поет, громадський діяч Олександр Іванович Білаш помер після важкої і тривалої хвороби у лікарні «Феофанія» 6 травня 2003 року, напередодні дня Перемоги.

Можна по-різному ставитися до особистості Олександра Білаша, але для мільйонів людей він насамперед прекрасний композитор, наш сучасник, який вже став класиком, а його твори нерозривно пов'язані з ХХ та вже й нинішнім ХХІ-им сторіччям.

Стою біля оригінального пам'ятника на Смогилі (ділянка № 52А) директора Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора історичних наук, професора, заслуженого журналіста України, письменника, лауреата республіканської премії імені Ярослава Галана Анатолія Захаровича Москаленка (12.07.1934, м. Красногорка Донецької обл. — 12.11.1999, Київ). З ім'ям цієї людини пов'язаний певний період формування української журналістики, докорінного ламання застарілих стереотипів і догм, напо-

легливого утвердження демократизму й професіоналізму як головних засад діяльності засобів масової інформації.

Анатолій Захарович Москаленко любив повторювати фразу, що стала серед пишучої братії крилатою: «Журналістика — це не професія, а стан душі». Як прагнув А.З. Москаленко, з яким я працював пліч-о-пліч в Інституті журналістики (спочатку у «жовтому» корпусі на бульварі Шевченка, 14, потім — на вулиці Мельникова, 36) близько десяти років — навчати майбутніх майстрів пера умінню й бажанню захищати друковане й ефірне слово від фальші і бруду, запродавства й фарисейства! Як

хотів, аби кожен трудівник пера глибоко осягнув вироблений попередниками професійний кодекс честі й моральної відповідальності за написане чи сказане людям!

А ще Анатолій Москаленко автор збірок повістей і оповідань: «Свояки», «Сліпий турист», «Щасливих тобі повернень», «Краплина й море», «Поклик вічності», «І Дніпро, і кручі»; збірок нарисів і публіцистики: «Вогні на копрах», «З книжки вибраного «Під небом пам'яті» та ін.

Коли проїжджаю повз головний корпус Інституту журналістики, що на вулиці Мельникова, 36, милуюся березами, які стали високими та крилатими, і згадую ту мить, коли вдвох із Анатолієм Захаровичем накопали дерева у Конча-Озернянському лісі й посадили білостволі красуні біля інституту...

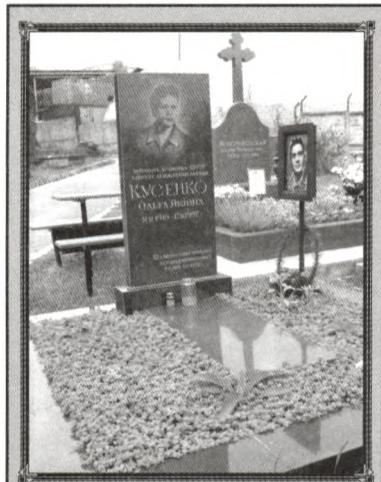
Ольга Кусенко

Неподалік дороги на ділянці № 52А могила землячки-черкашанки, талановитої актриси Ольги Яківни Кусенко (11.11.1919, Канів на Черкащині — 17.11.1997, Київ). Ролі: Меланка («Свіччине весілля» Івана Кочерги), Маруся, Галя («Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Циганка Аза» Михайла Старицького), Регана («Король Лір» Шекспіра).

Саксаганський (Тобілевич) Панас Карпович (3(15).05.1859, с. Кам'яно-Костувате на Миколаївщині — 17.09.1940, Київ) — видатний український актор і режисер; один із найобдарованіших із мистецької родини Тобілевичів. У 1877 р. закінчив Єлисаветградське реальне училище. Грав у трупах М. Старицького, М. Кропивницького, М. Садовського, утримував власні трупи. У 1918 р. заснував у Києві Народний театр, на базі якого у 1922 р. було створено Український драматичний театр ім. М. Заньковецької, працював у ньому. Автор комедій «Лицеміри» (1908), «Шантрапа» (1914), спогадів «По шляху життя» (1935). Писав також праці з теорії театрального мистецтва. Народний артист СРСР (1936), Герой Соціалістичної Праці (1924). Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Пам'ятник на могилі
Ольги Кусенко

Я вже знав із надрукованого, що Тарапунька (Юрій Трохимович Тимошенко, 1919—1986), відомий артист України, залишив колишній дружині їхню надпростору квартиру в Пасажі на Хрещатику, в якій жінка самотньо прожила ще три десятиліття: Ольга Яківна пішла в інший світ тихо й непомітно. Якого дня відомої артистки не стало, не знає ніхто. Гадають, що смерть наступила в ніч з суботи на неділю (з 15-го на 16-те листопада 1997 року). Ще в суботу ввечері Ольга телефонувала своїй близькій подрузі, навіть складала плани. А потім приїхав у Пасаж її брат: з вулиці він побачив не вимкнене світло у вікні сестри. Газета «Культура і життя» надрукувала офіцій-

ний некролог: «Театральне мистецтво України зазнало тяжкої втрати — на 79-му році життя померла народна артистка України (1962), народна артистка СРСР (1967), лауреат Державної премії СРСР (1951), актриса Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка Ольга Яківна Кусенко. Світла пам'ять про чудову актрису, добру, чуйну людину назавжди залишиться в серцях тих, хто спілкувався з її мистецтвом і шанував цю талановиту людину».

Так само й кінець Тарапуньки, її колишнього чоловіка, був трагічний: хворий і знесилений, Юрій Тимошенко упав під парканом на ужгородському залізничному вокзалі. До речі, у «Щоденнику» Олександр Довженко, найкращими словами згадував фронтового артиста-декламатора Юрія Тимошенка й пророкував йому велике артистичне майбутнє. Тимошенко спочиває через дорогу на ділянці 52. Розлучило їх життя, а по смерті розділяє дорога.

Олександр Довженко з батьком
Петром Семеновичем

Знайшов на ділянці № 28 (ряд 1) поховання Зрідних Олександра Петровича Довженка (12.09.1894, с. Вюнище (нині у складі смт. Сосниці) на Чернігівщині — 25.11.1956, Москва) — символічне поховання Петра Семеновича (1863—1943) і могилу Одарки Єрмолаївни (1862—1948). Тут же покоїться і Параска (Поліна) — рідна сестра Олександра Петровича з чоловіком. Був вихідний день, і я чомусь відразу пригадав могилу Олександра

Довженка і його дружини, актриси Юлії Солнцевої на Новодівочому кладовищі (ділянка № 3) в Москві, яку я відвідав нинішнього року.

Велику скорботу і журбу накликала на серце Олександра Довженка драматична доля його батьків. Мати пережила батька, але яке то було життя. Гіркота нещасливих молодих літ рано забілила волосся ще на тридцятomu році життя, коли чотири синочки, чотири соловейки в один день пішли із життя від невідомої хвороби. «Народжена для пісень, вона проплакала все життя», і кожна сльозина обпікала душу її сина.

У день визволення Києва 6 листопада 1943 року Олександр Довженко почав пошуки своїх батьків. Знайшов матір і почув її розповідь про смерть батька, який пережив побої фашистів, вигнання із квартири, який не вірив у перемогу й безупинно проклинав Сталіна «за невміння правити і воювати», «він бачив у ньому одну причину загибелі свого народу, бачив крах своїх старечих надій на добро, крах сподівань на добробут народу після великих понесених жертв і трудів. Так у тяжкій безнадійності й помер у великих муках».

Одарка Довженко

Сенченко Іван Юхимович (12.02.1901, с.Наталине, тепер Красноградського району Харківської області — 9.11.1975, Київ) — український письменник. 1921 року, переїхавши до Харкова, працював продавцем у книгарні, бібліотекарем, учителем української мови. Водночас від 1921 року друкувався у газетах і журналах. Належав до літературних організацій «Плуг» і «Гарт», потім до ВАПЛІТЕ (1925—1928). Закінчив Харківський інститут народної освіти (1924—1928). Від серпня 1926 року Сенченко працював у журналах «Валіте», «Літературний ярмарок», «Пролітфронт», обіймаючи посаду відповідального секретаря. Від жовтня 1941 року Сенченко перебував в евакуації в Алма-Атинській області, вчителював. 1943 року його викликали до Москви й запропонували посаду відповідального секретаря журналу «Україна», де він працював і після переведення до Харкова, а згодом — до Києва. Цілому ряду українських літераторів, які належать до різних поколінь, Сенченко допоміг у пошуку власного слова. Серед них — Олександр Копиленко, Юрій Смолич, Терень Масенко. Рукописи багатьох молодих письменників у 1950—1960-ті роки пройшли через руки та вимогливо-доброчинливу оцінку Сенченка-редактора. 1939 року Іван Юхимович виступив з промовою в Каневі на шостому пленумі правління Спілки радянських письменників СРСР, присвяченому Шевченкові. Сенченко багато працював над перекладами українською мовою творів російських письменників. Похований на ділянці № 20.

Поліна Довженко з чоловіком
Миколою Дудком

Зазначу, що на Байковому, це — символічна могила Петра Семеновича Довженка: ніхто так і не знає, де його поховано. По війні Олександр Петрович з матір'ю, сестрою і її сином Тарасом Дудком шукали поховання на Куренівському кладовищі, де, за переказами, закопали П.С.Довженка, його смертельно побили фашисти, прийнявши за безпритульного. А батька, як згадував Олександр Петрович, «можна було писати лицарів, богів, апостолів», великих «учених чи сіячів — він годився на все».

Назавжди, на все життя залишився він в уяві сина на високих київських горах, мов пророк, величний і грізний, караючи словом осуду і гніву тих, хто полишив Україну на поталу німецькому окупантові. У «Зачарованій Десні» є такий спогад про батька: «Скільки він землі виорав, скільки хліба накосив! Як вправно робив, який був дужий і чистий... Багато наробив він хліба, багатьох нагодував, урятував од води, багато землі переорав, поки не звільнився від свого смутку... Він був неграмотний, красивий, подібний зовнішньо на професора чи академіка, розумний і благородний чоловік. Родись і вирости він не в наших умовах, з нього вийшов би великий чоловік». Поліна Довженко була єдиною рідною сестрою в Олександра Петровича з численної родини, й тому він її любив усім своїм великим серцем, а вона надрукувала про брата спогади. За родинними переказами, О.Довженко мешкав у Києві на Театральному майдані, 4, біля оперного театру імені Т.Шевченка. Потім він оселився з батьками і сестрою в будинку на теперішній вулиці Богдана Хмельницького, 9 (колишня Леніна). По війні О.Довженка, по суті, вигнали із Києва; в нього відібрали квартиру на вулиці Карла Лібкнехта, 10 (нині вул.Шовковична), а сестра з родиною переїхала в будинок на вулицю Горького, 4/6. Передчувала мати Одарка Єрмолаївна Сашкову долю, бо молилася-благала Бога: «Залиш мені, Господи, Сашка, оберігай його від поганих людей. Дай йому силу. Пошли йому щастя, щоб його люди так любили, як я

Пам'ятники на могилах
Олександра Довженка і його
дружини Юлії Солнцевої
на Новодівочому кладовищі
(Москва), ділянка № 3

його люблю». І сам Довженко розумів, що його викреслено із живих до самої смерті, що він мусить жити і творити під загрозою можливої розправи. Дамокловим мечем висіла над ним справа № 112 (тільки недавно обнародувана), в якій Довженка було визнано ворогом робітничо-селянської влади і звинувачено в контрреволюції як петлюрівця. Тепер стало достеменно відомо із архівів колишнього КДБ, що О.Довженко із зброєю в руках воював на боці армії УНР. Як член партії Українських соціалістів-революціонерів влаштовував сходки селян у рідній Сосниці, виступаючи в підтримку Центральної Ради, за самостійність України. Мабуть, знала мати, що міг би зробити її син. Про це із сумом у сивій високості літ скаже Олександр Довженко: «Я був задуманий на більше».

Українську жінку Олександр Довженко викохував в образах величких, високої самопожертви і великої любові, яка народжувалася в полум'ї страждань, віри і благородства. Згадаймо лише Олесю-Ярославну (оповідання «Незабутнє» із «України в огні»), яка виплакала на перелазі розлуки з коханим свою многосотлітню пісню, чи невольницю Христю, доля якої символізує долю України, покинутої на глум і розтерзання фашистам...

Символічна могила Петра, поховання Одарки Довженків і Поліни (Параски) та Миколи Дудко

Середа Антін Хомич (30.01.1890, с.Шкарівка Київ. губ. — 11.08.1961, м. Корсунь-Шевченківський, Черкащина) — графік, майстер прикладного мистецтва, педагог, послідовник Г.Нарбута. Закінчив Строгановську школу в Москві (1914); 1915 завідував відділом мист. металевого виробництва Кавказького кустарного комітету в Тифлісі. У 1920—1929 викладач, з 1934 проф. Київ. художнього інституту, у 1930—1934 — у Харківському поліграфічному інституті. До кращих праць належить оформлення ж: «Сяйво» (1913), монографії «Г.Нарбут» (не появилася друком) і зб. «Сергій Маслов» (1927), «Енеїда» І.Котляревського, «Повна збірка. Поезії» Т.Шевченка (1927), журналу «Бібліологічні Вісті» (1928), зб. «Козацькі пісні» (1936), «Фата моргана» М.Коцюбинського (1937), «Кобзар» Т.Шевченка (1937), «Твори» І.Франка в 25 тт. (т. 1 — 12, 1941), «Слово о полку Ігоревім». (1952), «Люборацькі» А.Свидницького та у проєктах укр. поштових марок (1918), фірмових знаків (вид. знак видавництва «Друкар», 1919). Зберігав строгу лінію рисунка і класичні засоби композиції. Графіка Середи експонувалася на виставці АНУМ у Львові (1932); ретроспективна виставка малярства і графіки відбулася в Києві 1969. Загинув від серцевого нападу, плаваючи в річці. Похований на ділянці № 42. Автори пам'ятника — архітектори І.Макогон і Я.Ковбаса.

«Велика і надзвичайна тема: українська жінка і війна. Хто виніс і винесе на своїх плечах найбільше лихо ганьби, насильства? Українська мати, сестра, жінка», — занотував Олександр Довженко у записній книжці на початку 1942 року.

Стоячи в задумі біля могили людей, які дали життя Великому українцеві, подумав і про те, що таки настане час, і поруч з рідними, нарешті, у супокої вічного ангела таки ж лежатиме й Олександр Петрович — неподалік беріз та куща калини, адже хресна дорога Довженка до своєї землі ще не скінчилася. «Я вмру в Москві, так і не побачивши України, — писав у «Щоденнику» О. Довженко. — Перед смертю я попрошу Сталіна, аби перед тим, як спалити мене в крематорії, з грудей моїх виняли серце і закопали його в рідну землю у Києві десь над Дніпром на горі».

Про смерть О. Довженка Олесь Гончар записав у «Щоденнику»: «Довженко зайшов до директора «Мосфільму» Пир'єва, той щось грубо став говорити, а Олександр у відповідь: «У мене схопило серце», Пир'єв: «Ти знов своїм серцем спекулюєш?». Довженко поїхав додому. Сказав дружині Юлії Іполитівні завезти його на дачу. Там йому стало ще гірше. Попросив везти до міста. Підіймаючись сходами — впав».

Душа Довженка цілком належить Україні. Наш Прометей заповідав своє зранене серце рідній землі, яка годувала його хлібом і медом, поїла думками і почуттями, купала у віруваннях і звичаях народу, якій він свято поклонявся все життя...

До могили українського прозаїка і перекладача Григора Михайловича Тютюнника (5.12.1931, с. Шалівці Зіньківського р-ну Полтавської обл. — 7.03.1980, Київ) на ділянці № 33 я йшов з бентегою і хвилюванням: з високого постаменту (автори — скульптор В. Луцук, архітектор Я. Ковбаса) розмальова-

Григор Тютюнник

ного українським орнаментом, Григир дивився насторожено. Ще студентом Миколаївського педіституту я з ним зустрічався, коли Григир гостював у мого старшого товариша Івана Григурка. Пам'ятаю, ми всі втрьох подалися на Центральний ринок Миколаєва, і Григир Михайлович подовгу торгувався з бабцями за пучок кропу, сперечався за копійку, не хотів уступити — він всотував мову людей південного краю. Це я вже зрозумів опісля, прочитавши його геніальні оповідання та повісті.

Писати про Григора Тютюнника — то як іти до сповіді: в усьому чистому, без суетних

думок, з нескаламученою душею. Щоб не потривожити його там, щоб не согрішити у найсвятішому — Слові. Перше його оповідання було написане російською мовою про рідну матір, це — «В сутінки», надруковані в журналі «Крестьянка».

Знайомству з Григором Михайловичем завдячую видавництву «Молодь», яке у шістдесятих і вісімдесятих роках було, як на мене, інтелектуальним, духовним осердям молодого творчого покоління. Там, у видавництві, вийшла моя перша книжечка «Передай вогонь синам», і там я не раз, як уже знайомий, у коридорі ручкувався з Григором Михайловичем. Не знаю, коли настане уроча мить справжнього поцінування наших національних достойників. Олесь Гончар назвав Г.Тютюнника «живописцем правди, письменником високої етичної мірки та великим людинознавцем».

І сум вселенський опосідає, що в наш час, час нищення національних пророків, творчість Григора Тютюнника, як і багатьох класиків української літератури, стає «не модною, застарілою». Модерна вітрянка вражає наші душі, псує наш літературний смак. Григір Тютюнник боявся пустих і нещирих людей, ніколи не допускав їх до свого серця. Тому спілкування з ним для багатьох було просто нестерпним, і вони обминали його десятою дорогою. Його, звичайно, критикували на замовлення. Писали, що «завис на тину», «пише лише про дядьків і дідів», що його персонажі «злі, убогі та ображені». А ще тяжче було, коли він бачив, що навіть не в

Скляренко Семен Дмитрович (26.09.1901, с.Прохорівка тепер Канівського р-ну Черкаської обл. — 8.03.1962, Київ) — письменник, перекладач, громадський діяч. Учасник Другої світової війни (полковник Радянської Армії). Видав понад 60 книжок оповідань, повістей, романів. Серед них — збірки оповідань та нарисів «Вітер з гір», «Десять ченців», «Пулино-Гута» (1935), «Оповідання про почуття» (1936), «Радість людського існування» (1937), «Завжди разом» (1942); повісті «Тиха пристань» (1929), «Подарунок з України» (1946); романи «Бурун» (1932), «Хазяїни» (1948), «Святослав» (1959), «Володимир» (1962); п'єса «Коли пахне яблуками» (1946), Твори в 5-ти т. (1965) і в 3-х т. (1981). Багато перекладав із російської, латиської, білоруської. Похований на центральній алеї, ділянка № 2.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

замовленні річ, а просто його не розуміють. Страшно переживав те нерозуміння. Але як розкошували в його товаристві його друзі! Неперевершені Григорові імпровізації, передражнювання, тонкий гумор, схильність до лицедійства, а він таки полюбляв «пограти на публіку», робили його душею компанії, дружнього застілля. А в очах — зачаєний сум... Як зазначив академік Іван Дзюба, «...письменник Григір Тютюнник залишив нам дивне багатство людських образів. Вони засвідчують його виняткову уважливість і спостережливість, рідкісний талант бачити, чути, розуміти іншу людину, — талант, який не часто в літературі зустрінемо, надто тепер, коли над усе цінується егоцентризм і хизування себепридумуванням».

Звісно, не тільки цим талантом був наділений Григір Тютюнник. Він не відтворював, а дотворював, сотворював, розігрував. Його людські образи — настільки ж феномени життя, наскільки й витвори його душі, феномени перевтілення. Дійсність постачала його «текстами», які він грав, як актор — грає текст драми, даючи йому ніким не передбачену наочність. Олесь Гончар про його творчість: «Григір любив слово, як голос рідної землі». Зрештою, сам Григір Тютюнник сказав слова, що, може, переважають усе, відоме про психологію творчості: «Мало — бачити. Мало — розуміти. Треба любити. Немає загадки таланту. Є загадка любові». Цієї загадки, скажімо, він торкнувся у «Трьох зозулях з поклоном» — пісні про незбагненність призначення однієї людини іншій, але так чи інакше вона нагадує про себе в усіх його творах — принаймні, вона світиться як його власна любов до людей. Нерозгаданість любові як людської суті, незміримість її таємниці розкрилася йому сповна, і, мабуть, це й зробило його Григором Тютюнником. Визнання Григір уперше відчув, коли дізнався про присудження йому премії ім. Лесі Українки. На жаль, це сталося за місяць до його смерті. Премію призначили, а він її так і не отримав, але в ті дні його безперестанку вітали. З ранку до вечора Григір стояв біля апарата й вислуховував привітання: це було в будинку на Андріївському узвозі, 34 (1991 року там встановлено меморіальну дошку; скульптор В. Луцак, архітектор І. Лебідь). Там була тільки кімнатка, навіть кухні не було, як і письмового стола. Григір писав на широкому старовинному підвіконні біля єдиного вікна, яке виходило на Андріївську церкву. На цьому підвіконні написані оповідання: «Дивак», «Крайнебо», «Вуточка». А саме життя в цій квартирі змальоване в оповіданні «День мій суботній». Це була службова квартира.

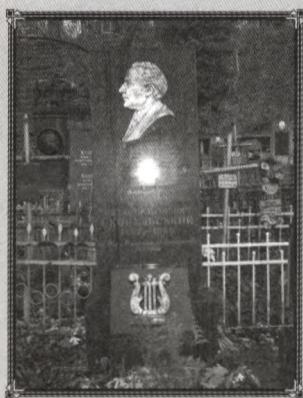
Я був вражений, коли дивився підшивки «Літературної України» за 1980 рік: в останньому номері за лютий вміщено інформацію про присудження йому Державної премії ім. Лесі Українки. А в першому березневому — вже повідомлення про смерть. Як згадувала дружина Людмила Василівна Тютюнник, яка прожила з Григором з 1958 до смерті його у 1980 році, Григир Михайлович ніколи не осуджував людей, які наклали на себе руки...

Того вечора напередодні 8 березня подружжя пізно повернулося додому, бо сиділи у ресторані: Григир був напідпитку. Полягали спати. А вночі дружина вийшла в туалет — він був зачинений зсередини. Почала гукати — ніхто не відповідав. Людмила розбудила сина Михайла, йому на той час було вже 17 років. Він якось відчинив двері — Григир висів на мотузці. Дружина і син, обрізавши шнур, занесли тіло в кімнату: Михайло робив штучне дихання, викликав «швидку» і міліцію.

У записці, яку Григир залишив, дружина встигла прочитати лише фразу: «Домучуйте інших, а моє все спалить». Але ще була інша версія, кажуть, замість слова «домучуйте» було слово «доїдайте», а кого це стосувалося —

Пам'ятник на могилі Григора Тютюнника

Скорульський Михайло Адамович (1887—1950), композитор, родом із Києва. Закінчив Петербурзьку консерваторію (1914), деякий час викладач муз. шкіл Житомира, з 1933 — Київської державної консерваторії. Твори: опера «Свіччине весілля» (за драмою І.Кочерги); балети «Лісова пісня» (за драмою Л.Українки), «Бондарівна»; твори для оркестру: дві симфонії, концерт для фортепіано з оркестром, увертюра, камерна музика (два фортепіанні квінтели, струнний квартет, тріо), фортепіанна соната, пісні на слова Лесі Українки, Павла Тичини, Володимира Сосюри та ін. В Житомирському літературному музеї відкрито експозицію меморіальних речей, фото та документів видатного українського композитора М. А. Скорульського. Похований на ділянці № 43.

Леонід Биков

одному Богу відомо. Записку забрала міліція. Григорій Михайлович Тютюнник завершив життя трагічно й передчасно...

Розповідають, що Леонід Федорович Биков (12.12.1928, с. Знам'янка, нині у складі смт Черкаське Слов'янського р-ну Донецької обл. — 11.04.1979) — актор і режиссер за життя був закоханий у берези: якщо прослідкувати життя його кіногероїв, то й вони пройняті такою закоханістю у білокору дерево-красуню. Ось і останній спочинок Л. Бикова у тіні берези, на пагорбі ділянки № 33 (зі сторони, де розташована ділянка № 49А).

Якби Леонід Биков не створив нічого, крім фільму «В бій ідуть тільки «старики» (де в рамках власного сценарію зіграв бойового льотчика «маєстро Титаренка»), то однак лишився б назавжди в історії і пам'яті нашої. Були ще живі й природні, як дихання, ролі в «Добровольцях», в «Альошчиному коханні», в «Зайчику» і, звичайно ж, у картині «Ати-бати йшли солдати». З 1974-го року Леонід Биков — народний артист України, а з 1977-го — лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка (за постановку та виконання головних ролей у фільмах «В бій ідуть тільки «старики» і «Ати-бати, йшли солдати»). На фасаді будинку, де він жив останніх чотири роки до трагічної смерті у квітні 1979-го (київське Лівобережжя, Русанівка), — бронзова меморіальна дошка. Його ім'я

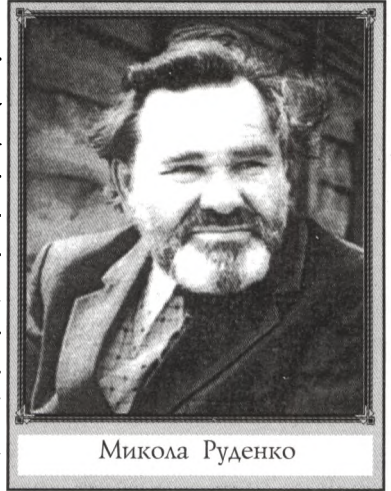
Пам'ятник на могилі
Леоніда Бикова

носять зірка на небі й один із бульварів української столиці (масив Вигурівщина). Йому присвячено фільм Леоніда Осики «Якого любили всі». Про Л. Бикова написано книжку, названу биковським прислів'ям-девізом «Будемо жити!». В наведених із цього мемуарного збірника одкровеннях — образ світлої людини, яка не фальшивила ні в кадрі, ні поза кадром. Леонід Биков жодного разу, в жодній ролі, великій чи маленькій, не підвів своїх шанувальників, не обманув їхніх сподівань. Він завжди прагнув бути гідним найвищої акторської нагороди, котра називається «любов глядача».

Секрет привабливості Леоніда Федоровича Бикова, на думку народної артистки СРСР,

Великої української актриси Ади Роговцевої, полягає в тому, що Биков «справді був народним артистом і за типажним обличчям», і за характером світосприйняття. У створених ним образах завжди органічно поєднувалися народна мудрість і гумор, благородство, самовідданість і дивовижна скромність. Його герої завжди були демократичними, не вивишувалися над глядачем, не повчали його, вони уособлювали духовні прагнення простих людей, поділяли його радощі й турботи. І ще — герої Л.Бикова завжди вмiли дивитися на себе з усмішкою. Тому його акторські роботи знали, любили й понині люблять його шанувальники.

Микола Руденко

Є багато талановитих, винятково великих акторів — Леонід Федорович Биков залишається у нашій пам'яті актором неповторним.

А навпроти поховань Стуса, Тихого і Литвина, через дорогу, ділянка № 49Б. В третьому ряду — могила правозахисника, поета, романіста і публіциста Миколи Даниловича Руденка (19.12.1920, с.Юр'ївка на Луганщині — 3.04.2004, Київ), на якій багато букетів живих квітів, що свідчать про постійну до нього шану. Писати поезію Микола Руденко почав у дитинстві, їх друкували піонерські газети. Після виходу 1947 року збір-

Смолич Юрій Корнійович (7.07.1900, м. Умань, нині Черкаської обл. — 28.08.1976, Київ) — письменник, громадсько-політичний діяч. Працював головою правління СПУ, очолював Українське товариство культурних зв'язків «Україна». Серед творів: книги оповідань та повістей «Мова мовчання» (1929), «Цвіт яблуні» (1951), романи «Четверта причина» (1932), «Мир хатам, війна палацам» (1958), «Рече та стогне Дніпр широкий» (1960); Твори в 6-ти т. (1973), Твори в 7-ми т. (1984). Удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1970). Похований на центральній алеї, ділянка № 2. Автор пам'ятника — скульптор А.Фуженко.

ки віршів «З походу» прийнятий до Спілки письменників Радянської України. Працював у видавництві «Радянський письменник», редактором журналу «Дніпро». Микола Руденко — автор багатьох збірок поезій, романів і повістей. Уперше М. Руденко виступив проти існуючих порядків у 1949 році. 1974 року за критику марксизму М. Руденко виключений із партії, 1975 — із членів Спілки письменників Радянської України. Щоб на щось жити, мусив продати машину, дачу, влаштувався нічним сторожем.

На початку 1970-х років М. Руденко включився в роботу щодо захисту прав людини, в тому числі національних меншин. Мав тісні стосунки з московськими дисидентами, був членом радянського відділення Міжнародної амністії. 18 квітня 1975 року Миколу Даниловича заарештували за правозахисну діяльність, але ще під час слідства у зв'язку з 30-літтям Перемоги — амністований як учасник Другої світової війни.

9 листопада 1976 року на квартирі правозахисника Олександра Гінзбурга в Москві М. Руденко провів прес-конференцію для іноземних журналістів, де оголосив про створення Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. За антирадянську діяльність

Пам'ятник на могилі
Миколи Руденка

Миколу Руденка засудили на 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Відбував покарання в таборі ЖХ-385/19 (с. Лісне) і ЖХ-385/3 (с. Барашево, Мордовія). Спочатку як інваліда війни 2-ї групи Руденка не залучали до тяжкої фізичної праці, але після того, як він на побаченні з дружиною Раїсою передав на волю свої вірші, його у вересні 1981 року етапували у ВС-389/36, що в селищі Кучино Чусовського району Пермської області. У вересні 1990 року М. Д. Руденко, звільнившись, повернувся до Києва (проживав на вулиці Леніна (нині Б. Хмельницького, 68). Руденко — дійсний член Української Вільної Академії

Наук (Нью-Йорк); почесний член французької та японської секцій PEN-клубу. 1991 року М. Руденко осліп на праве око, але через півроку йому відкрилося ліве, на яке не бачив шість літ. 1993 року за роман «Орлова балка» та збірку «Поезії» М. Д. Руденкові присуджена Державна премія імені Т. Шевченка в галузі літератури, 1996-го — нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня. У зв'язку з 80-річчям М. Д. Руденку присвоєно звання «Герой України» (2000).

Василя Васильовича Плюща (19.04.1945, с. Пелюхівка Малоодівицького р-ну Чернігівської обл. — 29.03.2003, Київ) — журналіста і прозаїка (похований на ділянці № 49Б), я знав ще з Миколаєва завдяки письменнику Іванові Сергійовичу Григурку — вони товаришували. Василь на літо приїздив на Кінбурнську косу, де Іван мав свою «хібару» й брали мене, аби ловив для «творчих» хлопців крабів та сушив тараньку. А ввечері, біля вогнища, точилися розмови...

Я дізнався, що Василь родом із Чернігівщини, із «чудового та неповторного села Пелюхівка, де ловлять отакенні коропи і русалки вночі не дають спати». А ще Іван мені розповів, що Плющ закінчив філологічний факультет Київського університету. Виступає в періодиці з публіцистичними та критичними статтями, які «мають вагу золота». Автор книжок повістей: «Станція», «Міняю «Вольво» на «Таврію», «О двадцять п'ятій нуль-нуль»; член Спілки письменників України з 1995 року. Лише через двадцять п'ять літ ми зустрілися з Василем у нього в кабінеті головного редактора «Літературної України» на бульварі Лесі Українки, 20, а ніби розлучилися вчора. І розмова вершилася довкола

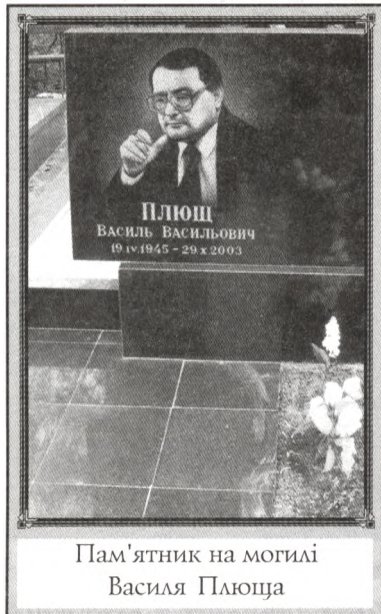
Василь Плющ

Снегірьов Гелій (Євген) (1927, Харків — 29.12.1978, Київ) — письменник, журналіст, кінорежисер, дисидент. Закінчив Харківський театральний інститут, працював у Харківському академічному драматичному театрі, викладав. Друкуватися почав з 1954. Працював редактором і режисером (згодом упродовж 7 років — головним редактором) Української студії хронікально-документальних фільмів. В 1966 р. зняв документальний фільм про траурний мітинг у Бабиному Яру — в день 25-ліття трагедії. Тут виступали І.Дзюба, В.Некрасов та В.Войнович, який приїхав із Москви. Плівка була вилучена наступного дня, Снегірьова «розжалували» у рядові режисери. У 1974 р. його виключають із партії та обох творчих Спілок — письменників та кінематографістів. В 1977 році на прес-конференції в квартирі генерала Григоренка Гелій Снегірьов відмовляється від радянського громадянства: на прес-конференції перед камерами зачитав відкриті листи

Дж.Картеру та Л.Брежнєву (заклеюючи конверт з листом Л.Брежнєву, він вклав у конверт свого паспорта, заявивши про відмову від радянського громадянства). 22.09.1977 на вул. Тарасівській (Київ) його заарештували і відвезли на вул. Володимирську, 33 (КАБ УРСР). В 1978 році у Володимирській тюрмі стан його значно погіршився, 1 квітня 1978 в газеті «Радянська Україна» було опубліковано його покайну статтю «Соромлюю і засуджую». В той же час його «Тюремний щоденник» було вида-но на Заході. Посмертно відновлений у членстві СП України (1989). Похований на ділянці № 43А.

Пам'ятник на могилі
Василя Плюща

вже покійного Івана Григурка, згадали, як удвох «пробивали» в миколаївських чиновників надгробний пам'ятник та труднощі з його встановленням. А затим Василь розповідав, як «дотягував» останній роман Григурка «Червона риба» і напам'ять цитував слова головного героя твору Роберта Журибіді: «Коли всі зусилля спрямовувалися лише на добування одежі, їжі, вогню, перед нами стояло менше невольовимих пристрастей і загадок, ніж тепер, коли ми ситі й одягнені і шукаємо своєї ролі у вищих сферах життя. Я зі свого малого досвіду засвідчую: вижити набагато легше, ніж жити». Не раз я забігав іще на розмову до Василя Васильовича, слухав жалі на труднощі фінансування «Літературки», що планував «зробити, старий, документальну річ про оце все, що доокола нас твориться». А я йому — про те, що хочу упорядкувати енциклопедичний довідник про поховання Великих Українців на всій планеті, а ще, роздуми від баченого на Черкащині. Але у Василя не витримало серце.

Любов'ю, справою життя В. Плюща була література, публіцистика, а наповніше це виявилось на посаді головного редактора «Літературної України», яка на історичному переломі державотворення стала і є речником суспільного руху за відродження духовності та державності України. Ця любов для Василя Васильовича виявилася фатальною. І ось стою біля місця вічного спочинку Василя Васильовича Плюща — на сонці іскриться ще вранішня роса на живих квітах...

Леонід Вишеславський

Востаннє бачився і розмовляв з перекладачем, літературознавцем, поетом Леонідом Миколайовичем Вишеславським (18.03.1914, Миколаїв — 26.12.2002, Київ), ділився з ним творчими планами на ювілеї земляцтва «Миколаївщина» в Українському Домі перед Новим 2002 роком. Як написала згодом журналіст Елеонора Блажко, до свого дев'яносторіччя Поет Вишеславський не дожив трохи більше року. Загинув, за донині «нез'ясованих обставин», у грудні 2002 року: знайшли замерзлим

далеко за межами Києва, поховали на Байковому некрополі; ділянка № 49Б.

А народився Леонід Вишеславський 1914 року в Миколаєві, на Інгульській Слобідці. Про місто дитинства записав так: «В моєй життєвій Миколаєв неотделим от того, что мы называем счастьем. Это город самых близких людей, друзей, моего отца и моей матери». Другу світову війну Леонід Вишеславський пройшов від першого до останнього її дня. З липня 1941-го і до самої Перемоги. Пішов на фронт, будучи членом Спілки письменників Радянського Союзу, аспірантом Київського університету і викладачем педінституту. В армії служив літпрацівником і спецкореспондентом кількох армійських газет. Неодноразово бував на передовій. Перед закінченням війни став літпрацівником газет Південно-Західного та 1-го Українського фронтів.

Пам'ятник на могилі Леоніда Вишеславського

Творчість лауреата Шевченківської премії 1984 року (за збірку поезій «Близкая звезда»), патріарха Спілки письменників України Леоніда Миколайовича Вишеславського досліджувана в дисертаціях, у його архівах — численні листи читачів, шанувальників і колег, сповнені любові,

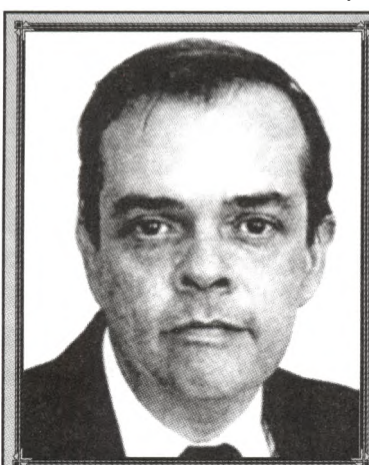
Собко Вадим Миколайович (18.05.1912, Москва — 12.09.1981, Київ) — письменник, драматург. Серед творів: збірка поезій «Погляд вперед» (1932), «Новели і балади» (1936); романи «Любов» (1935), «Біле полум'я» (1952), «Нам спокій тільки сниться» (1959), «Срібний корабель» (1961), «Перші краплини дощу» (1968), «Нагольний кряж» (1975), «Четверта рота» (1965); Твори в 2-х т. (1972), Твори в 6-ти томах. За роман «Запорука миру» удостоєний Державної премії СРСР (1951). За роман «Лихобор» удостоєний Державної премії України ім. Т.Г.Шевченка (1975). Похований на ділянці № 50. Автори пам'ятника — скульптор О. Прудка та архітектор Т. Довженко.

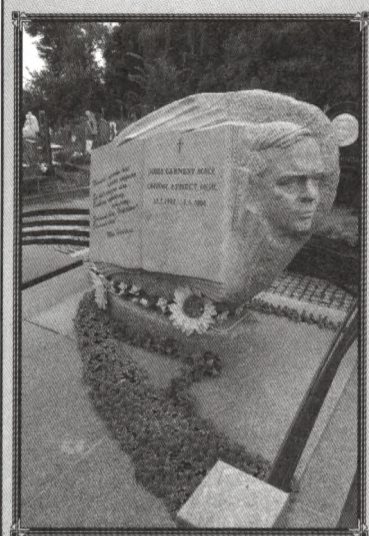

вдячності та найкращих побажань. У жовтні 1986 року Леонід Вишеславський одержав «Почесне свідоцтво» Інституту теоретичної астрономії Академії наук СРСР. У ньому повідомлялося: «Цим свідчить, що мала планета № 2953, відкрита радянськими астрономами, одержала назву на честь Леоніда Миколайовича Вишеславського. Відтепер ця невід'ємна частина Сонячної системи називатиметься мала планета (2953) VYSHESLAVIA (Вишеславія)». Наприкінці життя Леонід Миколайович почав писати поезії материнською українською мовою.

Коли вмирає поет, з ним йде цілий світ. Відходить епоха. Та людям залишається не лише уторовані ним шляхи й ліричні рядки книжок.

Джеймс Ернест Мейс

Пам'ятник на могилі Джеймса Мейса

Залишаються заповідана світові любов до людей, краса, чуйність, ніжність. Свій шлях Леонід Миколайович Вишеславський пройшов гідно і чесно.

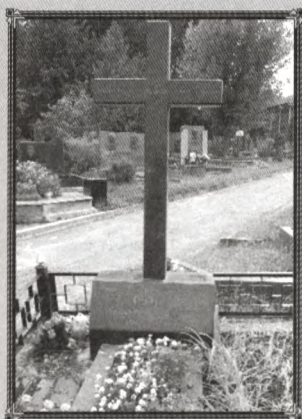
Підходжу на ділянці № 49 Б до надгробка з Білого граніту (автор — художник Володимир Корень), що нагадує метеор, який вривається в землю, а поряд — свічка та книга на могилі Джеймса Ернеста Мейса (18.02.1952, США — 3.05.2004, Київ): цей американський індіанець, який багато років досліджував історію українського Голодомору, жив і працював в Україні, заповів, аби його поховали на нашій землі: «Мені судилося така доля, що ваші мертві покликали мене».

Джеймс Мейс з 1983 року разом з Робертом Конквестом працював в Українському інституті Гарвардського університету, де досліджував історію українського Голодомору. Великою мірою завдяки цим науковцям світ і довідався про трагедію 1932—1933 років в Україні. З 1986 по 1990 — Мейс був виконавчим директором Американської конгресово-президентської комісії з вивчення фактів українського Голодомору. Джеймс Мейс записав на аудіокасетах близько двісті годин свідчень про Голод 1932—1933 років в українських селах і передав ці записи до Парламентської бібліотеки в Києві. Ще частину його безцінного архіву

вдова, українська поетеса і прозаїк — Наталія Дзюбенко-Мейс — передала Національній Києво-Могилянській академії, де чоловік працював в останні роки життя на кафедрі політології, редагував англomовні версії журналу «Політична думка» та газети «День». Саме це видання (головний редактор Лариса Івшина, на сайті якого можна прочитати все про Мейса), перше підтримало намагання Дж. Мейса розповісти громадськості про Голодомор в Україні. Газета організувала акцію «Свічка у вікні», випустила у світ книжку «День і вічність Джеймса Мейса» (видане українською і англійською мовами все, що друкувалося Мейса у газеті «День» з 1998 по 2004 роки). Щороку в останню суботу листопада в Україні запалюють свічки в пам'ять про жертви Великого голоду. Це була власне ідея Джеймса Мейса, який народився в далекій Америці, а в Україні залишив своє серце. До речі, улюблена пісня Джеймса — «За байраком байрак» на слова Т. Шевченка.

На ділянці № 49А також поховано багато знаних в Україні, а то й за її межами людей. Зупиняюся біля поховання миколаївця, поета, одного з найвидатніших археологів України другої половини ХХ сторіччя, людини, яка знайшла золоту пектораль, — Бориса Миколайовича Мозолевського (4.02.1936, с. Миколаївка Веселинівського р-ну Миколаївської обл. — 13.09.1993, Київ). Тридцять років тому, наприкінці червня 1971 року, український степ став батьківщиною археологічного відкриття світового значення. Із надр скіфської гробниці IV сторіччя до Різдва Христового, схованої

Сова Андрій Корнійович (30.12.1912, Одеса — 11.12.1994, Київ) — один з найпопулярніших в Україні акторів-гумористів. У 1938 р. закінчив Одеське театральне училище. В 1959—1979 р. працював в Укрконцерті. На сцені виступав 30 років, брав участь у 8 тисячах концертів. Виконував сатиричні мініатюри українських письменників (зокрема — С. Олійника), гуморески Павла Глазового. Знявся у кінофільмах: «Стара фортеця», «Морський яструб», «У далекому плаванні», «Максимко», «Танкер «Дербент», «Два бійці» та ін. Заслужений артист УРСР (1960). На могилі — козацький хрест; похований на ділянці № 52А.

Борис Мозолевський

Золота пектораль

під могутнім курганом Товста Могила, було здобуто найбільший шедевр античного прикладного мистецтва — золоту пектораль — нагрудну прикрасу і знак влади безіменного царя, одного із владик колись потужного і грізного народу. Пектораль виявилася в ямці-схованці, де учасники похоронного обряду сховали дорогоцінний парадний меч, піхви і руків'я якого були обковані щедро прикрашеними золотими пластинами, а також нагайку з золотими деталями... Схованку в Товстій Могилі відкрито 21 червня 1971 року о 14 годині 30 хвилин; 6 лютого того ж року, напередодні початку розкопок, Борису Мозолевському виповнилося 35 років.

Коли ж читаєш поезію Бориса Мозолевського «Зарево» (1971), «Скіфський степ» (1981) та «Думу про степ» — напрошується думка, що цей духовно обдарований поет народився створити високу й не тимчасову пісню. Мелодія цієї пісні прохоплюється з його грудей вічним неспокоєм та тривожним пориванням. Писав українською і російською. Серед поетичних творів: «Начало марта» (1963), «Шиповник» (1967), «Зарево» (1971), «Червоне світило» (1976), «Веретено» (1981), «Кохання на початку осені» (1985) та ін. Мова поезії Бориса Мозолевського російська не за духом, а, може, лише за лексикою і пересипана українізмами набагато більше від гоголівської мови. Вона взорується майже виключно на літературних зразках, тоді як характер обдарування Бориса Мозолевського бере початок від власних джерел, від земного тяжіння, і з цього погляду має в собі щось симоненківське. Зазначу, що Борис і Василь зустрічалися на заняттях літературної студії при видавництві «Молодь».

У вересні 2007 року пам'ятник на могилі видатного українського археолога, першовідкривача всесвітньо відомої золотої скіфської Пекторалі пограбували: невідомі злочинці зірвали з надгробка вченого копію цієї неопціненної прикраси. У жовтні 2008 року після телепередачі «Паралельний світ» Пектораль повернули.

На презентації другого видання Б. Мозолевського «Скіфського степу» я з учасниками зустрічі переглянув документальний фільм про великого

вченого й унікального поета. Щоправда — озвучений російською мовою, відзнятий у Москві, — в Україні зняти фільм про Мозолевського досі не спромоглися. І лунає, долаючи текст закадрового перекладу, вірш Бориса Миколайовича: «Вбити — потім поставити пам'ятник. Цим вітчизну свою пізнаю». І обпікає думка — це ж він писав про себе самого...

Уперше Анатолія Кириловича Євдокименка (20.01.1942 — 23.10.2002, Київ) — самобутнього музиканта я побачив у Миколаєві, коли його дружина, вже тоді відома співачка Софія Ротару приїхала до брата Валерія, який навчався на музичному факультеті педагогічного інституту імені В.Белінського. І ось я стою біля могили (ділянка № 49А) Анатолія

Пам'ятник на могилі Бориса Мозолевського. Без пекторалі...

Кириловича: на пам'ятнику його барельєф, де він грає на трубі. Народний артист України. Засновник і незмінний керівник вокально-інструментального ансамблю «Червона рута». Творчий і сімейний союз Ротару та Євдокименка тривав понад три десятиліття. Вони були разом з 1968-го року, відколи побралися. Такою постійністю навряд чи може похвалитися кожне подружжя естради.

Стельмах Михайло Панасович (24.05.1912, с.Дяківка, нині — Літинського р-ну Вінницької обл. — 27.09.1983, Київ) — прозаїк, поет, драматург. Працював науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України. За роман «Велика рідня» удостоєний Сталінської премії СРСР (1951). За трилогію «Хліб і сіль», «Кров людська — не водиця», «Велика рідня» — Ленінської премії (1961), за роман «Чотири броди» — Державної премії ім. Т.Г.Шевченка (1981). Герой Соціалістичної Праці (1972); академік АН України з 1978 року. Окремими виданнями вийшло більш як 40 книжок, твори в 6-ти томах. Похований на центральній алеї, ділянка № 2. Автори пам'ятника — скульптор Ф.Согоян, архітектори Є.Стамо і М.Фещенко.

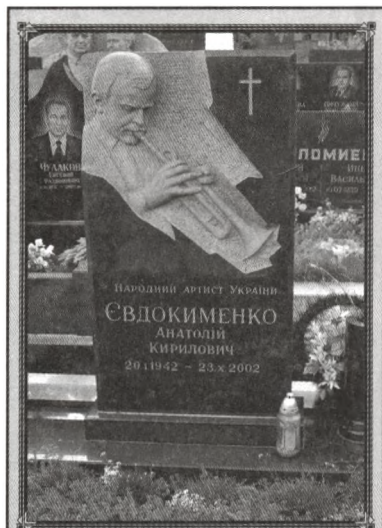

Анатолій Євдокименко і
Софія Ротару

Анатолій Євдокименко народився на Одещині. Навчався в Чернівецькому університеті на фізико-математичному факультеті. Йому, до речі, пророкували успішну кар'єру фізика-оптика, але хлопець віддав перевагу музиці.

Історія їхнього кохання проста і романтична. Анатолій служив в армії, побачив на обкладинці журналу «Україна» фотографію молодої співачки і сказав, що одружиться з Софією.

Друзі думали — жартує, а виявилось — всерйоз. За словами Ротару, Євдокименко красиво проявляв почуття, засипав її квітами, спочатку запропонував разом виступати в студентському ансамблі. Поступово зумів довести молдаванці, що тільки він її доля. Вони одружилися 22 вересня 1968 року. Весілля було веселе й гучне в рідному селі Ротару Моршинці Чернівецької області. А через три роки при Чернівецькій філармонії утворився вокально-інструментальний ансамбль «Червона рута». Етапним у творчій долі Анатолія і Софії стало знайомство з композитором Володимиром Івасюком (1949—1979). Про ту суперпопулярність, яку мали музикант і співачка, досі ходять легенди. Анатолій Кирилович довгі роки був режисером-постановником усіх концертних програм Софії Михайлівни.

Пам'ятник на могилі
Анатолія Євдокименка

Але... почалася чорна смуга у їхньому житті — хвороби рідних, втрати близьких. Перший інсульт у Анатолія Кириловича стався після смерті батька. Потім був другий серцевий напад і у нього відібрало мову. Софія Михайлівна підняла на ноги всіх медичних світил і того разу зуміла вирвати із пазурів смерті коханого. Проте згодом з'явилося сумне повідомлення, що Анатолій Євдокименко помер.

Софія Михайлівна вшанувала пам'ять покійного чоловіка, випустивши новий альбом українських і молдавських пісень під назвою «Єдиному...». Альбом відкривається присвяченням співачки Чоловікові, Художникові і Людині — Анатолію Євдокименку і зізнання: «Єдине і вічне кохання всього мого життя».

Із Соломією Дмитрівною Павличко (15.12.1958, Київ — 31.12.1999, там само) — я зустрівся в Києво-Могилянській академії на Подолі на початку грудня 1999 року, перед Новоріччям. Вона забажала побачитися, порозмовляли про Лесю Українку, на руках якої у місті Софії (Болгарія) помер Михайло Драгоманов. Про Михайла Петровича та його родину я збираю матеріали, цікавить кожна деталь життя і діяльності цієї особистості, тому думки Соломії Дмитрівни як вченого для мене були важливі. А затим іще планували зустрітися, обмінятися думками щодо її міркувань про Лесю і Кобилянську, але не довелося вже побачитися. Ось тепер прийшов... до могили на ділянці №49А, кладу квіти до підніжжя пам'ятника.

Соломія Павличко

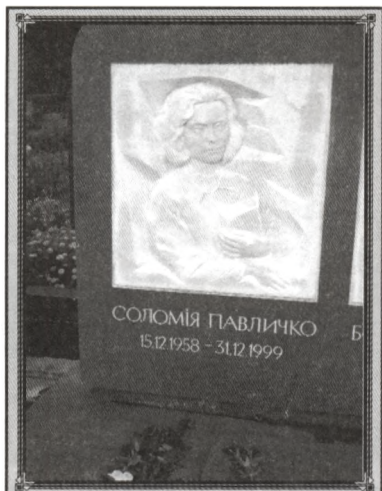
Увечері, 31-го грудня 1999 року, готуючись до святкової вечері, донька поета Дмитра Павличка — Соломія зайшла до ванної кімнати причепуритися; родина чекала її за столом біля ялинки зустрічати Новий рік. За годину до двотисячного року — тіло доньки батьки відвезли до моргу — летальний серцевий напад.

Коли Соломії Павличко не стало, тоді боліло всім, хто знав відому перекладачку, письменницю (з 1992), доктора філологічних наук, про-

Таранець Олександр Михайлович (26.03.1924, с. Зелене, нині — Петрівського р-ну Кіровоградської обл. — 27.02.1998, Київ) — співак. Вокальну освіту здобув у Київській консерваторії (1951—1955, клас Івана Паторжинського). З 1953 — соліст Української державної естради (з 1959 — Укрконцерт; до 1991 року співав у дуєті з Заслуженим артистом УРСР П. Ретвицьким). У репертуарі Таранця — твори Глінки, Вільбора, Лисенка, Степового, Косенка, Білаша, Філіпенка, П. Майбороди, І. Шамо, а також українські народні та масові пісні. Лауреат Республіканського конкурсу вокалістів у Києві (1959, II премія); народний артист УРСР (1984). Перший виконавець пісень: «Ми підемо, де трави похиля», «Марічка», «Ясени», «Пісні про рушник», «Прилетіла ластівка» та ін. Брав участь в озвученні 48 кінофільмів, серед яких «Літа молодії», «Киянка». Понад 120 днів співав для учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС (1986—1987). Похований на ділянці №52А.

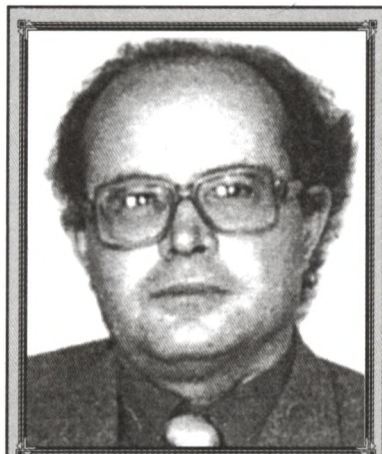
Пам'ятник на могилі Соломії Павличко (автор — скульптор М. Олійник)

фесора, авторку дев'яти книжок — із статей, інтерв'ю, перекладацьких і видавничих проєктів. Зокрема: «Листи з Києва. 12 травня 1990 — 2 квітня 1992», «Націоналізм. Сексуальність. Орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського», «Фемінізм: статті, дослідження, бесіди, інтерв'ю». З її відходом раптово з'ясувалося, наскільки Соломія основна, неординарна в багатьох, здавалося б, несумісних проєктах: у відділі теорії Інституту літератури, у видавництві «Основа» (нині — видавництво Соломії Павличко «Основи»), на кафедрі філології Києво-Могилянки, в Інституті гендерних досліджень.

Залишилося відчуття, що С. Д. Павличко ще жива — дуже щира і не боїться бути відвертою.

Адже прийшла в українську культуру Соломія Дмитрівна через Європу...

Удень свого народження, переповідають, прозаїк, драматург, публіцист, лауреат Шевченківської премії (1992; за роман-епопею «Листя землі») Володимир Григорович Дрозд (25.08.1939, с. Петрушин Чернігівського р-ну Чернігівської обл. — 23.10.2003, Київ) просив у Бога ще трохи років для писання: «Ще маю я що сказати людям, ще душа наповнена, можливо такою наповненою вона не була досі ніколи. За високим рахунком мені ще потрібно років двадцять — тридцять літературної праці. Скільки б ще можна зробити, Господи!». А на той час було завершено і видано тільки перший том «Листя землі», який друкувався спочатку у

Володимир Дрозд

часопису «Дніпро», вийшла повість-шоу «Музей живого письменника, або моя довга дорога в ринок», видрукував у рідному, ним свого часу ств оренному, журналі «Київ» «Убивство за сто тисяч американських доларів», одержав премію Фондації Омеляна і Тетяни Антоновичів, написав роман «Пришестя», художню розвідку «Портрет української родини на тлі епохи» — на основі дослідження роду — родоводу Аркасів-Клепачівських...

«Усе своє життя я ішов по грані, за якою смерть. Смерть для мене — така ж реальна, як

і життя. Усі мої романи, принаймні найкращі — це змагання із смертю, із забуттям, із вічністю», — запише у «Щоденнику» Володимир Дрозд 3 лютого 1993 року. З якою святковою нетерпеливістю чекав Володимир Григорович виходу другого тому книги буття «Листя землі» — не дочекався. Як зрадів, коли побачив чудово оформлену подачу першої частини унікальної книжки — дослідження долі української родини на тлі епохи «Сто літ любові» на сторінках часопису «Вітчизна». І з якою любов'ю дарував він лікарям і студентам - медикам ним змонтовану із свідчень, документів та спогадів книжку «То твій, сину, батько», до якої подав підзаголовок «Українська душа — на Голгофі ХХ століття». Похований В.Дрозд на ділянці № 49А.

Пам'ятник на могилі
Володимира Дрозда

Яйшов до на ділянці № 49А до могили композитора і диригента Івана Федоровича Карабиця (17.01.1945, смт Ялта Донецької обл. — 21.01.2002, Київ), знаючи, що залишив величезний слід у нашій музичній культурі передусім своїми симфонічними та камерними творами, піснями і музикою до фільмів. Його опера-ораторія «Київські фрески», концерт для хору «Сад божественних пісень», ораторія «Заклинання вогню»,

Таранушенко Стефан Андрійович (9.12.1889, м. Лебедин, Слобожанщина — 13.10.1976, Київ) — мистецтвознавець. Вихованець Харківського ун-ту, учень Ф.І.Шміта. Директор Музею українського мистецтва в Харкові (1923—1933). З 1926 — крайовий інспектор комісії з охорони пам'яток матеріальної культури (Харків). Член харківського ВАКУ. Арештований кадебістами як «націоналіст» 14.10.1933; сидів в одній камері з академіком

Матвієм Яворським, актором театру «Березіль» Йосипом Гірянком та Остапом Вишнею. Щоб згаяти час, Таранушенко і Яворський читали товаришам лекції із своїх спеціальностей. Одержав 5 років таборів. Перебував на будівництві другої лінії БАМ'у. В.Дубровський, який прибув на БАМ в одному вагоні з Таранушенко, Д.Гордєєвим і В.Зуммером, згадав його у своїх спогадах. Перебувши заслання в Курську й Астрахані, він повернувся в Україну в 1953 р. Залишив кілька монографій, які не міг видати. Згадується в листах Йосипа Гірянки, який мешкав тоді у США, до акторки «Березоля» Ориси Стещенко. Похований на ділянці № 46.

Іван Карабиць

концерт для оркестру «Голосіння» увійшли до золотого фонду українського та світового мистецтва. Карабиць був засновником Міжнародного музичного фестивалю «Київ Музик Фест», незмінним головою журі Міжнародного конкурсу молодих піаністів пам'яті Володимира Горовиця, громадським діячем, педагогом. Він допомагав багатьом молодим музикантам розкрити свій талант. Завдяки композитору в нашій столиці відродилися «Літні музичні вечори», які провадяться у парку Маріїнського палацу. І.Карабиць умів об'єднувати людей, володів небияким організаторським даром. Для багатьох, навіть тих, хто добре знав Івана Федоровича, його раптова смерть стала шоком. Адже Карабиць був сильною людиною. Ніколи не скаржився на хворобу, яка буквально висмоктувала з нього всі сили.

Він безмежно любив золотoverхий Київ. В одному з інтерв'ю Карабиць сказав: «Мені хотілося у вокально-симфонічних фресках про Київ створити образ столиці України не тільки в історично-хронологічному аспекті від сивої давнини до сучасності, щоб на сторінках цієї своєрідної музичної книги показати Людину як головну силу національного руху, дух і високі морально-етичні якості, джерела, які йдуть з глибин нашої духовності, історії». «Київські фрески» складаються з 12 частин. У лібрето використано тексти літописів Київської Русі, вірші Тараса Шевченка, Павла Тичини, Максима Рильського, Івана Драча і Бориса Олійника. Борис Ілліч є автором сюжету ораторії. Як сказав поет: «Я мав щастя бути при народженні «Фресок». І.Карабиць був не тільки безмірно талановитим композитором, але і справжнім інтелігентом, дуже ерудованою людиною, знавцем поезії. Зовні завжди зібраний, спокійний, але всередині — вируюча творча натура. Іван Федорович був істинним патріотом України, але без екзальтації (не рвав вишиванку на грудях, як деякі наші «патріоти»). Своєю творчістю він прославляв українську землю. «Фрески» писалися до

Пам'ятник на могилі
Івана Карабиця

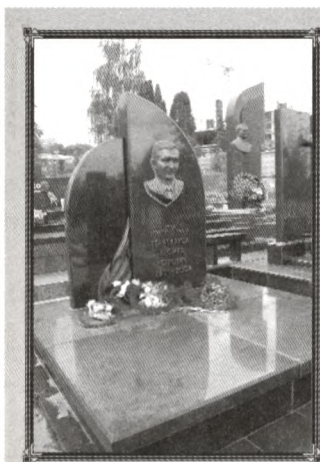
1500-річчя Києва. Карабиць з натхненням працював, а я спробував провести міст між поезією та музикою, минулим і сьогоденням. Те, що за диригентським пультом виступив син композитора Кирило Карабиць, дуже символічно — зв'язок поколінь не перервано, а ми усі — діти України». Остання частина «Фресок» називається «Чуття єдиної родини». Ці рядки П.Тичини звучать дуже сучасно, як гімн вічно молодому Києву.

Я лише раз був у квартирі на вулиці Володимирській (навпроти оперного театру імені Т.Шевченка) у вченого, патріарха української філософії, видатного просвітителя, багаторічного керманіча Товариства «Знання» України Володимира Іларіоновича Шинкарука (22.04.1928 — 29.11.2001) з його товаришем, філософом Володимиром Антоненком. Розмова того вечора точилася довкола проблем філософії, українських вчених, які її досліджують. А сьогодні приніс квіти на могилу вченого на ділянці № 49А.

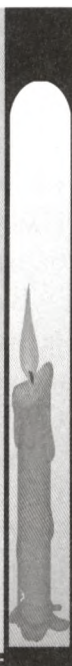
У В.І.Шинкарука багатий життєвий шлях — взірець вірного служіння рідній Україні, вітчизняній науці. Високі помисли свого глибинного розуму, свій потужний науковий талант він спрямовував на неординарні

Володимир Шинкарук

Телятников Леонід Петрович (25.01.1951, с Введена Боровського р-ну Кустанайської обл., Казахстан) — 2.12.2004, Київ) — начальник пожежної частини Управління внутрішніх справ Київського облвиконкому, генерал-майор внутрішньої служби; Герой Радянського Союзу (1986); Почесний громадянин Києва. Закінчив Свердловську інженерну пожежно-технічну школу МВС СРСР (1978). Все своє життя Леонід Петрович присвятив благородній професії вогнеборця. У ніч на 26 квітня 1986 року, коли виникла пожежа на 4-му енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, ризикуючи життям, першим з підлеглими кинувся гасити вогонь. Після лікування продовжував службу: очолював Добровільне пожежне товариство столиці, був засновником київського дитячого руху «Юний пожежник». На будинку Головного управління МНС України, де він працював (вулиця Межигірська, 8) відкрито меморіальну дошку. Похований на ділянці № 52А.

Пам'ятник на могилі родини
Шинкаруків

грунтовні дослідження світоглядного змісту діалектики і категоріальної структури світогляду, що дали можливість «центрувати» всю багатомірність предмету філософії на проблеми людини, її сутнісних сил і здібностей, духовного змісту особистості.

Перший етап наукової творчості В.І.Шинкарука пов'язаний з Київським державним університетом імені Т.Г.Шевченка, філософський факультет якого він закінчив у 1950 році. Вже наступного року Володимир Іларіонович став асистентом кафедри історії філософії, потім доцентом, заступником декана, а з 1965 року деканом філософського факультету. У 1954 році йому було присвоєно вчену ступінь кандидата філософських наук, у 1964 році — доктора філософських наук, в 1966 році — звання професора.

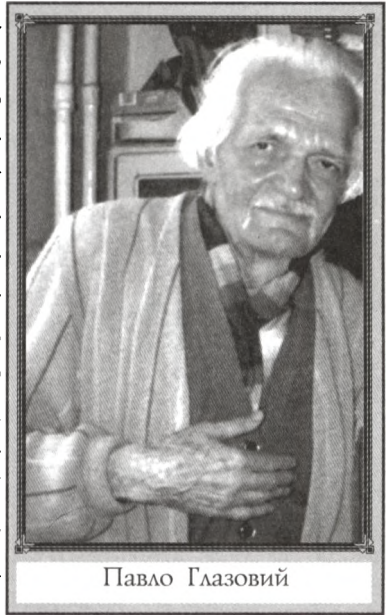
У 1969 році настав новий відповідальний етап в житті В.І.Шинкарука. Він очолив Інститут філософії АН України, директором якого був протягом 33 років, до останніх днів свого життя. У 1969 році В.І.Шинкарука було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, у 1978 — академіком АН УРСР, у 1981 — членом-кореспондентом АН СРСР. В.І.Шинкарук — автор майже 400 наукових праць. Його книги «Діалектика, логіка і теорія пізнання Гегеля», «Єдність діалектики, логіки і теорії пізнання», «Теорія пізнання, логіка і діалектика І.Канта», «Ліве гегельянство і критичний аналіз», «Гуманізм діалектико-матеріалістичного світогляду», «Матеріалізм Радіщева», «Проблеми змісту людського буття», «Філософія Григорія Сковороди», «Філософія Гегеля і сучасність», «Логіка і методологія науки» стали явищем у світовій філософії, перекладені багатьма мовами.

За свої наукові заслуги В.І.Шинкарук удостоєний високих нагород — йому присвоєно почесне звання Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, обирався народним депутатом СРСР, депутатом Верховної Ради УРСР.

Вагомий внесок В.І.Шинкарука і в розвиток українського просвітництва. Очоливши в 1984 році Товариство «Знання» України, він доклав багато сил і мудрості до перебудови його діяльності. Адже саме йому належить ідея ще до розвалу СРСР перетворити Товариство «Знання» УРСР у самостійну науково-просвітницьку організацію нашої держави, що й було

зроблено на першому з'їзді Товариства «Знання» України в листопаді 1990 року. В основу діяльності Товариства було закладено принципи державницького спрямування, сповідування засад демократичного розвитку українського суспільства та вірності загальнолюдським цінностям. У цей складний перебудовний період голова правління, а згодом перший президент Товариства В. І. Шинкарук зумів зберегти в основному матеріальну базу, його організаційну структуру, кращі гуманістичні традиції, трансформувати в нову систему цінностей існуючі форми науково-просвітницької та інформаційно-освітньої роботи. До листопада 2001 року він був почесним президентом Товариства «Знання» України.

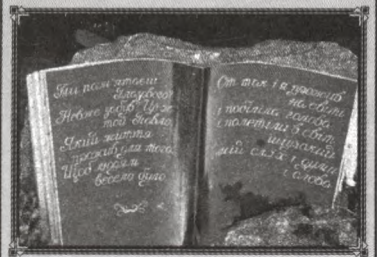
Павло Глазовий

Завжди, коли приїжджаю на ділянку № 49Б, приходжу і до цієї могили; тут покоїться Заслужений діяч мистецтв України, лауреат премій ім. Остапа Вишні, П. Сагайдачного, І. Нечуя-Левицького, Наталії Забіли поет-сатирик Павло Прокопович Глазовий (30.08.1922 — 31.10.2004). Він (а це я добре знав, бо ми були членами київського земляцтва «Миколаївщина») народився в селі Новоскелеватка Казанківського району

Тельнюк Станіслав Володимирович (26.04.1935, с. Іскрівка Якимівського р-ну Запорізької обл. — 31.08.1990, Київ). Закінчив Переяслав-Хмельницьке педучилище (1954) та Київський університет (1959). Серед творів: збірки поезій «Легенда про будні» (1963), «Залізники» (1966), книжки повістей та оповідань «Білий камінь» (1984); біографічна повість «Павло Тичина» (1979). Упорядник та автор передмов до книг П. Тичини, П. Усенка, Зульфії, Я. Райніса. Окремі вірші та оповідання перекладено на російську, білоруську, грузинську, вірменську, польську, болгарську, німецьку, португальську, арабську мови. Лауреат Республіканської премії ім. М. Островського (1984) та літературної премії ім. П. Тичини «Чуття єдиної родини». Похований на ділянці № 52.

Пам'ятник і напис на книзі
на могилі Павла Глазового

на Миколаївщині в родині селянина Прокопа Павловича, в якій, крім Павла, були сестри Марія, Любов і брат Олексій. У Новоскелеватці пішов до школи. У тридцятих роках після колективізації сім'я Глазових переїхала до Кривого Рогу. Павло Прокопович навчався у Новомосковському педагогічному училищі, вчителював у с. Кірове Щорсівського району. Навчався у військовому училищі, в місті Орші в Білорусії. Учасник Другої світової війни, був у діючій армії з 1941 по 1945 роки. Захищав од фашистів Ленінград, пережив блокаду, має бойові нагороди.

Після служби в армії продовжує навчання у Київському педагогічному інституті. Друкується з 1940 р., виступає як гуморист і сатирик. Працює переважно у жанрах співомовки, віршованої гуморески, байки. Павло Прокопович одинадцять років працював заступником головного редактора журналу «Перець», пізніше заступником головного редактора журналу «Мистецтво». За досягнен-

ня в літературній творчості П. П. Глазового нагороджено державними відзнаками. З 1968 р. — член Спілки письменників СРСР.

За роки своєї творчої діяльності Павло Прокопович підготував більш як 20 збірок гумору та сатири. Автор творів: «Слався, Вітчизно моя!» (1958), «Великі цяці» (1956), «Карикатури з натури» (1963), «Коротко і ясно» (1965), «Що б вам весело було» (1967), «Мініатюри та гуморески» (1968), жартівлива поема «Куміада» (1969), «Байки та усмішки» (1975), «Весела розмова» (1979), «Хай вам буде весело» (1981), «Сміхослов» (1982, 1997), «Вибрані усмішки» (1992), «Веселий світ і чорна книга» (1993), «Байкографія» (1997). Павло Прокопович — автор ряду книжок і для дітей: «Пушок і дружок», «Про відважного Барвінка та Котика-Дзвоника», «Іванець-Бігунець», «Перчень». Багато творів П. П. Глазового друкувалося на сторінках миколаївських газет «Червоний прапор», «Голос Казанківщини» і майже в усій українській періодиці.

Павло Прокопович Глазовий мешкав у Києві, на вулиці Толстого, 25, підтримував тісні зв'язки із своїми земляками, дарував свої книжки бібліотекам району. В останні 14 років життя поета його щирими опікунами

й друзями стали Євген і Ніля Стецьківі, американці українського походження (завдяки їх фінансової підтримки у 2007 році випущено у світ, упорядковану ними ж книжку «Павло Глазовий: листи до друга в США»).

У 1992, у рік свого 70-літнього ювілею, Павло Глазовий відвідав земляків, рідне миколаївське село Новоскелеватку. З великим успіхом пройшли його зустрічі в Казанці — «Усмійки в Казанці, Дмитро-Білівці, Каширівці». Виступав Павло Прокопович і на засіданні літературного клубу «Світоч» центральної районної бібліотеки, на якому були присутні шанувальники його творчості, ті, кому не байдужий гумор, читачі бібліотеки, школярі.

І ось пішов він від нас назавжди, за межу вічності. Його світлий образ, його усмішка, його народне слово залишаться з нами назавжди, бо він поет воістину народний. Двотомник П. П. Глазового «Велика сміхологія» закінчується таким віршем:

*Коли у мене на могилі,
Чудесний виросте будяк,
Хотів би я, щоб друзі милі
Про мене згадували так:
«Ти пам'ятаєш Глазового?
Невже забув? Це ж той Павло,
Який життя прожив для того,
Щоб людям весело було».*

Терещенко Микола Іванович (13.09.1898, с. Щербинівка на Черкащині — 30.05.1966, Київ) — поет, перекладач. 1922 р. закінчив Київський політехнічний інститут. Друкувався з 1918 р. Серед творів: «Літа і люди» (1960), «Серце людське» (1962); автор багатьох перекладів творів Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Маяковського, Бедного, Купали, Мукімі, Міцкевича, Беранже, Гюго, Потье, Верхарна, Арагона. Уклав «Літературний щоденник» (1966). За переклади й упорядкування двотомної антології «Сузір'я французької поезії», що містить твори 250 поетів Франції, посмертно удостоєний премії ім. М. Рильського. Одна з вулиць столиці названа його ім'ям; на будинку № 51А (вул. Володимирська) встановлено меморіальну дошку. Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Зіновія Франко

Вічна пам'ять і вічна любов нашому славетному гумористу, хай буде Вам, Павле Прокоповичу, пухом тепла земля українська! Про мовознавця Зіновію Тарасівну Франко (31.10.1925, Львів — 17.11.1991, Київ) я, студент, знав ще з 70-х років ХХ сторіччя, коли придбав її книжку «Мова про мову», а потім — «Мова творів Івана Франка», «Курс історії української літературної мови». Звісно, мені надто дорогими були її творчі доробки, де Зіновія Тарасівна розповідала про свого діда — Івана Франка, скажімо, в книжці — «Увінчаний шаною». Ця книжечка й стала для мене поштовхом до вивчення життя і творчості Великого Каменяря. Через архіви та дореволюційні журнали я дізнався про те, як насправді звали Івана Франка. А насправді прізвище Франко звучало з наголосом на першому складі, але через співзвучність його з прізвищем фашистського диктатора Іспанії Баамонде Франко, було прийняте «мудре» рішення радянськими компартійними босами: перенести наголос у прізвищі Івана Франка на останній склад, і тільки таким дозволити вживати його в радянській літературі. Стосовно імені письменника, то насправді вдома в рідному селі Нагуєвичах Франка звали не Іваном, а Мироном. Відоме оповідання «Малий Мирон» є повністю автобіографічне. До речі, Зіновія Тарасівна була упорядником і редактором творів Івана Яковича, не включених до

Пам'ятник на могилі
Зіновії Франко

академічного 50-томника, під назвою «Мозаїка» (Львів, «Каменярь», 2001). А народилася Зіновія Тарасівна Франко 31 жовтня 1925 року у Львові. 1944 — закінчила Станіславівську гімназію, де її батько Тарас Іванович, син Великого Прометєя, працював учителем. У 1950 році вступила до аспірантури при Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні АН УРСР. У 1953 — захистила кандидатську дисертацію і залишилася працювати старшим науковим співробітником у цьому ж інституті. У 1969 році Зіновію Тарасівну вигнали з роботи за участь у русі шістдесятників та за редагування книги І.М.Дзюби «Інтернаціоналізм чи

русифікація?», зазнала переслідувань і в 70-х роках. Покоїться З. Франко на ділянці № 33 Байкового погосту.

Працюючи в Національному педуніверситеті імені М. П. Драгоманова, я свого часу збирав матеріали про відомих освітян півдня України. І, вивчаючи архіви та друковану продукцію, знайшов дані й про вчительку-письменницю із південних степів Поліну Антонівну Страшнову (дівоче — Пашківська; 13.01.1905, с. Глодоси, тепер — Новоукраїнського р-ну Кіровоградської обл. — 14.08.1970, Київ). Одразу ж взявся читати її романи «Степовими шляхами» та «Глухі села»... А затим з букетом попрямував на Байковий цвинтар і відшукав могилу письменниці на ділянці № 20 між єврейським і німецьким кладовищами. Стояв перед прямокутною стелою з сірого каменю, на якій вигравіровано портрет, напис і дати життя та смерті.

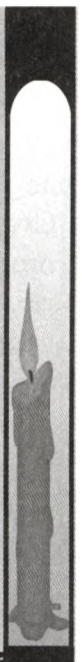

Поліна Страшнова

В автобіографії, написаній наприкінці 1957 року при вступі до Спілки письменників Радянської України, письменниця написала: «Народилась я на Херсонщині. Батьки мої були хліборобами. 1914 року почала вчитися в сільській школі в рідному селі Глодосах. Там і жила аж до 1924 року. Освіту

Терниченко Аристарх Григорович (1883, Охтирка — 1927, Київ) — агроном, економіст і громадський діяч, публіцист і видавець. У 1914 р. закінчив с.-г. відділ Київ. політехнічного інституту. Ще будучи студентом, почав видавати перший укр. с.-г. часопис «Рілля» (був його редактором й автором більшості статей); співробітничав у тижневику «Село» (1909—1911), видавав с.-г. брошури, плакати і «Календар-Народник». 1913 навколо «Рілля», з метою популяризувати с.-г. знання серед укр. селянства, під його керівництвом утворилося товариство Укр. агроном. По Першій світовій війні працював на адміністративних посадах в зем. установах, був головою Київ. філії с.-г. наукового Комітету України і редактором його органу «Агроном» (1923—1926), також журналів «Трудове господарство» (1920) і «Село» (1922). З 1922 — доцент, з 1923 — професор Ветеринарно-Зоотехнічного і Сільськогосподарського інститутів у Києві. Автор праць з різних ділянок агрономічної науки, підручників і численних статей; «Курс скотарства» (1918), «Курс хліборобства», частини 1—3, 1918—1922; «Природні сіножаті, їх поліпшення і культура на Україні» (1923). Похований на центральній алеї, ділянка № 2. Автор пам'ятника — С. Жук.

СВІТЛИНИ ХРАМУ
СВЯТОГО ВОЗНЕСІННЯ

мала надто скромну: після технікуму закінчила Дніпропетровський вечірній учительський інститут. Працювала вчителькою аж до 1956 року. Зараз пенсіонерка. Тепер пишу. В цьому році здала у видавництво «Радянський письменник» уже другий роман. Його там прочитали й дали схвальну рецензію. П. А. Страшнова. 22.X.1957». Багато про себе утаїла тоді письменниця. Скажімо, про те, що після школи пода-лася в учительський технікум у Добровеличківку

(1924). Там зустріла селянського хлопця Тимофія Страшнова. Молоде подружжя після навчання (1928) вчителювало в селах Одещини (Кіровоградської області тоді не було). Війну та окупацію пережили в Україні (Тимофій був на фронті, поранений, але живим повернувся в рідні краї й знайшов сім'ю).

Поліна Страшнова в спілчанському документі скромно не згадує і про те, хто редагував першу її книжку й благословляв на письменницьку стежу: а був це Павло Архипович Загребельний. Настав час і Поліна Антонівна наважується відвезти Юрію Бедзику в «Радянський письменник» перший роман «Степовими шляхами».

У родині переказували таку згадку: Михайло Стельмах книжку Поліни Страшнкової побачив у Москві, де її перекладала Людмила Михайловська. Попросив дати йому на день. Українського класика здивувала мова невідомої йому авторки; від того часу, як і Павло Загребельний, Михайло Опанасович завжди підтримував літню письменницю. Про перший роман Поліни Антонівни «Степовими шляхами» (1956) він пише й у рекомендації, яку дав письменниці-вчительці під час її вступу до Спілки: «Поліну Страшнову я знаю по її книзі «Степовими шляхами». Книга ця побудована на матеріалі, подібному до того, на якому написана «Таврія» Олеся Гончара, й своєю поетичністю, прекрасною мовою, любовно виписаними образами так само нагадує цей роман, лишаючись у той час і цілком оригінальною з художнього боку річчю».

З 1957 року й до смерті Поліна Страшнова жила в столиці, отримала житло від Спілки письменників і мешкала в кооперативному будинку (принаймні колись він таким був) на вулиці Ентузіастів. За п'ятнадцять років Поліна Страшнова написала п'ять романів, два лежать в рукописах. Після неї zostався великий архів — неопубліковані поезії, п'єси, повість, читацькі листи. Чекають рукописи свого видавця-мецената...

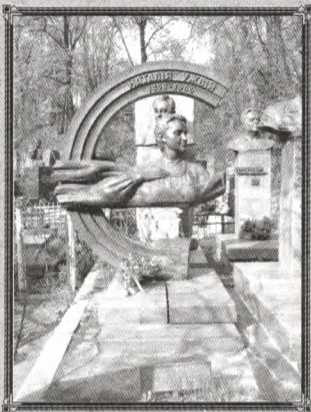
Стою перед могилою П. А. Страшнової, внизу пам'ятника — зображення розкритої книжки, читаю: «До світлої мети йшла шляхом тернистим»...

Сьогоднішні пам'ятники на могилах Байкового некрополя — неначе знакові фігури минулого сторіччя. Погоджуюся з журналістом Валерієм Дружбинським, що в надгробках найбільш яскраво втілено, як найкращі ідеали й характеристики часу, так і його відразливі, лиховісні риси. Мертві мовчать. Незліченна їхня армія не зводиться з могил, не кричить про соціальну несправедливість і нічого не вимагає. І все-таки ця армія є величезною духовною силою всього нашого життя і від її голосу залежить доля живих, можливо, на багато поколінь.

Пам'ятник на могилі
Поліни Страшнової

Для морально сліпих і глухих, для тих, хто живе лише поточною миттю, не пам'ятаючи минулого й не передбачаючи майбутнього, для них мертвих не існує, і нагадування про силу та вплив мертвих для них є лише безглуздим марновірством. Але ті, хто вміє бачити й чути, хто усвідомлює сьогодення не як самодостатній, відособлений від минулого відрізок часу, а як скоромину-щу мить буття, насичену минулим і відповідальну за майбутнє, знають, що

Ужвій Наталія Михайлівна (8.09.1898, м. Любомль на Волині — 22.07.1986, Київ) — актриса. У 1922—1925 рр. навчалася в драматичній студії першого Державного драматичного театру України ім. Т. Шевченка в Києві й виступала на його сцені. У 1925—1926 рр. працювала в Одеській державній драмі, з 1926 до 1934 р. — в «Березолі» Леся Курбаса, згодом — у Харківському українському державному театрі ім. Т. Шевченка і з 1936-го — у Київському державному академічному українському драматичному театрі ім. І. Франка. В її репертуарі близько 90 ролей у театрі (Оксана — «Гайдамаки» за Т. Шевченком, Маклена — «Маклена Граса» М. Куліша, Анна — «Украдене щастя» І. Франка, Беатріче — «Багато галасу даремно» В. Шекспіра та багато ін.) і 20 — у кінофільмах (Ярина — «Тарас Шевченко», 1926; Настя — «Прометей», 1936; Анна — «Украдене щастя», 1952; Марія — «Земля», 1954 та ін.). У її творчому доробку — майже всі ролі героїнь у п'єсах О. Корнійчука, О. Левади, М. Зарудного. Народна артистка СРСР (1944), Герой Соціалістичної Праці (1974). Державна премія ім. Т. Шевченка (1984). Похована на ділянці № 7.

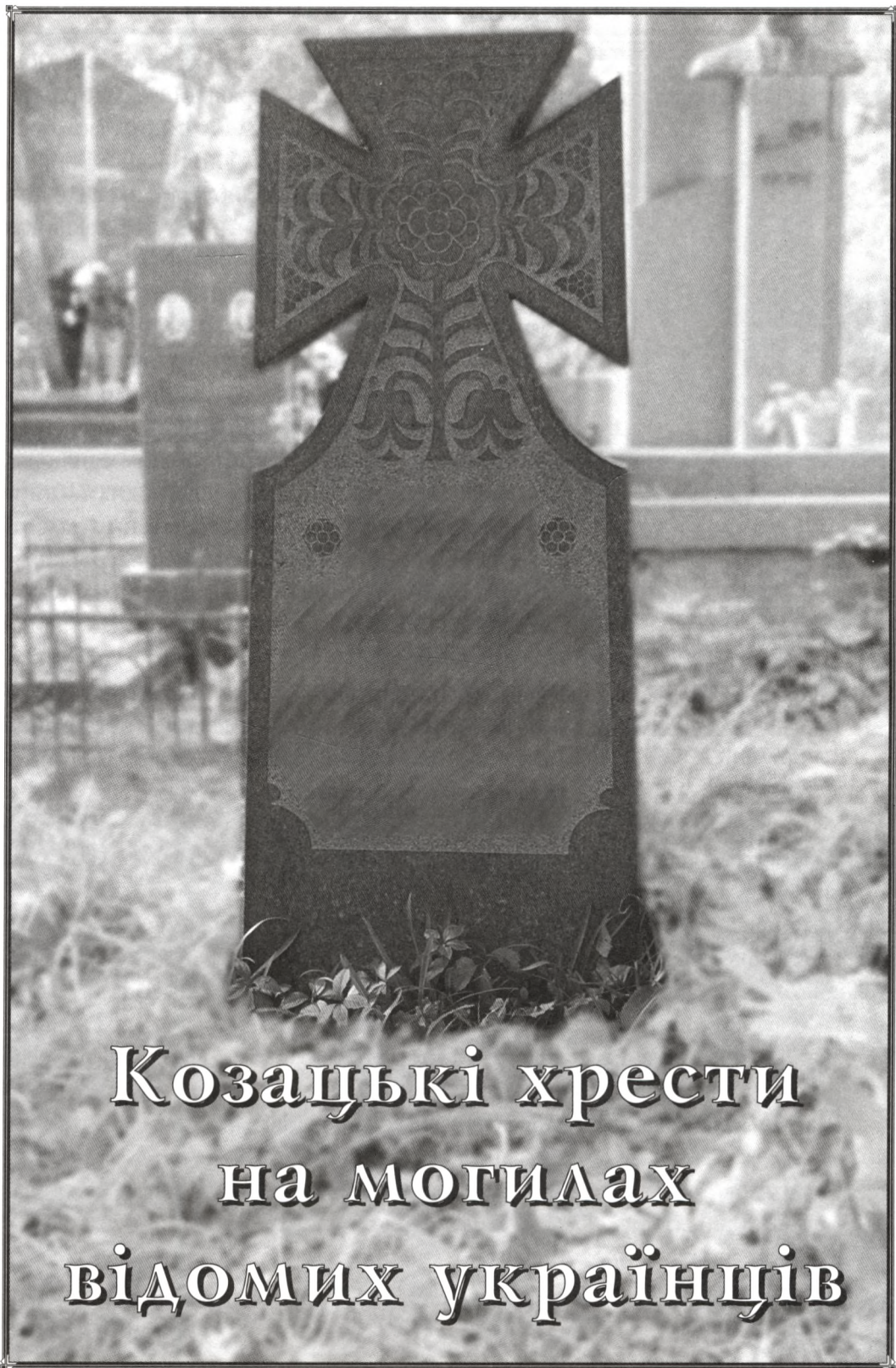

мертві не померли, а живі. Хоч якою була б їхня доля там, за межами цього світу, вони живуть у наших душах, у підсвідомих глибинах великої надособистісної народної душі. І закликають до моральності, до доброти, до вірності рідній Україні. Осмислення минулого має мобілізувати націю на створення квітучої, заможної Української держави. Саме досягненню такої мети служитиме правдиве розкриття сторінок минулого, життя і діяльності кожної особистості, а досвід й досягнення цілеспрямовано використовувати у розбудові нації.

Українська земля, зокрема на Байковій горі, зберігає останки такої великої кількості полеглих у війнах, знищених нацистськими і комуністичними катами, як жодна держава у світі. Моїм громадянським обов'язком є збереження на сторінках книжок імен як трагічно загиблих, так і тих, хто так багато зробив для майбутнього України.

Ясна річ, мертві не воскреснуть од гімнів на їхню честь, але Пам'ять про померлих — необхідна всім і кожному.

Козацькі хрести
на могилах
відомих українців

Козацький хрест роботи В. Кричевського, поставлений на могилі (1908) Милорадовича Миколи Дмитровича (1.12.1833, Київ — 1901, там само) — дійсного статського радника; Катеринославського предводителя дворянства (1863—1866); ділянка № 1

Трохи історії... Козацький хрест, на мою думку, виступає як сакральний план храму, міста, поселення, підкреслюючи цим ізоморфність споруди — зразка космічного світу. Вперше зображення хрестів як атрибутів поховального обряду трапляються в Україні на білокам'яних князівських саркофагах XI—XII сторіччя. Скажімо, на одному з них, знайденому при розкопках Десятинної церкви в Києві, вирізьблено відразу не менше п'яти «лапчатих» хрестів. Дослідник козацького меморіалознавства І. В. Сапожников вважає, що козаки, які відрізнялися цілою низкою етнографічних ознак від решти населення України, відродили стару великокнязівську традицію увіковічення пам'яті своїх небіжчиків саме кам'яними надгробками. На думку автора, причиною того, що цивільні мешканці запорозьких вольностей не ставили кам'яних хрестів, була висока їхня ціна. Але традиція, лицарський дух та шляхетність козаків, а, можливо, і загальновідоме нехтування матеріальними цінностями вимагали достойного увічнення небіжчиків.

Моя точка зору співпадає з поглядом І. В. Сапожникова на перспективи розвитку меморіалознавства лише частково. Вважаю, що цей напрямок можливо віднести до археології як структурний підрозділ, але він також дає змогу робити самостійні висновки щодо, наприклад, етно-історичних процесів окремої місцевості, у даному випадку — Байкового цвинтаря.

Переходячи до питання типологізації козацьких хрестів, які стоять на могилах на Байковій горі, слід відмітити надзвичайну складність цього дослідження. Напевно кожен, не виключаючи й автора, хто опрацював досить значну кількість матеріалу щодо кам'яних хрестів, відчув нагальну потребу у створенні єдиної в Україні класифікації цих унікальних пам'ятників. На жаль, сучасний стан цієї проблеми характеризується тим, що кожен вчений називає певний тип хреста так, як вважає за потрібне. Іноді це справді привносить щось якісно нове, але найчастіше лише поглиблює хаос у типології козацьких хрестів.

Вважаю, що базовими типами козацьких хрестів в Україні є такі зразки цих пам'яток: трикінцевий (стих соmissa) — такий, що складається з двох брусків (поперечних), які перетинаються не посередині, а зверху; скісний

з чотирма кінцями (сгux decussata; андріївський чи бургундський) — складається з двох поперечників, перехрещених навкіс посередині; прямий чотирикінцевий (сгux immissa) — створений перехрещенням двох брусків під прямим кутом; шести-восьми кінцевий хрест.

Саме урізноманітнення та поєднання цих типів хрестів створило цілу низку яскравих форм намогильних пам'ятників. Вчені виділили 176 видів хрестів і стел з їх зображеннями, поділених на 12 основних груп (за формами основ, що зображують Голгофу, пропорціями рамен, присутністю або відсутністю інших конструктивних деталей). Погоджуючись загалом з класифікацією Сапожникова-Шувалова, автор спробує дещо змінити та уточнити її, адаптувавши до намогильних козацьких хрестів на Байковому: «грецький» хрест утворюється схрещенням прямокутних або квадратних рамен, що перетинаються під прямим кутом. Основна ознака хреста — рівність рамен. Догматично це означає заклик до Христа усіх чотирьох сторін світу; «розширений» хрест: до його виникнення призводить

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

Козацький хрест на могилі Авраменко Олександри (1915—1992), матері українського кінорежисера Юрія Ткаченка. Автор — скульптор М. Малишко (1999); ділянка № 1

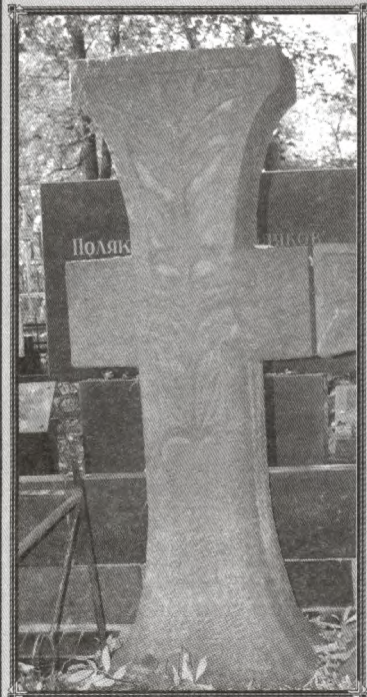

Фуженко Анатолій Семенович (3.03.1936, с. Свидівок Черкаського району Черкаської області — 3.10.1999, Київ) — український скульптор, Заслужений діяч мистецтв України. Закінчив 1962 Київський художній інститут (у М. Лисенка та О. Олійника). Твори: станкова скульптура «Хліб», «Тарас Шевченко» (обидва — 1963), «Нестор-літописець» (1971), «Чекання» (1989); пам'ятники — Т. Шевченкові в Москві (у співавторстві з М. Гризюком і Ю. Синькевичем, 1964), герою громадянської війни М. Мокряку в м. Новоукраїнка (Кіровоградська обл.; 1971); юному О. Довженкові в Сосниці (разом з архіт. А. Ігнащенком); козацький хрест на могилі актора І. Миколайчука (1991). Похований на ділянці № 49А.

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

Козацький хрест роботи М. Малишка (1995) на могилі Марії Граб-Мешко, матері правозахисниці Оксани Мешко; ділянка № 13 нового польського кладовища

Козацький хрест на могилі Віктора Китастого; ділянка № 49А

незначне розширення рамен «грецького» хреста у різні боки; «мальтійський» хрест: рамена цього типу схожі на трикутники з центральним з'єднанням вершин; «променистий» хрест: характеризується розходженням з центру хреста променів, що пов'язується з символом сонця, яке означало вічне життя; «трилистий» тип: рамена цього хреста закінчуються трьома відгалуженнями листової форми; «круглий» хрест; характеризується наявністю заокруглених рамен; «зубчастий» хрест: має по усьому периметру ступінчасті виступи; «шестикінцевий» хрест; «подвійний» хрест — результат накладання один на один хрестів різних типів: розширеного на грецький, розширеного на мальтійський, скісного на грецький, розширеного на трилистий; «багатоярусний» хрест характеризується поєднанням в одному хресті кількох типів, розташованих на різних його рівнях;

Перші вісім типів хрестів вважаються простими і мають досить значну кількість різноманітних форм. Скажімо, І. Сапожников, використовуючи назву «лапчатий хрест», поширює її на намогильні пам'ятники розширеної та мальтійської форми, хоча вони явно різняться між собою. Цей вчений, до речі, відзначає, що «всі відомі лапчаті чи комбіновані лапчатопрямі хрести були на могилах простих козаків, тоді, як на могилах отаманів, — латинські хрести». Я не погоджуюся з цією гіпотезою, бо, враховуючи багато досліджених намогильних пам'ятників, можна дійти до висновку, що у пізньому періоді існування козацтва змішані форми хрестів ставили людям, які займали певне положення у суспільстві (старщинам, священикам тощо).

Серед хрестів грецького типу, окрім простого виду, зустрічаються на Байковому некрополі і чотирикінцевий з загостреним верхом, з закругленими раменами, з колом у центрі хреста, з прокресленим додатково хрестом з пелюстками.

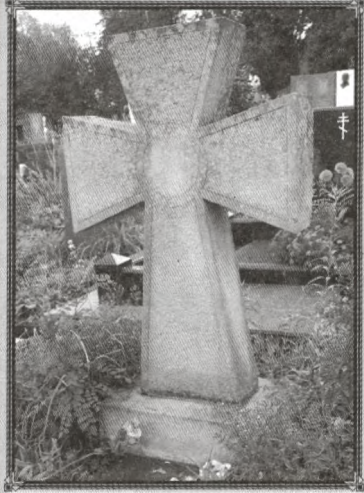
Серед трилистого типу зустрічаються хрести з маленькими пелюстками, з великими; вид, де пелюстки знаходяться майже на одній лінії; вид з трикутними пелюстками.

До розширеного типу відносяться хрести таких видів: з невеликим розширенням, з великим розширенням, з нерівномірним розширенням, розширені з закінченням у вигляді трикутника або трапеції; розширені, які нагадують військові нагороди України, а також сусідніх країн Польщі, Німеччини, Росії.

Подвійний козацький хрест здебільшого представлений видом, який утворюється при накладанні хрестів трилистого та грецького або розширеного та грецького.

Існує легенда, за якою під час другого пришествя Спасителя над кожною труною просяє дивним світлом хрест. Це світло буде чудесним знаком воскресіння і преображення для спочилих. Тому позбавлення людини хреста в народі вважалося майже як прокляття, як позбавлення надії на майбутнє воскресіння. Без хреста поза освяченим місцем ховали здебільшого самогубців.

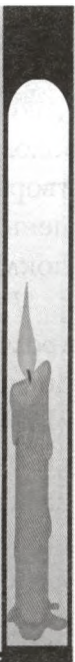
СВІТЛАНИ БАЙКОВОГО

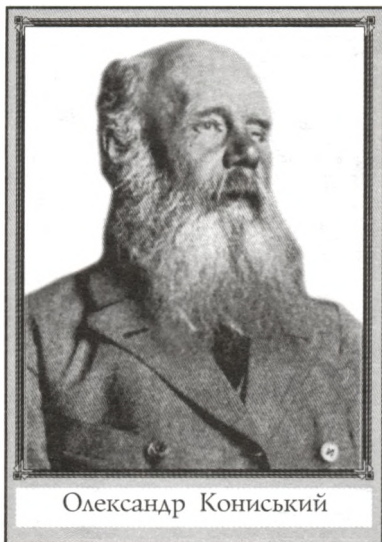

Козацький хрест на могилі Віктора Нестерука; ділянка № 49А

Хвойка (спр. Хвойко) Вікентій В'ячеславович (1850 с.Семині, Чехія — 20.10.1914, Київ) — визначний укр. археолог, чех за походженням; з 1876 жив у Києві. З 1890-их почав займатися археологією, здійснивши низку розкопок у Києві й на Наддніпрянщині; співпрацював з культурними діячами Києва, що гуртувалися в Товаристві прихильників старовини та мистецтва; один із засновників Київського міського музею старовини і мистецтва (тепер Національний музей історії України). У 1893 відкрив і дослідив пізньопалеолітичну Кирилівську стоянку на Подолі в Києві. Здійснив розкопки палеолітичних стоянок, крім Кирилівської, в урочищі Протасів Яр у Києві, у с.Селище на Черкащині та ін. В 1896 відкрив пам'ятки трипільської культури в с.Трипілья, Жуківці, Стайки на Київщині, а також на березі Дніпра. Досліджував пам'ятки бронзового віку, городища й кургани скитів. У 1898—1900 відкрив і провів розкопки на Середньому Придніпров'ї могильників, які належать до Зарубинецької і Черняхівської культур. Досліджував пам'ятки східної слов'ян. Значну увагу присвятив дослідженню Київ. Русі, особливо Києву. Йому належать розкопки давньоруських міст — городищ з оборонними спорудами і руїнами храмів в Ірпіні, Витачева на Дніпрі, Шарки на Київщині, с.Кононча на Черкащині. 1903 вивчав пам'ятки укр. середньовіччя, вів розкопки на Замковій горі в Чигирині. Брав участь у роботі XI—XIV Всерос. археологічних з'їздів, його знахідки високо оцінено на XI археологічному з'їзді в Києві (1899). Автор понад 20 наукових праць і статей. Похований на старому кладовищі.

Олександр Кониський

Можна зробити висновок, що на Байковому цвинтарі здебільшого ставлять простий грецький та трилистий типи надмогильних козацьких хрестів. Однак, є й інші види, на яких зупинимося докладніше. Традиційно на похованнях встановлювали дубові козацькі хрести. Кам'яні надмогильники ставилися переважно на могилах відомих козаків, які роз'їхалися Україною після Берестецької битви.

Несу квіти на могилу (центральна алея; ділянка № 1) Олександрові Яковичу Кониському (6(18).08.1836, хутір Переходівка Ніжинського повіту на Чернігівщині — 29.11(12.12)1900, Київ) — українського поета, драматурга, педагога і громадського діяча, одного із перших біографів Т.Г.Шевченка. Величному, із білого пісковика козацькому хресту, роботи знаменитого художника й архітектора Василя Кричевського, здається, затісно у металевій огорожі. Разом із тим пропорції хреста симетричні, його основу становить у центрі сонце як символ космічної вічності. Пісковик з часом усе більше сіріє й стає земнистого кольору, як могила у його підніжжі.

Серед багатьох пісень, які співала моя набожна мама, змалку запам'ятала є й покладена на музику Миколою Лисенком «Молитва за Україну», яку виконують і нині на урочистих вечорах, нею закінчуються служби в українських церквах. Цікава історія написання цього твору: Микола Лисенко й Олександр Кониський жили в Києві по сусідству — на нинішній вулиці Саксаганського, 94. Разом здійснили піший похід до Канева — це понад сто кілометрів тільки в один бік! Зібрали там незліченну кількість усної народної творчості. І ось під враженням побаченого і почутого Кониський після повернення додому у Київ написав цей урочистий твір-хорал. На музику його поклав Микола Лисенко.

У 1897 році Олександр Кониський ініціював створення Всеукраїнської громадсько-політичної спілки, що мала об'єднати всі кола національно-свідомих українців. Для потреб організації він заснував у Києві видавництво «Вік», яке проіснувало 15 років, опублікувало понад 100 книг українською мовою! Останні 10 років життя Олександр Якович працював над фундаментальною біографією Кобзаря; зібрав і опрацював увесь доступний архівний матеріал, об'їхав усі шевченківські місця в Україні, опитав сотні людей... Результатом напруженої роботи стала двотомна біографічна хроніка «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. — Т.1-2. —

Львів, 1898—1921». Переклав «Щоденник» і утвори Т.Г.Шевченка з російської мови українською. Це ґрунтовне дослідження життя Великого Кобзаря неперевершене і понині. Іван Франко назвав цю роботу «дуже гарною і потрібною, найдосконалішою з усіх, що були присвячені життю Велико́го Кобзаря».

Пісня — «Молитва за Україну» — довго мовчала на тій землі, де народилася, оскільки за радянських часів вважалася крамольною, націоналістичною. Заборонена в Україні, вона знайшла шлях до сердець українців Канади, США, Франції, Австралії та інших країн. З проголошенням Незалежності нашої держави пісня повернулася на Батьківщину.

Дуже боюся, що козацький хрест на могилі О.Я.Кониського заснуть кропива та бур'ян і з часом вона загубиться. Хоч і зовсім недалеко від центральної алеї кладовища те поховання: у другому ряду ліворуч. Автор духовного гімну України заслужив на пам'ять нащадків...

А до ділянки № 33 Байкового некрополя справді не заростає народна стежка. Поспішаю і я: на могилі українського поета Василя Семеновича Стуса (6.01.1938, с.Рахнівка на Вінничині — 4.09.1985, с.Кучине Пермської

Козацький хрест на могилі Олександра Кониського

Цюпа Іван Антонович (29.10.1911, с.Бірки на Полтавщині — 19.03.2004, Київ) — письменник. Працював у пресі (Красноград, Полтава), на радіостанції ім.Т.Г.Шевченка, заступником відповідального редактора газети «Колгоспник України», заступником головного редактора журналу «Вітчизна», головним редактором журналу «Україна». Автор книжок оповідань, нарисів і повістей «Чотири вітри» (1946), «Дорогами юності», «Україна» (1957), «Три явори» (1958); романів «Брати» (1950), «Вічний вогонь» (I кн. — 1960, I і II кн. — 1962), «Грози і райдуги» (1961), «Через терни до зірок» (1966), «Краяни» (1971), «Мужній вершник» (1974). За роман «Мужній вершник» удостоєний Республіканської премії ім.М.Островського (1974). Похований на ділянці № 49Б.

Василь Стус

області (Росія); перепохований 17—19.11.1989, Київ) — стоїть традиційний, зроблений із ямпільського білого пісковика козацький хрест — робота скульптора, живописця, етнографа, графіка, народного художника УРСР (1991) Миколи Малишка. У центрі хреста — викарбувана багатовимірною композицією земля, квадрат з діагоналями і крапки в загальній композиції становлять давнослов'янський символ простору, а промені сонця — ніби в русі; майже посередині козацького хреста великим старослов'янським шрифтом напис: «Василь Стус». Чіткі лінії в центрі пересікаються й обриваються, наче проміжки життя, яких щасливих у Василевій долі не так було й багато. На тильній стороні хреста — вибі-

ті слова із Стусового вірша, який починається рядками: «Ярій, душе! // Ярій, а не ритай». І на всю ширину горизонтально напис нарбутівським шрифтом «Василь Стус». Уже нині видно, як час підступається до надгробка: пісковик стає сірим як вічність та постійність у потойбічному житті.

Як відомо, з грудня 1966 року (і до дня арешту) Василь Семенович працював редактором у відділі технічної інформації Міністерства будівельних матеріалів. У 1964—1968 роках перша збірка «Круговерть» та два варіанти поетичної збірки «Зимові дерева» намарне припадають пилом у видавництвах «Молодь» та «Радянський письменник». Статті підписував псевдонімом «В.Петрик».

Виступ Василя Стуса з останнім словом над могилою по-звірячому вбитої художниці Алли Олександрівни Горської (18.09.1929, Ялта, Крим — 28.11.1970, Київ, Берківці, ділянка № 39) стає остаточним для нього вирок влад. 12 січня 1972 року поета заарештовують, восени суд виносить вирок: 5 років таборів і 3 роки заслання. У грудні Василя Стуса етапували до Мордовської АРСР. Тут він мучився за тюремними мурами до лютого 1977 року. У грудні 1975 — у в'язничній лікарні (Ленінградської області) Василя Стуса оперують: видаляють частину шлунка. 11 січня — 5 березня 1977 року Василь, після тяжкої операції та її наслідків, переведений із в'язниці Мордовської АРСР до місця заслання — селища Матросова Магаданської області. 1978 року В.Стуса прийнято до міжнародної організації PEN-клубу, а через рік, у серпні, поет повертається до Києва, на початку осені вступає до Української Гельсінської спілки. У Києві Василь Семенович працював у ливарному цеху, на взуттєвій фабриці. Звичайно, за ним постійно вівся адміністративний нагляд і 14 травня 1980 року після обшуку квартири його заарештовують. Після суду вирок:

10 років таборів особливого режиму та 5 — заслання. У грудні В.Стус відісланий у табір особливого режиму в селищі Кучино Пермської області, де й перебував до кінця життя.

1982 року Василя Стуса визнано лауреатом міжнародного поетичного фестивалю в Роттердамі. В ніч з 3-го на 4 вересня 1985 року в карцері табору особливого режиму Василя Семеновича Стуса не стало: поета поховали на табірному кладовищі.

17—19 листопада 1989 року тлін Василя Стуса, Юрія Литвина та Олекси Тихого перевезено в Україну. У цьому брали участь — водій вантажівки Валерій Сидоров, який проїхав по уральському бездоріжжю на двох пробитих колесах майже шістсот кілометрів, а також — Олег Покальчук, Володимир Шовкошитний, Станіслав Чернілевський, Василь Гурдзан, Валерій Павлов, Богдан Підгірний, Сергій Вачі, Дмитро Стус, Володимир та Олександр Тихі, директор міжнародної бази гірськолижного спорту «Огонек» Леонард Постніков.

Відчутну допомогу під час транспортування надали також — пермський поет Юрій Беліков та сотні свідомих громадян — домовини таки достав-

Козацький хрест на могилі Василя Стуса

Чалий Михайло Корнійович (24.09.1816, м.Новгород-Сіверський на Чернігівщині — 19.02.1907, Київ) — культурно-освітній діяч, педагог, шевченкознавець; приятелював з Т.Шевченком. 1844 року закінчив Київський університет св.Володимира. Вчителював у Немирові, був директором гімназії у Білій Церкві, ліцею й гімназії у Ніжині, організував недільні школи в Києві. Був членом редколегії журналу «Киевская старина». Друкувався в «Основи» (1862). Автор книжки: «Жизнь и произведения Тараса Шевченко» (1882) і спогадів про Кобзаря. Співорганізатор і активний учасник похорону Т.Шевченка в Україні, промовець над домовиною в Києві під час перевезення тілу Кобзаря до Канева. Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

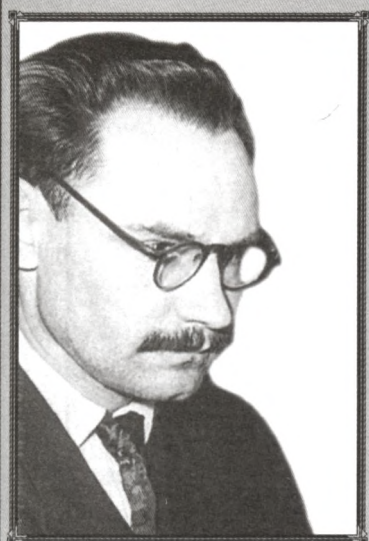

Фрагмент передньої частини
козацького хреста

Фрагмент тильної частини
козацького хреста
на могилі Василя Стуса

Олекса Тихий

лено до Києва і віддано землі на Байковому цвинтарі.

Цікавий життєвий факт: прихід Василя Стуса у цей немилосердний світ збігся з днем народження Ісуса Христа, і хоч батьки записали у «метриці» 8 січня 1938 року, доля все ж уготувала йому страсну путь на Голгофу кривавого ХХ сторіччя. В.Стус пророче писав: «Хтось дати проставив мені знакомиті». Воістину — Боже провидіння. Він казав, що головне для в'язня — вміти тримати голову, як би тяжко йому не було. У листі від 3 грудня 1978 року до поета і перекладача Олега Орача він писав із селища Матросова: «Я, як рокований на розтерзання дикими звірами в римському цирку. Оббреханий, зневажений, але гордо тримаю голову, аж їм кров із зубів».

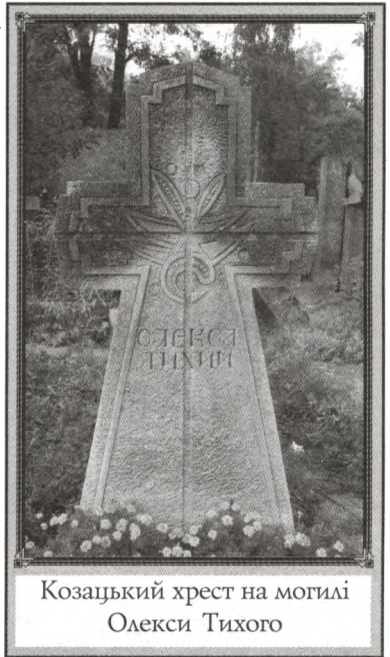
Василь Стус і в таборах, і на засланні ніколи нікого з товаришів по неволі не повчав, як треба жити. Він робив це своїм прикладом, але небагато було здатних повторити подвиг його мужності й непокори. Як мало й тих, хто упродовж майже двох тисячоліть намагався повторити подвиг Ісуса Христа. Схиляю голову перед пам'яттю незламного Поета, який посмертно удостоєний звання Героя України (2005) і кладу квіти до підніжжя козацького хреста.

Поряд із Стусовою — могила правозахисника, учителя та публіциста із Донеччини Олекси (Олексія) Івановича Тихого (27.01.1927 — 6.01.1989). Козацький хрест із ямпільського пісковика — також робота скульптора Миколи Малишка, здається, однотипний із Стусовим: одна висота й за формою не вирізняється. Але зображальний орнамент зовсім інший: в основі, центрі хреста — фрагменти із розмальовок української писанки та зернини, що лежать на сирій, земельній площині як символи майбутнього життя, що мають з'явитися паростками із зерна. На тильній стороні хреста викарбувано

уривок із твору Олекси Тихого: «Я свідома частинка // Всесвіту людства!».

Хто ж був він, цей невгамовний чоловік, який не давав спокою тим, хто топтав правду, знущався над гідністю українців? Олекса Тихий ще 1956 року виступив з відкритою заявою проти окупації радянськими військами Угорщини, за що був засуджений несправедливим судом на 7 років таборів суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав. Перебуваючи у концтаборах Мордовії, О.Тихий познайомився з багатьма активістами національно-визвольних змагань, зокрема з композитором Василем Барвінським, лікарем Б. Кортухом, якому допоміг видати книгу «Ліки навколо нас». Про зустріч з Олексою Тихим відомий правозахисник Левко Лук'яненко згадував: «Уперше ми побачилися з ним навесні 1961 року в

Козацький хрест на могилі Олекси Тихого

мордовському концтаборі у селі Сосновка. У міцному потискові його руки, в усій його постаті і навіть у ході відчувалася урівноваженість його високої душі. Він не нарікав на труднощі табірної життє. Немовби не помічав. Але так і не призвичаївся до несправедливості та знущань табірної адміністрації. Утім, присікування тюремників та вибіркові жорстокості сприймав з гумором, підбадьорював

Шаблівський (спр. прізви. Шабльовський) Євген Степанович (27.04.1906, с. Камінь-Каширський на Волині — 10.01.1983, Київ) — літературознавець, критик, мистецтвознавець; член-кор. АН УРСР. Закінчив Київський ін-т народної освіти (КІНО). У 1933—1935 рр. — директор Інституту ім. Тараса Шевченка. У 1937 році заарештований, повернувшись — працював у Інституті літератури. Автор праць: «Пролетарська революція і Шевченко» (1932), «Т. Г. Шевченко та його історичне значення» (1933), «Т. Г. Шевченко, його життя та творчість» (1934), «Шевченко і російська революційна демократія» (1935, 1958), «Народ і слово Шевченка» (1961), «Поетичний світ Тараса Шевченка» (1976), «Естетика Чернишевського і наша сучасність» та інших. Удостоєний Ленінської премії (1964). Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1979) за книжку «Чернишевський і Україна» (1978). Похований на ділянці № 33.

Фрагмент передньої частини
козацького хрестаФрагмент тильної частини
козацького хреста на могилі
Олекси Тихого

інших». Звільнившись у 1964 році, О.Тихий працювати на цегельні. Згодом трохи вчителював, писав статті до газет про освітянські проблеми, але душа не могла примиритися з роллю проповідника фальшивих істин. Заробляв на прожиття в основному фізичною працею, хоча мав два дипломи про вищу освіту. Уклав словник мовних покручів Донеччини. Його перу належить низка публіцистичних праць з педагогіки: виявилось, що роздуми над питанням національного розвитку народу було для імперії найнебезпечнішими.

Коли 1976 року організувалася Гельсінська група (згодом Українська Гельсінська Спілка), то серед її членів засновників був і Олекса Іванович Тихий — учитель із Донеччини. А 4 лютого 1977 року його та письменника Миколу Руденка заарештували за звинуваченням у «зведенні наклепницьких вигадок, що паплюжать радянський державний та суспільний лад». У своїх спогадах правозахисник Левко Лук'яненко свідчив, що у грудні 1979 року на 17-й день голодування-протесту проти знущань охоронців концтабору, у О.Тихого розпочалися проблеми з шлунком. Перед операцією йому запропонували написати заяву про відмову від своїх переконань, натякнувши, що від цього залежатимуть результати операції. Та в'язень відкинув торги із совістю навіть перед реальною загрозою смерті.

Довгі роки перебування в ув'язненні виснажили здоров'я Олекси Тихого. Про останні дні його стражденного життя правозахисник Василь Овсієнко, побратим О. Тихого по концтаборах, згадував: «Смертельні метастази вже наскрізь пронизували зболіле Олексине тіло, але з лиця не сходила доброзичлива усмішка, якою він осявав співрозмовника. Знеможений, він лягав на долівку, охоплював руками коліна і так зятято, без стогону, терпів люті болі та лайку наглядачів, які вимагали працювати». Помер О.І.Тихий у пермській в'язничній лікарні 6 травня 1984 року, а 19 листопада 1989 року тлін правозахисника, педагога і журналіста перепоховано на Байковій горі...

Козацький хрест роботи скульптора М.Малишка стоїть і на могилі правозахисника, поета і журналіста, члена Української Гельсінської групи (УГГ) Юрія Титовича Литвина (26.11.1934, с.Ксаверівка Васильківського р-ну

Київської обл. — 05.09.1984, с. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл., Росія). Зроблений із ямпільського білого пісковика, хрест за формою однотипний із сусідніми — на могилах Стуса і Тихого, а композиційно різниться: в центрі — сонце як символ вічної світлої долі для українського народу, якому присвятив своє життя покійний. На титульній стороні скульптор викарбував слова із публіцистичного твору Ю.Литвина, де є духовно-сміслові слова, які було основою його буття: «Найвищими для мене цінностями є любов і краса».

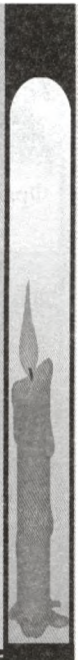
Юрій Литвин

Навчався Юрій Литвин у гірничопромисловій школі у донбаському місті Шахти, працював у Донбасі. В 1953—1955 роках відбував перше ув'язнення на будівництві Куйбишевської гідроелектростанції. Невдовзі після звільнення у 1956 році Ю.Литвин був заарештований вдруге, звинувачений у створенні в ув'язненні підпільної націоналістичної організації «Група Визволення України» і засуджений до 10 років позбавлення волі. В ув'язненні писав вірші українською і російською мовами та закінчив в 1965 році збірку «Трагическая галерея». Після звільнення в червні 1965 року переїхав до Красноярська. 14 листопада 1974 року Литвина знову заарештували і засудили за «Наклепницькі вигадки, що ганьблять радянську державу і суспільний лад».

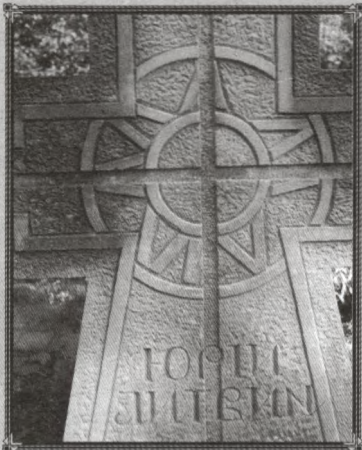
Шалімов Олександр Олексійович (20.01.1918, с. Введенка Задонського р-ну Липецької обл., Росія — 28.02.2006, Київ) — хірург, один із засновників української хірургічної школи. Герой України (2005). Закінчив Кубанський медичний інститут (1941); доктор медичних наук (1958). Провів близько 40 тисяч операцій. Був членом Міжнародного союзу хірургів, Асоціації хірургів Австрії, Німеччини, Російської Федерації. Дійсний член Академії медичних наук України і Нью-Йоркської академії наук. Автор більш як 830 наукових праць та 112 винаходів, створив в Україні два науково-дослідні інститути — у Харкові і Києві. Шалімов став першим лікарем, котрий провів вдалу пересадку підшлункової залози хворому на

діабет, розробив і впровадив нові методи операцій за онкологічних захворювань, органів травлення, судин, серця. Під його керівництвом проведено першу в Україні операцію пересадки серця. Київський інститут клінічної й експериментальної хірургії носить ім'я Олександра Шалімова. У 1998 році академіка Шалімова визнано Людиною року планети. Поховано на ділянці № 52А. Автор пам'ятника — скульптори Г. Верещинська і М. Ропай.

Козацький хрест на могилі
Юрія Литвина

Фрагмент передньої частини
козацького хреста

Фрагмент тильної частини
козацького хреста
на могилі Юрія Литвина

У листопаді 1977 року, звільнившись із ув'язнення, став членом Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Автор статті «Правозахисний рух в Україні. Його засади і перспективи», в якій виробив політичну програму українського правозахисного руху. Автор книг «Рабочее дело», «Безумець», «Поэма о подснежниках». У квітні 1979 року написав працю «Правозахисний рух в Україні, його засади і перспективи», де, зокрема, відзначав: «Суспільство — це живий організм, що живе і розвивається за природним законом з тенденціями до все більшої свободи... Інакодумство в Україні має свої глибокі революційно-демократичні та ліберальні традиції... Свободолюбство, демократизм є характерними ознаками як українця, так і всієї української нації». Цю працю високо оцінив правозахисник Петро Григоренко (1907—1987, Бавнд Брук, США). 5 липня 1979 року важкохворого Литвина заарештовують знову, звинувачують у веденні «антирадянської агітації і пропаганди» та засуджують до 10-річного ув'язнення і 5 років заслання. Карався в м. Біла Церква, в сел. Буча під Києвом (ЮА-45/85), у липні — вересні 1980 року в м. Херсоні (17/90). За 1, 5 міс. до закінчення терміну, 24.06.82 року, Київський облсуд визнав Литвина «особливо небезпечним рецидивістом» і засудив за ст. 62 ч. 2 КК УРСР до 10 років таборів особливо суворого режиму і 5 років заслання. Йому, зокрема, інкримінували написання низки статей, а також «зведення наклепів на органи радянської влади в усній формі». До справи були долучені, написані раніше, документи: «Борцям за свободу і незалежність Чехословаччини», «Слово про грішників, що каються», «Звернення до Дж. Картера», «Радянська держава і радянський робітничий клас» та інші публіцистичні твори. З 1982 року відбував покарання у таборах суворого режиму Пермської області. В останні дні він не міг

Жалобна хода пам'яті В.Стуса, Ю.Литвина й О.Тихого

ходити і майже нічого не бачив, був звільнений від роботи. 24 серпня 1984 року Юрія Литвина знайшли в камері із розрізаним животом; невдовзі помер у лікарні в м. Чусовому. Загалом він був засуджений на 41 рік неволі, не враховуючи 1, 5 року адміннагляду. У таборах відбув 20 років з 49 прожитих. Литвин устиг написати декілька повістей і збірок віршів (більшість літературних творів досі не знайдені).

19 листопада 1989 року тілн Ю.Литвина, В.Стуса і О.Тихого був перевезений до Києва і з почестями похований на тридцять третій ділянці. Перепоховання тілн В.Стуса, Ю.Литвина й О.Тихого в українську землю — акція, яка багатьох пробудила національного життя, до національної свідомості. Це був перший публічний захід, коли влада не посміла троццити синьо-жовті прапори. В перепохованні і панахиді взяли участь понад 30 тисяч людей.

Шамо Ігор Наумович (21.02.1925, Київ — 16.08.1982, там само) — композитор. У 1935 р. став учнем фортепіанного відділення музичної школи ім. М.Лисенка. У 1941 р. вступив до Першого московського медичного інституту, але в травні 1942 пішов на фронт. У 1951 р. закінчив Київську консерваторію. У його творчому доробку: сюїта «Гуцульські акварелі», хор «Карпатська сюїта», хор-опера «Ятранські ігри», симфонія № 3 «Пам'яті героїв Великої Вітчизняної війни» для струнного оркестру, симфонічна картина «Флуєраш», квітет № 1 «Український», симфонічні та камерні твори, кантати, пісні (популярні «Києве мій», «Стоїть над Волгою курган», «Балада про сурмачів»); 10 солоспівів на слова Т.Шевченка (1959); музика до радіовистав. Народний артист УРСР (1975). За пісенний доробок («Тарасові думи») став лауреатом Державної премії ім.Т.Г.Шевченка (1976). Похований на ділянці № 50.

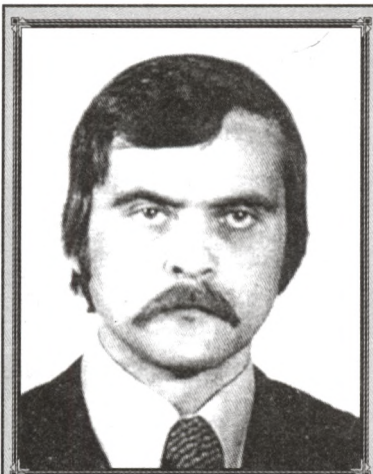
Скульптор Микола Малишко і письменник Віктор Жадько біля козацьких хрестів на могилах В.Стуса, Ю.Литвина й О.Тихого

Здавалося, прощатися з Великими українцями вийшов увесь Київ, вся Україна. Таким чином, навіть по смерті ці мужні люди працювали на ствердження української національної ідеї, і в цілому це був потужний крок до нашої національної незалежності, яку після цього вже не можна було ігнорувати. Нині дуже багато запальних, гучних слів про подвиги правозахисників, про значення Стуса, Литвина, Тихого, Чорновола,

Світличного й тисячі Великих українців для нашого державотворення, відкладаючи справжнє, не деклароване покращання становища української культури на невизначене «завтра». А ще один із перших українських дисидентів Григорій Сковорода казав: «Надто пізно завтра жити, живи сьогодні». Таке сьогодні, що маємо, навряд чи втішило б наших не мертвих, не переможених поетів. Вони свою перемогу здобули — просто лишаючись собою серед нелюдського, здичавілого тоталітарного світу.

Насамкінець скажу, що горизонтальні лінії на козацьких хрестах В.Стуса, Ю.Литвина, і О.Тихого символізують безмежну їхню любов до України, рідного народу, а вертикальні — віра у силу Всевишнього...

На могилі Великого актора і кінорежисера Івана Васильовича Миколайчука (15.06.1941, с.Чорторя на Буковині — 3.08.1987, Київ), що на ділянці № 33, під кущем калини стоїть козацький хрест,

Іван Миколайчук

теж виготовлений із ямпільського пісковика (1991; скульптор А.Фуженко). Оригінальний надгробок, на тильній стороні якого скульптор викарбував фрагмент із кінофільму «Тіні забутих предків»: Іван з ягнятком на руках. На передній частині хреста закарбовані рядки із народної пісні «Ой, у полі жито, копитами збито», які, за словами дружини Марічки Миколайчук, Іван часто співав: «Ой, устань, козаче, / Устань молоденький, / По діброві ходить, блудить / твій кінь вороненький. / Та нехай він ходить. / Нехай собі блудить, / прийде така годинонька, / що він мене збудить».

Усього раз у житті мені довелося ручкатися з Іваном: у херсонських степах тривали зйомки кінофільму «Канал» за однойменною повістю Івана Григурка, з яким я товаришував ще із студентської лави. А головну роль — скрепериста Тимоша Зайченка — грав Іван Миколайчук. Григурко якось на вихідні узяв мене з собою на зйомки і там я познайомився з актором. Інколи два Івани одну й ту саму подію, якийсь пейзаж осмислювали окремо, щоб потім вставити в сценарій ліпший варіант. У чесному змаганні друзів нерідко артист перемагав письменника, бо вмів підмітити цікаву деталь, звести до ролі символу. Після обіду ми відвідали археологів, які розкопували степові могили — кургани. Сонце смалило немилосердно, й Миколайчук уголос продекламував фразу свого героя Тимоша із сценарію: «Життя мчить через нас у дві сторони — у минуле і в майбутнє. А ми в найтяжчому місці — в сучасності». Тут хтось із археологів зітхнув мрійливо й, лукаво примруживши очі, сказав: «Оце б зараз у нашу жарку степову сучасність та пляшечку мінеральної чи іще б чого із холодильника».

Козацький хрест на могилі Івана Миколайчука

Наступного дня над курганом завис вертоліт, який кінознімальна група використовувала для пошуків натури. З нього на капроновому шнурі

Шамрай Агапій Пилипович (3.10.1896, с.Миропілля, тепер — Краснопільського р-ну Сумської обл. — 7.04.1952, Київ) — літературознавець. Закінчив Харківський університет (1921). У 1920—1930 рр. викладав українську літературу в Харківському інституті народної освіти. У 1933—1944 рр. — на засланні. З 1944 р. працював у Київському університеті. Окремими виданнями вийшли книжки: «Українська література» (1927), «Харківські поети 1920—1930 рр. XIX ст.» (1930), «Перший твір нової української літератури — «Енеїда» І.Котляревського» (1951), «Наталка Полтавка» І.Котляревського» (1955), «Е. Т. А. Гофман» (1969). Похований на ділянці № 13.

загойдалося три зв'язані за лискучі зафольговані шийки пляшки «шампансько-го», пиво та вода. Із kabіни виглядав і привітно помахував нам рукою доброзичливий Іван Миколайчук. Отаким був Іван у повсякденні: уважним, добрим, товариським.

Коротким життям Іван Миколайчук заслужив добру пам'ять. Свою творчу біографію Іван розпочав у ролі молодого Тараса Шевченка у фільмі «Сон», поставленому В. Денисенком 1964 року на Київській кіностудії художніх фільмів імені О. П. Довженка. У серцях і душах людей живуть його акторські ролі й фільми, щирі сердані вчинки. Але для актора такого виняткового таланту мають бути адекватні кінострічки, тобто на рівні «Тіней забутих предків». І спершу так і складалося — Іван знімався активно, вносячи енергію свого таланту, наділяючи особистою привабливістю героїв, які не завжди піднімалися до рівня його особистості («Гадюка», «Бур'ян», «Анничка», «Розвідники»). Та могло бути, на його думку, й інше кіно — живі, долаючи заборони, розгортав напрям українського поетичного мистецтва і, незважаючи на обсяг зіграного, І. Миколайчук ставав притягальним центром картини, де пульсувала жива думка, де вимальовувалося національне обличчя, де пік людський біль. Тут і «Камінний хрест», «Комісари», «Захар Беркут», «Всупереч усьому», «Пропала грамота», і надзвичайно проникливо прочитане актором слово Григорія Сковороди у фільмі Ролана Сергієнка «Відкрий себе».

Після 1973 року настала найчорніша смуга у творчому житті актора, а на той час і сценариста, який надихнув і став співавтором сценаріїв «Білий птах з чорною ознакою» та «Мріяти і жити», написаних разом з Юрієм Ілленком. Миколайчукові, який здобув визнання завдяки власному таланту і працелюбності, заборонили зніматися! Та й де було тоді зніматися? Параджанов сидів у в'язниці, а постановники уславлених картин «Камінний хрест» та «Білий птах...», аби не потрапити під заборону, змушені втискатися в прокрустове ложе соурреалізму (до речі, коли демонструвався фільм «Білий птах...» у залах стояв плач, доводилося навіть викликати «швидку»).

Важко передбачити, як склалася б режисерська доля І. Миколайчука, та й чи склалася б, якби не з'явився роман Василя Земляка «Лебедина зграя», який привернув увагу і активізував осмислення такого цікавого явища, як українська химерна проза. Тому, зрозуміло, бажання Миколайчука перенести на екран його роман, що набрав широкого розголосу, і відлякувало, і приваблювало

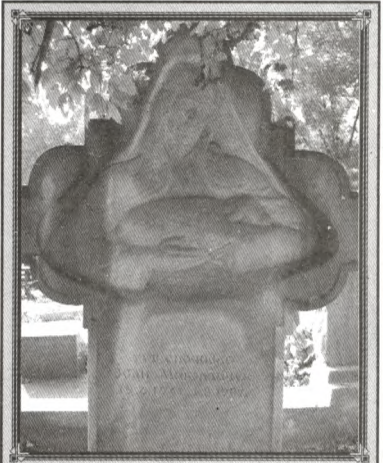

Фрагмент передньої частини
козацького хреста
із словами української пісні

письменника. Побожовання виявились марними — фільм «Вавилон ХХ» (1979) визнано успішним режисерським дебютом, більше того — це визнали авторитетні поціновувачі всесоюзного кінофестивалю, де змагалися досвідчені майстри — фільм виборов приз за кращу режисуру. Але повторилася історія десятирічної давності. Успіх картини не став доказом лояльності — знову і знову недремне око офіційної влади вбачало в його творчому успіху «українську крамолу» і докладало всіх зусиль, щоб успіху більше не було. І.Миколайчук повертається до свого попереднього задуму і йому врешті дозволяють знімати «По той бік ночі» в Карпатах, цього разу у своєму рідному селі Чорторія на Буковині. Але «недремне око» знову і знову втручається в роботу, змушує перезнімати, переробляти. І в такому понівеченому вигляді фільм зрештою з'являється, але його вважають невдачею.

Іван Миколайчук, визнаний кіномитець, не був дисидентом. Однак Іван не влаштував владу своєю популярністю. І ще одна причина гонінь на Миколайчука: головна — національна гідність актора, усвідомлення власної ідентичності з українським народом. Від цього Іван Васильович Миколайчук ніколи не відступав.

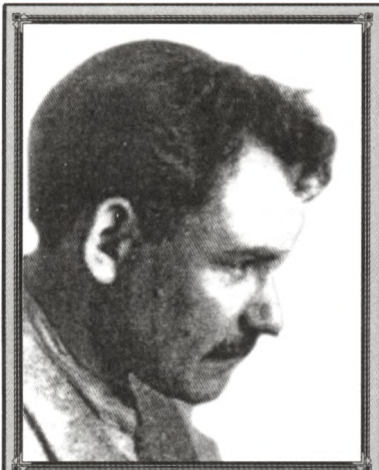

Фрагмент тильної частини
козацького хреста:
Іван Миколайчук з ягнятком

Швець Василь Степанович (17.01.1918, с. Іванків на Київщині — 22.02.1993, Київ) — поет. Закінчив Київський педінститут (1941). Автор збірок: «Добрий ранок, Україно!» (1945), «Лірика» (1949), «Світанки», «Схід сонця» (1950), «Вірні друзі» (1952), «Повінь» (1953), «Гірські потоки» (1955), «Веселка» (1956), «Неспокійне літо» (1959), «Зелена рута», «Багнет — у землю» (1960), «Кроки і роки» (1962), «Двобій» (1965), «Прилітайте, гупі», «Оksamитівка» (1966), «Гостинці» (1968, 1978), «Межень» (1969), «Живе намисто» (1971), «Віднайдений зошит» (1975), «Творів у 2-хт» (1978). Лауреат премій імені В.Сосюри та П.Тичини. Похований на ділянці №49Б.

Іван Світличний

Леоніда Світлична

Актор і кінорежисер прожив сорок шість років, але зробив багато для розвитку українського мистецтва, про що засвідчують навіть його відзнаки, які раніше не роздавалися наліво й направо. За заслуги в розвитку культури Іван Васильович Миколайчук був удостоєний звання Заслуженого артиста України у досить молодому віці ще 1968 року, став лауреатом премії імені Миколи Островського, нагороджений Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, медаллю «За доблесну працю», орденами Трудового Червоного Прапора і Дружби народів. Працюючи режисером-постановником Київської кіностудії художніх фільмів імені О.П.Довженка обраний членом правління Спілки кінематографістів України... А вже коли не стало митця, творчість І.Миколайчука була по-новому осмислена, проаналізована і державні мужі із ЦК КПУ прийняли нарешті постанову: «Присудити Державну премію ім.Т.Г.Шевченка в галузі кінематографії Миколайчуку Іванові Васильовичу — кіноакторові, режисерові-постановнику, кінодраматургові (посмертно) — за створення різнопланових національних образів у фільмах «Сон», «Тіні забутих предків», «Бур'я», «Комісари», «Білий птах з чорною ознакою», «Така пізня, така тепла осінь». Ох, Іване, Іване — жити й творити б тобі ще багато років.

Козацький хрест (також робота скульптора М.Малишка; встановлено 1994 року) на могилі (ділянка №33) поета і правозахисника Івана Олексійовича Світличного (20.09.1929—25.10.1992) та його вірної дружини Леоніди Павлівни Світличної (2.01.1924—18.02.2003; дівоче прізвище Терещенко). Хрест виготовлено із теребовлянського (кар'єр на Тернопільщині) білого пісковика. В основі композиції — виноградне гроно — плід із Божого саду, що символізує дух як найважливішу складову життєдіяльності, а на чотирьох частинах хреста лежить розлоге виноградне листя. На тильній стороні — сонце з прямими променями та земля, що символізують космічну єдність — вічність і безмежність доброчинства людського існування. Шрифт на козацькому хресті — нарбутівський, що його скульптор інтерпретував до сучасного українського написання.

Дружина Івана Світличного — також правозахисниця, пережила свого чоловіка на десять років, померла на 79-му році. Усе життя Леоніда Світлична допомагала Іванові жити, боротися і виживати, таку ж турботу отримували від неї і інші борці проти режиму, яких поєднав навколо себе Іван Світличний. Леоніда їздила до нього і його сестри Надійки на зону, була з Іваном у засланні, виходжувала чоловіка від хвороби. Роки без Івана використала, щоб упорядкувати його архів. Після арештів намагалася як могла допомагати родинам в'язнів. Деякий час разом з Вірою Лісовою та Михайлиною Коцюбинською були розпорядницями фонду Солженіцина в Україні. Після виходу на пенсію — біля Івана на засланні в Гірському Алтаї. Коли в 1981 році в Івана трапився інсульт, 9 місяців доглядала його у лікарні, потім 18 місяців до кінця строку була біля нього в гуртожитку. У січні 1983 року перевезла чоловіка до Києва. Останні три роки Іван не говорив і не рухався, потребував особливого догляду. 1989 року разом з Іваном підготувала до видання книжку «Серце для куль і для рим», яка вийшла 1990 року

Козацький хрест на могилі Івана і Леоніди Світличних

Шишко Сергій Федорович (12(25)06.1911, с.Носівка, Чернігівщина — 1977, Київ) — художник-пейзажист. Закінчив Київський художній інститут (1933; клас Ф.Кричевського) та Всеросійську Академію Мистецтв у Ленінграді (1943). Численні твори присвячені Києву («Київ — любиме місто», 1944—1970); цикли самаркандських і загорських етюдів (1942), фронтових етюдів і етюдів зруйнованого Києва (1944), цикл карпатських краєвидів (1947); пейзажі шевченківських місць, кримські етюди (1956); індустриальні пейзажі і полотна, присвячені колгоспному життю, краєвиди, експоновані на численних виставках як в УРСР, так і за кордоном. В мистецькому доробку є також натюрморти: «Червоні маки» та альбоми «Київські пейзажі С.Ф.Шишка» (1971). Похований на ділянці № 52А.

Фрагмент передньої частини
козацького хреста на могилі
Івана і Леоніди Світличних

Фрагмент тильної частини
козацького хреста
на могилі Івана і Леоніди
Світличних

Козацький хрест на могилі
Надії Світличної, автор —
скульптор М. Малишко (2008)

(1994 року за неї І. Світличному посмертно присуджена Шевченківська премія).

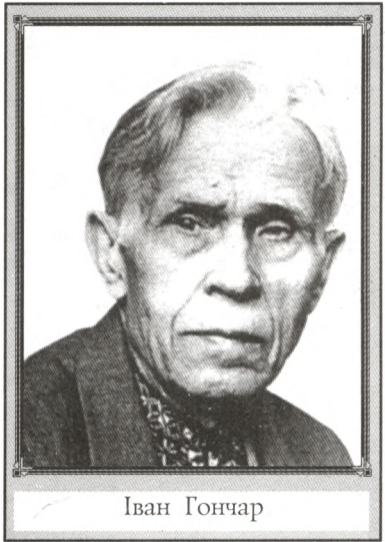
Після Іванової смерті разом з його сестрою Надією Світличною підготувала книжку віршів «У мене — тільки слово» (видана 1994) та книгу спогадів про Івана Світличного «Доброокий» (видана 1998). Здала до друку книжку листів із табору «Не доходять ненаписані листи» (вийшла під назвою: Іван Світличний. Голос доби. Кн. 1: Листи з «Парнасу» / Упорядн. Л. Світлична. — К.: Сфера, 2001. — 544 с.).

Я був у церкві святого Миколая на Аскольдовій могилі, де кияни прощалися з дружиною і соратницею правозахисника — Леонідою Світличною. Вслухався, що каже над труною Василь Овсієнко, колишній політв'язень: «Коли Івана ув'язнили, то Льоля була для нього надійним тилом, мала сили витримувати натиск КДБ, оточення, їздити на побачення, бути однією з розпорядниць фонду Солженіцина, себто допомагати не тільки своєму чоловікові, а й всім політв'язням, це був дуже важкий обов'язок і дуже ризикований обов'язок. Вона це виконувала. Уже на пенсії, Леоніда поїхала до Івана у заслання на Алтай. Там йому, хворому, допомагала залишатися Іваном Світличним». Тепер і Надія Світлична покоїться через дорогу від Івана та Леоніди — на ділянці № 49А. Низько схиляю голову перед могилами цих Великих українців, яким маємо завдячувати своєю незалежністю.

Козацький хрест на могилі земляка-черкашанина, скульптора, живописця, етнографа, графіка та народного художника України (1991) Івана Макаровича Гончара (14(27).01.1911, с. Лип'янка Шполянського повіту на Черкащині — 18.07.1993, Київ) — також робота скульптора М. Малишка, встановлено 1994 року. Зроблено хрест із теребовлянського пісковика, а допомагав Миколі

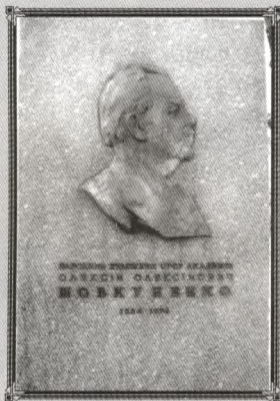

Олексійовичу в роботі його молодший брат, також скульптор Петро Малишко. В основі хреста — дерево життя та народознавчі мотиви, взяті із творів покійного. У кутках — округлості, які надають естетичної привабливості та індивідуальності: художня гра круглого та площинного — одна із складових живописних та графічних творів Івана Гончара. На тильній стороні козацького хреста — нерозкриті бутони, які символізують незавершені творчі справи покійного при житті.

Іван Гончар

Про Івана Макаровича Гончара — унікального, талановитого майстра, який працював у галузі станкової та монументальної пластики зупинюся докладніше, бо це справді неординарна особистість, якою гордиться Україна. Його невтомні руки виліпили сотні пам'ятників, скульптурних композицій, але найвідоміші серед творів — пам'ятники: Максимові Горькому в Ялті (1956), Катерині Білокур у с. Богданівці Яготинського р-ну Київської області (1962), Григорію Сковороді у Переяславі-Хмельницькому (1964), Тарасові Шевченку в с. Шешорах Косівського р-ну Івано-Франківській області (1964) та в м. Яготині Київської області (1972), Іванові Гонті в с. Гонтівка Могилів-Подільського р-ну

Швкуненко Олексій Олексійович (21.03.1884, Херсон — 12.03.1974, Київ) — український маляр-аквареліст, майстер пейзажу і портрета, педагог. Народний художник СРСР (1944). Дійсний член Академії мистецтв СРСР (від 1947 року). Мистецьку освіту здобув в Одеському художньому училищі (1908) і Петербурзькій академії мистецтв (1917). У 1913—1919 роках брав участь у виставках Товариства південноросійських художників. Викладач Одеського політехнічному образотворчих мистецтв (з 1926), Одеського художнього інституту (з 1929) і професор Київського художнього інституту (1936-1965). У 1937 році за акварелі серії «Дніпробуд» здобув золоту медаль на Паризькій міжнародній виставці «Мистецтво і техніка в сучасному житті». Автор портретів письменників: Юрія Яновського, Павла Тичини, Максима Рильського, Івана Ле, Леоніда Первомайського; акторів Марії Литвиненко-Вольгемут, Бели Руденко, архітекторів:

Д. Катоніна, В. Заболотного; скульпторів: М. Лисенка, Б. Яковлєва, академіка О. Богомольця, генерала С. Ковпака. Твори: Краєвиди України («Повінь. Конча Заспа», «Дуби», 1953), Молдавії, Кавказу, Уралу, Кабардино-Балкарії, Башкирії; індустріальні серії з будов Одеси (1925—1935), Дніпрельстану (1930—1935, понад 70 аркушів), Луганська та ін. Автор серії акварелей. Лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1970) за серію портретів (поета М. Рильського, генерала-майора С. Ковпака, партизанки Майї Вовчик-Блакитної) і цикл нових пейзажів. Похований на центральній алеї, ділянка № 1.

Козацький хрест на могилі
Івана Гончара

Фрагмент передньої частини
козацького хреста

Вінницької області (1973), Іванові Франку в м. Копичинцях Гусятинського р-ну Тернопільської області (1976), Степанові Васильченку в м. Ічні Чернігівської області (1978); композиції «Берегині», «Ярило» (обидві — 1985—1990).

Іван Макарович Гончар був і неповторним художником, його пензлю належать портрети Богдана Хмельницького, Івана Гонти, Марії Заньковецької, Леся Курбаса, Бориса Олійника, Ніни Матвієнко, Анатолія Солов'яненка, Івана Білика, кобзаря Євгена Адамцевича (всі — 1985—1991); Володимира Сосюри (1947); Андрія Малишка (1949); серії живописних полотен («Тарас-водонос» (1939); «Молодий Тарас Шевченко», (1950); «Т.Г.Шевченко-художник» (1961); «І.Я.Франко» (1967), історико-етнографічних робіт («Весілля в Україні» та ін.), народних типажів із різних регіонів України (видано два випуски листівок «Українські народні типажі в малюнках Івана Гончара», в 30 сюжетах), краєвидів «Мальовнича Україна», автор багатьох мистецтвознавчих статей.

І.М.Гончар, мандруючи Україною, збирав твори народних майстрів, ікони, гончарні вироби тощо. Зібрані колекції становлять понад 15 тисяч експонатів — народні картини, зокрема «Козаки Мамаї»; близько 500 ікон із різних регіонів України (XVI — поч. XX ст.), твори українських художників В.Г.Кричевського, В.Є.Маковського, П.О.Левченка, А.А.Ждаха, С.І.Васильківського, С.І.Світославського, Г.П.Світлицького, О.О.Мурашка, Й.П.Куриласа та ін.; близько 100 графічних творів К.О.Трутовського, О.Л.Кульчицької, Г.І.Нарбута, Ф.С.Красицького, І.С.Їжакевича та ін.; твори сучасних художників Г.С.Якутовича, В.І.Лопати та ін.; близько 2, 5 тисячі експонатів народної тканини — 900 рушників, близько 300 сорочок, верхній одяг, килими, близько 500 зразків вишивок; 630 одиниць кераміки — макітри, горщики, миски, іграшки, кахлі з гончарних осередків майже всієї України; колекція народних музичних інструментів із різних регіонів України: кобзи (одна з них — 1748 року), бандури, цимбали, цитра, колісна ліра тощо.

Виконано в різних техніках скульптурні роботи Гончара налічують близько 400 одиниць (гіпс, кераміка, бронза, мармур). Творчий доробок митця доповнює портретна галерея історичних героїв та діячів української культури, жанрові композиції, ескізи пам'ятників. Живопис та графіка І.Гончара налічує понад 1000 творів, які художник виконав під час подорожей Україною. Особиста його бібліотека мала 2750 книг з україніки, зокрема стародруків: Апостол (1625), Октоїх (1640); великий архівний фонд: рукописи, листи, щоденники, аудіо- та фотоматеріали. На базі зібраних матеріалів у 1993 році засновано в Києві музей І.М.Гончара.

Фрагмент тильної частини
козацького хреста
на могилі Івана Гончара

Про Івана Макаровича знято фільм «Соната про художника» (1966, «Укркінохроніка», реж. В.Шкурін). Гончар — лауреат Державної премії ім.Т.Шевченка (1989) за багаторічну творчу й дослідницьку роботу по збиранню та популяризацію народного мистецтва. Черкащани пишаються своїм видатним земляком — Іваном Макаровичем Гончаром.

Величний козацький хрест і на могилі Ярослави Стецько (дівоче ім'я і прізвище — Слава-Анна Музика; 14.05.1920 — 12.03.2003) — голови Організації Українських Націоналістів (революційної) та Конгресу

Шопша Микола Сергійович (08.08.1947, с.Веремівка Семенівського р-ну Полтавської обл. — 14.06.2006, Київ) — український оперний співак (бас); народний артист України (1991). Закінчив Київську державну консерваторію ім.П.Чайковського (1974—1979; у М.Кондратюка) з 1979 року — соліст Київського театру опери та балету. Лауреат Державної премії України ім.Т.Шевченка (1995). Лауреат республіканських конкурсів: «Молоді голоси» (1978, І премія), ім.М.Лисенка (1979, І премія);

Міжнародного конкурсу вокалістів ім.Р.Віньєса в Барселоні (1980, І премія). Нагороджений орденом «За заслуги» ІІІ ст. (2001). Партії: Карась («Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемівського), Виборний, Тарас Бульба («Наталка Полтавка», «Тарас Бульба» Лисенка), Захар Беркут («Золотий обруч» Лятошинського), Досифей, цар Борис («Хованщина», «Борис Годунов» Мусоргського), Борис Тимофійович («Катерина Ізмайлова» Шостаковича), Гремін («Євгеній Онєгін» Чайковського), Ігор («Князь Ігор» Бородіна), Собакін, Скуратов («Царева наречена» Римського-Корсакова), Філіпп («Дон Карлос» Верді), Мефістофель («Фавст» Гуно), Дон Базіліо («Севільський цирюльник» Россіні), Шибак («Милана» Майбороди), Григорій Мелехов («Тихий Дон» І.Дзержинського). Похований на ділянці №49А.

Ярослава Стецько

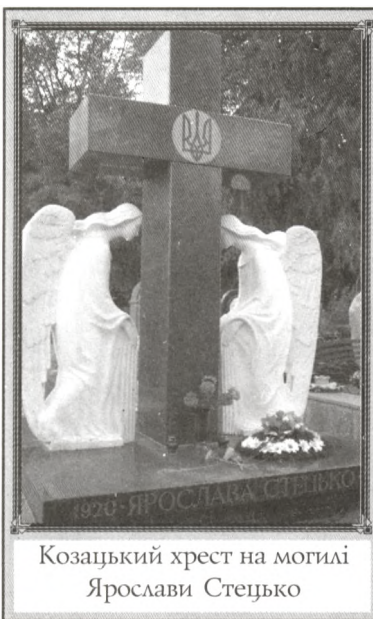
Українських Націоналістів, народного депутата України трьох скликань.

Обабіч пам'ятника — схиливши в зажурі голови, стоять ангели, які ніби спустилися з піднебесся, щоб оберігати спокій легендарної жінки. Композиційно — козацький хрест виглядає об'ємно; важкі прямі лінії засвідчують багатство душі та величавість особистості, яка покоїться в цій могилі.

Ярослава Стецько уособлювала різні епохи та країни: довоєнна Польща, підпілля за більшовицького «визволення» 1939—1941 років, арешт німецькими «визволителями» у 1943-му. Починала Ярослава з опору колонізації (тут загинули старший брат, дядько і чимало друзів), із українських просвітницьких гуртків, далі — ОУН та її похідні групи (проголошувала Акт відновлення незалежності 30 червня 1941 року у місті Бібрка Львівської області). З майбутнім чоловіком Ярославом Стецьком познайомилася вже за кордоном. Згодом створює мобільну групу для викрадення важко пораненого провідника із шпиталю в Шитонгофені (Чехія), контрольованого радянськими військами. Побравшись 1946-го, подружжя 11 разів змінювало місце проживання, уникаючи «опіки» радянських спецслужб.

Її потяг до освіти (ще в Україні Ярослава блискуче закінчила гімназію і Гуманістичний ліцей, навчалася у Львівському університеті) не слабшав і за кордоном: мовні студії німецького Правничого інституту, магістр політичних наук Українського Вільного Університету (Мюнхен). Володіла англійською, французькою, німецькою, італійською, іспанською, польською, словацькою мовами. Рівень міжнародної політичної діяльності Я. Стецько теж вражав: зустрічі з Черчіллем, Де-Голлем, безліччю урядовців багатьох країн...

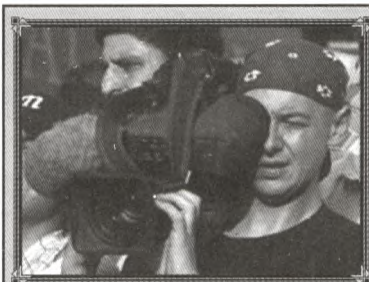
Процалися з Ярославом Стецько в столичному Будинку вчителя (тут раніше засідала Українська Центральна Рада): мимо труни пройшли десятки тисяч українців. Потім ескорт з тілом небіжчиці рушив на місце останнього спочинку — ділянку № 49Б...

Козацький хрест на могилі
Ярослави Стецько

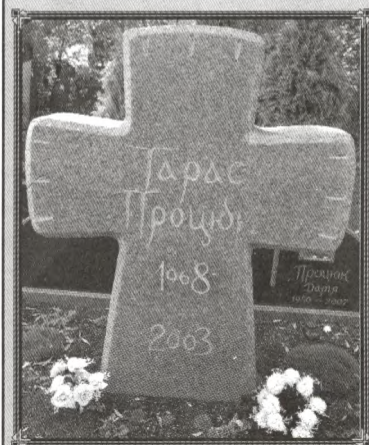

Пришов я поклонитися і до могили, де знайшов вічний спочинок колега — український тележурналіст Тарас Степанович Процюк (16.01.1968—8.04.2003), який загинув у чужій війні. Нагадаю: 35-річний телеоператор працював на той час у «гарячій» точці світу — в Іраку, і був убитий на балконі готелю пострілом з американського танка 8 квітня 2003 року. На його могилі гранітний козацький хрест, полірований і пропорційний. При написанні прізвища покійного скульптор використав давньоруський шрифт, інтерпретований до писарського, а б сказав — журналістського. На кінцях хреста зроблено по три висічки, що символізують сліди від куль та осколків, від яких і загинув Тарас.

Тарас Процюк закінчив факультет журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка, ми з ним не раз бачилися (я працював викладачем), розмовляли про пошук як складову журналістської майстерності і, звісно, в Тараса була, завше, власна думка.

Тарас Процюк

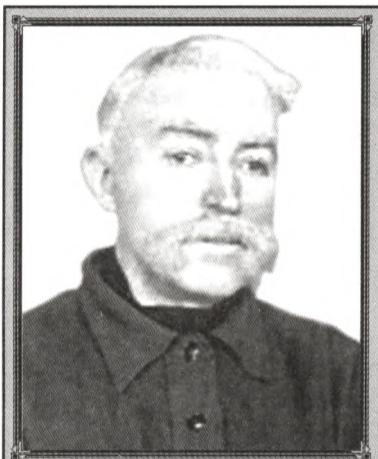

Козацький хрест на могилі Тараса Процюка

Штогаренко Андрій Якович (2(15).10.1902, с.Нові Кайдаки Катеринославської губ., тепер у складі Дніпропетровська — 15.11.1992, Київ) — композитор, педагог. 1936 закінчив Харківську консерваторію. У 1926—1930 — художій керівник організованого ним Першого українського ансамблю баяністів (Дніпропетровськ). З 1954 — викладач, у 1954—1968 — ректор Київської консерваторії, з 1960 — професор. У 1968—1989 — голова правління Спілки композиторів України. Серед творів: 6 симфоній: 1-а «Україна моя» (1943) на сл. М.Рильського та А.Малишка; 2-а «Пам'яті товариша» (1966); 3-я «Київська» (1972); 4-а «Симфонічні казки»; 6-а «Біографічна» (1979). Цикл хорів акапела «Шевченкіана» (1964). Сюїти («Пам'яті Лесі Українки» 1951, «Молодіжна» 1959, «В ім'я життя», 1977); поема «Пам'яті Кобзаря» (1960), «Поема-концерт» (1977), «Симфонічні танці» (1980), камерно-інструментальні ансамблі (струнний квартет «Вірменські ескізи», 1960, «Молодіжне тріо», 1962); «Чотири українські танці», 1976; романи, пісні; музика до театральних вистав. Лауреат Сталінської премії СРСР (1946, 1952); Державної премії ім. Т.Г.Шевченка (1974) за симфонію №3 (Київську). Народний артист СРСР (1972); Герой Соціалістичної Праці (1982). Похований на центральній алеї, ділянка №2.

Кирило Осьмак

Фрагмент західного фасаду
козацького хреста

Фрагмент східного фасаду
козацького хреста на могилі
Кирила Осьмака

Він мав схильність до вивчення мов: у Косово вивчив сербську, у Варшаві — польську, спеціально для поїздки в Ірак — арабську, знав і обов'язкову англійську.

1993 року Тараса Процюка запросили до київського Бюро міжнародного інформаційного агентства Reuters, а потім перевели до Варшави. Звідтоді творчий шлях журналіста Процюка з відеокамерою та командою одноступів пролягав до Придністров'я, Чечні, Афганістану, Литви, Югославії. У Чечні його важко поранили, але журналіст мужньо подолав труднощі.

На початку фатального 2003 року Т.Процюка викликали до Англії як оператора CNN, де готували до майбутньої роботи у межиріччі Тигру та Євфрату. За два тижні до фатального дня він зателефонував до батьків із американської військової бази на Кіпрі в Івано-Франківськ і просив не хвилюватися. Але серце мами вже тоді відчувало біду: на 20-й день іракської війни Тараса не стало. Від переживань у батька, Степана Даниловича, стався інсульт і йому зробили у лікарні «Феофанія» операцію, мама померла. У Варшаві залишилися дружина Ліда й син Денис...

Козацький хрест (автор — скульптор Микола Малишко; ділянка №49А) і на могилі Кирила Івановича Осьмака (9.05.1890 — 16.05.1960) — державного і політичного діяча, Президента Української Головної Визвольної Ради (1944). Освячено пам'ятник К.І.Осьмаку 1 грудня 2007 року, тобто у день Всеукраїнського референдуму за Незалежність.

Хрест висотою 1, 8 м, шириною 1, 2 м, товщиною 0, 4 м виготовлено із житомирського червоного граніту. По формі та об'єму тут композиційно збережено пропорції, в основі — ідея вічності та незмінності принципів Кирила Осьмака. Краї хреста заокруглені, на східному фасаді хреста на полірованому граніті вибитий

тризуб — герб держави, нижче напис: «Кирило Осьмак. Президент Української Головної Визвольної Ради (УГВР)», виконаний у стилі давнього українського письма. На західному фасаді — виноградна лоза як символ життя, якою обвиті портрети: великий — К.І.Осьмака, внизу — його дружини Людмили Устимівни Осьмак, на лівій стороні хреста — портрет дочки, Наталії Кирилівни Осьмак, а праворуч — її чоловіка, Степана Тимофійовича Громадського (1918—2006).

Освячення козацького хреста на могилі Кирила Осьмака. 1 грудня 2007 року

Великий українець Кирило Осьмак — учасник національно-визвольних змагань 1917—1920-х років, дипломований агроном, репресований у 1928 і 1930 роках у справі Спілки Визволення України та в 1938 році під час «великого терору», учасник протинімецького підпілля в Києві (1942—1943), чільний учасник національно-визвольної боротьби під час Другої світової війни. 15 липня 1944 року обраний Президентом УГВР, заарештований 12 вересня 1944 року під час облави (чекістсько-військової операції), помер у Владимирському централі (Росія), куди був ув'язнений на 25 років за вироком ОСК (Особливої комісії) у

Шумило Микита Михайлович (10.06.1903, с. Михайлівка тепер Кам'янського р-ну Черкаської обл. — 8.03.1982, Київ) — письменник, перекладач, сценарист. Навчався в Харківському інституті соціального виховання, закінчив Черкаський педтехнікум та Інститут кінематографії у Москві (1938). Вчителював у селах Черкащини та в Харкові. Твори: «Вада», «Урожай» (1934), «Голубий зеніт» (1948), «Академік Власюк», «Майстер високих врожаїв Терезія Габовда» (1950), збірки оповідань для дітей «Де ти, моя чаєчко?» (1979), літературно-критичного нарису «Олесь Гончар» (1950, 1951); сценарію художнього фільму «Прокурор республіки»; перекладів творів М.Пришвіна, Ч.Айтматова, В.Бикова; Л.Нікуліна, О.Рекемчука, С.Сартакова, М.Амосова, повістей «Княгиня» і «Музикант» Т.Шевченка, історичних романів М.Старицького «Останні орли» і «Розбійник Кармелюк». Похований на ділянці № 33.

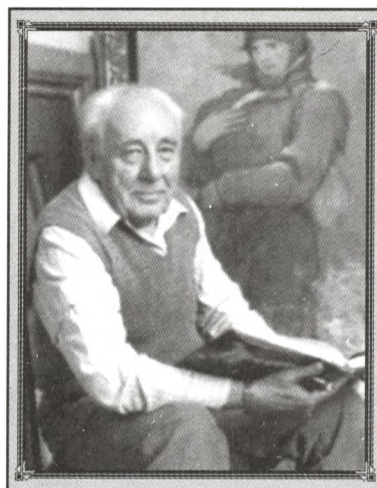
1948 році. К.Осьмак похований на міському Князь-Владимирському кладовищі, що межує з тюрмою, біля тюремної стіни під № 5753 (особистий номер в'язня).

11 грудня 2004 року, через 44 роки після поховання, тлін Кирила Осьмака був перепохований на Байковому цвинтарі. Це один з небагатьох випадків повернення в рідну землю — ще й досі чимало героїв України, її гідних синів спочивають по світах. Перепоховання вдалося здійснити завдяки Всеукраїнському товариству в'язнів і репресованих (голова товариства Євген Пронюк) та зусиллям доньки Наталії Осьмак, яка згадувала, що коли вона вперше приїхала з чоловіком Степаном Громадським до Владимира (1994 року), жодних ознак могили не було: ні дерев'яної огорожі, ні хреста з номером. Після триденних наполегливих пошуків місце поховання вдалося чудом знайти завдяки фотографії, вміло зробленій незаниманим фотографом, на якій є бічні орієнтири (могили з металевими огорожами і пам'ятниками), та фразі в листі співкамерника Кирила Осьмака Шалви Несторовича Беришвілі, що «могила розташована біля тюремної стіни і її середньої сторожової вишки». У 1995 році донька з чоловіком відновили могилу і встановили металеву табличку з написом «Кирило Іванович Осьмак. 9.05.1890 — 16.05.1960». На зворотному боці таблички написали тюремний номер «5753».

У жовтні-грудні 2004 року Наталія Осьмак разом з чоловіком двічі приїздили до Владимира у справі перепоховання праху К.Осьмака. Вони пройшли всі необхідні кабінети УВС, санепідемстанції, митниці у Владимирі і Москві, щоб дістати дозвіл держадміністрації на ексгумацію і перевезення через державний кордон праху К.І.Осьмака.

Кирило Осьмак повернувся в рідну землю навечно. Панахиду за упокій його душі відслужив Патріарх Київський і Всієї Руси-України Філарет у Володимирському соборі. А поет Дмитро Павличко присвятив Президенту УГВР поему «Кирило Осьмак», де є й такі рядки:

*Прийди і поклонись Кирилу Осьмакові,
І попроси вогню з його святої крові,
Хай спалить, як вулкан, як божа проклятьба
Хахландію аж до останнього раба!*

Михайло Дергус

Стою на ділянці № 52А біля поховання народно-го художника СРСР, Михайла Гордійовича Дергуса (5.12.1904 — 31.07.1997), і мені пригадалися його слова: «Шукайте! Не здавайтесь! Лише той завжди знаходить, хто шукає!». Козацький хрест із чорного габро невисокий (бо насправді козацькі хрести й були невисокі та ставилися на

умовний могильний курган); тут скульптором дотримані композиційні розміри. Хрест стоїть на невисокому пагорбі — символічній козацькій могилі.

Художню освіту Михайло Дерегус здобув у Харківському художньому інституті, де навчався у таких відомих митців, як Михайло Шаронов, Семён Прохоров і Олексій Кокель. Особливо близькою М.Дерегусові була українська тематика. Мало хто з художників так досконало знав історію свого народу, її він вивчав не один рік, його епічну творчість, прозу, поезію.

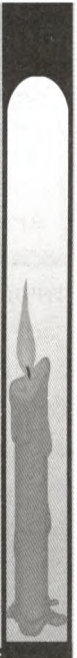
За ілюстраціями до «Енеїди» (1936) десь у 50-х роках з'явилися нові — до творів улюбленого Миколи Гоголя, зокрема до «Майської ночі», «Тараса Бульби», «Ночі перед Різдом», «Сорочинського ярмарку», «Вечори на Івана Купала», які відзначаються винятковою майстерністю, поетичністю, знанням етнографії і, звичайно, народним гумором. 1969 року за створення картин та ілюстрацій на Шевченківські теми, за серію нових живописних і графічних творів «Пісня», «Кам'янець-Подільська фортеця», «Старі верби» Михайло Гордійович удостоєний Шевченківської премії. Художник залишив нам і багато станкових серій, зокрема такі, як «Шляхами України», «Українські народні думи й історичні пісні». В цих творах художник

Козацький хрест на могилі Михайла Дерегуса.
Автор — донька, скульптор Н.Дерегус-Лоренс

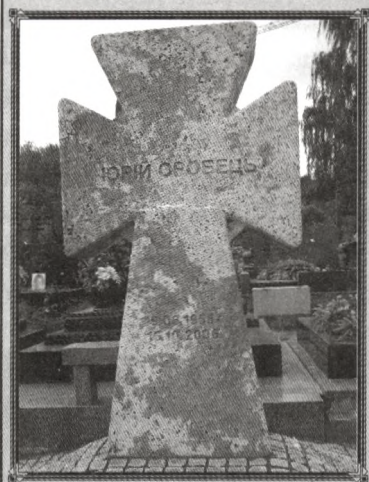

Шумський (справжнє прізвище — Шомін) Юрій Васильович (24.04(6.05).1887, Тирасполь; тепер — Молдова — 7.06.1954, Київ) — актор, режисер. Сценічну діяльність розпочав у 1917 р. — заснував у Херсоні самодіяльний український драматичний театр і студію; пізніше перейшов до театру Одеської державної драми (1925). У 1934—1954 р. працював у Київському театрі ім. І. Франка. Ролі: Голохвастий («За двома зайцями» Старицького), Іван Барильченко («Суєта» Карпенка-Карого), Петруччо та Бенедікт («Приборкання непокірної» та «Багато галасу даремно» В.Шекспіра), Швандя («Любов Ярова» Треньова), Дудар («Диктатура» Микитенка), Галушка («В степах України» Корнійчука) та ін. У фільмах: «Нічний візник», «Напередодні», «Беня Крик». Виконав понад 160 ролей, брав участь у радіовиставах. Лауреат Сталінської премії СРСР (1950, 1951). Народний артист СРСР (1944). Похований на центральній алеї, ділянка № 2.

Юрій Оробець

Козацький хрест на могилі
Юрія Оробця.
Автор: скульптор О. Дяченко

застосував різні естампні техніки й акварель. Усі вони епічні, позначені експресією. Митець створював також живописні серії. Найвизначніші з них — «Хмельниччина», «Переяславська Рада», триптих «Дума про козака Голоту», пейзажі «По дорозі на Кирилівку», картина «Народження пісні», цикл «Степ», полотно «Голод. 33-й рік». Михайло Гордійович ніжно ставився до жінок, часто їх малював, зокрема свою дружину-красуню Лідію В'ячеславівну. Однак Дерегус відомий не тільки як митець, а ще і як чудовий педагог та громадський діяч. Свого часу Михайло Гордійович викладав у вищих навчальних закладах Харкова й Києва, а наприкінці життя керував творчою майстернею станкової графіки при Академії мистецтв СРСР, що знаходилася в Києві.

Михайло Гордійович Дерегус увійшов до плеяди класиків українського образотворчого мистецтва, є його окрасою. До 100-річчя від дня народження Національний банк України випустив ювілейну монету з барельєфом М.Г.Дерегуса.

Козацький хрест на могилі українського політика, Героя України (2007; посмертно) народного депутата України у 1994—1998 та 2002—2006 роках Юрія Миколайовича Оробця (19.06.1955, Івано-Франківськ — 16.10.2006, Київ) на підвищенні — умовному кургані — й вирізняється на ділянці № 52А. Кандидат технічних наук (1984), голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки (з червня 2002);

заступник голови ТОВ «Консалтингова компанія «Абакус» (з 2001) загадково загинув в автокатастрофі о 7 годині 45 хвилин ранку: він їхав власним автомобілем «Toyota Camry» столичним Оболонським проспектом. Між станціями метро «Оболонь» і «Петрівка» машина виїхала на зелений газон, що розділяє зустрічні смуги, і вдарилася об металеву опору, на якій знаходився рекламний щит. Як засвідчила експертиза науково-дослідницького експертно-криміналістичного центру МВС України, на момент автокатастрофи гальма та системи керування в його автомобілі були у справному стані. За однією з версій, при-

чиною аварії, в яку потрапив Ю.Орбець, став серцевий напад...

Козацький хрест на могилі Б. М. Брондукова — традиційний, аналогічний дерев'яному. Такі хрести козаки ставили на могилах при масових похованнях. Для мене актор Борислав Миколайович Брондуков (1.03.1938, с.Городещина Київської обл. — 10.03.2004, Київ) востаннє з'явився на екрані у документальному фільмі Юрія Терещенка «Вічний хрест», правда, вже не як популярний комік, смішний артист із сумними очима, а як людина — немічна, хвора, але потрібна і кохана. І ось стою біля його могили на ділянці № 49А...

Борислав Брондуков

Народний артист Української РСР (1988), перший лауреат Державної премії України імені Олександра Довженка, Борислав Брондуков потрапив у кіно практично випадково. Закінчив у Києві будівельний технікум, спершу працював на будівництві виконробом, а потім — на заводі «Арсенал». Тут він почав грати в народному театрі, де його й помітив ректор Театрального інституту ім. І. Карпенка-Карого. Брондуков вступив до інституту, 1962 року дебютував у фільмі Сергія Параджанова «Квіти на камені», а з 1965 року працював на Київській кіностудії художніх фільмів ім. О. П. Довженка.

Юзьков Леонід Петрович (28.01.1938, с.Новоселиця Полонського р-ну Кам'янець-Подільської обл., тепер Хмельницька — 2.03.1995, Київ) — український учений-правознавець, доктор юридичних наук, перший голова Конституційного суду України. Навчався на юридичному факультеті та в аспірантурі Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Працював на посадах старшого викладача, доцента. Певний час працював завідувачем кафедри, професором Київської вищої партійної школи, пізніше — професором Київського

національного університету ім. Тараса Шевченка. У 1990 р. керував робочою групою з розробки проекту Декларації про державний суверенітет України. З 24 жовтня 1990 був членом Комісії по розробці нової Конституції Української РСР. 1 листопада Леонід Юзьков очолив робочу групу цієї комісії. 1 липня 1992 Верховна Рада України 259 голосами обрала Юзькова першим Головою Конституційного суду України. Був членом Венеціанської Ради Європи «Демократія через право». Очолював групу науковців, які розробили концепцію Основного Закону, пізніше — робочу групу з розробки проекту нової Конституції України. Відстоював закріплення в Конституції такої політико-правової категорії як «український народ» (а не «народ України»). Автор понад 200 наукових праць. Похований на ділянці № 42.

Козацький хрест на могилі
Борислава Брондукова

Брондуков з'являвся частіше за все в епізодичних ролях, але незмінно викликав усмішку глядачів. Його привабливості неможливо не піддатися, навіть якщо його герої були негативними. Була й одна головна, трагічна, роль — злодія в фільмі «Камінний хрест». За неї Борислав Брондуков отримав диплом III Всесоюзного кінофестивалю.

Він зіграв у 110 стрічках, серед яких найпопулярніші: «Осінній марафон», «Міміно», «Дні Турбіних», «Жорстокий романс», «На вас чекає громадянка Никанорова», «Здрастуй і прощай», «Людина з бульвару Капуцинів», «Небезпечні гастролі», «Табір йде в небо», «Зелений фургон», «Ми з джазу». Востаннє Брондуков знявся 1997 року в картині «Хипінада, або Материк любові». Того ж року Борислав Миколайович переніс третій інсульт, який перервав його акторську кар'єру. Відтоді він не міг говорити й майже не рухався, за ним доглядала дружина Катерина. Вони прожили разом 35 років, виховавши двох синів — Богдана і Костянтина.

Незважаючи на яскраве комедійне амплуа, його очі завжди залишалися серйозними і сумними. Найпарадоксальніше, що головних ролей у Борислава Брондукова майже не було, але його ім'я завжди стоїть у титрах поряд із центральними виконавцями як запорука успіху.

Здається, зовсім недавно Микола Степанович Вінграновський (7.11.1936, ЗПервомайськ на Миколаївщині — 26.05.2004, Київ) — український актор, сценарист, кінорежисер, поет і прозаїк дякував за подарований йому мною історичний календар Миколаївщини «Узбереги Божої ріки». Для нього ця книжка, зрозумів, була дорога, але вже хворий, все ж зателефонував і притишеним голосом розмовляв, довго і щемно згадував скіфський степ, зокрема — Первомайщину, свою материзну.

На могилі на ділянці № 49А здіймається до неба традиційний козацький хрест (автор ідеї — архітектор Лариса Скорик, скульптор П. Романюк). Згадую, як Київ з болем і безмежним сумом прощався з поетом, Заслуженим діячем мистецтв України (з 1997), лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка (1984; за збірки творів для дітей «Літній ранок», «Літній вечір», «Ластівка біля вікна», «На добраніч»), премій фундації Антоновичів (США) та «Благовіст» Миколою Степановичем Вінграновським, який пішов із життя на 68-му році після тяжкої тривалої хвороби.

Микола Вінграновський закінчив Всесоюзний державний інститут кінематографії у Москві. Саме там познайомився з Олександром Довженком, який мав значний вплив на його творчість. Микола навіть зіграв Івана Орлюка у фільмі О.П.Довженка «Повість полум'яних літ». Почав писати вірші ще студентом; 1961 року у «Літературній газеті» з благословіння Павла Загребельного з'явилася добірка його віршів «Микола Вінграновський. З книги першої, ще не виданої». І тоді на молодого поета посипалася критика з усіх видань: не було газети — від «Радянської України» до обласних і районних, які б не стали «розпинати Вінграновського, котрому заманулося якоїсь незалежності України». Передавали цю ганебну інформацію й по всеукраїнському радіо...

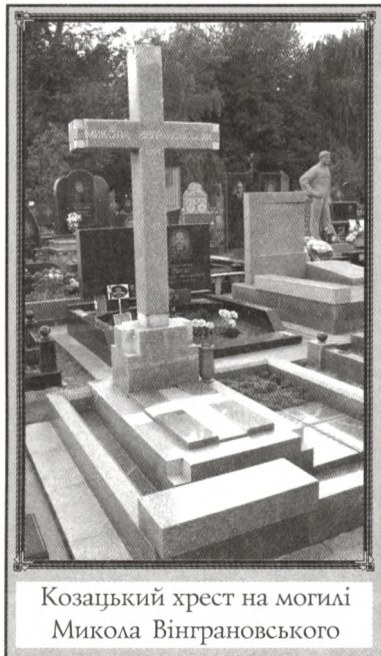
Микола Вінграновський

Як тільки ця звістка долетіла до Миколаївщини, де народився «поет-бунтівник», до сина аж у столицю мерщій добилася мама, Зінаїда Олексіївна. Триста п'ятдесят п'ять кілометрів від Первомайського села Богополе до Києва добиралася на попутних машинах. Доїхала, напилася в міліціонерів, де Спілка письменників, знайшла, коли саме в ту хвилину забіг на Банкову, 2 і син, якого півгодини тому «чистив» на засіданні Верховної

Яблонська Тетяна Нилівна (24.02.1917, Смоленськ — 17.06.2005, Київ) — українська малярка-жанрист. Дійсний член Академії Мистецтв СРСР (з 1975 року), учасниця міжнародних виставок мистецтва. У 1941 році закінчила Київський художній інститут (тепер НАОМА — Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури), клас Федора Кричевського. З 1967 — викладач Київського художнього інституту. Велику популярність й офіційне визнання здобула агітаційно-рекламним твором «Хліб» (1949). Твори: «У парку», «Перед стартом» (1944), «Весна» (1950), «Над Дніпром» (1954), «На будові» (1957), «Наречена» (1966), «Колиска» (1968), «Життя йде» (1971). У 1960-х роках звернулася до джерел народного мистецтва, шукаючи в мистецьких традиціях ритміки форм і кольорів. Це дало їй мистецтву нову формотворчу живучість, зокрема у таких творах: «На ярмарку в Солотвині» (1960), «Весілля» (1963), «Разом з батьком» (1962), «Травень» (1965), «Літо» (1967) та ін. Картина «Хліб» зберігається в Трет'яковській галереї (Москва) як зразковий твір «соціалістичного реалізму». У 2006 році на честь Т. Яблонської названа одна з вулиць Києва. Похована на ділянці № 52А.

Козацький хрест на могилі
Микола Вінграновського

Ради особисто її голова Микола Підгорний. «Їдь, Колю, додому! Тато викопав ще один погріб — пересидиш поки у погребі. А тим часом я привезла тобі передачу — гречку і сала», — відразу сказала спантеличеному синові мама й всміхнулася. А ось як Микола Вінграновський переповідав картину тієї «історичної» зустрічі: «Ми пошукали, де б його сісти, і мама мені розповіла, як до них приїхали якісь «тузи» і сказали, аби вони з татом вийшли наперед хати, бо перед нашою хатою з моєї колишньої школи пройдуть учні й учителі. «Вийшли ми з татом наперед хати, стали і стоїмо. Недалечко від нас стоять і «тузи» — дивляться. Дивляться і сусіди — повиходили і посходилися: чого це раптом Степана і Зіну Вінграновських поставили перед хатою? Тато стоїть білий, як стіна. Аж ось бачимо, йдуть — попереду вчителі, а за ними душ, мабуть, зі сто учеників і ті ученики, як тільки до нас дійшли, то закричали «Ганьба формалісту і відщепенцю». І так разів з десять. А тут і сусіди, і хто їхав чи йшов, злякалися, бо що воно за таке? А ми з татом провалюємось у землю! 10 років нашої Незалежності! їх ще буде і сто, і двісті. Але ці перші 10 — нам найживіші. І все ж ніяка сила вже не могла зупинити всенародну любов до творчості цікавого і самобутнього поета; збірка «Атомні прелюди» таки побачила світ. Згодом вийшли друком його «Сто поезій», «Поезії», «На срібнім березі», «Київ», «Губами теплими і оком золотим», «Цю жінку я люблю», «З обійнятих тобою днів»...

1986 року в складі делегації України М.С.Вінграновський бере участь у роботі ООН, а вже через три роки на з'їзді міжнародного PEN-клубу репрезентує українську літературу. На цьому з'їзді український PEN-клуб прийняли до міжнародного, а Микола Вінграновський став його першим президентом.

Його кіномистецька доля лишається у вітчизняній історії фактом винятковим. М.Вінграновський — режисер-постановник десяти художніх та документальних кінострічок, серед них найвідоміші — «Ескадра повертає на захід», «Берег надії», «Дума про Британку», «Галич — столиця Данила Галицького», «Довженко. Щоденник 1941—45 років».

До історичного есе «Чотирнадцять столиць України» Микола Вінграновський ішов через свої документальні стрічки, неодноразове пое-

тичне осмислення фактів нашої історії. Й усе ж на особному місці в долі письменника є роман «Северин Наливайко». В ньому письменник відходить від принципів соурреалізму й пише яскравий постмодерністський текст. Реалії химерно поєднані з фантастикою, вигадкою, казковий гротеск і деталі побуту створюють картину, де переплітається смішне з драматичним, трагічним, ліричне — з епічним.

В останні роки життя Микола Степанович Вінграновський з великою радістю писав вірші для дітей і про дітей. І в них, може, найбільше був собою. Бо сягав тієї свободи самовираження, яка є тільки в дитинстві і яку згодом людина неминуче втрачає. Його «дитяча» поезія — принципово новаторська тим, що співмірна з юною уявою, з поетичністю молодої душі. І проливали вірші нове світло на природу всієї поезії Вінграновського як такої, в якій жила дарована людям у дитинстві безпосередність сприйняття світу, парадоксальність фантазії і душевна чистота. Зрештою, його «дитячі» твори — не лише для дітей: вони залишилися для всіх і про всіх.

...Що день, то більше йдуть люди на Байковий цвинтар, один з небагатьох некрополів України, де поховані відомі діячі культури, науки, медицини, вчені та й прості люди, які добродичинно прожили свій вік. На знак поваги та вшанування пам'яті своїх пращурів несуть родичі, знайомі та шанувальники таланту квіти, лампадки і кладуть їх до підніжжя козацьких хрестів і пам'ятників. Вічна Вам пам'ять!

Яковченко Микола Федорович (3.05.1900, Прилуки, Чернігівська обл. — 11.09. 1974, Київ) — український актор театру й кіно на характерних ролях. Народний артист УРСР (1970). 1918 дебютував на аматорській сцені в Прилуках, згодом у театрах Сімферополя, Черкас, Лубен, Чернігова, Дніпропетровська й Харкова, з 1928 в Київському театрі імені Івана Франка (з перервами). Головні ролі: Бублик, Довгоносик («Платон Кречет», «В степах України» Олександра Корнійчука), Пенсьонжка («Мартин Боруля» Івана Карпенка-Карого), Ляц («Останні» Максима Горького), Оверко («Фараони» Олексія Коломійця), Распер («Діло» В.Гозенклявера) та ін. Знімався у фільмах: «Захар Беркут», «За двома зайцями», «Серед високих хлібів», «Ніч перед Різдом», «Калиновий гай», «Тривожна молодість», «Королева бензоколонки», «Максим Перепелиця» та ін. У 2000 році на площі І.Франка, у сквері біля Українського драматичного театру ім. Івана Франка відкрито пам'ятник. Похований на ділянці № 9А.

Післямова

Бачив нещодавно миттєвий сюжетик на екрані, як англійці вшановували пам'ять адмірала Нельсона — того, хто у 1805 році розгромив наполеонівську флотилію. І, коли був у Лондоні, милувався височенним пам'ятником йому у центрі столиці, розкішним парком, новим районом його імені... Тільки зітхнув: а як мало ми знаємо про життя своїх звитязців, народних героїв! Наша історична пам'ять бідна й куца. Із неї прокрусти постійно вихолощували найвагоміше, найсуттєвіше, а нам залишали лушпиння. Ми й досі перебуваємо під гнітом минулого, яке править і керує нами. За роки Незалежності не зібрали до гурту своїх національних героїв, не збудували для них Пантеон, куди б могли ходити молитися і каятися. Розгублені й наполохані, ми й понині не написали своєї справжньої історії. Хоча історія — це цілюще джерело, це той вічний струм, який в годину темну і світлу постійно підживлює духовну й моральну енергію нації. Хто не має такого генератора, той залякне в ганебній покорі, гадаючи собі, що так і треба жити.

Минуле сторіччя «прославилося» намаганням бездумно й жорстоко знищити все, що з такою любов'ю і каторжною працею добувалося та зводилося поколіннями й стало надбанням українського народу. Не кращий початок й нинішнього сторіччя. Своєю агресивністю та безпам'ятством ми сягнули того рубікону, за яким нація стає на шлях варварства і настає духовне здиравіння. Біймося цього!

Психологія примітивного мислення окремих громадян — «все навколо колгоспне, все тоді моє» — формувалася десятиріччями. Одні потроху крали з поля, заводу, їдальні, інші — кого допускали до державного корита — вивозили автомашинами, цистернами, вагонами...

Вандалізм сьогодні в Україні як ніколи досяг масового характеру і став навіть бізнесом. Крадії глумляться зі святих поховань, знімають хрести, атрибутику, розкопують могили, нищать статуї. А ті поховання, які залишилися, здебільшого в занедбаному стані, без квіточки у підніжжі пам'ятника. Згадалося: «Народе мій! До тебе я ще верну, і в смерті обернуся до життя» Василя Стуса. Прикладів вандалізму чимало і кожний — страшніший та безцеремонніший. Мотивація таких злочинів, на моє переконання, абсурдна і примітивна в духовному розумінні пояснення таких вчинків. Передовсім, каплиці та поховання для вандалів — скарби, цінні метали, можливість легко і швидко збагатити. По друге, історичні могили стали жертвами виходу неконтрольованої агресивної енергії та результатів політичної вакханалії в державі.

Догляду й пошани потребують усі могили — це важливий складник загальної культури нації. Коли ж ідеться про могили тих, хто залишив три-валій слід в історії держави, культурі, мистецтві, то пошанування їх — це ще й акт самоповаги, самовизначення й самоствердження нації, її консолідації. Можливо, коріння вандалізму тягнуться з початку атеїстичного насилля, коли закривали та руйнували церкви, храми, викидали із соборів мощі святих та знищували цвинтарі й козацькі кургани, коли партократи намагалися зітерти-в нас історичну пам'ять?

Звісно, не всіх відомих киян, Великих українців згадано у цьому виданні «Некрополь на Байковій горі», але бачить Бог, я докладаю максимум зусиль, аби після своїх книжок як «Український некрополь», «У пам'яті Києва: некрополь столичних письменників» продовжити благородну справу — каталогізацію поховань визначних особистостей столиці й України. Сподіваюся, моя робота знадобиться тим, хто присвятить своє життя відродженню історичної пам'яті. Не закликаю виправити «історичну несправедливість» і відновити втрачені, зруйновані поховання. Мертві не винні. Однак, справедливо було б на Байковому цвинтарі (і не тільки там!) встановити хоч би меморіальний знак з викарбуваними на граніті всіма несправедливо забутими іменами. І зупинити вандалізм!

Усім нам украй уже треба звернутися до славної, справжньої історії України, віднайти там духовний стержень майбутнього держави, а для кожного — силу для праці задля благополуччя родини, народу, нації...

Справедливо свого часу зазначив Михайло Грушевський: «Якщо ми, українці, хочемо, щоб нас шанували інші народи, то треба, нарешті, почати з поваги до самих себе», — ці слова Михайла Сергійовича нехай будуть дороговказом для тих, хто причетний до пошани та догляду могил Великих українців, усіх, хто жив на українській землі, до кожного із нас.

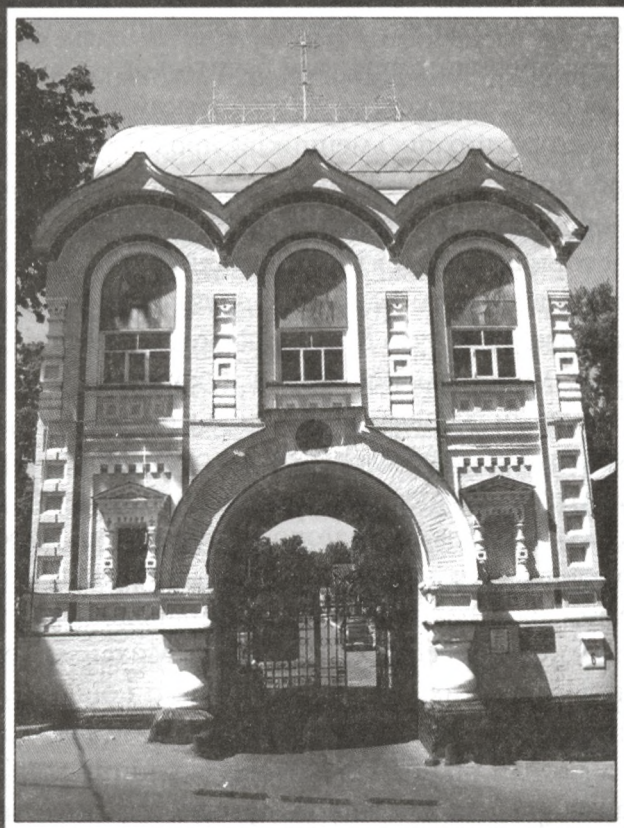
Приносьте на могили рідних і видатних українців живі квіти — ці особистості так багато зробили для нашого духовного збагачення та відродження нації. Вони залишилися гордістю киян і всієї України! Не забуваймо їх, як і слова Максима Рильського із вірша «Мандрівка в молодість» :

*Складна це досить річ — минулий вік судити,
Не завжди варто тут рубати з-за плеча.
Хай кожен рік життя, і кожен день прожитий
Нас обережності й розважності навча.*

БАЙКОВИЙ

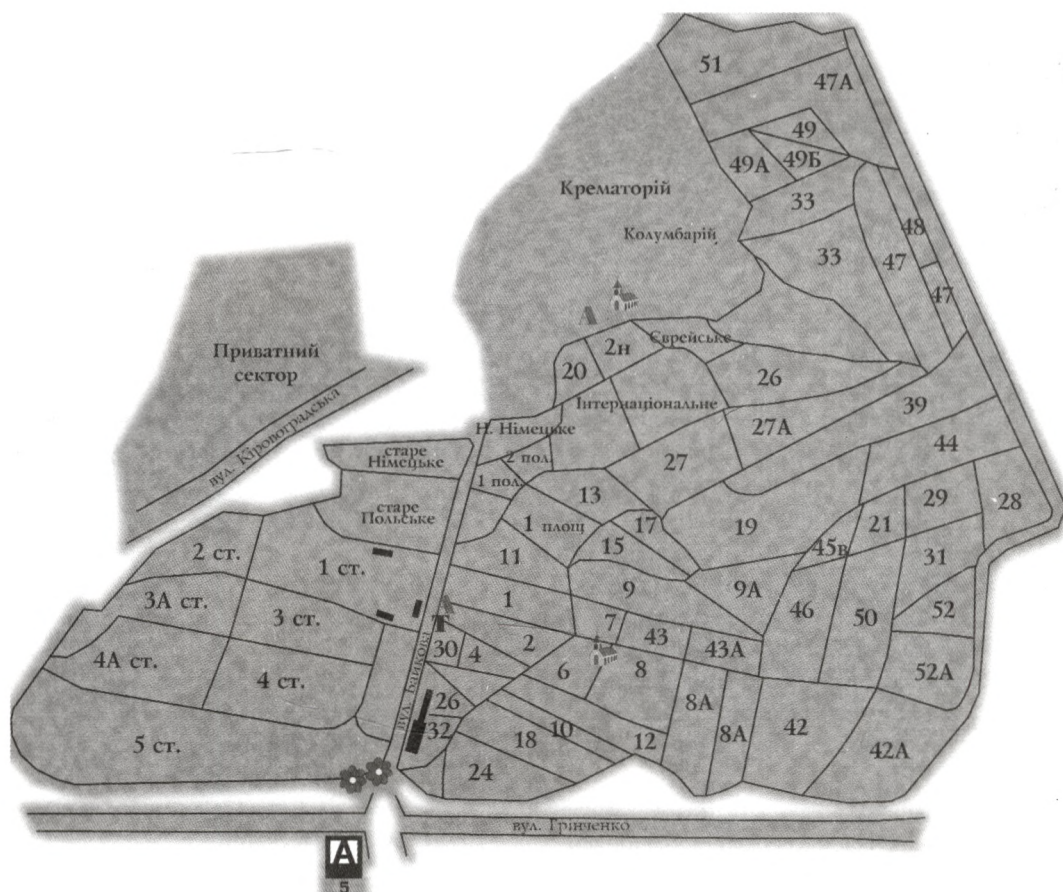
НЕКРОПОЛЬ

План-схема

ділянок

Загальна характеристика

Площа — 72,47 га

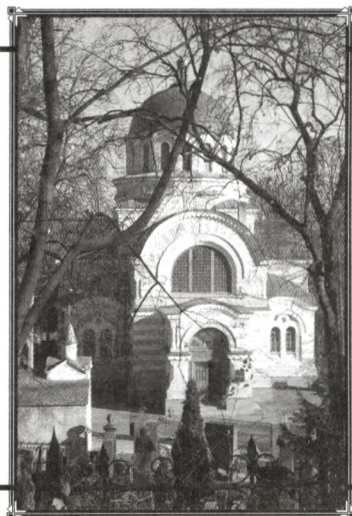
Рік відкриття — 1834 року

Адреса — 03039, Київ,

вул . Байкова, 6

Тел.адміністрації: 529-25-60;

архіву: 528-94-13

Могили відомих особистостей на старому кладовищі

Старе кладовище

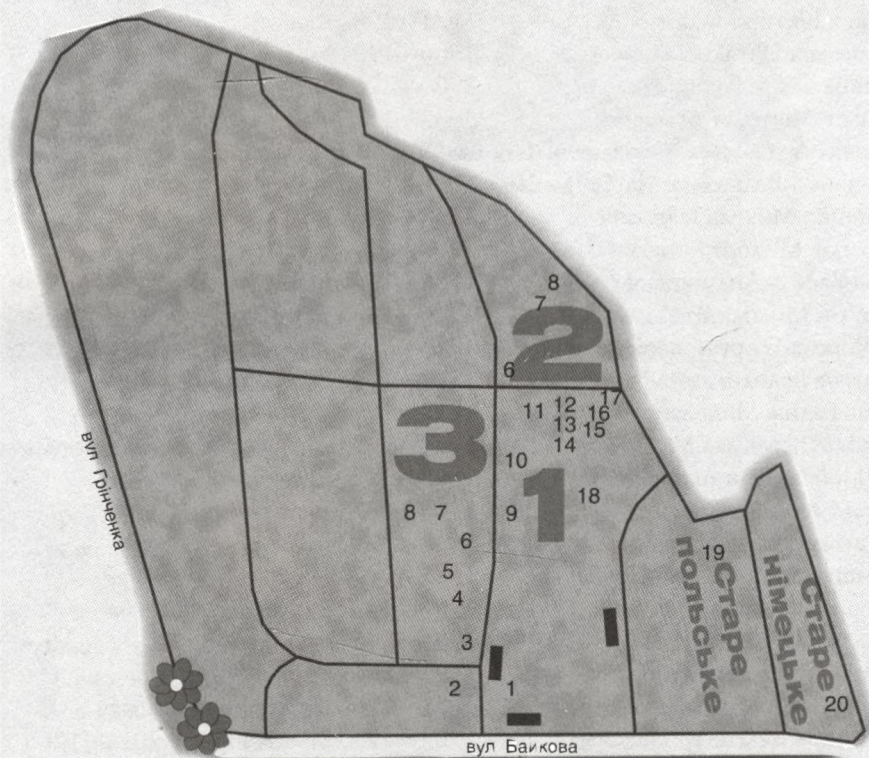
1. Белянкін Федір Павлович	1892—1972 академік
2. Кістяківський Олександр Федорович	1833—1885 правник
3. Кульженко Стефан Васильович	1836—1906 видавець
Кульженко Василь Стефанович	1865—1934 видавець
4. Владич Леонід Володимирович	1913—1984 мистецтвознавець
5. Новицька Марія Олександрівна	1896—1965 мистецтвознавець
6. Довбищенко Віктор Семенович	1910—1953 засл. арт. УРСР
7. Пчілка Олена (Косач-Драгоманова)	1849—1930 поетеса
Леся Українка	1871—1913 поетеса
Косач Петро Антонович	1841—1909 правник, батько Лесі
Косач Михайло Петрович	1869—1903 вчений, фізик, брат Лесі
8. Булгаков Афанасій Іванович	1859—1907 історик, батько М.Булгакова
Булгаков Сергій Іванович	1873—1902 дядько М.Булгакова
9. Красицький Фотій Степанович	1873—1944 художник
Красицький Петро Фотійович	1906—1969 архітектор
Красицька Ірина Фотійовна	1909—1985 художниця
10. Чистяков Борис Ілліч	1914—1980 диригент
11. Доленго-Клоков Михайло Васильович	1896—1981 вчений, біолог, поет
12. Озарх-Опалова Євгенія Емануїлівна	1900—1985 артистка
13. Лебединцев Андрій Гаврилович	1826—1903 церковний діяч
14. Соколов Іван	1877—1968 митрополит Київ. і
Галицький, Екзарх України
15. Бабенко Василь Іванович	1902—1980 артист опери
16. Палажченко Олексій Овсійович	1924—1979 письменник
17. Лукаш Микола Олексійович	1919—1988 перекладач
18. Гуцало Євген Пилипович	1937—1995 письменник
19. Беретті Олександр Вікентійович	1816—1895 скульптор
20. Шлейфер Павло Іванович	1814—1879 архітектор, живописець-
портретист

На старому кладовищі також поховані:

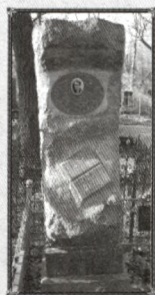
Білокінь Іван Петрович	1914—1975 професор
Плачинда Володимир Петрович	1938—2002 письменник, журналіст
Захаржевський Валер'ян Петрович	1887—1977 письменник
Плоткін Григорій Давидович	1917—1986 поет
Логвиненко Віталій Андрійович	1928—1990 письменник
Петренко Юрій Петрович	1928—1990 поет
Страшкевич Кіндрат Федорович	1815—1868 філолог, професор
Пихно Марія Костівна	1844—1883 ред. і вид г. «Киевлянин»
Бережний Василь Павлович	1918—1988 прозаїк-фантаст
Яроцький Стефан Васильович	1836—1906 професор Київ. ун-ту
Андріяшев Олексій Хомич	1826—1907 письменник, видавець

Розташування поховань

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 1.
Ф. Беянкін

№ 6.
В. Довби-
щенко

№ 9. Ірина і
Петро
Красицькі

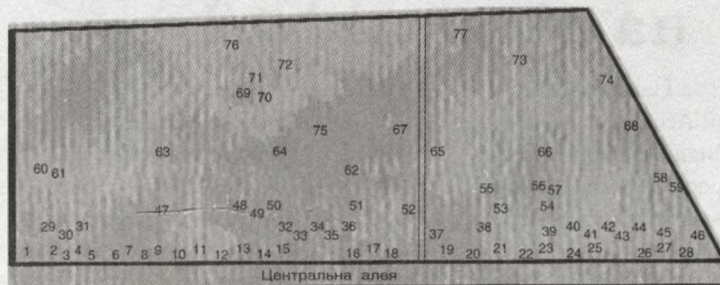
№ 14.
І. Соколов

Косяченко Григорій Панфилович	1903—1936 поет
Маруніч Ольга Іванівна	1918—1963 поетеса
Цілуйко Кирило Кузьмич	1908—1981 мовознавець
Малицький Федір Михайлович	1900—1988 поет
Коцюбинська-Єфименко Зоя Хомівна	1904—1984 літературознавець
Герасименко Володимир Якович	1895—1984 літературознавець
Ткаченко Микола Михайлович	1893—1965 шевченкознавець
Радченко Володимир Григорович	1916—1969 критик
Матійко Олександр Михайлович	1919—2005 поет

Могили відомих особистостей на ділянці № 1

1. Фігнер Микола Миколайович	1857—1918 рос. співак
2. Горбань Олександр Михайлович	1941—2005 лауреат Держ. премії УРСР
3. Глушков Віктор Михайлович	1923—1982 вчений
4. Киселівська Наталія Іванівна	1906—1964 засл. арт. РСФСР
5. Богданов Федір Родіонович	1900—1973 член-кор. АМН
6. Михн'юв Анатолій Львович	1909—1970 засл. діяч УРСР
7. Капличка: поховання Єлизавети Шепелєвої (ігуменя Михайла)	
8. Литвиненко-Вольгемут Марія Іванівна	1895—1966 актриса
9. Терещенко Микола Іванович	1898—1966 письменник
10. Солов'єв Микола Миколайович	1857—1902 театральний діяч
11. Бегма Василь Андрійович	1906—1965 парт. -рад. діяч
12. Лаврухін Микола Васильович	1925—1994 рад. діяч
13. Майборода Георгій Іларіонович	1913—1992 композитор
14. Караваєв Володимир Афанасійович	1811—1892 лікар
15. Іванов Вадим Миколайович	1892—1962 вчений
16. Чорновіл В'ячеслав Максимович	1937—1999 державн., громад.-політ. діяч
17. Ле (Мойся) Іван Леонтійович	1895—1978 прозаїк
18. Патон Євген Оскарович	1870—1953 вчений
19. Забашта Любов Василівна	1918—1990 поетеса
20. Малишко Андрій Самійлович	1912—1970 поет
21. Федоров Олексій Федорович	1901—1989 рад.-партійний діяч
22. Василевська Ванда Львівна	1905—1964 прозаїк
23. Тичина Павло Григорович	1891—1967 поет
24. Ковпак Сидір Артемович	1887—1967 рад.-державний діяч
25. Бойченко Олександр Максимович	1903—1950 письменник
26. Сосюра Володимир Миколайович	1898—1965 поет
27. Саксаганський Панас Карпович	1859—1940 актор, режисер
28. Рильський Максим Тадейович	1895—1964 поет
29. Нехода Іван Іванович	1910—1963 поет
30. Луценко Дмитро Омелянович	1921—1989 поет
31. Крушельницький Мар'ян Михайлович	1897—1963 актор
32. Палладін Олександр Володимирович	1885—1972 вчений
33. Халатов Віктор Михайлович	1901—1969 артист
34. Чужбинов Микола Тимофійович	1855—1918 актор
35. Лавров Юрій Сергійович	1905—1980 нар. арт. СРСР
36. Дроботько Віктор Григорович	1885—1966 вчений
37. Вірський Павло Павлович	1905—1975 балетмейстер
38. Ільяш Андрій Федорович	1952—1918 поч. громадянин Києва
39. Кучер Василь Степанович	1911—1967 прозаїк
40. Йориш Володимир Якович	1900—1945 композитор
41. Старицький Михайло Петрович	1840—1904 актор, драматург
42. Сапунін Олекса Олександрович	1917—1970 Герой Соц. Праці
43. Васильченко Степан Васильович	1879—1932 письменник
44. Кочерга Іван Антонович	1881—1952 письменник

Розташування поховань

СВІТАЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 7. Вхід в капличку

45. Дубина Кузьма Кіндратович	1906—1967 історик
46. Мануїльський Дмитро Захарович	1883—1959 парт. діяч
47. Лисенко Михайло Григорович	1906—1972 скульптор
48. Копиця Давид Демидович	1906—1965 критик
49. Шелест Петро Юхимович	1908—1996 партійний і держ. діяч
50. Гмиря Борис Романович	1903—1969 оперний співак
51. Хрипунов Михайло Васильович	1897—1973 генерал-майор
52. Юра Гнат Петрович	1888—1966 артист
Рубчаківна-Юра Ольга Іванівна	1903—1981 актриса, дружина Г.Юри
53. Ворвулев Микола Дмитрович	1917—1967 артист
54. Бродський Олександр Ілліч	1895—1969 фізико-хімік
55. Безуглий Данило Іванович	1914—1977 художник
56. Петров Юрій Васильович	1915—1977 поет
57. Гришко Михайло Степанович	1901—1973 співак (баритон)
58. Башкеєв Микола Сергійович	1911—1974 вчений
59. Чернишова Лідія Дем'янівна	1912—1975 артистка бальних танців
60. Давиденко Порфир	1889—1972 архімандрит
61. Чабаненко Іван Іванович	1900—1972 вчений в галузі геології,
і геотектоніки
62. Шевальов Володимир Євгенович	1910—1978 лікар-офатальмолог
63. Татомир Віра Никифорівна	1920—2005 поетеса
64. Філіпенко Аркадій Дмитрович	1912—1983 композитор
65. Кротевич Євген Максимович	1984—1968 письменник
66. Усенко Павло Матвійович	1902—1975 поет
67. Кундзіч Олексій Леонардович	1904—1964 письменник
68. Шовкуненко Олексій Олексійович	1884—1974 художник
69. Кученко Іван Абрамович	1900—1965 артист
70. Гужова Віра Микитівна	1898—1974 артистка
71. Кониський Олександр Якович	1836—1900 прозаїк, поет
72. Григор'єв Григорій Прокопович	1898—1971 письменник
73. Ушаков Микола Миколайович	1899—1973 поет
74. Рибак Натан Самійлович	1913—1978 письменник
75. Кобилянський Володимир
Олександрович	1895—1919 поет
76. Франко Тарас Іванович	1889—1971 літературознавець, син Івана Франка
77. Черняхівський Олександр Григорович	1869—1939 вчений

№ 7.
Надгробок
ігумені
Михайли

№ 44.
Надгробок
на могилі
І. Кочерги

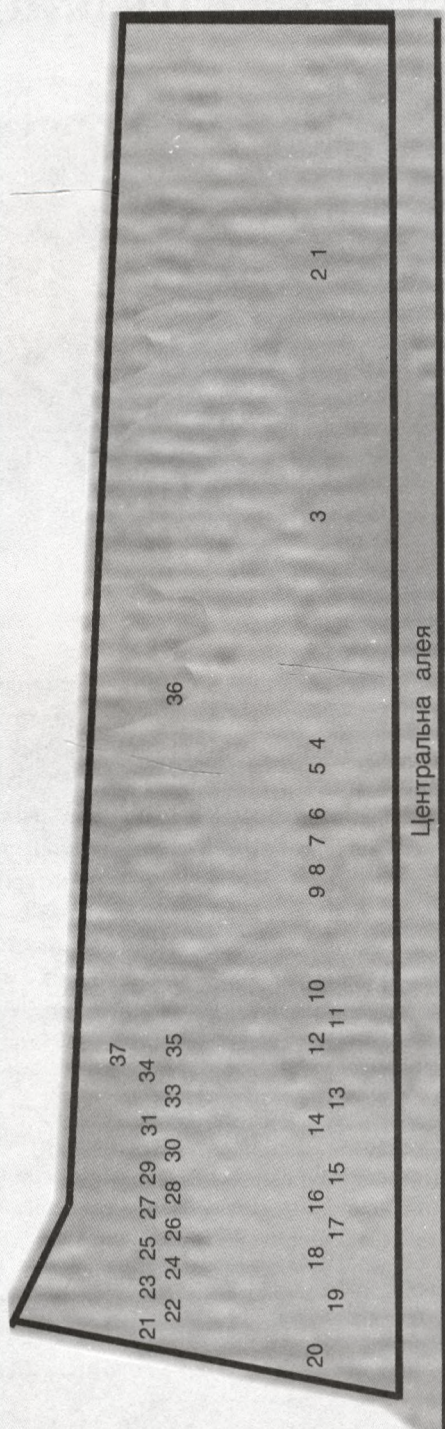
№ 39.
Надгробок
на могилі
В. Кучера

Могили відомих особистостей на ділянці № 2

1. Бажан Микола Платонович	1904—1983 поет
2. Смілянський Леонід Іванович	1904—1966 письменник
3. Стельмах Михайло Панасович	1912—1983 письменник
Стельмах Ярослав Михайлович	1949—2001 драматург, син М.Стельмаха
4. Касян Василь Ілліч	1896—1976 мистецтвознавець
5. Смолич Юрій Корнійович	1900—1976 письменник
6. Ревуцький Дмитро Миколайович	1881—1941 музикознавець
7. Кальченко Галина Никифорівна	1926—1975 скульптор
8. Первомайський Леонід Соломонович	1908—1973 поет, прозаїк
9. Головка Андрій Васильович	1897—1972 поет, прозаїк
10. Корнійчук Олександр Євдокимович	1905—1972 драматург, держ. діяч
11. Надененко Федір Миколайович	1902—1963 композитор
12. Демуцький Порфир Данилович	1860—1927 композитор
13. Стешенко Іван Матвійович	1873—1918 гром.-політ. діяч
Стешенко Ірина Іванівна	1898—1987 перекладач
14. Лисенко Микола Віталійович	1842—1912 композитор
15. Штогаренко Андрій Якович	1902—1992 композитор
16. Ревуцький Левко Миколайович	1889—1977 композитор
17. Терниченко Аристарх Григорович	1883—1927 гром. діяч, агроном
18. Березіна — Дніпрова Чайка	1861—1927 прозаїк, поетеса
19. Шумський Юрій Васильович	1887—1954 актор
20. Гайовий Антон Іванович	1907—1962 парт.-держ. діяч
21. Майборода Платон Іларіонович	1918—1989 композитор
22. Воронько Платон Микитович	1913—1988 поет
23. Мелашунас-Ферро Валерія Мартинівна	1925—1996 актриса
Надирадзе (Вронський) Вахтанг Іванович	1905—1988 артист
24. Смолич Микола Васильович	1888—1968 артист
Смолич Дмитро Миколайович	1919-1987 артист
25. Яновський Юрій Іванович	1902—1954 прозаїк
26. Ватуля Олександр Михайлович	1891—1955 актор
27. Губенко Павло (Вишня Остап)	1889—1956 прозаїк-сатирик
28. Бучма Амвросій Максиміліанович	1891—1957 актор
29. Нечуй-Левицький Іван Семенович	1838—1918 прозаїк
30. Скляренко Семен Дмитрович	1901—1962 прозаїк
31. Старицька Марія Михайлівна	1865—1930 актриса
32. Нарбут Георгій Іванович	1886—1920 художник
33. Заньковецька Марія Костянтинівна	1860—1934 актриса
34. Садовський Микола Карпович	1856—1933 актор
35. Шевченко Лазар Васильович	1879—1937 актор
36. Будников Михайло Сергійович	1904—1966 вчений
37. Борисоглібська Ганна Іванівна	1868—1939 актриса

Розташування поховань

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 2.
Л. Смілянський

№ 3.
Я. Стельмах

№ 23.
В. Мелашунас-Ферро

№ 26.
О. Ватуля

№ 31.
М. Старицька

Могили відомих особистостей на ділянці № 6

№ 1.
О. Ботвин

№ 4.
В. Щербицький

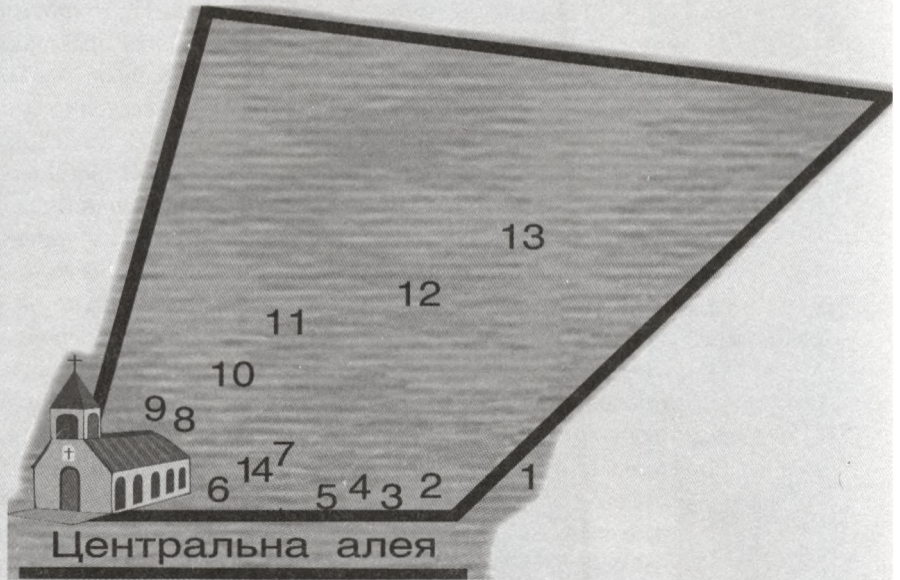
№ 11.
Віктор і
Борис
Івченки

№ 13.
Ю. Кафельников

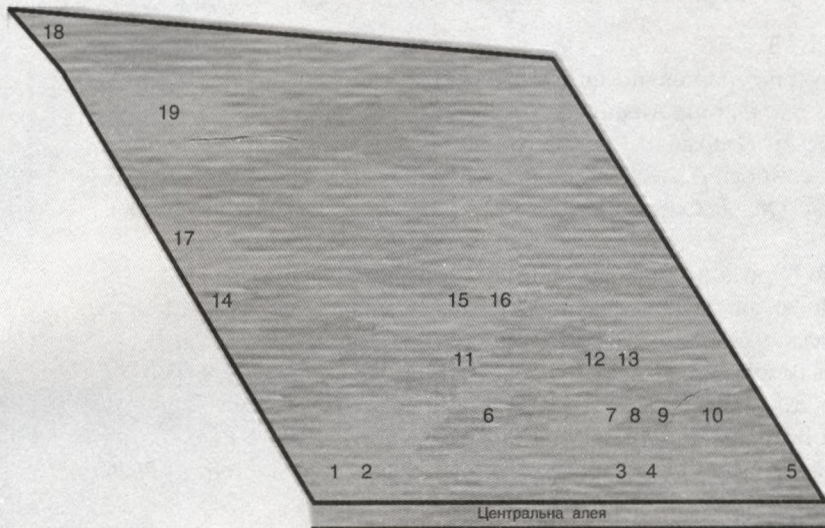
№ 14.
С. Мостовой

1. Ботвин Олександр Платонович 1918—1998 парт.-держ. діяч
2. Грушецький Іван Самійлович 1904—1982 парт.-держ. діяч
3. Ватченко Олексій Федосійович 1914—1984 парт. діяч
4. Щербицький Володимир
Васильович 1918—1990 парт.-держ. діяч
5. Бутенко Георгій Андрійович 1938—1994 Голова Верховн. Суду України
6. Білецький Олександр Іванович 1884—1961 літературознавець
Білецький Андрій Олександрович 1911—1995 вчений-мовознавець
Білецький Платон Олександрович 1922—1998 вчений-мистецтвознавець
7. Івицький Ростислав Георгійович 1908—1974 артист
8. Лятошинський Борис Миколайович 1895—1968 композитор
9. Дранишников Володимир
Олександрович 1893—1939 диригент
10. Хенкін Борис Аркадійович 1898—1972 засл. артист УРСР
11. Івченко Віктор Іларіонович 1912—1972 нар. артист
Івченко Борис Вікторович 1941—1990 кінорежисер
12. Стрелкова Марія Павлівна 1908—1962 артистка
13. Кафельников Юрій Юліанович 1945—2007 артист
14. Мостовий Савелій Іванович 1916—1974 вчений

Могили відомих особистостей на ділянці № 7

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

1. Строкач Тимофій Амвросійович	1903—1963 генерал-лейтенант КДБ
2. Шульженко Борис Сергійович	1919—1970 генерал-майор КДБ
3. Гончар Олесь Терентійович	1918—1995 прозаїк, громад. діяч
4. Ляшко Олександр Павлович	1915—2002 парт. рад. діяч
5. Косоногов Йосип Йосипович	1866—1922 вчений
6. Комісаренко Василь Павлович	1907—1993 вчений
7. Ужвій Наталія Михайлівна	1898—1986 актриса
8. Слюсаренко Захар Карпович	1907—1987 генерал-танкіст
9. Лавриненков Володимир Дмитрович	1919—1988 письменник
10. Турчак Стефан Васильович	1938—1988 диригент, нар. артист
11. Погребняк Петро Степанович	1900—1976 академік
12. Ремесло Василь Миколайович	1907—1983 вчений-селекціонер
13. Антонов Олег Костянтинович	1906—1984 ген. авіаконструктор
14. Ромоданов Андрій Петрович	1920—1993 академік
15. Верьовка Григорій Гурійович	1895—1964 диригент, композитор
16. Терентьев В.А.	1910—1965 вчений
17. Михалевич В.С.	1930—1994 вчений
18. Антонович Володимир Боніфатійович	1834—1908 грам.-культ. діяч
19. Папарук-Тичина Катерина Кузьмівна	1874—1964 бібліотекар, дружина
П. Тичини

На цій ділянці також поховані:

Владимиров Петро Володимирович	1854—1908 літературознавець
Рильський Богдан Максимович	1930—1991 літератор

№ 1.
Т. Строкач

№ 11.
П. Погребняк

№ 12.
В. Ремесло

№ 19.
К. Папарук-Тичина

Могили відомих особистостей на ділянках № 8 і 8А

Ділянка № 8

1. Косенко Віктор Степанович 1896—1938 композитор
2. Петрусенко Оксана Андріївна 1901—1940 акторка
3. Грушевський Михайло
Сергійович 1868—1948 вчений, громад.-держ. діяч
- Грушевська Марія Сильвестрівна 1860—1948 перекладачка, дружина
М.Грушевського
4. Руденко Лариса Архипівна 1896—1966 оперна співачка
- 5 Дейч Йосип Якович 1857—1928 лікар
6. Вериківський Михайло Іванович 1896—1962 композитор
7. Пірадов Володимир Йосипович 1892—1954 диригент
8. Вегера Степан Іванович 1898—1954 артист
9. Манзій Володимир Данилович 1884—1954 артист
10. Муравйова Олена Олександрівна 1867—1939 засл. діяч мистецтв УРСР
11. Корнійчук Даміан 1863—1954 схімонах

На цій ділянці також поховані:

- Ропська Олександра Дмитрівна 1897—1957 нар. арт. УРСР
Килимник Олег Володимирович 1913—2001 літературознавець
Сургутська Катерина Пилипівна 1914—1994 письменниця
Левітіна Софія Марківна 1891—1957 письменниця

Ділянка № 8А

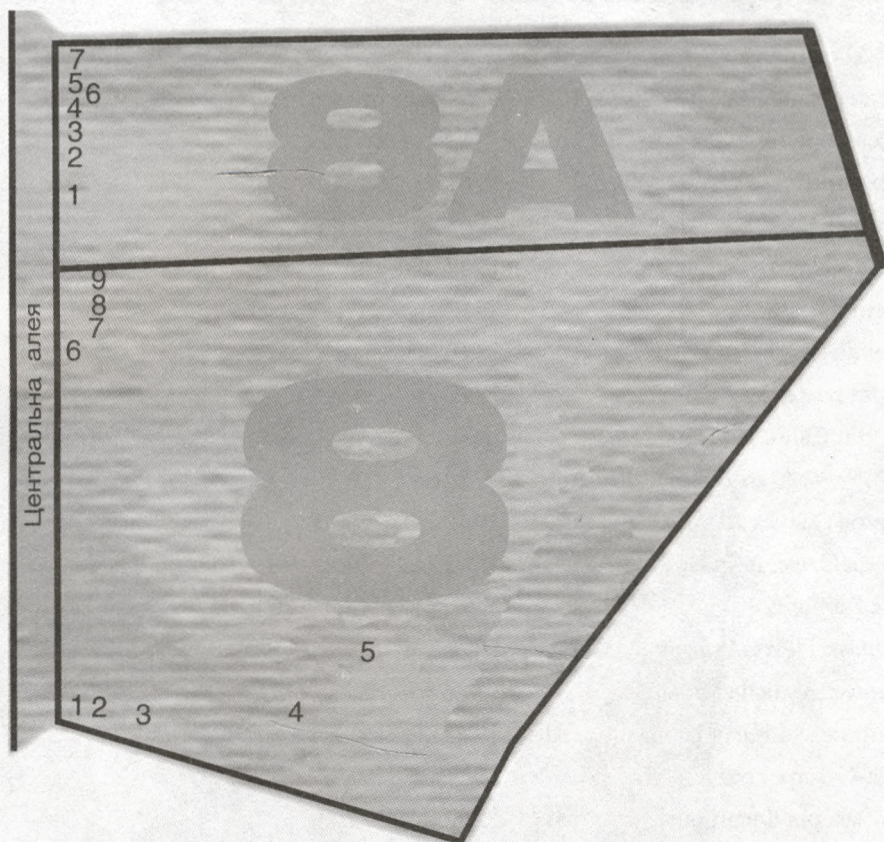
1. Паторжинський Іван Сергійович 1896—1960 артист
2. Силаєв Лев Григорович 1922—1993 режисер
3. Копиленко Олександр Іванович 1900—1958 прозаїк
4. Герасимчук Лідія Павлівна 1922—1958 балерина
5. Епік Григорій Данилович
(символ. могила) 1901—1937 письменник
6. Заболотний Володимир Гнатович 1898—1962 архітектор
7. Комар Анатолій Миколайович 1909—1959 будівельник
8. Білоусов Михайло Михайлович 1905—1960 артист

На цій ділянці також поховані:

- Владко Володимир Миколайович 1900—1974 прозаїк, журналіст
Меженко Юрій Олексійович 1892—1969 бібліограф
Буцень Олег Васильович 1923—1996 письменник
Рудинський Михайло Якович 1887—1958 археолог, педагог
Кологойда Іван Гнатович 1901—1959 письменник
Кривенко Євген Іванович 1912—1960 поет
Балабан Борис Олександрович 1905—1959 драматург, актор
Лазурін-Баєвський
Соломон Мойсейович 1899—1959 кінодраматург
Мішюра Степан Кирилович 1916—1960 поет

Розташування поховань

СВІТАНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 7
М. Білоусов
(ділянка
№8А)

№ 10
О. Муравйова
(ділянка
№ 8)

№ 11
Д. Корнійчук
(ділянка
№ 8)

Г. Знаменський

Могили відомих особистостей на ділянках № 9 та 9А

Ділянка № 9

1. Їжакевич Іван Сидорович 1864—1962 живописець
2. Букреєв Борис Якович 1859—1962 вчений
3. Затворницький Гліб Дмитрович 1902—1961
4. Робертів Р.Є. 1903—1966 артист, режисер
5. Ходченко Павло Семенович 1880—1967 прозаїк
6. Грінченко Борис Дмитрович 1863—1910 літературознавець
Грінченко Марія Миколаївна 1863—1928 бібліограф
7. Болдирєв Володимир Степанович 1911—1993 художник
8. Плужник Євген Павлович
(символ. могила) 1898—1936 поет
9. Чистяков Олекса Дмитрович 1901—1966 артист
10. Лисиця Олександр Петрович 1914—1990 засл. працівник культури УРСР
Нелідов Габріель засл. артист УРСР
11. Білинник Петро Сергійович 1906—1998 артист
Білинник Лідія Федорівна артистка
12. Верніківська Юлія Георгіївна 1912—1990 перекладач
13. Драга-Сумарокова
Валерія Францівна 1896—1967 актриса
14. Поспелов Володимир Петрович —1949 вчений
15. Василенко Андрій Овер'янович 1891—1963 вчений
16. Ситникова-Шкотникова
Галина Сергіївна 1910—1963 артистка опери

На цій ділянці також поховані:

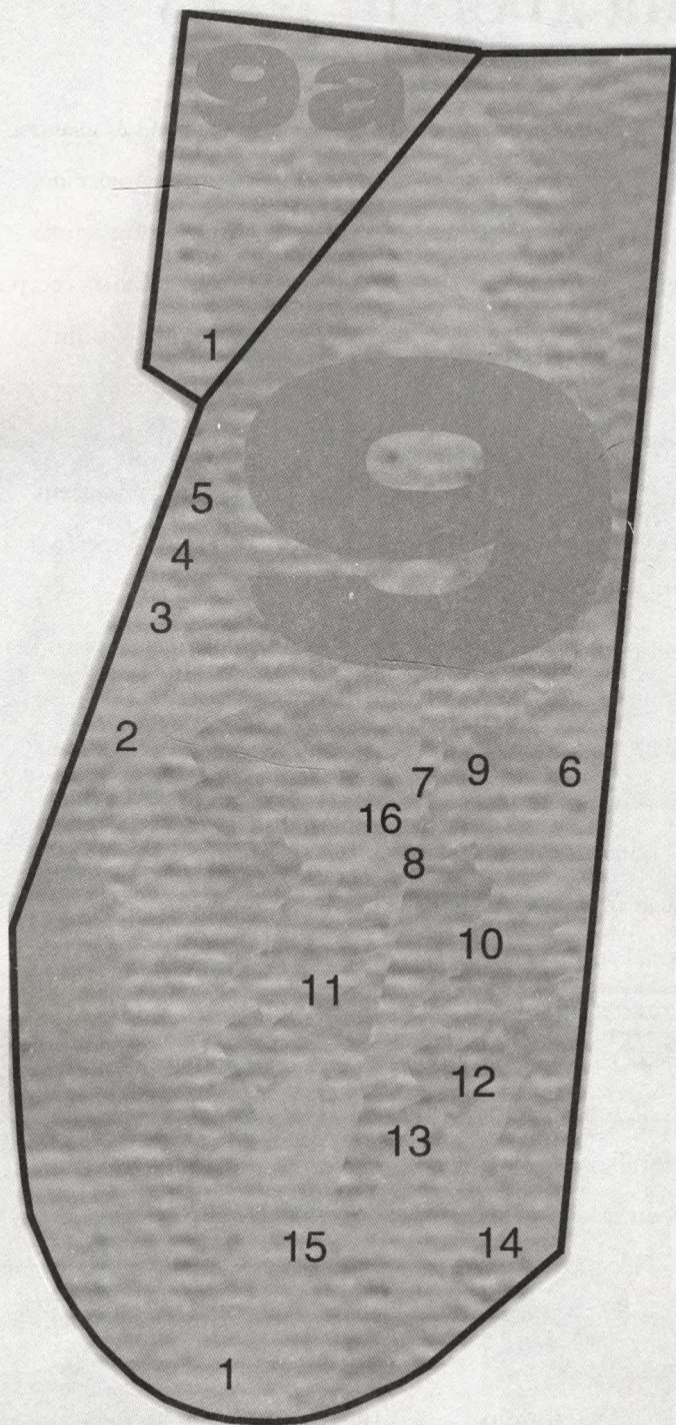
- Бобир Діодор Миколайович 1907—1980 поет
Городської (Блюмкін)
Яків Зіновійович 1898—1966 поет
Забіла Наталя Львівна 1903—1985 поетеса
Тардов Михайло Семенович 1892—1948 письменник

Ділянка № 9А

1. Яковченко Микола Федорович 1900—1974 актор
Бохонко Володимир Борисович 1939—1997 режисер
Яковченко Юнна Миколаївна 1937—1980 дружина В.Бохонко
Яковченко Ірина Миколаївна донька М.Яковченка

Розташування поховань

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 7.
В. Бодирів

№ 8.
Є. Плужник

№ 9.
О. Чистяков

№ 13.
В. Драга

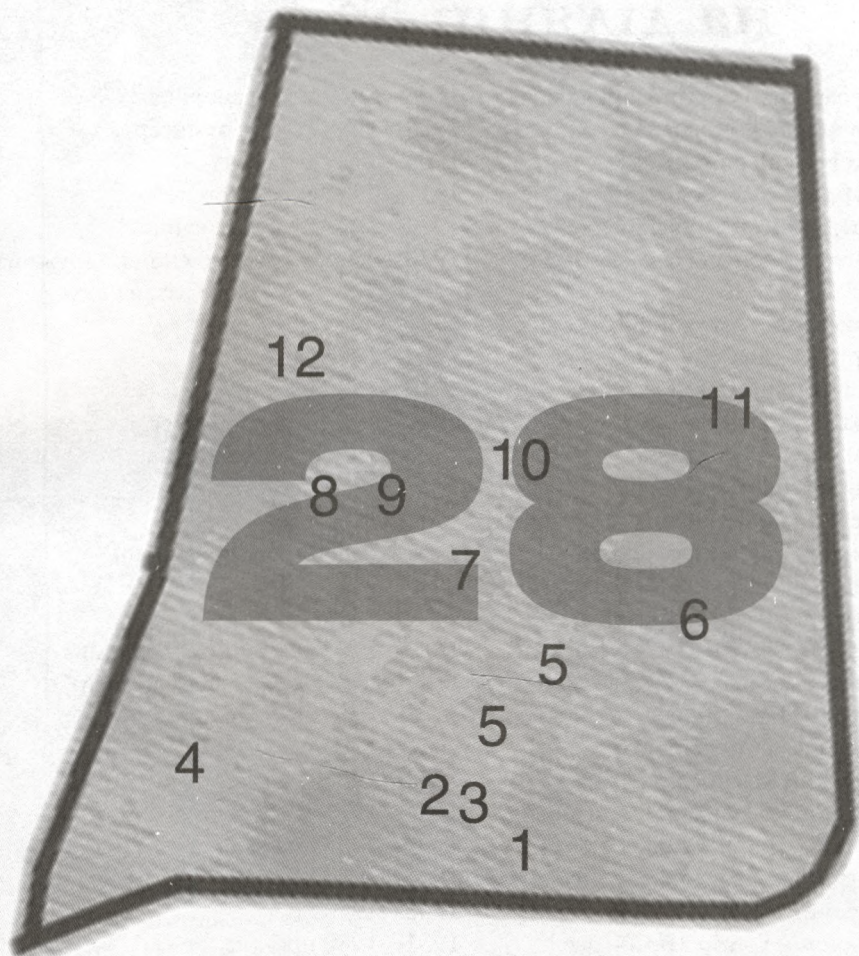
№ 16.
Г. Ситникова-
Шкотникова

Могили відомих особистостей на ділянці № 28

1. Довженко Петро Семенович (символ. могила)	1864—1943	батько О. Довженка
Довженко Одарка Єрмолаївна	1862—1948	мати О. Довженка
Довженко Поліна Петрівна	1901—	сестра О. Довженка
Дудко Микола Олександрович	1904—1978	лікар, чоловік сестри О. Довженка-Поліни
2. Заруба Юрій Володимирович	1914—1973	письменник, журналіст
3. Підтиченко Марія Максимівна	1912—1991	колишній ректор пед. ун-ту
4. Падалка Никифор Іванович	1914—1978	літературознавець
5. Серпілін Леонід Семенович	1912—1973	прозаїк, поет
Бернасовська Вікторія Петрівна	1917—1983	прозаїк
6. П'янов Володимир Якович	1921—2006	критик, перекладач
7. Чабанівський Михайло Іванович	1910—1973	прозаїк
8. Чорний-Діденко Юрій Лукич	1907—1973	прозаїк
9. Соботович Володимир Олександрович	1937—1973	прозаїк
10. Строковський Микола Михайлович	1900—1973	прозаїк
11. Михалевич Олександр Володимирович	1907—1973	прозаїк
12. Гуслистий Кость Григорович	1902—1973	історик
На цій ділянці також поховані:		
Буряківський Юрій Олександрович	1914—1973	прозаїк, драматург
Турчинська Агата Федорівна	1903—1972	поетеса
Басенко Костянтин Якович	1923—1973	прозаїк
Бугайко Тетяна Федорівна	1898—1972	мовознавець
Горещкий Петро Йосипович	1888—1972	мовознавець, лексикограф
Поважна Валентина Миколаївна	1936—1978	літературознавець
Досвітній Олесь Федорович (символ. могила)	1891—1934	журналіст, прозаїк

Розташування поховань

СВІТЛИНИ ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 6.
В. П'янов

№ 8.
Ю. Чорний-
Діденко

№ 9.
В. Собонович

№ 11.
О. Михалевич

№ 12.
К. Гуслистий

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

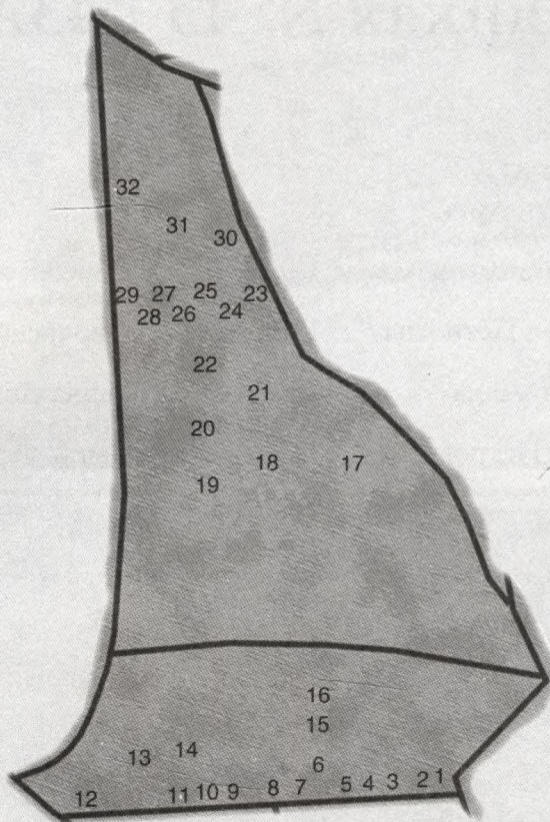
На фото (зліва направо):
історик Сергій Білокінь і
письменник Віктор Жадько
біля пам'ятника
М. Міхновському

Могили відомих особистостей на ділянці № 33

1. Воскрекасенко Сергій Іларіонович	1906—1979 поет-гуморист
2. Биков Леонід Федорович	1928—1979 актор, режисер
3. Рахлін Натан Григорович	1905—1979 диригент
4. Гончар Іван Макарович	1911—1993 скульптор
5. Світличний Іван Олексійович	1929—1992 правозахисник
Світлична Леоніда Павлівна	1924—2003, правозахисниця, дружина
Івана Світличного
6. Білостоцький Анатолій Юхимович	1921—1993 скульптор
Супрун Оксана Олександрівна	1924—1990 скульптор
7. Голованівський Сава Овсійович	1910—1989 прозаїк
8. Миколайчук Іван Васильович	1941—1987 кінодраматург
9. Тихий Олекса Іванович	1927—1984 правозахисник
10. Литвин Юрій Тимонович	1934—1984 поет
11. Стус Василь Семенович	1938—1985 поет
12. Кирилюк Євген Прохорович	1902—1989 літературознавець
13. Близнець Віктор Семенович	1933—1981 прозаїк
14. Блакитний Василь Михайлович
(символ. могила)	1893—1925 поет, гром.-держдіяч
Вовчик-Блакитна Лідія Євгенівна	1900—1979 дружина В.Блакитного
15. Куценко Павло Якович	1908—1963 художник
16. Хан Микола Олексійович	1924—1963 художник
17. Богущький Мусій Кирилович	1920—1982 критик
18. Підпалый Володимир Олексійович	1936—1973 поет
19. Санов Лазар Самійлович	1913—1987 поет
20. Єніна Віра Михайлівна	1906—1977 прозаїк
Шеремет Микола Спиридонович	1906—1986 поет
21. Тютюнник Григорій Михайлович	1931—1980 прозаїк
22. Покальчук Юрій Володимирович	1941—2008 прозаїк, поет, громдіяч
23. Івахненко Олексій Григорович	1913—2007 вчений-кібернетик
24. Шахлін Борис Андріанович	1976—2008 спортсмен
25. Бедзик Юрій Дмитрович	1925—2008 прозаїк
26. Непокупний Анатолій Павлович	1932—2006 поет
27. Кондратюк Микола Кіндратович	1931—2006 співак
28. Римаренко Юрій Іванович	1929—2006 політолог, філософ
29. Нероденко Володимир Минович	1933—2006 керівник хору
30. Сумський В'ячеслав Гнатович	1934—2007 актор
31. Харченко Валентина Миколаївна	1941—2006 артистка
32. Погрібний Анатолій Григорович	1942—2007 літературознавець
На цій ділянці також поховані:	
Шаблювський Євген Степанович	1906—1983 літературознавець
Бедзик Дмитро Іванович	1898—1982 прозаїк
Іванов Віктор Михайлович	1909—1981 прозаїк, кінорежисер
Коваль Анатолій Ілліч	1921—1974 прозаїк

Розташування поховань

Волинський Петро Костянтинівич	1893—1982 літературознавець
Дахно Володимир Авксентійович	1932—2006 художник
Головащенко Михайло Іванович	1923—2005 мистецтвознавець
Кушнір Віктор Степанович	1937—1973 поет, журналіст
Шумило Микита Михейович	1903—1982 прозаїк
Бурлака Федір Миколайович	1902—1972 прозаїк
Дроб'язко Євген Антонович	1898—1980 перекладач
Іщук Арсен Олексійович	1908—1982 літературознавець
Сиротюк Микола Йосипович	1915—1984 письменник
Вільний Володимир Миколайович	1921—1981 прозаїк, поет
Пільгук Іван Іванович	1899—1984 літературознавець
Рубашов Михайло Борисович	1912—1974 прозаїк
Савченко Михайло Максимович	1914—1982 драматург
Тесленко Олександр Костянтинівич	1949—1990 прозаїк
Золотаревський Ісаак Якович	1906—1973 поет-сатирик
Кокта Михайло Данилович	1919—1975 літературознавець
Кушнір Віктор Степанович	1937—1973 поет
Мартич Юхим Маркович	1910—1981 прозаїк
Синенко Володимир Іванович	1907—1981
Ковальчук Леонід Захарович	1933—2000 поет

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 3.
Н. Рахлін

№ 26.
А. Непокупний

№ 30.
В. Сумський

М. Савченко

Г. Зноба

Могили відомих особистостей на ділянках № 43 і 43А

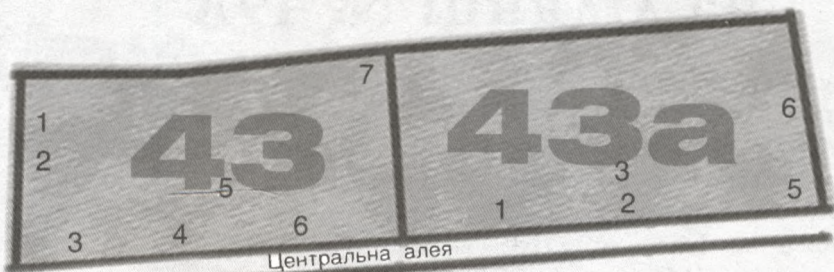
Ділянка № 43

1. Панч Петро Йосипович 1891—1978 прозаїк
2. Скорульський Михайло Адамович 1887—1950 композитор
3. Глушченко Микола Петрович 1901—1977 живописець
4. Гайдай Зоя Михайлівна 1902—1965 оперна співачка
5. Гайдай Михайло Петрович 1878—1965 вчений
6. Меллер Вадим Георгійович 1884—1962 художник
7. Коваленко Леонід Миколайович 1922—1983 літературознавець
8. Кримов Олексій Петрович 1872—1954 лікар

Ділянка № 43А

1. Кипоренко-Доманський
Юрій Степанович 1888—1955 оперний співак
2. Рябов Олексій Пантелеймонович 1899—1955 композитор
Кропивницька Ольга Марківна 1894—1967 театр. діяч, дочка
М. Кропивницького,
дружина О.П.Рябова
3. Снегірьов Іван Тимофійович 1903—1956 письменник
Снегірьов Гелій Іванович 1927—1976 письменник
4. Братерський-Станкевич
Микола Феліксівич 1898—1956 актор
5. Свечников Анатолій Григорович 1908—1962 композитор
6. Родіонов Сергій Петрович 1933—1961 вчений-геолог

Розташування поховань

СВІТЛИНИ ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 2.
О. Рябов
(ділянка
№ 43А)

№ 2.
О. Кропив-
ницька
(ділянку
№ 43А)

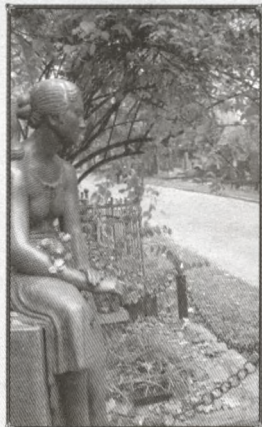

№ 5.
А. Свечніков
(ділянка
№ 43А)

№ 9.
М. Стрел-
кова (ділян-
ка № 43)

СВІТЛИНИ БАЙКОВОГО

№ 8. О. Кримов
(ділянка № 43)

№ 7. Л. Коваленко
(ділянка № 43)

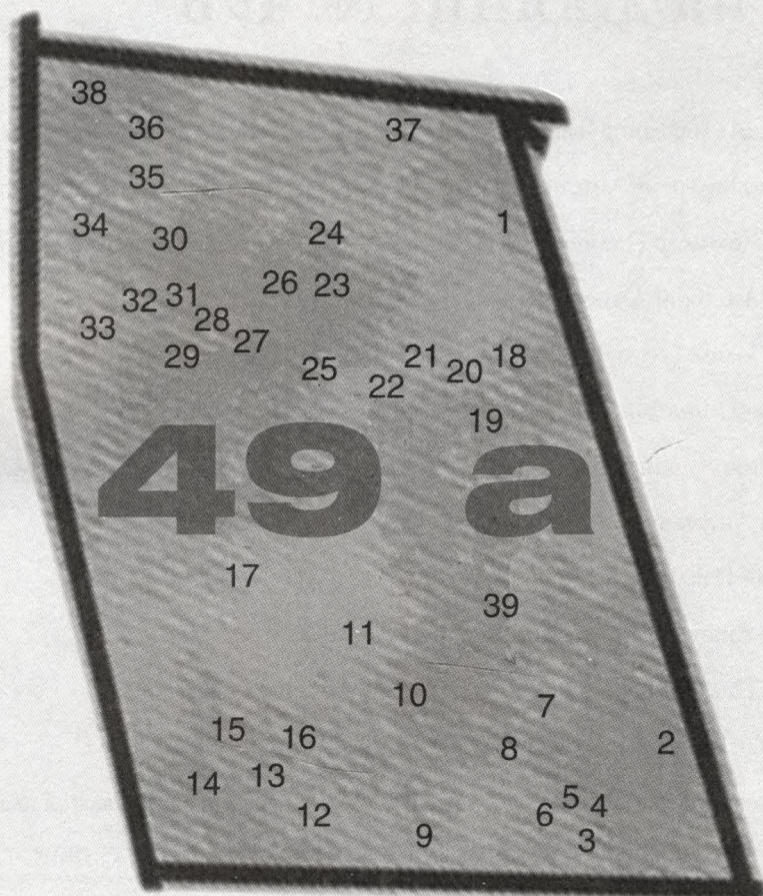

Могили відомих особистостей на ділянці № 49А

1. Осьмак Кирило Іванович 1890—1960 держ. і політ. діяч, президент УГВР
2. Мейтус Юлій Сергійович 1903—1997 композитор
3. Шопша Микола Сергійович 1947—2006 оперний співак
4. Данченко Сергій Володимирович 1937—2001 режисер
5. Шикера Анатолій Федорович 1935—2000 хореограф
6. Карабиць Іван Федорович 1945—2002 композитор
7. Лупиніс Анатолій Іванович 1937—2000 політ.-гром. діяч, журналіст
8. Григоров Віктор Федорович 1939—2002 живописець-монументаліст
9. Брондуков Борислав Миколайович 1938—2004 актор
10. Пригодій Михайло Іванович 1922—2006 літературознавець
11. Євдокименко
Анатолій Кирилович 1942—2002 музикант
12. Світлична Надія Олексіївна 1936—2006 правозахисниця, сестра І. Світличного
13. Попович Євген Оксентович 1930—2007 перекладач
14. Вінграновський
Микола Степанович 1936—2004 поет, прозаїк
15. Криницька Маргарита Василівна 1932—2005 актриса
16. Дрозд Володимир Григорович 1939—2003 прозаїк
17. Шаталін Віктор Васильович 1926—2003 художник
18. Таран Анатолій Васильович 1940—1995 поет
19. Мусієнко Олекса Григорович 1935—2002 прозаїк
20. Чеканюк Вілен Андрійович 1932—2000 художник
- Якутович Георгій Вячеславович 1930—2000 художник
21. Китастий Віктор Григорович 1943—2000 музикознавець, бандурист
22. Андріяшик Роман Васильович 1933—2000 прозаїк
23. Шинкарук
Володимир Іларіонович 1928—2001 філософ
24. Пшеничний Борис Миколайович 1937—2000 вчений
25. Дремлюга Микола Васильович 1917—1998 композитор
26. Русанівський Віталій Макарович 1931—2007 мовознавець
27. Копиленко
Любим-Гай Олександрович 1932—1999 прозаїк
28. Павличко Соломія Дмитрівна 1958—1999 перекладачка
29. Іванов Сергій Петрович 1951—1999 актор
30. Копержинська Нонна Кронидівна 1920—1999 актриса
31. Погребенник Федір Петрович 1929—2000 літературознавець
32. Осика Леонід Михайлович 1940—2001 сценарист, артист
33. Пузирков Віктор Григорович 1918—1999 маляр-мариніст
34. Апанович Олена Михайлівна 1919—2000 історик
35. Новиченко Леонід Миколайович 1914—1996 літературознавець
36. Олійник Микола Якович 1923—1997 прозаїк
37. Мозолевський
Борис Миколайович 1936—1993 археолог, поет

Розташування поховань

38. Вронський Макар Кіндратович

39. Гопкало Вадим Іванович

На цій ділянці також поховані:

Нестерук Віктор (Станіслав Щербатих)

Кудієвський Костянтин Гнатович

Кухтенко Олександр Іванович

Левада Олександр Степанович

Левчук Тимофій Васильович

Бичко Валентин Васильович

Бичко-Білова Віра Самсонівна

Губаренко Віталій Сергійович

Ільченко Олександр Єлисейович

Шведов Ігор Олександрович

Швець Василь Степанович

1910—1994 скульптор

1917—1995 архітектор

1948—2007 музикант-бард

1923—1992 прозаїк

1914—1994 вчений

1909—1995 драматург, поет

1912—1998 кінорежисер

1912—1994 поет

1928—1997 перекладач

1934—2000 композитор

1909—1994 прозаїк

1924—2001 прозаїк

1918—1993 поет

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

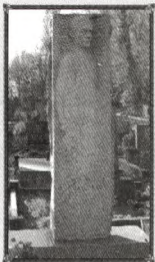
№ 17.
В. Шаталін

№ 27.
Л. Копиленко

№ 29.
В. Чеканюк

№ 33.
В. Пузирков

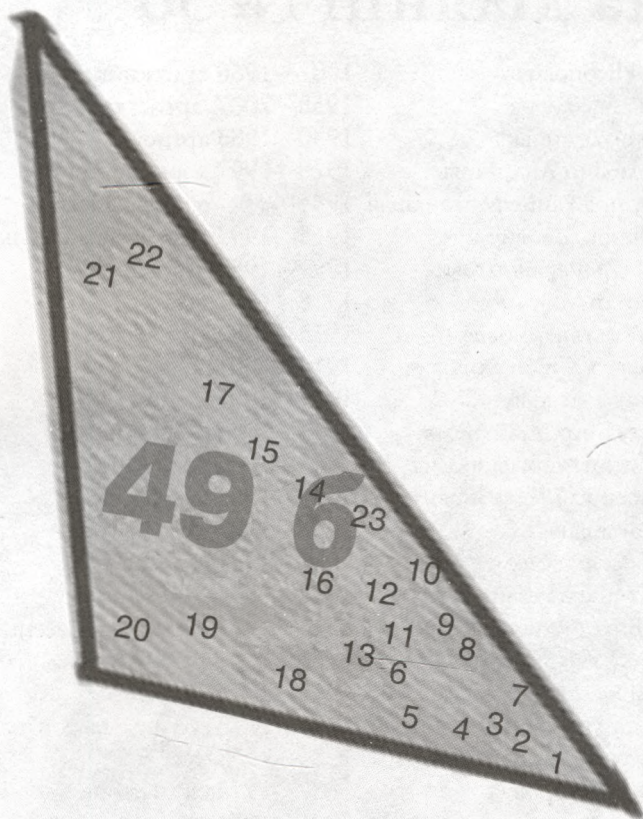
№ 39.
В. Гопкало

Могили відомих особистостей на ділянці № 49Б

1. Гальчевський Олександр Іванович	1946—2005 генер. дир. з-ду “ Арсенал”
2. Недригайло Валентин Михайлович	1936—2005 заступ. міністра МВС України
3. Говорун Володимир Пилипович	1935—2005 народний депутат України
4. Базилевич Анатолій Дмитрович	1926—2005 художник
5. Астахова Поліна Григорівна	1936—2005 спортсменка, олімп.чемпіонка
6. Курін Віктор Миколайович	1934—2005 артист
7. Руденко Микола Данилович	1920—2004 поет, публіцист, громад. діяч
8. Цюпа Іван Антонович	1911—2004 прозаїк
9. Заславський Ріталій Зіновійович	1928—2004 поет
10. Фуженко Анатолій Семенович	1935—1999 скульптор
11. Глазовий Павло Прокопович	1922—2004 поет-гуморист
12. Плющ Василь Васильович	1945—2003 прозаїк
13. Кондратьєв Ярослав Юрійович	1948—2005 ректор Національної академії
МВС України
14. Процюк Тарас Степанович	1968—2003 журналіст, телеоператор
15. Корнійчук Микола Павлович	1920—2003 вчений
16. Білоус Дмитро Григорович	1920—2004 поет, літературознавець
17. Єрмак Анатолій Васильович	1955—2003 громад.-політ. діяч
18. Кравченко Юрій Федорович	1951—2005 міністр МВС України
19. Мейс Джеймс Ернест	1952—2004 історик, журналіст
20. Стецько Ярослава Йосипівна	1920—2003 громад.-політ. діяч
21. Вишеславський Леонід Миколайович	1914—2002 поет
22. Набока Сергій Маратович	1955—2003 журналіст
23. Мишанич Олекса Васильович	1933—2004 літературознавець

Розташування поховань

СВІТАЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 3.
В. Говорун

№ 5.
П. Астахова

№ 6.
В. Курін

СВІТАЛИНИ БАЙКОВОГО

На фото (зліва на право):
Клавдія Сирота,
Віктор Жадько,
Дмитро Мироненко
біля пам'ятника
Ярослави Стецько

№ 17.
А. Єрмак

№ 22.
С. Набока

Могили відомих особистостей на ділянці № 50

1. Штільман Ілля Нісонович	1902—1966 художник
Проценко Ніна Василівна	1958—2007 артистка
2. Баклан Федір Миколайович	1930—1983 артист
3. Колесник Володимир Андрійович	1928—1997 хормейстер
Колесник-Ратушна Ганна Михайлівна	1935— оперна співачка
4. Буряк Борис Спиридонович	1913—1993 літературознавець
5. Саєнко Олександр Ферапонтович	1899—1985 художник
6. Підсуха Олександр Миколайович	1918—1990 поет
7. Шило Микола Костянтинович	1913—1982 архітектор
8. Ільницький Олекса Христофорович	1912—1981
9. Нагнибіда Микола Львович	1911—1985 поет
10. Дмитерко Любомир Дмитрович	1911—1985 поет, прозаїк
11. Данькевич Костянтин Федорович	1905—1984 композитор
12. Чернявський Георгій Георгійович	1924—1981 художник
13. Шамо Ігор Наумович	1925—1982 композитор
14. Білодід Іван Костянтинович	1906—1981 філолог
15. Собко Вадим Миколайович	1912—1981 письменник
Войтушенко Віра Денисівна	1913—1982 літературознавець, дружина
Вадима Собка
16. Кікоть Андрій Іванович	1929—1975 артист
17. Підоплічко Іван Григорович	1905—1975 зоолог і палеонтолог
18. Герасимов Віктор Тихонович	1921—1973 лікар
19. Кавалерідзе Іван Петрович	1887—1978 скульптор
20. Розин Мойсей Бенедиктович	1906—1976 артист
Рост Михайло Аркадійович	1907—1987 артист
21. Таранушенко Стефан Андрійович	1889—1976 мистецтвознавець
22. Колос Сергій Григорович	1888—1960 художник
Іванова Антоніна Миколаївна	1893—1972 художниця
Гризер-Колос Галина	1906—1983 художниця
23. Іваненко Оксана Дмитрівна	1906—1997 прозаїк
Іваненко Валерія Володимирівна	1926—1968 прозаїк
24. Жданов Сергій Сергійович	1907—1968 композитор
25. Мокрієв Юрій Олексійович	1901—1991 драматург
26. Лазня Віктор Панасович	1918—1986 перекладач

На цій ділянці також поховані:

Багмут Йосип Андріанович	1905—1968 перекладач
Кисельов Олександр Іванович	1903—1967 літературознавець
Горбашов Леонід Наумович	1914—1980 драматург
Басс Іван Іванович	1907—1984 письменник

Розташування поховань

СВІТЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 2.
Ф. Баклан

№ 7.
М. Шило

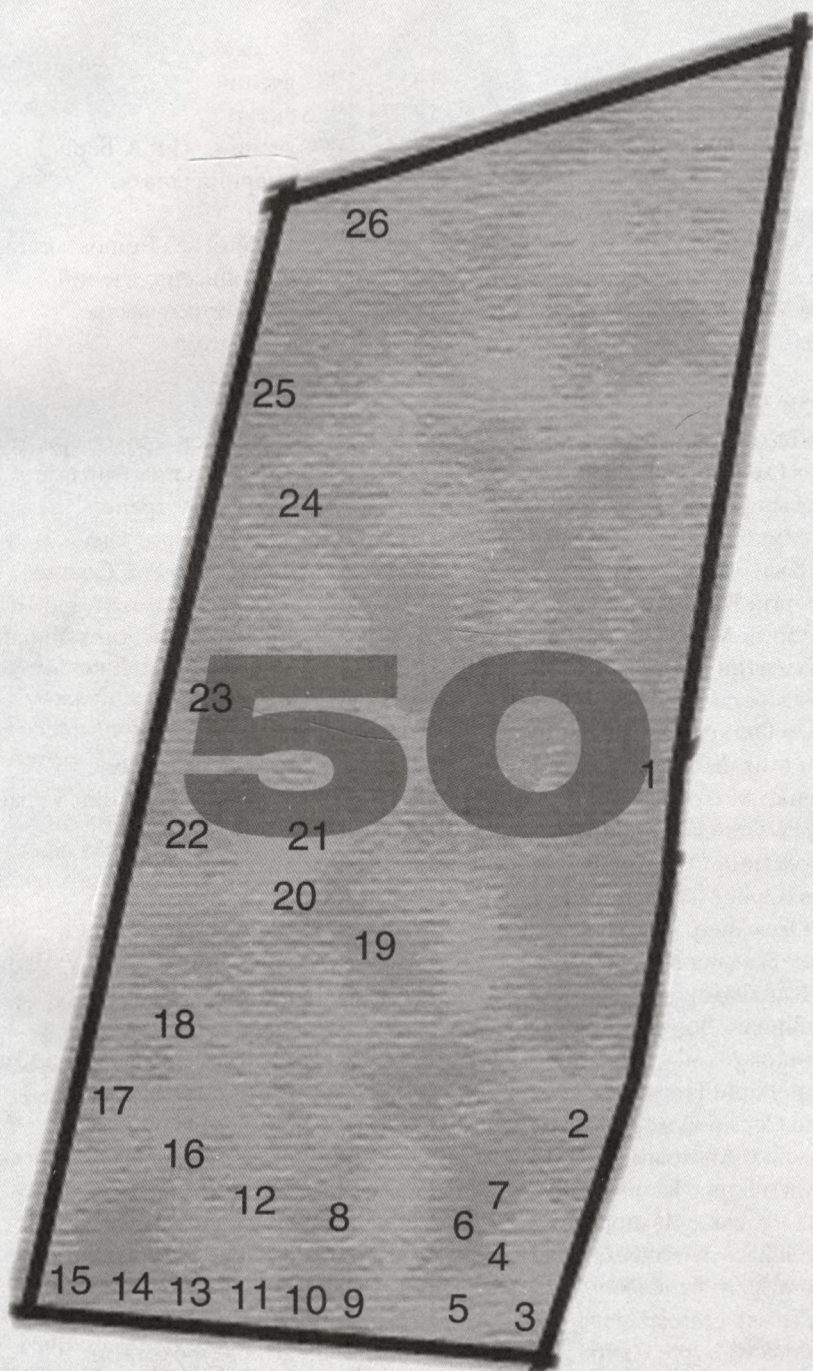
№ 4.
Б. Буряк

№ 14.
І. Білодіа

№ 16.
А. Кікоть

Могили відомих особистостей на ділянках № 52 і 52А

Ділянка № 52

1. Патон Володимир Євгенович	1917—1987 вчений
2. Тимошенко Юрій Трохимович	1919—1986 актор
3. Гегечкорі Серго Лаврентійович	1924—2000 вчений, син Л. Берії
4. Козак Сергій Давидович	1921—1943 оперний співак
5. Тарновський Микола Миколайович
Тарновська Марія	1895—1984 поет
1906—1989 дружина М.Тарновського
6. Будников Олександр Гаврилович	1918—1982 живописець, вчений
7. Шамота Микола Захарович	1916—1984 літературознавець
8. Олійник Олексій Прокопович	1914—1977 скульптор

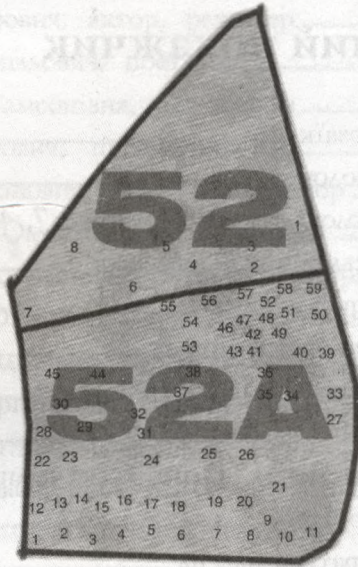
Ділянка № 52А

1. Гетьман Вадим Петрович	1935—1998 фінансист, гром.-держ. діяч
2. Разумков Олександр Васильович	1959—1999 експерт з політ.-прав. питань
3. Лобановський Валерій Васильович	1939—2002 футболіст, тренер
4. Амосов Микола Михайлович	1913—2002 кардіохірург, вчений
5. Петров Василь Степанович	1922—2003 двічі Герой Рад. Союзу
6. Дзись Георгій Васильович	1926—2003 економіст
7. Кірпа Георгій Миколайович	1946—2004 міністр транспорту України
8. Зноба Валентин Іванович	1929—2006 архітектор
9. Яблонська Тетяна Нилівна	1917—2005 художниця
10. Шалімов Олександр Олексійович	1918—2006 лікар, учений
11. Сирота Михайло Дмитрович	1956—2008 громад.-політ. діяч
12. Борисенко Микола Іванович	1912—1997 міністр статистики України
13. Деревус Михайло Гордійович	1904—1997 художник
14. Комаровський Олександр	1945—2002 архітектор
15. Войнов Юрій Миколайович	1931—2003 футболіст, тренер
16. Білаш Олександр Іванович	1931—2003 композитор, артист
17. Карасик Владлен Михайлович	1936—2004 народний депутат України
18. Курас Іван Федорович	1939—2005 історик, вчений
19. Кулик Зіновій Володимирович	1947—2004 журналіст, гром. діяч
20. Телятников Леонід Петрович	1951—2004 пожежник, Герой Рад. Союзу
21. Оробець Юрій Петрович	1955—2006 громад.-політ. діяч
22. Шишко Сергій Федорович	1911—1997 художник
23. Москаленко Анатолій Захарович	1934—1999 прозаїк, журналіст, вчений
24. Шарварко Борис Георгійович	1929—2002 диригент
25. Ємець Олександр Іванович	1959—2001 громад.-політ. діяч
26. Банніков Віктор Максимович	1938—2001 футболіст, тренер
27. Войтко Віталій Іванович	1927-1989 філософ
28. Кіщук Тамара Михайлівна	1929—2006 засл. вчитель України
29. Кобилецький Юрій Свиридович	1905—1987 літературознавець
30. Прилюк Дмитро Михайлович	1918—1987 прозаїк, журналіст
31. Речмедін Іван Остапович	1922—1988 прозаїк

Розташування поховань

СВІТАЛИНИ
ПАМ'ЯТНИКІВ

№ 11.
М. Сирота

№ 18.
І. Курас

№ 27.
В. Войтко

№ 46.
П. Куман-
ченко

№ 51.
М. Голенко

32. Григор'єв Сергій Олексійович	1910—1988	художник
Григор'єва Любов Гнатівна		художниця
33. Шиян Анатолій Іванович	1906—1989	прозаїк
34. Сочивець Іван Йосипович	1917—2004	прозаїк
35. Большак Василь Григорович	1922—1988	прозаїк
36. Крижанівський Андрій Степанович	1936—1989	поет
37. Гончаренко Іван Іванович	1908—1989	поет
38. Автоменов Павло Федорович	1922—1988	прозаїк
39. Цмокаленко Дмитро Гнатович	1922—2007	прозаїк
40. Бабишкін Олег Кіндратович	1918—1991	літературознавець
41. Фокін Микола Сергійович	1912—1990	співак
42. Зарудний Микола Якович	1921—1991	драматург
43. Тельнюк Станіслав Володимирович	1935—1990	поет
44. Хорунжий Анатолій Мефодійович	1915—1991	прозаїк
45. Попадюк Василь Іванович	1940—1991	артист
46. Куманченко Поліна Володимирівна	1910—2002	артистка
47. Ковальов Олександр Олександрович	1915—1991	скульптор
48. Солдатенко Іван Миколайович	1931—1991	прозаїк
49. Маняк Володимир Антонович	1934—1992	прозаїк
Коваленко Лідія Борисівна	1937—1993	журналіст
50. Таранець Олександр Михайлович	1924—1998	співак
51. Голенко Майя Федорівна	1940—1993	артистка
52. Губін Олексій Іванович	1926—1995	прозаїк
53. Данченко Олександр Григорович	1926—1993	художник
54. Збанацький Юрій Оліферович	1914—1994	прозаїк
55. Сова Андрій Корнійович	1912—1994	артист
56. Палійчук Борис Дмитрович	1913—1995	поет
57. Кусенко Ольга Яківна	1919—1997	актриса
58. Батюк Віктор Гаврилович	1939—1996	поет
59. Романишин Михайло Миколайович	1933—1999	живописець

Іменний покажчик

Автомонов Павло Федорович, прозаїк	289
Аландський Павло Іванович, філолог	29
Амосов Микола Михайлович, кардіолог, філософ, політик ...	7, 47, 67, 181-183, 288
Андріяшев Олексій Хомич, письменник, видавець	264
Андріяшик Роман Васильович, письменник	11, 282
Антонов Олег Костянтинівич, авіаконструктор	7, 13, 271
Антонович Володимир Боніфатійович, історик, гром. діяч	15, 24, 73, 271
Апанович Олена Михайлівна історик, філолог	17, 282
Астахова Поліна Григорівна, спортсменка, Олімпійська чемпіонка	284, 285
Бабенко Василь Іванович, артист опери	264
Бабишкін Олег Кіндратович, літературознавець	289
Багмут Йосип Андріанович, перекладач	286
Бажан Микола Платонович, поет	19, 48, 286
Базилевич Анатолій Дмитрович, художник	21, 284
Баклан Федір Миколайович, артист	286, 287
Балабан Борис Олександрович, письменник, актор	116, 272
Банніков Віктор Максимович, футболіст, тренер	288
Басенко Костянтин Якович, прозаїк	276
Басс Іван Іванович, письменник	286
Батюк Віктор Гаврилович, поет	289
Башкеєв Микола Сергійович, вчений	267
Бегма Василь Андрійович, рад. парт. діяч	266
Бедзик Дмитро Іванович, письменник	278
Бедзик Юрій Дмитрович, прозаїк, драматург, журналіст	23, 278
Безуглий Данило Іванович, художник	267
Белянкін Федір Павлович, вчений	264, 265
Бережний Василь Павлович, прозаїк-фантаст	264
Березіна Людмила Олексіївна (Дніпрова Чайка), прозаїк	130-132, 268
Береніштам Вільям Людвігович, громадський діяч	29, 30
Беретті Олександр Вікентійович, архітектор	18, 20, 264
Беретті Вікентій Іванович, архітектор	18
Берлінський Максим Федорович, статський радник	28

Бернасоська Вікторія Петрівна, прозаїк	276
Биков Леонід Федорович, актор, режисер	198, 199, 278
Бичко Валентин Васильович, поет	283
Бичко-Білова Віра Самсонівна, перекладач	283
Бібіков Віктор Іванович, письменник	36
Білаш Олександр Іванович, поет і композитор	186-188, 288
Білецький Андрій Олександрович, філолог	270
Білецький Олександр Іванович, історик, літературознавець	7, 25, 270
Білецький Платон Олександрович, мистецтвознавець	29, 270
Білинник Лідія Федорівна, артистка	274
Білинник Петро Сергійович, оперний і камерний співак	31, 274
Білодід Іван Костянтинівич, філолог, вчений	286, 287
Білокінь Іван Петрович, директор ботанічного саду ім. Фоміна	264
Білостоцький Анатолій Юхимович, скульптор	278
Білоус Дмитро Григорович, поет	33, 284
Білоусов Михайло Михайлович, артист	272, 273
Близнець Віктор Семенович, прозаїк	278
Бобир Діодор Миколайович, письменник	274
Богданов Федір Родіонович, лікар	266
Богородський Сава Йосипович, перекладач	34
Богущький Мусій Кирилович, критик	278
Бойченко Олександр Максимович, прозаїк	266
Болдирев Володимир Степанович, художник	274, 275
Болховітінов Євфимій Олексійович, історик церкви, митрополит	10, 28
Большак Василь Григорович, прозаїк	289
Борисенко Микола Іванович, міністр статистики	288
Борисоглібська Ганна Іванівна, актриса	146-148, 268
Ботвин Олександр Платонович, парт. діяч	270
Бохонко Володимир Борисович, режисер	274
Братерський Микола Феліксович, актор	280
Бродський Олександр Ілліч, вчений	267
Брондуков Борислав Миколайович, актор	255-256, 282
Бугай Аркадій Сильвестрович, дослідник Змієвих валів	92, 93
Бугайко Тетяна Федорівна, мовознавець	276
Будников Михайло Сергійович, вчений	268
Будников Олександр Гаврилович, вчений	288

Букреєв Борис Якович, математик	61, 62, 274
Булаховський Леонід Арсенійович, мовознавець	35
Булгаков Афанасій Іванович, професор, історик	76-78, 264
Булгаков Сергій Іванович, викладач співів, дядько М.Булгакова	78, 264
Бунге Микола Андрійович, видатний хімік	31
Бунге Микола Христофорович, голова Кабінету міністрів Рос. імперії	30
Бурлака Федір Миколайович, прозаїк	279
Буряк Борис Спиридонович, літературознавець	286, 287
Буряківський Юрій Олександрович, прозаїк, драматург	276
Бутенко Георгій Андрійович, юрист	270
Буцень Олег Васильович, прозаїк	272
Бучма Амвросій Максиміліанович, актор	37, 116, 268
Василевська Ванда Львівна, прозаїк, громадський діяч	39, 266
Василенко Андрій Овер'янович, вчений	274
Васильченко (Панасенко) Степан Васильович, прозаїк	41, 266
Ватуля Олександр Михайлович, актор	268, 269
Ватченко Олексій Феодосійович, парт. діяч	164, 270
Вегера Степан Іванович, артист	272
Вериківський Михайло Іванович, композитор, диригент	43, 168, 169, 272
Верниківська Юлія Георгіївна, перекладач	274
Вертинський Микола Петрович, адвокат	36
Верьовка Григорій Гурійович, хоровий диригент, композитор	45, 271
Висоцький Володимир Вікентійович, поет і публіцист	21-23
Вишеславський Леонід Миколайович, поет	202-204, 284
Вишня Остап (Губенко Павло Михайлович), сатирик, журналіст	134-137, 268
Вільний Володимир Миколайович, прозаїк, поет	279
Вінграновський Микола Степанович, актор, сценарист, кінорежисер	256-259, 282
Вірський Павло Павлович, балетмейстер	47, 266
Владимиров Петро Володимирович, літературознавець	271
Владич Леонід Володимирович, мистецтвознавець	264
Владко Володимир Миколайович, прозаїк, журналіст	51, 272
Вовчик-Блакитна Лідія Євгенівна, дружина Еллана-Блакитного	278
Вознесенський Костянтин Миколайович, дир. Третьої Київ. гімназії	31
Войнов Юрій Миколайович, футболіст, тренер	288
Войтко Віталій Іванович, філософ, вчений	288, 289
Войтушенко Віра Денисівна, літературознавець, дружина В.Собка	286

Волинський Петро Костянтинович, літературознавець	279
Ворвулев Микола Дмитрович, артист	267
Воронько Платон Микитович, поет	53, 268
Воскрекасенко Сергій Іларіонович, поет-гуморист	278
Воскресенська-Булгакова Варвара Михайлівна	78
Вронський Макар Кіндратович, скульптор	55, 283
Гайдай Зоя Михайлівна, оперна співачка	57, 167, 280
Гайдай Михайло Петрович, фольклорист-музикознавець	168-170, 280
Гайовий Антон Іванович, парт. і держ. діяч	268
Гальчевський Олександр Іванович, генер. дир. з-ду «Арсенал»	284
Ге Іоанн Миколайович, письменник, актор	36
Гегечкорі Серго Лаврентійович, вчений, син Л. Берії	288
Герасименко Володимир Якович, літературознавець	265
Герасимов Віктор Тихонович, лікар	286
Герасимчук Лідія Павлівна, балерина	67, 272
Гетьман Вадим Петрович, фінансист	288
Гіляров Олексій Микитович, філософ	42
Гіргас Володимир Федорович, доктор арабської словесності	36
Гладинюк Григорій Пантелеймонович, купець	100
Глазовий Павло Прокопович, поет-гуморист	215-218, 284
Глушков Віктор Михайлович, математик, кібернетик	59, 266
Глуценко Микола Петрович, живописець, графік	61
Гмиря Борис Романович, оперний і камерний співак	67, 114-116, 162, 267
Говорун Володимир Пилипович, гром.-політ. діяч	284, 285
Гоголь Михайло Венедиктович, письменник, педагог	36
Голенко Майя Федорівна, артистка	289
Голованівський Сава Овсійович, прозаїк	278
Головащенко Михайло Іванович, мистецтвознавець	279
Головко Андрій Васильович, поет, прозаїк	63, 268
Гончар Іван Макарович, художник, скульптор	244-247, 278
Гончар Олес Терентійович, публіцист, гром.-політ. діяч	7, 87, 111, 163, 165, 271
Гончаренко Іван Іванович, поет	289
Гопкало Вадим Іванович, архітектор	283
Горбань Олександр Михайлович, лауреат Держ. премії	266
Горбашов Леонід Наумович, драматург	286
Горецький Петро Йосипович, мовознавець, лексикограф	276

Городської (Блюмкін) Яків Зіновійович, письменник	274
Госкінс Яків Якович, викладач Київського університету	36
Григор'єв Григорій Прокопович, прозаїк	267
Григор'єв Сергій Олексійович, художник	289
Григор'єва Любов Гнатівна, художниця	289
Григоров Віктор Федорович, монументаліст	282
Гризер-Колос Галина, художниця	286
Гришко Михайло Степанович, співак	65, 267
Грінченко Борис Дмитрович, публіцист, етнограф, поет, філолог	172, 173, 274
Грінченко Марія Миколаївна, бібліограф	168, 172, 173, 274
Грушевська Марія Сильвестрівна, перекладачка	160, 161, 271
Грушевський Михайло Сергійович, гром-політ. і державний діяч ...	7, 156-161, 261, 271
Грушецький Іван Самійлович, парт., держ. діяч	34, 270
Губаренко Віталій Сергійович, композитор	67, 283
Губін Олексій Іванович, прозаїк	289
Гужова Віра Микитівна, артистка	267
Гуслистий Кость Григорович, історик	276, 277
Гуцало Євген Пилипович, прозаїк, поет	264
Давиденко Порфир, архімандрит	267
Данченко Олександр Григорович, художник	71, 289
Данченко Сергій Володимирович, режисер	73, 282
Данькевич Костянтин Федорович, композитор	75, 286
Дахно Володимир Авксентійович, кінорежисер, художник	74, 279
Дейч Йосип Якович, лікар-невропатолог і фізіотерапевт	79, 272
Демуцький Данило Порфирович, кінооператор, фотоаматор, поет	126-128
Демуцький Порфир Данилович, фольклорист	124, 125, 268
Денисенко Володимир Терентійович, кінорежисер, сценарист	81
Дерегус Михайло Гордійович, художник	252-254, 288
Дзись Георгій Васильович, економіст	288
Дмитерко Любомир Дмитрович, поет, прозаїк, драматург	83, 286
Довбищенко Віктор Семенович, артист	264, 265
Довженко Одарка Єрмолаївна, мати О. Довженка	190, 191, 193, 276
Довженко Параскева (Поліна) Петрівна, сестра О. Довженка	190, 192, 193, 276
Довженко Петро Семенович, лікар, батько О. Довженка	190, 192, 193, 276
Доленго (Клоков) Михайло Васильович, ботанік, поет	85, 264
Досвітній Олесь Федорович, журналіст, прозаїк	276

Драга (Сумарокова) Валерія Францівна, артистка	274, 275
Драгоманова Людмила Михайлівна, публіцист	40
Дранишников Володимир Олександрович, диригент, муз. діяч	161, 270
Дремлюга Микола Васильович, композитор	87, 282
Дроботько Віктор Григорович, вчений	266
Дроб'язко Євген Антонович, перекладач	279
Дрозд Володимир Григорович, прозаїк, драматург	210-211, 282
Дубина Кузьма Кіндратович, вчений	267
Дубов Микола Іванович, журналіст, прозаїк	89
Дудко Микола Олександрович, чоловік сестри О.Довженка, Поліни	192, 193, 276
Еллан-Блакитний Василь Михайлович, поет, гром. і держ. діяч	60, 62, 278
Епік Григорій Данилович, прозаїк	43, 272
Євдокименко Анатолій Кирилович, музикант	207, 208, 282
Ємельянов Олександр Олександрович, поет	37
Ємець Олександр Іванович, гром.-політ. діяч	288
Єніна Віра Михайлівна, прозаїк	278
Єрмак Анатолій Васильович, політик	284, 285
Жданов Сергій Сергійович, композитор	286
Житецький Гнат Павлович, історик	94, 95
Житецький Павло Гнатович, мовознавець, фольклорист	94
Забашта Любов Василівна, поетеса	91, 266
Забіла Наталя Львівна, поетеса	274
Заболотний Володимир Гнатович, архітектор	272
Завадський Михайло Адамович, композитор	32
Задніпровський Михайло Олександрович, актор	93
Закревський Микола Васильович, киевознавець	28
Закржевський Олександр Карлович, літературознавець	37
Заньковецька Марія Костянтинівна, актриса	137, 138, 140, 143, 268
Заруба Юрій Володимирович, публіцист	95, 276
Зарудний Микола Якович, драматург, прозаїк, сценарист	97, 289
Заславський Ріталій Зіновійович, поет	284
Затворницький Гліб Дмитрович	274
Захаржевський Валер'ян Петрович, письменник	264
Збанацький Юрій Оліферович, прозаїк	97, 289
Земляк Василь Сидорович, прозаїк, журналіст, кінодраматург	101
Зноба Валентин Іванович, архітектор	288

Зноба Г.	279
Золотаревський Ісаак Якович, письменник	279
Зубовський Юрій Миколайович, поет	37
Іваненко Валерія Володимирівна, прозаїк	286
Іваненко Оксана Дмитрівна, прозаїк	286
Іванов Вадим Миколайович, вчений	266
Іванов Віктор Михайлович, прозаїк, кінорежисер	278
Іванов Сергій Петрович, актор	282
Іванова Антоніна Миколаївна, художниця	286
Івахненко Олексій Григорович	278
Іващенко Петро Семенович, педагог	37
Івицький Ростислав Георгійович, артист	270
Івченко Борис Вікторович, кінорежисер	270
Івченко Віктор Іларіонович, артист	270
Ільницький Олекса Христофорович	286
Ільченко Олександр Єлисейович, прозаїк	103, 283
Ілляш Андрій Федорович, поч. громадянин Києва	266
Іщук Арсен Олексійович, літературознавець	279
Їжакевич Іван Сидорович, живописець, графік	105, 124
Йогансон Франц Олександрович, книговидавець	36
Йориш Володимир Якович, композитор, артист	266
Кавалерідзе Іван Петрович, скульптор, кінорежисер	178-180, 286
Кальченко Галина Никифорівна, скульптор	107, 268
Карабиць Іван Федорович, композитор	211-213, 282
Караваєв Володимир Афанасійович, лікар, професор	266
Карасик Владен Михайлович, промисловець, політик	288
Касян Василь Ілліч, мистецтвознавець	120, 121, 268
Кафельников Юрій Юліанович, артист	270
Килимник Олег Володимирович, літературознавець	272
Кипоренко-Доманський Юрій Степанович, оперний співак	109, 280
Кирилюк Євген Прохорович, літературознавець, критик	111, 278
Киселівська Наталія Іванівна, артистка	266
Кисельов Олександр Іванович, літературознавець	286
Китастий Віктор Григорович, бандурист, музикознавець	226, 282
Кікоть Андрій Іванович, оперний співак	286, 287
Кірпа Георгій Миколайович, колишній міністр транспорту	288

Кістяківський Олександр Федорович, правник	264
Кіщук Тамара Михайлівна, вчитель	113, 288
Клебановський Павло Іванович, письменник	38
Кобилецький Юрій Свиридович, літературознавець	288
Кобилянський Володимир Олександрович, поет	267
Ковалевський Микола Васильович, письменник	38
Коваленко Леонід Миколайович, літературознавець	280, 281
Коваленко Лідія Борисівна, журналіст	289
Коваль Анатолій Ілліч, прозаїк	289
Ковальов Олександр, скульптор	289
Ковальський Францішек, польський письменник	34
Ковальчук Леонід Захарович, поет	279
Ковпак Сидір Артемович, рад. держ. діяч	100, 266
Козак Сергій Давидович, оперний співак	115, 288
Кокта Михайло Данилович, літературознавець	279
Колесник Володимир Андрійович, хормейстер	286
Колесник-Ратушна Ганна Михайлівна, оперна співачка	286
Кологойда Іван Гнатович, письменник	272
Колос Сергій Григорович, художник	286
Комар Анатолій Миколайович, президент академії будівництва	272
Комаровський Олександр, архітектор	288
Комісаренко Василь Павлович, вчений	271
Кондратюк Микола Кіндратович, співак	278
Кондратьєв Ярослав Юрійович, колиш. ректор Нац. академії МВС України	117, 284
Кониський Олександр Якович, поет, педагог драматург	128, 228, 229, 267
Коншин-Третій Микола Миколайович, онук М.М. Коншина	38
Копержинська Нонна Кронидівна, актриса	119, 282
Копиленко Любим-Гай Олександрович, прозаїк	282-283
Копиленко Олександр Іванович, прозаїк	121, 272
Копиця Давид Демидович, критик	267
Корнійчук Микола Павлович, вчений	284
Корнійчук Олександр Євдокимович, драматург, держ. діяч	268
Корнійчук Даміан, схімонах	272-273
Косач Михайло Петрович, письменник, брат Лесі Українки	72, 73
Косач Петро Антонович, гром. діяч, батько Лесі Українки	73, 264
Косач-Борисова Ізидора, вчений-агроном	74, 75, 264

Косач-Кривенюк Ольга Петрівна, лікар	74
Косенко Віктор Степанович, композитор	150-152, 168, 169, 272
Косоногов Йосип Йосипович, вчений	166, 167, 271
Косяченко Григорій Панфілович, поет	265
Коціпинський Антон, польський і український композитор	32
Коцюбинська Єфіменко Зоя Хомівна, літературознавець	265
Кочерга Іван Антонович, драматург, юрист	123, 266, 267
Кравченко Юрій Федорович, колишній міністр МВС	284
Красицька Ірина Фотіївна, художниця	264, 265
Красицький Петро Фотієвич, архітектор	264, 265
Красицький Фотій Степанович, художник	82, 84, 85, 264
Кривенко Євген Іванович, письменник	272
Крижанівський Андрій Степанович, поет	125, 289
Кримов Олексій Петрович, лікар	280, 281
Криницька Маргарита Василівна, актриса	282
Кропивницька Ольга Марківна, театр. діячка, дочка М.Кропивницького	280, 281
Кротевич Євген Максимович, письменник	267
Крушельницький Мар'ян Михайлович, актор	266
Кудієвський Костянтин Гнатович, прозаїк	283
Кулик Зіновій Володимирович, журналіст	288
Кульженко Василь Стефанович, видавець	82, 264
Кульженко Степан (Стефан) Васильович, видавець	78-82, 264
Куманченко Поліна Володимирівна, актриса	116, 289
Кундзіч Олексій Леонардович, письменник	267
Курас Іван Федорович, історик	288, 289
Курін Віктор Миколайович, артист	284, 285
Кусенко Ольга Яківна, актриса	180, 191, 289
Кухтенко Олександр Іванович, вчений	283
Куценко Павло Якович, художник	278
Кученко Іван Абрамович, артист	267
Кучер Василь Степанович, письменник	266, 267
Кушнір Віктор Степанович, поет, журналіст	279
Лавриненков Володимир Дмитрович, письменник	271
Лавров Юрій Сергійович, артист	266
Лаврухін Микола Васильович, рад. діяч	266
Лазаренко Євген Костянтинович, геолог-мінералог	127

Лазня Віктор Панасович, перекладач	286
Лазурін-Баєвський Соломон Мойсейович, кінодраматург	272
Ле (Мойся) Іван Леонтійович, прозаїк	129, 266
Лебединцев Андрій Гаврилович, церковний діяч	85, 264
Левада Олександр Степанович, драматург, поет, сценарист	283
Левітіна Софія Марківна, письменниця	272
Левчук Тимофій Васильович, кінорежисер	131, 283
Лесков Михайло Семенович, брат письменника М.С.Лескова	34
Лисенко Віталій Романович, полковник	38, 72
Лисенко Микола Віталійович, композитор	7, 74, 83, 106, 108, 115, 122, 124, 129, 140-142, 168, 169, 176, 228, 264
Лисенко Михайло Григорович, скульптор	133, 267
Лисиця Олександр Петрович, працівник культури	274
Литвин Юрій Тиманович, поет, правозахисник	199, 231, 234-238, 278
Литвиненко-Вольгемут Марія Іванівна, співачка, педагог	135, 266
Лобановський Валерій Васильович, футбольний тренер	67, 183, 184, 288
Логвиненко Віталій Андрійович, прозаїк	264
Лукаш Микола Олексійович, перекладач	86, 87, 264
Луначарська Софія Миколаївна, громадська діячка	34
Луначарський Платон Васильович, педіатр	32
Лупиніс Анатолій Іванович, гром.-політ. діяч, журналіст	282
Луценко Дмитро Омелянович, поет	266
Лятошинський Борис Миколайович, композитор і педагог	137, 270
Ляшко Олександр Павлович, парт. діяч	271
Майборода Георгій Іларіонович, композитор	139, 266
Майборода Платон Іларіонович, композитор	141, 268
Малицький Федір Михайлович, поет	265
Малишко Андрій Самійлович, поет, громадський діяч	143, 266
Манзій Володимир Данилович, артист	272
Мануїльський Дмитро Захарович, парт. діяч	267
Маняк Володимир Антонович, прозаїк	145, 289
Маркевич Олександр Миколайович, син поета М.А.Маркевича	38
Мартич Юхим Маркович, прозаїк	279
Мартос Іван Петрович, скульптор	58-60
Маруніч Ольга Іванівна, поетеса	265
Масенко Терень Германович поет, прозаїк і перекладач	106, 107, 191

Матійко Олександр Михайлович, поет	265
Меженко Юрій Олексійович, книго-і літературознавець	147, 272
Мейс Ернест Джеймс, історик, журналіст, дослідник Голодомору в Україні ...	204, 205, 284
Мейтус Юлій Сергійович, композитор	149, 282
Мелашунас-Ферро Валерія Мартинівна, артистка	268, 269
Меллер Вадим Георгійович, діяч мистецтв	280
Мешко Оксана Яківна, правозахисник	151, 226
Микитенко Іван Кіндратович, прозаїк, поет	153
Миколайчук Іван Васильович, актор і кінорежисер	238-242, 278
Михалевич В.С., вчений	271
Михалевич Олександр Володимирович, прозаїк	276, 277
Михнєв Анатолій Львович, вчений	266
Мишанич Олекса Васильович, літературознавець	284
Міхновський Микола Іванович, гром.-політ. діяч	174-178, 277
Міщура Степан Кирилович, прозаїк	272
Мнішек Гелена (Марина), дочки польського магната	50
Мозолевський Борис Миколайович, археолог, поет	205-207, 282
Мокрієв Юрій Олексійович, драматург	286
Москаленко Анатолій Захарович, прозаїк, журналіст	188, 189, 288
Мостовий Савелій Іванович	270
Муравйова Олена Олександрівна, засл. діяч мистецтв УРСР	272, 273
Мусієнко Олекса Григорович, прозаїк	282
Набока Сергій Маратович, журналіст	284, 285
Нагнибіда Микола Львович, поет	286
Надененко Федір Миколайович, композитор	268
Надирадзе-Вронський Вахтанг Іванович, артист	268
Нарбут Георгій Іванович, художник-графік	143, 144, 146, 268
Недригайло Валентин Михайлович, заст. міністра МВС, політик	284
Нелідов Габріель, артист	274
Непокупний Анатолій Павлович, поет	278
Нероденко Володимир Минович, керівник хору	278
Нестерук Віктор, музикант-бард	283
Нехода Іван Іванович, поет	266
Нечуй-Левицький Іван Семенович, драматург	142, 176, 268
Ніколаєв Володимир Миколайович, архітектор	55, 62-66, 88
Новицька Марія Олександрівна, мистецтвознавець	264

Новиченко Леонід Миколайович критик, літературознавець	155, 282
Озарх-Опалова Євгенія Емануїлівна, артистка	264
Олійник Микола Якович, прозаїк	282
Олійник Олексій Прокопович, скульптор	288
Олійник Степан Іванович, поет-сатирик, журналіст	148-150
Оробець Юрій Петрович, гром.-політ. діяч	256, 288
Осика Леонід Михайлович, сценарист	157, 282
Осьмак Кирило Іванович, державний і політичний діяч	250-252, 282
Павличко Соломія Дмитрівна, перекладачка	209-210, 282
Падалка Никифор Іванович, літературознавець	276
Палажченко Олексій Овсійович, поет, прозаїк	264
Палійчук Борис Дмитрович, поет	289
Палладін Олександр Володимирович, вчений	266
Панч (Панченко) Петро Йосипович, прозаїк	159, 280
Папарук-Тичина Катерина Кузьмівна, бібліотекар, дружина П.Тичини	271
Патон Володимир Євгенович, вчений	98, 288
Патон Євген Оскарович, вчений	97, 98, 266
Паторжинський Іван Сергійович, співак, педагог	161, 282
Паустовська Галина Георгіївна, сестра К. Паустовського	39
Паустовська Марія Григорівна, мати К. Паустовського	39
Первомайський Леонід Соломонович, поет, прозаїк	163, 268
Петренко Юрій Петрович, поет	264
Петрицький Анатолій Галактіонович, живописець	165
Петров Василь Степанович, військовий діяч	184-185, 288
Петров Юрій Васильович, поет	257
Петрусенко Оксана Андріївна, оперна та концертна співачка	152-156, 272
Пихно Марія Костівна, ред. і вид. газети «Киевлянин»	264
Підмогильний Валер'ян Петрович, прозаїк і перекладач	42-44
Підоплічко Іван Григорович, зоолог і палеонтолог, вчений	286
Підпалий Володимир Олексійович, поет	48, 167, 274
Підсуха Олександр Миколайович, поет	169, 286
Підтиченко Марія Максимівна, вчений, парт. діячка	171, 276
Пільгук Іван Іванович, літературознавець	279
Пірадов Володимир Йосипович, диригент	272
Плачинда Володимир Петрович, науковець, журналіст	173, 264
Плоткін Григорій Давидович, поет	264

Плужник Євген Павлович, поет	43, 274, 275
Плющ Василь Васильович, журналіст і прозаїк	201, 284
Поважна Валентина Миколаївна, літературознавець	276
Погребенник Федір Петрович, літературознавець	175, 282
Погребняк Петро Степанович, вчений	271
Погрібний Анатолій Григорович, літературознавець	177, 278
Покальчук Юрій Володимирович, письменник, гром. діяч	278
Попадюк Василь Іванович, артист	289
Попович Євген Оксентович, перекладач	179, 282
Поспелов Володимир Петрович, вчений	274
Пригодій Михайло Іванович, літературознавець, учений	282
Прилюк Дмитро Михайлович, прозаїк, журналіст	288
Проценко Ніна Василівна, артистка	286
Процюк Тарас Степанович, тележурналіст	249-250, 284
Пузирков Віктор Григорович, маляр-мариніст	282, 283
Пчілка Олена, письменниця, етнограф	71-74, 110, 264
Пшеничний Борис Миколайович, вчений	282
П'янов Володимир Якович, критик, перекладач	276, 277
Радченко Володимир Григорович, критик	264
Радченко Костянтин Федорович, професор-славіст	39
Разумков Олександр Васильович, економіст і політолог	288
Рафальський Василь Лукич, славіст	39
Рахлін Натан Григорович, диригент	278
Ревуцький Дмитро Миколайович, музикознавець, фольклорист	121-124, 168, 169, 268
Ревуцький Левко Миколайович, композитор, педагог	168, 181, 268
Ремесло Василь Миколайович, вчений	271
Речмедін Іван Остапович, прозаїк	288
Рибак Натан Самійлович, прозаїк	267
Рильський Богдан Максимович, літератор	271
Рильський Максим Тадейович, поет	7, 72, 104-106, 122, 168, 171, 266
Римаренко Юрій Іванович, письменник	278
Робертов Р.Є., артист, режисер	274
Родіонов Сергій Петрович, геолог	280
Розин Мойсей Бенедиктович, артист	286
Романишин Михайло Миколайович, живописець	289
Романович-Ткаченко Наталія, письменниця	40-42

Ромоданов Андрій Петрович, вчений	271
Ропська Олександра Дмитрівна, оперна співачка	272
Рост Михайло Аркадійович, артист	286
Рубашов Михайло Борисович, прозаїк	279
Рубчаківна-Юра О.І., артистка, дружина Г.Юри	267
Руденко Лариса Архипівна, співачка	161, 162, 272
Руденко Микола Данилович, правозахисник, поет, публіцист	199-200, 284
Рудиковський Євстафій (Остап) Петрович, письменник	34
Рудинський Михайло Якович, археолог і педагог	183, 272
Русанівський Віталій, вчений	185, 282
Русов Олександр Олександрович, шевченкознавець	34, 72
Русова Софія Федорівна, культ.-освітня діячка, педагог	35, 129
Рябов Олексій Пантелеймонович, композитор	280, 281
Рябчинський Феофілакт Михайлович, протоієрей	33, 34
Савченко Михайло Максимович, драматург	279
Садовський Микола Карпович, актор, режисер	118, 138-140, 143, 147, 268
Саєнко Олександр Ферапонтович, художник	20, 187, 286
Саксаганський (Тобілевич) Панас Карпович, актор, режисер	189, 266
Самсонов Лев Миколайович, письменник	38
Санов Лазар Самійлович, поет	278
Сапухін Олекса Олександрович, Герой Соц. Праці	266
Свечніков Анатолій Григорович, композитор	280, 281
Свидницький Анатолій Патрикійович, поет і педагог	39
Світлична Леоніда Павлівна, правозахисник, дружина Івана Світличного	242-244, 278
Світлична Надія Олексіївна, гром. діячка, сестра Івана Світличного	244, 282
Світличний Іван Олексійович, правозахисник	242-244, 278
Сенченко Іван Юхимович, прозаїк	191
Серєда Антін Хомич, художник	193
Серпін Леонід Семенович, прозаїк, поет	276
Силаєв Лев Григорович, режисер театру	272
Синенко Володимир Іванович, письменник	279
Сирота Михайло Дмитрович, гром.-політ. діяч	288
Сиротюк Микола Йосипович, літературознавець	279
Ситникова-Шкотникова Галина Сергіївна	274-275
Скляренко Семен Дмитрович, прозаїк	195, 268
Скорульський Михайло Адамович, композитор	168, 197, 280

Слюсаренко Захар Карпович, рад. військовий діяч	271
Смілянський Леонід Іванович, прозаїк	268
Смолич Дмитро Миколайович, артист	268
Смолич Микола Васильович, артист	268
Смолич Юрій Корнійович, прозаїк	199, 268
Снегір'ов Гелій (Євген) Іванович, прозаїк, дисидент	280
Снегір'ов Іван Тимофійович, прозаїк	201, 280
Собко Вадим Миколайович, драматург	203, 286
Соботович Володимир Олександрович, прозаїк	276, 277
Сова Андрій Корнійович, актор	205, 289
Соколов Іван, митрополит Київ. і Галиц. Екзарх України	264, 265
Соддатенко Іван Миколайович, прозаїк	289
Солов'цов Микола Миколайович, театральний діяч	90-92, 266
Сосюра Володимир Миколайович, поет	100-104, 266
Сочивець Іван Йосипович, письменник	289
Старицька Марія Михайлівна, актриса	268, 269
Старицька-Черняхівська Людмила, поетеса	109, 119, 120, 139
Старицький Михайло Петрович, публіцист, театр, культ-громад. діяч ..	72, 74, 107-110, 120, 129, 266
Стельмах Михайло Панасович, прозаїк, поет, драматург	207, 268
Стельмах Ярослав Михайлович, драматург	268, 269
Стецько Ярослава Йосипівна, гром.-політичний і держ. діяч	247, 248, 284, 285
Шешенко Іван Матвійович, гром. і політ. діяч, поет	128-130, 268
Шешенко Ірина Іванівна, перекладач	268
Страшкевич Кіндрат Федорович, філолог, професор	264
Страшнова Поліна Антонівна, прозаїк	219-221
Стрелкова Марія Павлівна, артистка	280, 281
Строкач Тимофій Амвросійович, генерал-лейтенант КДБ	271
Строковський Микола Михайлович, прозаїк	276
Стус Василь Семенович, правозахисник, поет	96, 199, 229-232, 237, 238, 260, 278
Сумський В'ячеслав Гнатович, актор	278
Супрун Оксана Олександрівна, скульптор	278
Сургутська Катерина Пилипівна, прозаїк	272
Тальберг Микола Германович, письменник	38
Таран Анатолій Васильович, поет	282
Таранець Олександр Михайлович, співак	208, 289

Таранушенко Стефан Андрійович, мистецтвознавець	211, 286
Тардов Михайло Семенович, письменник	274
Тарновська Марія, дружина Миколи Тарновського	288
Тарновський Микола Миколайович, поет	288
Татомир Віра Никифорівна, поетеса	267
Телятников Леонід Петрович, пожежник	213, 288
Тельнюк Станіслав Володимирович, поет	215, 289
Терентьев В.А., вчений	271
Терещенко Микола Іванович, поет, перекладач	217, 266
Терниченко Аристарх Григорович, гром. діяч, агроном	219
Тесленко Олександр Костянтинівич, письменник	279
Тесленко-Приходько Олена Антонівна, тітка Лесі Українки	39
Тимошенко Юрій Трохимович, актор	190, 288
Тихий Олекса (Олексій) Іванович, правозахисник	199, 231-234, 237, 238, 278
Тичина Павло Григорович, поет	7, 42, 62, 98, 99, 106, 107, 144, 266
Ткаченко Микола Михайлович, шевченкознавець	265
Троцький Павло Антонович, професор богослов'я	18
Турчак Стефан Васильович, диригент	67, 271
Турчинська Агата Федорівна, поетеса	276
Тютюнник Григій Михайлович, прозаїк	194-198, 278
Ужвій Наталія Михайлівна, актриса	67, 116, 221, 271
Українка Леся, поетеса	22, 41, 42, 69-72, 74, 77, 78, 84, 122, 129, 264
Усенко Павло Матвійович, поет	267
Ушаков Микола Миколайович, поет	267
Федоров Олексій Федорович, рад. парт. діяч	266
Фігнер Микола Миколайович, рос. співак	266
Філіпенко Аркадій Дмитрович, композитор	267
Фокін Микола Сергійович, співак	289
Франко Зіновія Тарасівна, мовознавець	218-219
Франко Тарас Іванович, літературознавець	89, 90, 267
Фуженко Анатолій Семенович, скульптор	225, 284
Халатов Віктор Михайлович, артист	266
Хан Микола Олексійович, художник	278
Харченко Валентина Миколаївна, артистка	278
Хвойка Вікентій, археолог	227
Хенкін Борис Аркадійович, артист	270

Ходченко Павло Семенович, драматург	173, 174, 274
Хорунжий Анатолій Мефодійович, прозаїк	289
Хрипунов Михайло Васильович, генерал-майор	267
Цілуйко Кирило Кузьмич, мовознавець	265
Цмокаленко Дмитро Гнатович, письменник	289
Цюпа Іван Антонович, прозаїк	229, 284
Чабаненко Іван Іванович, засл. діяч мистецтв	267
Чабанівський Михайло Іванович, прозаїк	276
Чалий Михайло Корнійович, педагог	221
Чеканюк Вілен Андрійович, художник	282, 283
Чернишова Лідія Дем'янівна, артистка	267
Чернявський Георгій Георгійович, художник	286
Черняхівська Вероніка (Рона), поетеса	120
Черняхівський Олександр Григорович, літератор, лікар	118, 119, 267
Чистяков Борис Ілліч, диригент, диригент	264
Чистяков Олекса Дмитрович, артист	264, 274, 275
Чорний-Діденко Юрій Лукич, прозаїк	276, 277
Чорновіл В'ячеслав Максимович, парт. та політ. діяч, журналіст	95-97, 266
Чужбинов Микола Тимофійович, актор	266
Шаблювський Євген Степанович, літературознавець, критик	233, 278
Шалімов Олександр Олексійович, лікар, вчений	235, 288
Шамо Ігор Наумович, композитор	237, 286
Шамота Микола Захарович, літературознавець	288
Шамрай Агапій Пилипович, літературознавець	239
Шарварко Борис Георгійович, диригент	288
Шаталін Віктор Васильович, художник	282, 283
Шахлін Борис Андріянович, спортсмен	278
Шведов Ігор Олександрович, прозаїк	283
Швець Василь Степанович, поет	241, 283
Шевальов Володимир Євгенович, вчений	267
Шевченко Лазар Васильович, актор	268
Шелест Петро Юхимович, рад. партійний діяч	110-114, 164, 267
Шеремет Микола Спиридонович, поет	278
Шикера Анатолій Федорович, хореограф	282
Шило Микола Костянтинович, архітектор	286, 287
Шинкарук Володимир Іларіонович, філософ, вчений	213-215, 282

НЕКРОПОЛЬ НА БАЙКОВІЙ ГОРІ

Шишко Сергій Федорович, художник	243, 288
Шиян Анатолій Іванович, прозаїк	289
Шлейфер Павло Іванович, архітектор і художник	58, 264
Шовкуненко Олексій Олексійович, маляр-аквареліст	245, 267
Шопша Микола Сергійович, оперний співак	247, 282
Штільман Ілля Нісонович, художник	286
Штогаренко Андрій Якович, композитор, педагог	249, 268
Шульженко Борис Сергійович, генерал-майор КДБ	271
Шумило Микита Михайлович, прозаїк	251, 279
Шумський Юрій Васильович, актор	253, 268
Щербицький Володимир Васильович, парт., держ. діяч	46, 48, 270
Юзьков Леонід Петрович, вчений, правознавець	255
Юнк Олександр Августович, письменник, видавець	39
Юра Гнат Петрович, актор, режисер, театральний діяч	116-118, 147, 267
Яблонська Тетяна Нилівна, малярка-жанрист	257, 288
Яковченко Володимир Борисович	274
Яковченко Микола Федорович, актор	259, 274
Яковченко Юнна Миколаївна, дружина В.Бохонка, донька М.Яковченка	274
Якутович Георгій В'ячеславович, художник	282
Яновський Юрій Іванович, прозаїк і публіцист	132-134, 268
Яреш Федір Леонідович, слов'янофіл	40
Ярковський Павло Йосипович, перший книгознавець	34
Яроцький Стефан Васильович, професор Київ. ун-ту	264

Список літератури

- Антонович В. Археологическая карта Киевской губернии. — М., 1895.
- Архангельский А.С. Из лекции по истории литературы. — Казань, 1913. — С.131.
- Бабин Яр: Людина, влада, історія. Документи і матеріали. Книга 1. — Київ, 2004.
- Берлинський М. Історія міста Києва. — К.: Наукова думка, 1991.
- Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917—1941). — К., 1999. — 446 с.
- Брайчевський М. Коли і як виник Київ. — К., 1963.
- Вулиці Києва. Довідник. — К., 1995.
- Видатні постаті в історії України IX—XIX ст. — К.: Вища школа, 2002.
- Гавришкевич І., Нагай М., Личаківський некрополь. — Л., 2003.
- Галайба В. Фотоспомин. Київ, якого немає. Анований альбом світлин 1977—1988 років. — К., 2000.
- Галайчук А. Розповідають художньо-меморіальні дошки Києва. Путівник-довідник. — К., 1966.
- Галайчук, Воронцов І. Київ. Фотопутівник-довідник. — К., «Мистецтво», 1987.
- Гусейнов Григорій. Господні зерна. У восьмих книгах. — Кривий Ріг, 2000—2005.
- Друг О., Маликов Д. Особняки Києва. — К.: Кий. — 2004. — С. 824.
- Єфремов С. Мартиролог українського слова // Київ. — 1991. — № 5. — С. 122.
- Жацько В. Байковий некрополь. Історичний довідник. — К., 2004. — С.240.
- Жацько В. Український некрополь. Історичний науковий довідник. — К., 2005. — С.352.
- Жацько В. Грек з душею українця. Роман-пошук. — К. 2003.
- Жур П. Дума про огонь. — К.: Дніпро, 1985. — С. 429.
- Жур П. Труді і дні Кобзаря. — К., 2003. — С. 516.
- Жур П. Шевченківський Київ. — К.: Дніпро, 1991. — С. 122.
- Журналісти йшли в бій: Книга пам'яті журналістів України, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр. / Упоряд. Г.І.Варганов. — К.: Україна, 1955. — 144 с.
- Забочень М. Історія могили гетьмана П.Дорошенка // Українська культура. — 1995. — № 3. — С. 157.
- Завітовська І. Конче-Озернянські дачники // Літ. Україна. — 30 жовтня 2003.
- Звід пам'яток історії та культури України. — Київ. Кн.І, ч.І. А—Л. Київ, 1999.
- Зневажена Каю / НАН України. Ін-т історії України. — К., 2005
- З порогу смерті. Письменники України — жертви сталінських репресій / Упорядник Мусієнко О. — К., 1991.
- Енциклопедія Українознавства. — Львів, 1993. — Т.1. — С.149.
- Іванцов І.О. Стародавній Київ. — К., 2003.
- Ипатьевская летопись. — СПб., 1843. — Т. 2.
- Історія Києва. — К., 1986.
- Календарь: Адресная и справочная книга г. Киева на (1909—1915) год. — К., 1909—1914.
- Київ: Жертви репресій. Автор-упорядник Абраменко Л.—К., 1999.
- Київ.Туристичний довідник. — Київ—Львів, 2001.
- Київ. Енциклопедичний Довідник / За ред. Кудрицького. — К., 1985. — С.52.
- Київ. Енциклопедичне видання. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001.
- Иконниковъ В.С. Киевъ въ 1654—1855 гг. Истор. очеркъ. — К., 1904.
- Кладбища в Киеве // Киевлянинъ. — 1865. — 25 марта.
- Лупій Г. Львівський історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар». Путівник. — Л., 1996.
- Крип'якевич І. Історія України. — Львів: Світ, 1992. — 557 с.
- Малаков Д. Київ. 1941—1943: Фотоальбом. — К., 1999.
- Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. — Киев, 1908. — Т. 1. — С. 464.

- Народжені Україною. Меморіальний альманах у двох томах. — К., 2002.
- О погребённых в Киеве владетельных князьях, бывших в Киеве и упоминаемых в летописях // Пам'ятная книжка Киевской губернии на 1856 г. — Киев, 1856.
- Павленко С. Иван Мазепа і книга // Бібліотечний вісник. — 1994. — № 3. — С. 27.
- Палієнко М. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України. — К.: Темпора, 2006.
- Письменники Радянської України. — К., 1988.
- Письменники Радянської України — лауреати: Бібліографічний довідник. — К.: Дніпро, 1985.
- Письменники України. ВПОП «Дніпро». — Д, 1996.
- Погрібний А. Помаранчева революція і письменники. // Літ. Україна, 20 січня 2005.
- Пономаренко Л., Різник О. Київ // Короткий топонімічний довідник. — К., 2003.
- Проценко Л. Київський некрополь. — К.: Українськ. письменник», 1994.
- Проценко Л. Історія Київського некрополя. — К., 1995.
- Проценко Л., Костенко Ю. Лук'янівське цивільне кладовище // Путівник. — К., 2001.
- Рибаков М.О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. — К.: Київ, 1997.
- Рильський Б. Мандрівка в молодість батька. — К., 2004.
- Роженко М. Сосни Биківні: злочин проти людства. — К., 2001.
- Слабошпицький М. Українські меценати. — К.: Ярославів Вал, 2001.
- Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей // Под ред. В.Б. Антоновича и Ф.А. Терновского. — К., 1874.
- Руденко М. Найбільше диво-життя. Спогади. — Київ—Едмонтон—Торонто, 1998.
- Соловки: Сандармох... Левашово... Биківня. — К., 2001.
- Стельмашенко М. Кладбища Києва // Труды комиссии для изучения финансовых дел. — 1929. — Вып. 5. — Ч. I.
- Тимошик М. Її величність — книга. Історія видавничої справи Київського університету 1834—1999. — К., 1999.
- Толочко П. Історична топографія стародавнього Києва. — К., 1970.
- Хінкулов А. Літературні зустрічі. — К.: Рад. письменник, 1980.
- Хінкулов А. Письменник жив у Києві. — К.: Дніпро, 1982.
- Українська література. Довідник у портретах і довідках. — К.: Либідь, 2000.
- Український енциклопедичний словник-календар. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2003.
- Український Радянський енциклопедичний словник в трьох томах. Головна редакція УРЕ АН УРСР.
- Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника. Випуск 1—9, 2000.
- Чалий М.К. Похорон Т.Г. Шевченка на Україні. — К.: Дніпро, 1982. — С. 387.
- Шаповал Ю. Україна 20—50-х років: сторінки ненаписаної історії. — К., 1993.
- Шевченківські лауреати (1962—2001) // Енциклопедичний довідник. Упорядник М. Лабінський. — К., 2001.
- Шевченківський словник у двох томах. — К. 1977.
- Шероцький К. Київ. Путівник // Репринтне відтворення видання 1917 року. — К., 1994.
- Шувалов О. Про що розповідає некрополь. — К., 1992.
- Шудря Є. Подвижники народного мистецтва. Бібліографічні нариси. Зошит 2. — К. Вісник «АНТ ДП «Нора-Друк», 2005.
- Шудря М. Геній найширшої проби. — К., Юніверс, 2005.
- Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Путівник. — К., 2005.
- Ясногурский П. Городские кладбища. — К., 1910.
- Ющенко О. Поїзди гудуть за Ірпінню. — Ірпінь, 2003.

Жацько Віктор Олексійович

Некрополь на Байковій горі

Літературно-публіцистичне видання

Редактор — Олена Лук'янчук
Коректор — Клавдія Сирота
Верстка — Дмитро Мироненко

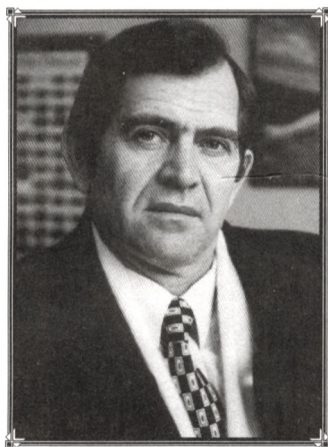
Зверстане на комп'ютерному обладнанні видавництва СПД Жацько В.О.

04107, Київ, вул. Отто Шмідта, 33
Тел.: 484-47-21
Тел./факс: 484-02-65
e-mail: jadko@uni.net.ua

Підписано до друку 30.04.2008 року
Формат 70x108 1/16. Друк офсетний. Гарнітура LazurskiC.
Замовлення № 8-975.
Наклад 1000 примірників.

Віддруковано в друкарні "Видавництво "Фенікс".
03680, Київ, вул. Шутова, 136. Тел./факс 501-93-01.
Свідоцтво ДК № 271 від 07.12.2000 р.

Про автора

Жацько Віктор Олексійович народився 16 лютого 1952 року в селі Іваньки, Маньківського району, Черкаської області в родині коваля. 1969 року закінчив Іваньківську середню школу: до армії працював токарем на Миколаївському заводі «Дормашина», водієм в Домі офіцерів, кінодемонстратором.

Має вищу освіту: 1976 року закінчив Миколаївський педінститут (був директором середньої школи, редактором районної газети), 1981 — Академію суспільних наук (перебував на партійній роботі). Журналістський стаж 29 років: працював у Миколаївській молодіжній газеті «Ленінське плем'я» (1975—1979), редактором Жовтневої районної газети «Прапор Жовтня», (1979—1981) редактором журналу «Україна»

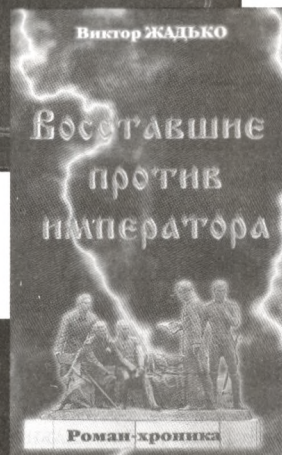
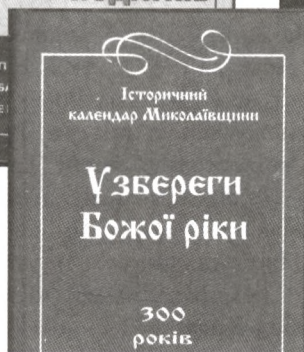
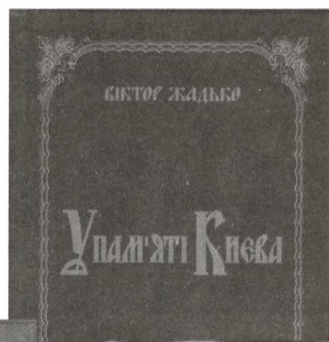
(1984—1991). Член Національної Спілки журналістів України (1978), кандидат філософських наук (1985), доцент (1989), член Національної Спілки письменників України (2000). Потім доцентом: у Центральному інституті підвищення кваліфікації вчителів (Київ), Інституті журналістики та Інституті міжнародних відносин Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародному університеті фінансів. Нині — академік Академії наук Вищої освіти України (2008; масова комунікація); професор, завідувач кафедри журналістики Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова; головний редактор газети «Київський ринок», шеф-редактор журналу «Департамент». Живе в Києві.

Автор близько ста наукових праць та публікацій у наукових вісниках, журналах, газетах як в Україні, так і за кордоном. Як науковець, В.Жацько впорядкував і випустив у світ першу і єдину в Україні українсько — російську «Малу енциклопедію з податків», навчальний посібник, рекомендований Міністерством освіти і науки України — «Основи журналістики та редакційно-видавничої справа». За наукові праці з проблем духовності прізвище Віктора Жацька занесено до Всесоюзної енциклопедії «Етика»(1987).

В.Жацько випустив у світ: художньо-документальну повість «Передай вогонь синам» (1983); книжки — «Де стежку торували партизани» (1985); «Материзна» (2000); «Благословенне святим Миколаєм» (2001); «А степ як море»; роман-хроніку «Восставшие против императора»; історичний календар Миколаївщини «Узбереги Божої ріки» (2003); роман-пошук «Грек із душею українця» (2003); історичний фотоілюстрований Довідник «Байковий некрополь» (2004); історичний науковий Довідник із передмовою академіка Івана Дзюби «Український некрополь» (2005), довідник «Маньківщина. Не забуваймо рідного порогу» (2006).

У грудні 2002 року письменник Віктор Жацько став лауреатом премії імені Миколи Аркаса, у 2005 — лауреатом Міжнародної премії імені Д.Нитченка, у 2007 — лауреатом премії імені І.Огієнка, у 2008 — лауреатом премії імені М.Максимовича.

Редакційно-видавничий ц е н т р

Ці книжки, а також «Некрополь на Байковій горі», Ви можете придбати безпосередньо у видавця.

Адреса: вул. О. Шмідта, 33, м. Київ. 04107.

Тел.: 8 (044) 484-47-21, тел./факс: 8 (044) 484-02-65.

Померлі нас ніколи не залишають,
І ми маємо про це вічно пам'ятати!

Автор

